OLIJARDAS LUKOŠEVIČIUS

TRAKŲ PENKTOJI RINKTINĖ

KAIŠIADORIŲ REGIONO ŠAULIŲ ISTORIJA 1919–1940 M.

KAIŠIADORIŲ MUZIEJUS

KAIŠIADORYS – 2021

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama
Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos
Nacionalinės bibliografijos duomenų banke (NBDB)

Projektą finansuoja Lietuvos kultūros taryba ir Kultūros ministerija, Kaišiadorių rajono savivaldybė

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA

Projekto vadovė
NIJOLĖ ADUKONIENĖ

Redaktorė
JŪRATĖ LAKŠTAUSKIENĖ

Korektorė
JŪRATĖ JONAITYTĖ

Maketuotojas
SAULIUS JANKAUSKAS

Viršelio iliustracijoje – Žaslių šaulių būrio metinė šventė. 1930 m. balandžio 23 d. LCVA.

© Kaišiadorių muziejus, 2021
© Olijardas Lukoševičius, 2021

ISBN 978-9986-646-55-6

9789986646556

TURINYS

5 Įžanga
9 Lietuvos šaulių sąjunga
12 V Trakų rinktinė
22 V Trakų rinktinės vadovybė
26 V Trakų rinktinės būriai
34 Šaulių būrių nariai
42 Mokytojai – šaulių sąjungos nariai
53 Policininkai – šaulių sąjungos nariai
58 Šauliai – ugniagesiai
64 Karinis pasirengimas ir manevrai
71 Sportas
77 Kursai
81 Susirinkimai ir suvažiavimai
88 Šaulių metinės šventės
94 Šauliai bendrose šventėse
106 Karių kapų tvarkymas
110 Paminklų statymas
114 Šaulių teatras
120 Šaulių orkestrai
126 Šaulių bibliotekos ir spauda
132 Šaulių moterų būriai
136 Moterų rinktinės vadovybė
140 Moterų šaulių veikla
146 Šaulių moksleivių būriai
149 Šaulių sąjungos likvidavimas
151 PRIEDAI
V Trakų rinktinės būrių sąrašas
Trumpinimai

ĮŽANGA

Šaulių būrių užuomazgos – nuo 1919–1920 metų, kai prasidėjo aktyvios ir ginkluotos kovos dėl Lietuvos nepriklausomybės. Pirmųjų šaulių būrių ir sąjungos steigėjai siekė aktyviai prisidėti prie naujosios Lietuvos kūrimo ten, kur to labiausiai reikėjo, todėl šaulių veikla pirmiausiai pastebima kariniuose veiksmuose prieš bolševikus, Lenkijos kariuomenę ir lenkų partizanus, bermontininkus, 1923 m. įvykiuose Klaipėdos krašte, 1927–1930 m. prie demarkacijos linijos su Lenkija.

Kadangi Trakų (Kaišiadorių) apskritis 1920–1940 m. atsidūrė pasienyje su Lenkija, todėl šiame regione išliko nuolatinė karinė padėtis, o šauliams teko kovoti su vidaus priešais (kurių tikrai nereikėjo toli ir ilgai ieškoti), su priešiškų valstybių atsiųstais agentais, į Lietuvą iš Lenkijos permetamais gerai apginkluotais ir apmokytais plečkaitininkais. Šaulių kova pasireiškė ne tik ginklu, bet ir akylu žvalgo žvilgsniu, ugningu agitaciniu žodžiu, skambiomis dainomis, patriotiniais straipsniais spaudoje, „Trimito“ žurnalo skaitymu ir siūlymu jį prenumeruoti kitiems, dramatiškais arba komiškais vaidinimais, masinėmis šventėmis ir mitingais, trankiais paradais.

Tautos diena Kaišiadoryse. Lietuvos Prezidentą A. Smetoną lydi Lietuvos šaulių sąjungos centro ir V Trakų šaulių rinktinės vadovybė. Iš kairės pirmas – rinktinės vadas V. Žutautas, antras – Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkas A. Žmuidzinavičius. 1934 m. birželio 17 d.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys S. Jagėla. 1930 m. KšM.

Tačiau ir nurimus aktyvesniems kariniams veiksmams šauliai neapleido nuolatinio karinio pasirengimo, mokymų naudotis ginklu, kasmetinių manevrų su vietiniu šaulių būriu ir jungtinių pratybų su kaimyniniais šaulių būriais. Svarbu akcentuoti, kad V Trakų rinktinė veikė Trakų (Kaišiadorių) apskrityje, kuri apėmė dalį senosios Trakų apskrities, tačiau nuo 1920 m. tapo padalinta tarp Lietuvos ir Lenkijos. Trakų rinktinės ir Trakų apskrities vardas Lietuvos pusėje paliktas simboliškai, protestuojant prieš Lenkijos įvykdytą Rytų Lietuvos okupaciją. Pats Trakų miestas liko Lenkijos kontroliuojamoje pusėje, todėl laikinuoju Trakų apskrities centru dviems dešimtmečiams tapo Kaišiadorys (taip, kaip ir Kaunas tapo laikinąja Lietuvos sostine bei Lazdijai – Seinų apskrities centru). Kaišiadoryse taip pat įsikūrė ir V Trakų rinktinės štabas, Trakų apskrities karinė komendantūra, Trakų apskrities viršininko ir kitos apskrities įstaigos bei tarnautojai. Administracinį Kaišiadorių statusą sutvirtino ir 1926 m. įteisinta Kaišiadorių vyskupija, administravusi Lietuvos pusėje likusias Vilniaus vyskupijos parapijas – nuo Molėtų šiaurinėje pusėje iki Alytaus pietuose.

Trakų (Kaišiadorių) apskričiai priklausė Aukštadvario, Kaišiadorių, Kietaviškių (iki jo panaikinimo 1935 m.), Kruonio, Onuškio, Semeliškių, Vievio, Žaslių ir Žiežmarių valsčiai. Šio regiono gyventojams buvo aktualūs ne tik karinės gynybos, bet ir kultūrinės tapatybės klausimai, kurie turėjo didelės įtakos Lietuvos valstybės saugumui, nes teritorijoje tarp Vilniaus ir Kauno nemaža gyventojų dalis kalbėjo ne tik lietuvių, bet ir lenkų bei žydų, taip pat gudų, rusų kalbomis ir netgi maišyta „vietine“ tarme (*„po prostu“*). Žydų tautybės gyventojai telkėsi miesteliuose, gudų ir rusų kalba buvo paplitusi kai kuriuose pavieniuose kaimuose, dažniausiai kolonizuotuose XIX a. po pralaimėtų sukilimų, o lenkiškai – dvaruose, buvusiuose bajorkaimiuose, taip pat iš dalies miesteliuose, daugiausia Vievio, Aukštadvario ir Semeliškių, kiek mažiau Onuškio, Žiežmarių, Žaslių ir Kaišiadorių, o mažiausiai – Kruonio ir Kietaviškių valsčiuose. Todėl šaulių būriai prisiėmė atsakomybę dėl lietuviškosios tapatybės ir lietuvių kalbos pozicijų įtvirtinimo viešajame gyvenime, tradicinės lietuviškos ir modernios kultūros palaikymo bei propagavimo. Jeigu 1905 m. lietuviškas pozicijas Vievyje balsiai išreiškęs vaistininkas Jurgis Milančius vos išsaugojo savo gyvastį, tai po 1920 m. šauliai jau būreliais traukdavo į bažnyčias ne tiek melstis, kiek kovoti už lietuvių kalbos teises šioje žemės vietoje, taip apsaugodami ir lietuviškai giedančias moteris, kurios anksčiau lietuvių ir lenkų „chorų karuose“ nukentėdavo pirmiausiai.

Trakų rinktinės šaulių tarpe gana populiari teatrinė, muzikinė ir sportinė veikla, skatinamas lietuviškų bei patriotinių knygynėlių kaupimas ir periodinių spaudos leidinių platinimas, o šauliškų renginių organizavimas buvo tapęs vietinio visuomeninio gyvenimo kasdienybe. Išlikusios senosios šaulių fotografijos, archyviniai dokumentai ir periodiniai leidiniai atskleidžia intensyvų kultūrinį gyvenimą, jo organizatorių ir dalyvių asmenybes. Nestebina, kai solidus būrio vadas ar valdybos narys ne tik sėdi iškilmingų susirinkimų prezidiumuose, bet ir diriguoja chorui ar vaidina vietinio būrio teatro trupėje, skaito paskaitą istorine tema arba organizuoja kokią nors šventę. Pagal profesiją dažniausi šaulių renginių organizatoriai ir aktyviausi dalyviai – mokytojai, valsčių ir apskrities savivaldybių tarnautojai, policininkai, kunigai, paštininkai, girininkai, kiti inteligentai arba žemesnės grandies tarnautojai, taigi raštingiausi vietiniai žmonės.

Trakų rinktinės šaulių istorija 1919–1940 m. užėmė reikšmingą vietą šio regiono istorijoje, turėjo didelę įtaką visuomeniniam gyvenimui ir gyventojų tapatybės formavimuisi, todėl Kaišiadorių muziejus ir ėmėsi šios temos. Projektą V Trakų rinktinės istorijos atminimui iniciavo ir parengė Kaišiadorių muziejaus vyr. fondų saugotoja Nijolė Adukonienė, kuri taip pat atrinko ir gausią iliustracinę medžiagą,

V Trakų šaulių rinktinės šaulių rikiuotė šventiniame renginyje prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Apie 1930 m. KšM.

todėl šis leidinys atsirado pirmiausia jos dėka. Taip pat noriu padėkoti korektorei Jūratei Jonaitytei, kuri parengė ir Trakų V rinktinės šaulių vardinį sąrašą, parodos ir leidinio maketuotojui Sauliui Jankauskui bei kalbos redaktorei Jūratei Lakštauskienei. Kadangi Kaišiadorių muziejaus projektas apėmė parodos ir leidinio parengimą, todėl šio leidinio turinys kartoja parodos struktūrą.

Atskira padėka skiriama kitoms Lietuvos atminties institucijoms bei privatiems asmenims, saugantiems Kaišiadorių regiono šaulių fotografijas bei spaudos leidinius. Leidinyje panaudotos fotografijos ir dokumentai iš Kaišiadorių muziejaus, Lietuvos nacionalinio muziejaus, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus, Vytauto Didžiojo karo muziejaus, Lietuvos aviacijos muziejaus, Lietuvos švietimo istorijos muziejaus, Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejaus, Okupacijų ir laisvės kovų muziejaus, Pasieniečių muziejaus, Prienų krašto muziejaus, Ukmergės kraštotyros muziejaus, Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvo, Lietuvos centrinio valstybės archyvo, Lietuvos ypatingojo archyvo, Lietuvos literatūros ir meno archyvo, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos, Elektrėnų savivaldybės viešosios bibliotekos Vievio filialo, Kauno apskrities viešosios bibliotekos fondų, taip pat R. Čerškaus, G. Dudaičio, L. Dzimidavičiūtės, R. Gustaičio, E. Jacikevičienės, A. Jakšto, A. Laurinavičiaus, K. Lopatienės, P. Motiejūnienės, G. Naudžiūno, Ž. Ramašausko, R. Peslekienės, A. Stankevičiaus, E. Šalomsko, A. Tamošiūnienės, A. Zeleniako, Jonaičių, Miknevičių, Šimašių, Gapučių, Žebrauskų, Žutautų asmeninių rinkinių, kraštotyrinių monografijų „Kietaviškės“ (1998 m., sudarė D. Gudelienė, R. Janušaitytė, O. Lukoševičius, A. Bernatonis) ir „Onuškis“ (2017 m., sudarė Ž. Driskiuvienė) bei K. Račkausko parengto mokytojų biografinio žinyno „Nepriklausomos Lietuvos mokytojai: 1918–1940 metų biografijos“ (2018 m.). Taip pat dėkoju B. Vijeikienei.

Rengiant medžiagą parodai ir šiam leidiniui naudota jau minėtų institucijų ir asmenų pateikta ikonografinė medžiaga, peržiūrėtas šaulių sąjungos periodinis žurnalas „Trimitas“, „Rytų Lietuvos“ priedas „Trakų balsas“ ir kiti periodiniai leidiniai, taip pat panaudota nežymi dalis Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomų Lietuvos šaulių sąjungos (nr. 561), V Trakų šaulių rinktinės (nr. 555) bei Trakų apskrities komendantūros (nr. 500) fondų. Nemaža dalis surinktos medžiagos liko nepanaudota dėl ribotos leidinio apimties. Tad savaime suprantama, kad platesnis V Trakų rinktinės istorinis tyrimas reikalautų atskiro ir nuoseklesnio dėmesio, panaudojant ne tik išlikusią iliustracinę

V Trakų šaulių rinktinės šauliai šventiniame renginyje „tautiniame sodelyje“ prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Apie 1930 m. LCVA.

bei periodinių leidinių medžiagą, bet įtraukiant ir gausiai išlikusius Trakų rinktinės bei atskirų šaulių būrių archyvinius dokumentus, taip pat per pastaruosius trisdešimt metų akademinės bendruomenės paskelbtus mokslinius šaulių istorijos tyrinėjimus. Todėl tikiuosi, kad šiuo leidiniu Kaišiadorių regiono šaulių istorijos pažinimas nepasibaigs, bet atvirkščiai – kad jis paskatins susidomėjimą ir tolimesnius tyrinėjimus.

Pagrindine šio leidinio išvada ir leitmotyvu galima būtų laikyti tai, kad Trakų V šaulių rinktinės istorija 1919–1940 m. šiame regione tapo jungiančiąja grandimi tarp 1919–1923 m. vykusių Lietuvos nepriklausomybės kovų ir 1941 metais įvykusio Birželio sukilimo, karo ir pokario metais vykusios rezistencinės ir partizaninės kovos.

Argi ne tam ir buvo rengiami šauliai tuos du dešimtmečius?

Šaulio ženklas. Patvirtintas 1937 m. LCVA.

LIETUVOS ŠAULIŲ SĄJUNGA

Lietuvos šaulių sąjunga įkurta 1919 m. birželio 27 d. Organizacijos pradininku laikomas Matas Šalčius, o pagrindiniu ideologu – Vladas Putvinskis-Pūtvis. Organizaciją kūrę lietuvių inteligentai siekė prisidėti prie Lietuvos nepriklausomybės gynimo ir išsaugojimo. 1919–1920 m. šauliai dalyvavo kovose su Sovietų Rusijos ir Lenkijos kariuomenėmis. 1923 m. šauliai dalyvavo prijungiant Klaipėdos kraštą prie Lietuvos. Kovose 81 šaulys žuvo, 146 buvo sužeisti.

Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkais buvo: V. Putvinskis Pūtvis (1919–1922 m. ir 1928–1929 m.), V. Krėvė (1922–1924 m.), S. Šilingas (1924–1925 m.), M. Šalčius (1925–1926 m.), T. Daukantas (1926 m.), L. Vailionis (1926–1927 m. ir 1934–1935 m.), R. Skipitis (1927–1928 m.), A. Žmuidzinavičius (1929–1934 m.). Pakeitus sąjungos valdymo struktūrą pirmininkai nebebuvo renkami.

Lietuvos šaulių sąjungos vadais (iki 1935 m. vadinami viršininkais) buvo V. Putvinskis-Pūtvis (1919–1922 m.), P. Klimaitis (1922–1925 m.), M. Kalmantas (1925–1935 m.), P. Saladžius (1935–1940 m.).

Išskirtinė asmenybė, siejama su šaulių sąjunga, buvo Vladas Putvinskis-Pūtvis. Iki 1922 m. jis buvo sąjungos pirmininkas, o nuo 1928 m. – garbės pirmininkas. Galima sakyti, kad visa jo šeima aktyviai

Vyriausiasis Mažosios Lietuvos gelbėjimo komitetas ir jo bendradarbiai. Sėdi iš kairės: V. Šaulinskis, J. Lėbartas, M. Jankus, J. Vanagaitis. Stovi iš kairės: lakūnas S. Darius, A. Ivaškevičius, A. Marcinkevičius-Mantautas, J. Pronskus. 1923 m. sausio 9 d. VDKM.

Vienas iš Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjų Vladas Putvinskis-Pūtvis. 1929 m. LAM.

dalyvavo šaulių sąjungos veikloje. Pavyzdžiui, sesuo Marija Žmuidzinavičienė nuo 1930 m. dirbo šaulių moterų centro organizacinėje komisijoje, buvo tarybos narė. Nuo 1933 m. šaulių moterų centro pirmininkė, 1935–1936 m. šaulių moterų vadė. V. Putvinskio-Pūtvio sūnus Stasys 1937 m. buvo išrinktas į Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybą. Dukra Ona Tercijonienė 1919 m. buvo šaulių sąjungos Kauno būrio moterų skyriaus pirmoji vadė. Jauniausioji duktė Sofija Marcinkevičienė (Mantautienė) 1938 m. vadovavo šaulių moterims.

Kaišiadorių regionui reikšminga detalė yra ta, kad Sofija Pūtvytė ištekėjo už Aleksandro Marcinkevičiaus, kilusio iš Žaslių valsčiaus Paukščių kaimo. A. Marcinkevičius (nuo 1939 m. pakeitė pavardę, tapo Mantautu) 1922–1936 m. dirbo Lietuvos šaulių sąjungoje, 1922 m. buvo Vyriausiojo Mažosios Lietuvos gelbėjimo komiteto vienas iš steigėjų, 1923 m. vienas iš Klaipėdos krašto sukilimo iniciatorių ir dalyvių, netgi parengė sukilimo manifesto projektą. 1923 m. jis sušaukė Klaipėdos XX šaulių rinktinės suvažiavimą. Vėliau

dirbo šaulių sąjungos leidinių „Vilniaus Skiltis“ (1927–1930 m.) ir „Trimitas“ (1929–1930 m.) redaktoriumi. A. Marcinkevičius (Mantautas) buvo dažnas svečias ir V Trakų rinktinės renginiuose, kuriuose būdavo pristatomas kaip kraštietis.

Atskirai nuo vyrų būrių ilgainiui susikūrė ir veikė šaulių moterų, moksleivių, rėmėjų padaliniai. Lietuvos šaulių sąjunga buvo organizuojama teritoriniu-administraciniu principu ir skirstoma į 22 rinktines. Penktoji rinktinė veikė Trakų (Kaišiadorių) apskrityje. Trakų V rinktinės štabas buvo apskrities centre Kaišiadoryse.

Šauliai buvo ginkluoti lengvaisiais ginklais, kuriuos laikydavo namuose. Sąjungos nariai lavino Lietuvos gyventojų karinį ir fizinį pasirengimą, stiprino valstybės gynimo pareigos supratimą, talkino įveikiant stichines nelaimes, daug dėmesio skyrė kultūrinei ir sportinei veiklai.

Sąjungai dalį lėšų skyrė valstybė, kitos buvo gaunamos iš nario mokesčio, pajamų iš turimo turto, pramogų pelno ir aukų. 1940 m. Lietuvos šaulių sąjungai priklausė daugiau negu 60 000 narių.

Lietuvos šaulių sąjungos vadas (1935–1940 m.) pulkininkas Pranas Saladžius. 1936 m. LCVA.

Viena iš moterų šaulių organizatorių, moterų šaulių vadė (1937–1940 m.) Sofija Marcinkevičienė-Mantautienė. 1928 m. LCVA.

Lietuvos šaulių sąjungos vadą P. Saladžių (dešinėje) sutinka vienas iš Vievio (11) šaulių būrio įkūrėjų J. Milančius (kairėje). Centre stovi Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas J. Merkys. 1937 m. LYA.

Lietuvos šaulių sąjungos moterų šaulių vadė (1933–1937 m.) Marija Žmuidzinavičienė (Putvinskaitė). LCVA.

Tautos diena Kaišiadoryse. Pirmoje eilėje centre stovi Lietuvos Prezidentas A. Smetona, dešinėje – Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkas A. Žmuidzinavičius su žmona, šaulių sąjungos moterų šaulių vade M. Žmuidzinavičiene. 1934 m. birželio 17 d. NČDM.

Lietuvos šaulių sąjungos moterų šaulių garbės vadė, vadinta moterų šaulių „močiute“, Emilija Putvinskienė-Pūtvienė. XX a. 4 deš. LCVA.

Visuotinio moterų šaulių suvažiavimo išrinktas pirmasis Lietuvos šaulių sąjungos moterų šaulių centro komitetas. Antroje eilėje iš kairės: O. Tercijonienė, F. Grigonienė, E. Putvinskienė-Pūtvienė, sąjungos pirmininkas A. Žmuidzinavičius, M. Žmuidzinavičienė, S. Marcinkevičienė-Mantautienė.
Kaunas. 1933 m. LCVA.

TRAKŲ V RINKTINĖ

Trakų V šaulių rinktinės formavimosi pradžia – 1919–1920 m., kai apskrityje susiformavo keli partizanų būriai. 1919 m. liepos mėnesį iš Kaišiadorių pasitraukė paskutinieji vokiečių kareiviai, užsilikę dar po Pirmojo pasaulinio karo ir netgi jam pasibaigus ilgą laiką tebekontroliavę okupuotuosius kraštus.

Ankstyviausiai vietiniai partizanai ėmė reikštis nuo 1919 m. liepos mėnesio Žasliuose, kur jiems vadovavo Petras Junevičius, kilęs iš Semeliškių. Tuometinis Kaišiadorių apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas (beje, ir pats kilęs nuo Semeliškių) vėliau šiuos įvykius taip prisiminė: *„1919 ir 1920 metais Trakų apskrityje gyvenimas virė, kaip katile. Kaišiadoryse (apskrities centre) tarpais būdavo net keturios valdžios: vokiečių, lietuvių, bolševikų ir lenkų. Kai išėjo vokiečiai, teko imtis visokių priemonių, kad apskrityje iškiltų viena lietuvių valdžia. Tuo tikslu, greta kitų mūsų jėgų, atsirado ir Žaslių partizanai <...> Partizanai padėjo saugoti frontą, gaudė dažnai besivalkiojančius lenkų partizanus, sekė P. O. W. (Polska Organizacija Wojskowa) ir O. S. N. (Organizacija Strzelow Nadniemenskich) darbus, gaudė apsčiai čia buvusius šmugelninkus“*.

Partizanai iš valdžios jokios pašalpos negaudavo, gyveno žmonių aukomis. Jiems taip pat būdavo duodama dovanų už sugautąjį „šmugelį“. P. Junevičius su būrio raiteliais veikė visoje apskrityje, ne tik Žaslių apylinkėse. Apie P. Junevičiaus drąsą ir žygius sklido kalbos. 1920 m. kovo pabaigoje Žaslių partizanai savo veiksmus ėmė derinti su šaulių sąjungos vadovybe, tačiau B. Stosiūno teigimu, P. Junevičius su savo partizanais vis dėlto buvo svarbiausias, jėgą turįs asmuo.

Vienas aktyviausių buvo Kaišiadorių būrys, įsteigtas jau 1919 m. rugsėjo 13 d. Jis dalyvavo kovose ne tik Kaišiadorių apylinkėse, kur susidurdavo su bolševikų ir lenkų kariais, bet vykdavo ir į kitas Lietuvos vietas, kur labiausiai trūko ginkluotų jėgų paramos. Pavyzdžiui, gruodžio mėnesį Kaišiadorių šauliams dėkojama, kad pasiuntė šaulius prieš bermontininkus. Lietuvos partizanų būriai buvo Darsūniškyje, Gegužinėje, Kruonyje, Žiežmariuose ir Kietaviškėse. Semeliškėse apie 50 šaulių-partizanų būrį suorganizavo kun. J. Steponavičius ir kun. J. Sadūnas. Aktyvus buvo ir Aukštadvario būrys, vadovaujamas kun. S. Pupaleigio. Šaulių istorijos tyrinėtojas J. Matusas „Šaulių sąjungos istorijoje“

Žaslių partizanai. Pirmoje eilėje iš kairės pirmas – partizanų vadas Petras Junevičius. Žasliai. 1919–1920 m. LCVA.

Vasario 16-osios minėjimas prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Su transparantu „Tautieti atsibuski!“ stovi Trakų skyriaus šauliai. 1920 m. LCVA.

rašė, kad *„turi nuopelnų taip pat Vievio, Onuškio, Semeliškių būriai, kuriems teko kovoti ginklu su rytų kaimyno partizanais. Seni yra Beižonių ir Užuguosčio būriai“*.

Pirmieji apskrityje veikę partizanų būriai kovėsi ne tik savo apylinkėse su lenkais, bolševikais, gaudė plėšikus, bet ir vyko į kitus regionus padėti kovoti su bermontininkais, o 1923 m. dalyvavo Klaipėdos krašto prijungimo karinėje operacijoje.

1920 m. Kaišiadorių regiono partizanų būriai formaliai perėjo į šaulius, kurių pagrindu įsteigiamas Lietuvos šaulių sąjungos Trakų rajonas, priklausęs Kauno skyriui. Savarankišku skyriumi jis tampa 1921 m. birželio 1 d. Pirmuoju skyriaus vadu buvo K. Morkūnas, kuris aktyviai reiškėsi ne tik šaulių, bet ir Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybės veikloje.

1922 m. „Trimitas“ apie Kaišiadorių šaulių veiklos sąlygas taip rašo: *„Darbas tame tamsiame ir nutautusiam kampely nėra lengvas, nes ypač trūksta veikėjų ir organizatorių, bet medžiagos yra gana daug. Iki šiol Šaulių veikimas čionai maža kam žinomas buvo. Paskutiniuoju laiku daugelis ne šaulių dirba po šaulių vėliava ir manoma neužilgo turėti iš jų gerų narių, jei tik parodysime save pačiu darbu“*. Tuo pačiu laiku „Trimite“ panašiai rašoma ir apie Semeliškes: *„1920 metais buvo pas mus, taip pat kaip ir kitur, susitvėręs Šaulių būrelis. Bet nežinia kodėl jis iširo. Jaunimas ištvirkęs, neapsišvietęs. Laikraščių neskaito, tik geria „arielką“ ir alutį ir sako, kad „arielka“ geriau negu laikraštis. Laikas būtų susiprasti ir pabusti iš miego, deja, nėra gerų vadovų“*.

Pasibaigus Nepriklausomybės kovoms 1922–1924 m. nemažai šaulių pasitraukė iš šaulių sąjungos. Pasklido nuomonė, kad sulig Nepriklausomybės kovomis pasibaigė ir šaulių misija. Pavyzdžiui, 1924 m. „Trimite“ apie Kaišiadoris taip rašoma: *„Draugijinis gyvenimas apmiręs. Nors draugijų čia daug yra: pavasarininkai, šauliai, jaunimo sąjunga, darbo federacija, Ūkininkų sąjunga, krikščionys-demokratai ir valstiečiai liaudininkai, bet viešai gyvenime nepasirodo, išskyrus Seiman rinkimų laiką. Rinkimai perėjo ir jų nebėra. Šaulių būrys plačiau galės veikti tuomet, kuomet į savo tarpą sutrauks visus vietinius inteligentus ir žymesnius asmenis. Apsčiai esama mokytojų, valdininkų ir šiaip prasilavinusių piliečių, bet gaila, kad vieni jų labai mėgsta ir garbina „Ragutį“, kiti gi preferansą“*.

Tiesa, šaulių aktyvumas kiekviename būryje buvo skirtingas ir dažnai priklausė nuo vadovaujančių asmenų iniciatyvumo bei organizuotumo.

Kunigas N. Švogžlys-Milžinas. 1929 m. KšM.

Pavyzdžiui, netgi aktyvusis Darsūniškio būrys, susiorganizavęs vienas pirmųjų apskrityje ir, ko gero, labiausiai lietuviškose apylinkėse, 1922 m. skundėsi „Trimite“: *„Šaulių gyvenimas Darsūnišky buvo labai susilpnėjęs pereitais metais, mes turėjome visai neveiklų būrio vadą ir valdybą. Nuo š. m. kovo mėn. turime naują vadą, iš kurio tikimės, kad bus tinkamai išmokyti visi šauliai rikiuotės ir susitvarkys geriau būrys. Bet gaila, kad būrio valdybos ne visi nariai stengias būrį pakelti. Šitoje apylinkėje ir piliečiai menkai susipratę. Nesuprasdami šaulių tikslų ir uždavinių, gyventojai nerodo šauliams didelės užuojautos. Visą keblumą sudaro vietinių piliečių nesusipratimas; mažai kas skaito laikraščius, vos tik 2 egz. „Lietuvos“, 1 egz. „Laisvės“ ir „Trimito“ 8 egz. pareina į Darsūniškį“*. 1924 m. „Trimite“ apie Žiežmarius panašiai rašoma: *„Nors mūsų miestelis nemažas, bet visiškai apmiręs. Inteligentų taip pat yra nemaža, bet jie kartu su miestelio „šliachtais“ snaudžia ir nesirūpina visuomeniniu darbu. 1922 m. buvo dar nors šaulių būrys, bet kažkodėl jis išnyko. Matosi, kad nebuvo kam tinkamai veikti, o Žiežmarių „ponai“ inteligentai tuom neužsiiminėja. Todėl šiandieną Žiežmarių miest. gyvena be jokios organizacijos, išskyrus žydišką ugniagesių draugiją“*.

Vienas iš šaulių sąjungos įkūrėjų Matas Šalčius 1928 m. apibendrino šaulių vaidmenį kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės išskirdamas penkis šaulių žygius. Pirmasis – lenkų slaptos karinės organizacijos P. O. W. likvidavimas 1919 m., antrasis – kovos su bermontininkais, trečiasis – kovos su lenkais 1919 m. pabaigoje ir 1920 m., ketvirtasis – Klaipėdos krašto prijungimas prie Lietuvos 1923 m., penktasis – kovos su lenkų partizanais neutraliojoje zonoje 1923–1924 m. pradžioje. Anot M. Šalčiaus, šie šaulių karo žygiai galutinai įtikino skeptikus, kad „piliečių kariuomenė“ yra vertinga krašto gynimo jėga.

Galima pastebėti, kad Kaišiadorių šauliai buvo aktyvūs visuose „penkiuose žygiuose“. P. O. W. ir lenkų „panemunių šaulių“ išaiškinimas Kaišiadorių apylinkėse 1919 m. padėjo atskleisti lenkų rengtą sąmokslą ir likviduoti priešiškas Lietuvos valstybingumui organizacijas. Kaišiadorių šauliai buvo siunčiami kovoti ir su bermontininkais. Kovose su lenkų kariuomene ir jų partizanais aktyviai veikė Žaslių partizanai, vadovaujami P. Junevičiaus, partizanų-šaulių būriai Semeliškėse, Aukštadvaryje ir kitur. Kaišiadorių šauliai, vadovaujami J. Grybausko, 1923 m. vyko į Klaipėdos kraštą ir ginklu prisidėjo prie Klaipėdos prijungimo.

Ir savaime aišku, kad Kaišiadorių (Trakų) apskrities šauliai negalėjo likti nuošalyje, kai sustabdžius karo veiksmus tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių ir nustačius neutralią zoną prasidėjo nekonvencinis karas. Galiausiai nustatyta demarkacinė linija (vėliau pavadinta administracine), beveik du dešimtmečius skyrusi Lenkiją ir Lietuvą. Lenkija ir Vakarų sąjungininkai šią liniją laikė valstybine siena, bet Lietuva jos nepripažino. Tokiu būdu 1920 m. pabaigoje Rytų ir Pietryčių Lietuvoje atsirado tarsi „geležinė uždanga“, o tarp Lenkijos ir Lietuvos vyko „šaltasis karas“ – geopolitinė, ekonominė, ideologinė konfrontacija. Pačiame pasienyje dažni ir ginkluoti incidentai. Karas ir siena „įšaldė“ Lietuvos ir Lenkijos valstybių santykius dviems dešimtmečiams, palikdami istorinių nesutarimų šleifą. Pasienyje jautėsi nuolatinė

V Trakų šaulių rinktinės valdyba. Centre stovi J. Lekavičius. Sėdi iš kairės: A. Steikūnas, kap. P. Juodvalkis, J. Taškūnas. Apie 1931 m. KšM.

Žaslių (7) šaulių būrio metinė šventė. Kalba Trakų (Kaišiadorių) apskrities karo komendantas pulk. Šaudzis. Žasliai. 1930 m. balandžio 23 d. LCVA.

politinė įtampa tarp Lietuvos ir Lenkijos valstybių, netgi tarp vietinių lietuvių ir lenkų tautybių gyventojų. Pasienyje fiksuojami nuolatiniai ginkluoti ir šnipinėjimo incidentai, kontrabandos judėjimas. Šauliai aktyviai reiškėsi kaip pasienio policininkų bendradarbiai. Ties pasieniu buvo tankesnis šaulių būrių tinklas, šių būrių narių tarpe nemažą dalį sudarė pasienio policininkai, o būrių vadais dažnai tapdavo Trakų pasienio baro rajonų viršininkai. Demarkacinė linija ribojosi su Trakų (Kaišiadorių) apskrities Vievio, Semeliškių ir Onuškio valsčiais. Trakų pasienio policijos baras saugojo 85 kilometrų ruožą, nuo 1933 m. dalijosi į 6 rajonus, o rajonai suskirstyti į 20 sargybų. Kaišiadoryse rezidavo pasienio policijos Trakų baro viršininkas, buvo pasienio policijos rezervinė ir mokomoji kuopa, todėl mieste gyveno daug policininkų. Plačiau apie pasienio policininkus – atskirame knygos skyriuje.

Apibendrinus pirmuosius kelis veiklos metus galima konstatuoti, kad Kaišiadorių regione veikusios šaulių rinktinės pavadinimai dažnai keitėsi: nuo 1920 m. metų pradžios (tikslesnis laikas nežinomas) iki 1922 m. rugpjūčio 26 d. buvo vadinama Lietuvos šaulių sąjungos Trakų skyriumi; nuo 1922 m. rugpjūčio 27 d. iki 1925 m. rugsėjo 10 d. – V šaulių skyriumi; nuo 1925 m. rugsėjo 11 d. iki 1935 m. rugpjūčio 8 d. – V šaulių rinktine Trakuose; galiausiai nuo 1935 m. rugpjūčio 9 d. iki 1940 m. liepos – V Trakų šaulių rinktine. Tačiau įvairiu laiku šaulių sąjungos dokumentuose rinktinės pavadinimas įvardijamas dar kitaip. Pavyzdžiui, 1927–1931 metų dokumentuose rinktinė kartais vadinama V Kaišiadorių rinktine, 1933–1934 m. – V Trakų rinktine, V šaulių rinktine Trakuose...

Nuo 1920 m. Lietuvos šaulių sąjungos Trakų skyriaus štabas buvo įsikūręs Kaišiadoryse. Skyrių valdė skyrių būrių atstovų visuotinis suvažiavimas ir Skyriaus valdyba. Nors šauliai savo veikloje vadovavosi 1919 m. ir 1920 m. priimtais Lietuvos šaulių sąjungos įstatais, 1921 m. priimtu Lietuvos šaulių sąjungos įstatymu ir kitais teisės aktais, tačiau apskrityje skyrius galėjo veikti tik leidus apskrities karo komendantui. Be to, vyriausiojo šaulių sąjungos karo instruktoriaus įsakymu nuo 1921 m. lapkričio 16 d. Trakų skyriaus karinę veiklą kontroliavo I rajono karo instruktorius.

Naujas Trakų rinktinės organizacinis etapas prasidėjo 1925 m. sausio 25 d., kai įvyko pirmasis būrių atstovų suvažiavimas, kuriam pirmininkavo kun. S. Pupaleigis. Suvažiavimo metu išrinkta pirmoji rinktinės valdyba, susidėjusi iš P. Vaisiūno (pirmininko), J. Gasiūno ir R. Butkaus. Rinktinės šaulių štabas buvo įsikūręs Kaišiadorių geležinkelio stotyje, kur rezidavo ir Trakų apskrities karo komendantas bei komendantūra. Tame pačiame pastate veikė ir centrinė apskrities pašto bei telefono įstaiga – pagrindinis apskrities komunikacinis mazgas. Pavyzdžiui, 1928 m. Trakų rinktinės vado telefono numeris buvo nr. 12, o sujungus karo komendanto ir rinktinės vado pareigybes – nr. 3.

Pirmojo V Trakų šaulių rinktinės Kaišiadorių šaulių moterų būrio steigiamasis susirinkimas. 1934 m. Fotografiją pateikė G. Dudaitis.

1927–1928 m. pastebimas savotiškas organizacijos atgimimas. Sparčiai didėjo šaulių skaičius, kūrėsi nauji būriai, išaugo organizacijos prestižas, ypač provincijoje. Pavyzdžiui, 1927 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje kaip aktyvūs įvardinti 530 šaulių. Būriai ėmė aktyviau įsigyti būrio vėliavas ir dalyvauti viešuose renginiuose. Šaulys buvo suvokiamas kaip patriotiškai nusiteikęs, blaivus, tvarkingas Lietuvos pilietis. Pavyzdžiui, 1928 m. „Trimite“ cituojamas Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas A. Steikūnas, kuris Kaišiadorių šaulių būrio šventėje *„pasveikino valdžios vardu ir gražioje kalboje pabrėžė, kad šaulys visų pirma turi būti geras lietuvis, tikras tautietis, persisunkęs tėvynės meile. Kariškas paruošimas turi būti ypatingai stiprus, nes mums ne šiandien, tai ryt gal reikės atgauti Vilnių“*. Kitame tų pačių 1928 metų numeryje „Trimitas“ apie suaktyvėjusį Kaišiadorių būrį ir jo rengiamas iškilmes rašo: *„Čionykštis būrys, įsigijo gražią tamsaus žalio aksomo vėliavą. Gegužės 13 d. įvyko vėliavos pašventinimas. Grojant būrio orkestrui, vėliava nešini, šauliai nuvyko bažnyčion-katedron. Vėliavą pašventino gerb. kun. Švogžlys, pasakęs pritaikintą iškilmėms prakalbą. Po pamaldų, lydint didžiausiai žmonių miniai, būrys nuėjo į aikštę, kur būrio v-bos pirmininkas Grybauskas vėliavą įteikė būrio vadui Stelmokui. Būrio vadas perdavė ją vėliavininkui Laurušoniui. Iškilmėse dalyvavęs apskr. viršininkas Steikūnas pasakė gražią prakalbą. Taip pat kalbėjo dar rinktinės vadas ir būrio vadas. Ryšy su 10 metų nepriklausomybės sukaktuvėm buvo apdovanoti keli pasižymėję šauliai laisvės medaliais. Medalius įteikė rinktinės vadas vyr. lt. Sabaliauskas dalyvaujant rinktinės v-bos vice-pirmininkui Janušauskui ir būrio v-bos pirmin. Grybauskui. Sugiedota tautos himnas ir miniai lydinti ir orkestrui grojant, padaryta eisena miestelio gatvėmis. Birželio 3 d. įvyko būrio susirinkimas. Nutarta iškilmingai praleisti Joninių šventvakarį. Šventei suruošti pavesta švietimo komisijai su būrio vadu <...>. Savo metinę šventę būrys nutarė švęsti kasmet rugpjūčio 6 d., nes tą dieną Kaišiadoryse būna dideli atlaidai bažnyčioje“*.

1931 m. Trakų rinktinėje buvo 24 būriai: Kaišiadorių, Darsūniškio, Gegužinės, Kruonio, Žiežmarių, Kietaviškių, Žaslių, Aukštadvario, Semeliškių, Onuškio, Vievio, Beižonių, Užuguosčio, Dusmenų, Žilinų, Kalvių, Gudakiemio, Palomenės, Pakalniškių, Panošiškių, Kazokiškių, Mijaugonių, Paparčių ir Tarpumiškio. Iki 1940 m. būrių skaičius beveik padvigubėjo, juose buvo apie 1500 žmonių. 1940-uosius metus rinktinė pasitiko turėdama 42 būrius. Turint omenyje, kad organizacijoje nuolat vyko tarsi „dvipusis judėjimas“ (t. y. vieni šauliai į organizaciją stodavo, kiti joje pabuvę išstodavo arba

būdavo pašalinti dėl įvairių priežasčių, išvykdavo gyventi kitur) – tad skirtingu laiku dalyvavusių šaulių veikloje skaičius buvo gerokai didesnis.

Tam tikrą vietinės šaulių organizacijos ir jų veiklos sąlygų šiame regione vertinimą 1934 m. pradžioje atliko Trakų apskrities karo komendantas plk. ltn. Vladas Žutautas, kuris į Kaišiadoris tarnauti atvyko 1933 m., o nuo 1935 m. pats tapo Trakų V rinktinės vadu. Jo teigimu, į šaulių sąjungą vietiniai gyventojai tebežiūri kaip į partizanus, kurie iš jų atminties dar neišdilo, nes „neutraliai zonai esant partizanai gyventojams buvo daug žalos padarę“, o bailesni vietiniai nestoja į šaulius ir dėl to, kad prasidėjus karui jie „pirmon eilėn bus paimti į kautynes“. Į šaulių sąjungą daugiausia stoja valdininkai ir pareigūnai, o ūkininkai dažniausiai tie, kurie nori gauti leidimą ginklui, dėl uniformos, šaudymų ir pan. Anot V. Žutauto, yra keli šaulių būriai kaimuose, kur ūkininkai sudaro daugumą ir kur apylinkės žmonės juos palaiko (Žilinų, Dusmenų, Antakalnio ir Kaniūkų). Taip pat yra lietuviškos apylinkės, kur šaulių tarpe daugumoje ūkininkai – Žiežmarių ir Žaslių valsčiuose. Apylinkių gyventojai palankūs ir Darsūniškio, Užuguosčio, Beižonių, Kietaviškių, Paparčių, Palomenės būriams. Tačiau „šauliams neprijaučia“ ir narių-ūkininkų mažai Onuškio, Aukštadvario, Semeliškių bei Vievio valsčių būriuose. Nemaža dalis aktyviausių šaulių buvo mokytojai, tačiau komendanto teigimu iš esamų 200 mokytojų apskrityje šaulių organizacijoje dalyvauja „vos 62“.

Plk. ltn. V. Žutauto manymu, sąlygos šaulių veiklai šiame regione nebuvo lengvos, nes *„kraštas vargingas, krašto gyventojai nesusipratę, o kai kur priešingai nusistatę lietuviškumui ir bet kokioms organizacijoms ir draugijoms, tas neduoda galimybės kaimo jaunimą įtraukti į būrius“*. Todėl žymi dalis šaulių būrių susideda ne iš kaimo žmonių. Be to šauliai neturi kur susirinkti, neturi savo namų, kur galėtų įsirengti skaityklas, bibliotekas, rengti vaidinimus, rinkti chorą, daryti susirinkimus. Belieka

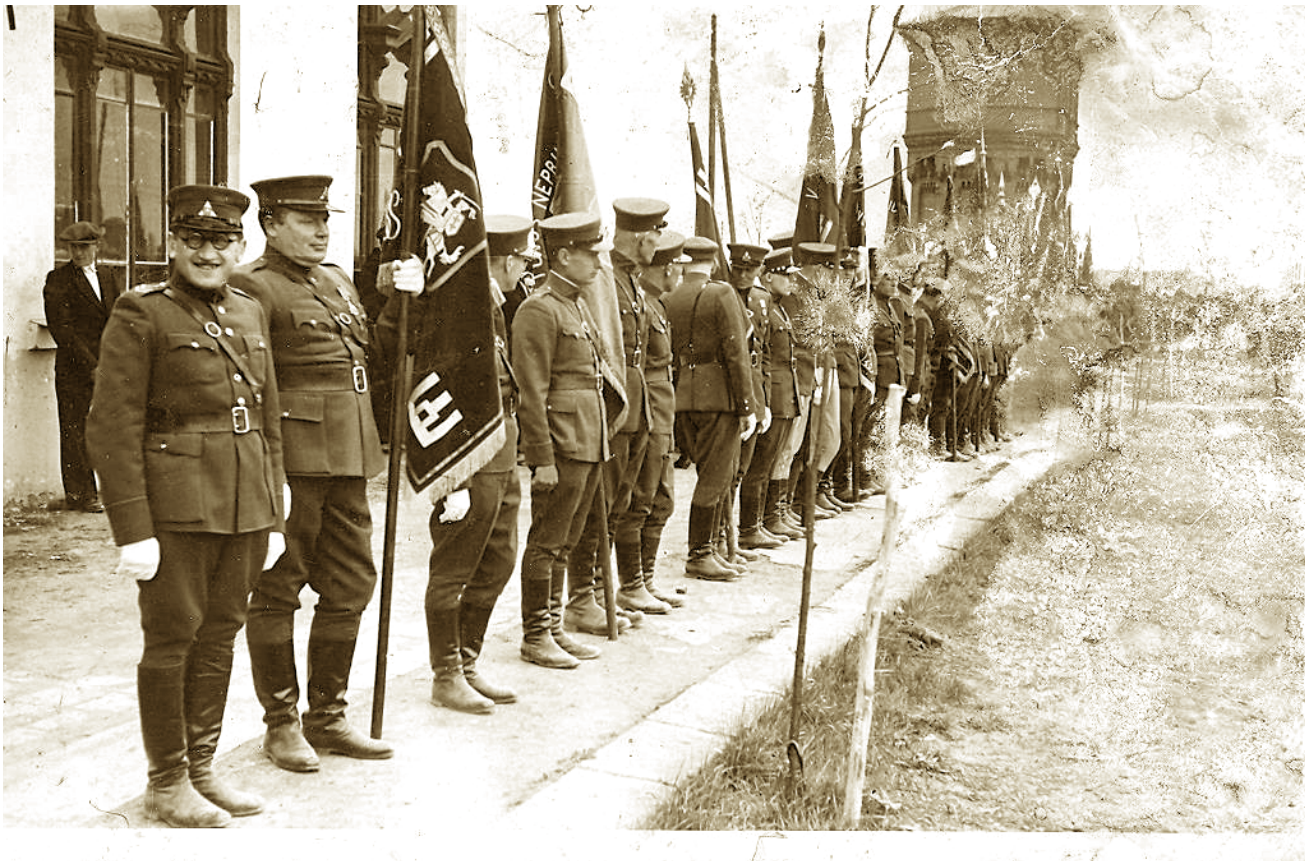
Trakų šaulių moterų rinktinės šaulės su tautiniais rūbais. Stovi iš kairės pirma – rinktinės vadė J. Žutautienė. 1938 m. Fotografiją pateikė. G. Dudaitis.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities karo komendantas plk. ltn. V. Žutautas. Žutautų šeimos fotografija.

šaudymo pratybos. Be to, pirmaisiais Lietuvos nepriklausomybės metais *„lenkininkai stengėsi patraukti lenkuojančius gyventojus savo pusėn įvairiais viliojančiais pažadais ir grasinimais „Lenkai užims Lietuvą ir lups litvomanams skūras“, „Greit ateis Pilsudskis ir pakeis tvarką“ ir t. t. Dabar tokių pažadų ir grasinimo metodas neturi pasisekimo ir bendrai nusekęs. Naujų argumentų agitacijai prieš Lietuvą lyg nesuranda“*.

Labai svarbi šaulių ir kitų lietuviškų organizacijų veiklos aplinkybė buvo ta, kad vietiniai žmonės lygino pragyvenimo sąlygas pasienyje – Lietuvos pusėje ir už demarkacijos linijos, Lenkijoje. Anot V. Žutauto, krizės metu Lietuvoje buvo žymiai geresnė ekonominė padėtis, nes anoje sienos pusėje gyventojai kenčia labai didelį skurdą, apkrauti labai dideliais mokesčiais, kuriuos siekiama išieškoti labai greitai. Žmonės nenumato jokio pagerėjimo, todėl Lietuvos pusėje gyvenantys tai žino, „lenkų tvarkos baidosi“, ir yra susidariusi nuomonė, kad Lietuvos *„medžiaginė būklė bent trigubai geresnė, lenkų kalba nepersekiojama, buvęs pasiilgimas Varšuvos – dabar išgaravo“*. Palaikančiais lenkiškumą liko *„moterys, dvarininkai, šlėktos ir kiti lenkiškumą palaikantieji asmenys bei sąmoningi niekšai. Jų motyvai ginti lenkišką kultūrą, kalbą,*

V Trakų šaulių rinktinės būrių atstovai su vėliavomis šventinėje rikiuotėje. Apie 1939 m. Fotografiją pateikė T. Šimašiūtė.

maldą, giesmę, nepasiduoti „pagoniškai Lietuvai“ ir jos netvarkingų valdininkų įtakai. Šiai agitacijai peno duoda valdininkų ir pareigūnų klaidos, blogas elgesys, nedorovingumas, netvarkingumas, išsišokimai, muštynės, nesugyvenimas su kunigais. Lenkininkai tokius įvykius išpučia ir išgarsina“. Kaip pavyzdžiai minimi pasienio policininkai, kurie tvirkina kaimo merginas, nesilaiko pasninkų, nelanko bažnyčios. Kartais minimi ir nedorovingi mokytojai ar mokytojos, „einančios iš proto“ dėl meilės. Į lietuviškas organizacijas lenkuojantieji nesirašo, nes vengia giminių ir kaimo gyventojų pašaipos, be to ir organizacijos ne visada turėjo gerą vardą. Vietiniai nukentėjo ir nuo ekonominių organizacijų bankrotų (kooperatyvų, pieninių ir t. t.), todėl jų bijo iš tolo. Tiesą sakant, jų vengia ir lietuviai, palikdami organizacijas „valdininkams, mokytojams ir pareigūnams“.

Tiesa, nors lenkuojantys savų pasilinksminimų beveik nerengė, tačiau mielai lankė lietuvių renginius, bet jų tikslas ne lietuvių kalbos pasiklausyti, o „pasilinksminti, pamergauti“. Pastebėta, kad šių apylinkių žmonės *„jokio politinio nusistatymo ir grupavimosi neturi; nereiškia net noro, vienintelė rūšis draugijų – tikybinė. Ir per tą organizaciją tik ir galima veikti. Skautų, Šaulių sąjungos ir kitų jie nesupranta ir bijo“.*

V. Žutauto manymu, į šaulių sąjungą anksčiau įsiskverbdavo „negeistinų“ asmenų, bet tuo laiku kandidatai į šaulius imti tikrinti ir saugumo policijoje. Taip pat buvo tikrinami ir norintys gauti teisę laikyti ginklą. Lenkuojantys gyventojai savo vaikams apie šaulius sakė: „Į šaulius rašosi tie, kas nori laisvai šaudinėti“, o tai reikėtų suprasti – savivaliauti, be tikslo ir be kontrolės šaudyti.

Tačiau įdomiausius ir gana kontraversiškus atsakymus į Trakų apskrities komendanto V. Žutauto atsiųstą anketą 1933 m. pabaigoje pateikė tuometinis Kernavės bažnyčios klebonas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas. Jis plačiai ir emocingai išdėstė „teisingą pafrontės filosofiją“: *„Tikroji padėtis labai pavojinga ir baisi. Visa vietinė masė yra lenkų orientacijos: Kernavė-Kazokiškis-Vievis-Semeliškės-Aukštadvaris-Onuškis. Arba atgal: Kernavė-Širvintai-Giedraičiai-Dubingiai (lenkystės centras)“.* Anot kunigo N. Švogžlio, lietuvių administracija labai apsirinka manydama, kad lenkų pafrontės padėtis yra pakenčiama, jeigu lietuviai surengia per metus kelis vakarus, padaro vasaros metu kelias gegužines, o lenkininkai šiek tiek jau pakalba lietuviškai, nes lenkininkai yra ramūs ir netriukšmauja. Iš viso to nereikia manyti, kad

pafrontė jau sulietuvėjo arba nuoširdžiai lietuvėja. Tai yra tik paviršutinis reiškinys: nori bernai-mergos lenkininkai pašokti – tai ir dalyvauja lietuvių pramogose.

Kunigas pastebi, kad pafrontės „lietuvišką elementą“ sudaro ne patys vietiniai, čionai seniai gyvenę piliečiai, bet – imigrantai ir kolonistai, arba administracijos valdininkai bei tarnautojai. Kaip pavyzdys minima Kernavė: visa apylinkė lenkiška, o lietuviškąjį elementą sudaro apie 20 žmonių – kunigas, du mokytojai, aštuoni policininkai ir kelios policininkų žmonos, pasienio policijos rajono viršininkas ir vachmistras, eigulys, vargonininkas, siuvėjas. *„Bet jie visi nevietiniai. Jie atėjūnai. Jie čionai svetimi ir laikini. Priešui įsiveržus – jie būtinai evakuotų. Vietoj nepasiliktų. Taigi priešui įsiveržus tokioj Kernavėj jau nebūtų nė vieno lietuvio. Visi būtų lenkininkai. Priešas visiškai laimėtų“*. Panaši padėtis ir Kazokiškėse, Vievyje. Bet Kazokiškėse lietuvių dar mažiau, negu Kernavėje:

Trakų (Kaišiadorių) pasienio baras, kurį 1933–1940 m. sudarė šeši rajonai, suskirstyti į 20 sargybų: I rajonas (būstinė Kaniūkų k.) su trimis sargybomis – Kalėnų (1), Kaniūkų (2), Spenglininkų (3); II rajonas (būstinė Panošiškių k.), sargybos Gudakiemio (1), Užolėjų (2), Pribonių (3); III rajonas (būstinė Stravkos k.), sargybos Dergonių (1), Stravkos (2), Zailgų (3); IV rajonas (būstinė Nabaraučiznos k.), sargybos Daugirdiškių (1), Nedzvedaukos (2), Daniliškių (3), Kurkliškių (4); V rajonas (būstinė Vievyje), sargybos Keliakiemio (1), Skirmantiškių (2), Beloliesės (3), Panerių (4), Kirgeliškių (5); VI rajonas (būstinė Zabožų (Zabarijos) k., 1935 m. perkelta į Kazokiškes), sargybos Vasiliškių (1), Grabijolų (2).

kunigas, mokytoja, trys kunigo tarnai, pasienio policija – visi atėjūnai, ne vietiniai. Labiau lietuvybė reiškiasi Vievyje, bet ten ji irgi laikina. *„Ji pasireiškia tik todėl, kad čia yra Lietuvos Valstybės režimas. Jeigu įsiveržtų priešai lenkai – lietuvybė pasitrauktų“*. Kas rengia lietuviškus vakarus Vievyje? Atėjūnai lietuviai – mokytojai, valsčiaus sekretoriai, policininkai, „priešui įsiveržiant – visi jie turės bėgti“. Kalbėdamas apie šaulių organizacijos veiklą kun. N. Švogžlys pats savęs klausia ir atsako: *„Kas sudaro Vievio šaulių būrį? Valsčius (Janutėnas), mokytojai, paštas, vaistinė, ypač policininkai, Jie visi turėtų evakuotis su savo organais. Vadinasi – Vievyje nepasiliktų nė vieno lietuvio šaulio. Tai skandalas“*. Šauliai nesupranta, kad svarbu vietinius patraukti.

Kun. N. Švogžlys atkreipia dėmesį ir į jaunimo artistus, choristus, sportininkus ir klausia, kodėl jų tarpe nėra vietinių. *„Nesvarbu, kad patys lietuviai atėjūnai (pav. policininkai, paštas, valsčius) yra choristai, artistai, sportininkai ir pan. Svarbiau būtų vietinius lenkininkus patraukti, darban įkinkyti ir tuo pačiu sulietuvinti. O taip nėra“*. Kalbėdamas apie gretimą Vievio miestelį kunigas pastebi, kad *„Vievis nėra lietuviškas, nors dabar tenai ir pasireiškia lietuvių aktai: vakarai, gegužinės, Vilniaus Diena, šauliai, skautai... Visa tai kuria ne vietiniai (be labai mažų ir nežymių išimčių) – bet laikini atėjūnai lietuviai (pav. kap. Žmuidzinavičius, sekretorius Janutėnas, policininkai ir kiti). Jie turės evakuoti. Plačiai rašau – noriu išaiškinti teisingą pafrontės filosofiją. Tikroji dabartinė padėtis yra dar pavojinga ir kalba priešo naudai“*.

Kadangi Lietuvos sienos pusėje padėtis buvo geresnė, lenkai iš Vilniaus agitacijos nevykdė, nes neturėjo argumentų. Kun. N. Švogžlio pastebėjimu – „pas mus trigubai geriau“, taip sako patys atbėgėliai iš Vilniaus: yra daugiau pinigų, daugiau darbo, nėra lietuviško spaudimo, niekas neseka, neregistruoja, neagituoja, nekankina, o Vilniuje – viskas tas vyksta. *„Čia pas mus laisvė – tenai okupacija. Pas mus tvarka. O pas lenkus siaučia sekvestratorius“*. Lenkijoje mokesčių anarchija: nežinai kiek mokėti – nėra nustatymo, nei kada mokėti – nes nuolat reikalauja, už ką mokėti – nes už viską ima, neaišku kam mokėti – nes visi reikalauja ir t. t.

Bet buvo vietinė agitacija. *„Lenkininkus agituoja: lenkų ponai, dvarininkai, šlėktos, lenkų pataikūnai, sąmoningesni lenkininkai*

Kariuomenės vadas S. Raštikis įteikia V Trakų šaulių rinktinei vėliavą. Dešinėje stovi Lietuvos šaulių sąjungos vadas P. Saladžius. Vėliavą priima Trakų rinktinės vadas V. Žutautas. Kaišiadorys. 1939 m. gegužės 14 d. *Trimitas*. 1939 m., nr. 20. LMAVB.

ir t. t. Labiausiai – tai senos lenkininkės mergos ir moterys. Šitos agitacijos motyvas – nepasiduoti lietuviams, išlaikyti lenkų kalbą, poterius, giedojimą, lenkiška forma“. Pagal kunigą, šią agitaciją sukelia: 1. *„netikę, girtuokliai, ištvirkėliai, ateistai, nemandagėliai, mušeikos ir pan. vietos liet. valdininkai“*. Jis mini Keldušį [beje, šaulį] iš Vievio valsčiaus Zabarijos kaimo, policininkus, kurie „tvirkina mergas“, nesilaiko penktadienį pasninko, „nekalba poterių“. Vietiniai juos vadina „litwini pogani“ ir nutaria nepasiduoti jų kalbai ir jų valstybei; 2. kerštingas pavydas, mat lietuviai gauna algas, turi daugiau pinigų, yra gražiau apsirengę, dažniau palėbauja, o tai sukelia pavydą ir nemeilę. *„Reikia nedemonstruoti savo išgalių, reikia nesiskirti, reikia susilieti su lenkininkų mase ir ją perskrosti lietuvybe. Lenkininkai sako: mes mokame mokesčius už žemę, o lietuviai (policija, mokytojai, valsčius, viršininkai) gauna iš mūsų pinigų dideles algas ir ulioja“*.

Todėl kunigas siūlo į ištautėjusias vietoves skirti tobuliausius valdininkus, nes iki tol buvo atvirkščiai – į pafrontę tarsi tremdavo blogiausius valdininkus, kaip už bausmę. Svarbu valdininkų moralė, kad nesiųstų nemoralių. Mini, kad 1930 m. iš Kaišiadorių į pafrontę atsiuntė Keldušį, kuris dešimčiai metų čia „sutrukdė lietuvybę“.

Rašydamas apie visuomenines organizacijas kunigas konstatuoja, kad pafrontėje šaulių sąjunga silpna, nes joje dalyvauja tik atėjūnai lietuviai, valdininkai ir tarnautojai. Šaulių rinktinė netikusi (nurodo rinktinės vadą J. Balickaitį). Vietiniai lenkininkai ir paprasti kaimo bernai į šaulius nestoja, nes bijo neramių laikų, „kai buvo neutralinė zona, kai siautė partizanai, kai buvo žudymų“. Kun. Švogžlys mano, kad dėl to kalta Kauno šaulių vadovybė ir apskričių rinktinės. Reikia aiškinti žmonėms, kad tai ne partizanai, o savo žemės gynimas. Nėra pratybų, vadų pavyzdžio.

Kun. Švogžlio nuomone lietuviai inteligentai nepadeda lietuvybei, nes nebendrauja su liaudies masėmis, nes dauguma jų liberalių ir internacionalinių pažiūrų, be to „visų privatus gyvenimas yra baisus“. Vilniaus pafrontėje reikia liaudies namų su salėmis, kad galima būtų susirinkti ir lietuviškai veikti. Kunigo teigimu, Kernavėje, Musninkuose, Aleksandriškėse pastatytos mokyklos visai netikusios, nes nėra salių, netelpa žmonės. Sales geriausia statyti parapijines arba šaulių vardu.

Kun. N. Švogžlys pastebi pafrontėje veikiančias „ponų lenkiškas bibliotekas – skrajojamas“, kurioms gaunamos knygos iš Varšuvos. *„Lietuviai tokių lietuviškų bibliotekų neturi nei Onušky, Aukštadvary, Vievy, Kazokišky, Kernavėj, nei Musninkuos, nei Širvintuos, nei Giedraičiuos, nei Dubingiuos (lenkiškiausia Lietuvos vieta) – niekur nėra. Tokias lietuviškas bibliotekas reikia kurti prie parapijų (žinoma, tik pačioj pafrontėj), kitur – prie šaulių“*. Anot N. Švogžlio – *„kaimiečiai, kurie pradeda imti knygas ir skaityti – tuojau lietuvėja <...> kaimiečiai nori knygų. Klebonas pažįsta visus kaimiečius. Klebonas taikys tinkamas knygas savo žinomam parapijiečiui. Pirma duos neutralaus turinio. Paskui patriotiško ir t. t.“*

Kun. N. Švogžlys daug dėmesio skiria ir mokytojų asmenybėms (apie tai plačiau skyriuje apie šaulius-mokytojus), o pabaigoje reziumuoja, kad *„Vilniaus sulenkintoj pafrontėj: 1. reikia daugiau skautiškų stovyklų, 2. reikia daugiau rimtų ekskursijų, 3. reikia nuolatinio turizmo, 4. reikia iškilmių: jas turi surengti kauniečiai (pav. Vilniaus Kalvarijų minėjimas Vievy 1933. VI. 29); 5. reikia daugiau lietuviško judėjimo, 6. reikia daugiau lietuviško parado, 7. reikia daugiau lietuviškos galybės, 8. reikia Vilniaus pafrontėj vasaroti, 9. reikia knygų apie Vilniaus pafrontę, 10. reikia*

Vilniaus pafrontę mylėti <...> reikia lietuviškos vienybės – ne partinės, reikia lietuviško broliškumo ir meilės, tada ir Visagalis padės Vilnių laimėti“.

Taigi, nors patriotinis visuomenės ugdymas bei Vilniaus atgavimas buvo aktualus ir Bažnyčios atstovams bei religinėms organizacijoms, tačiau šaulių sąjunga apskrityje glaudžiausiai bendradarbiavo su Lietuvių tautininkų sąjunga, jaunalietuviais, Vilniui vaduoti sąjunga, Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių sąjunga. Tikybinėse organizacijose daugiau dalyvavo moterys, bet jos, Trakų karo komendanto teigimu, lietuvinimo darbui nedaug tedarė. Tuo tarpu šauliai rengė vakarėlius, gegužines, valstybinių švenčių minėjimus, paskaitas, atlikdavo manevrus, bet tai daugiausia vyko pačių būrių iniciatyva, ne rinktinės.

Rinktinė daug dėmesio skyrė kariniam pasirengimui ir apmokymams – šaudymo pratyboms, oro sekimo veiksmams, sanitarijai. Į šaulių sąjungą galėjo stoti ir moterys, kurios aktyvios sanitarijos, patriotiškumo ugdymo, kultūrinės veiklos, socialinės paramos srityse. 1933 m. moterys ėmė organizuotis į atskirus būrius. Pavyzdžiui, 1938 m. birželio 12 d. Kaišiadoryse šaulės suruošė tautinių drabužių propagandos iškilmes, kurias stebėjo virš 3000 žmonių: *„Iš įvairių Trakų apskrities vietų suvažiavo šaulės ir šiaip lietuvės pasipuošusios tautiškais drabužiais. Tai buvo tikra lietuviškumo manifestacija. Ta proga ir miestas pasipuošė tautinėmis vėliavomis“.*

Moterų šaulių tautinių drabužių parodomoji iškilmė Kaišiadoryse. Viršuje Šaulių S-gos vado sutikimas. S-gos vadas plk. Saladžius su Kaišiadorių vyskupu J. Kukta ir palydovais apeina šaules ir šaulius ir kt. (Žiūr. aprašyma pereitame Trimito n-ry).

Lietuvos šaulių sąjungos laikraštyje „Trimitas“ publikuotas fotografijų koliažas iš Kaišiadoryse vykusios Moters šventės – tautinio rūbo propagandos dienos 1938 m. birželio 12 d. *Trimitas*. 1938 m., nr. 25. LMAVB.

Realiausiai šaulių karinis pasirengimas pasimatydavo rudenį vykstančiuose manevruose, o 1939 m. Europoje prasidedant pasauliniam karui Trakų rinktinėje du kartus buvo vykdoma mobilizacija. Pirmoji – kovo mėnesį, Vokietijai okupavus Čekoslovakiją, o antroji – rugsėjo mėnesį, Vokietijai užpuolus Lenkiją.

Trakų rinktinės būriai aktyviai veikė ne tik karinio pasirengimo srityje, bet ir visuomeniniame gyvenime, organizavo šventes, kitus renginius, būrė orkestrus, teatro trupes, užsiėmė sportine veikla, kūrė bibliotekas ir knygynėlius. Būdingas laikmečio bruožas – nacionalizmo demonstravimas, tiesa, po nepriklausomybės kovų nebepasireiškęs fizine agresija. Šauliai atstovavo lietuviškas pozicijas ir tose apylinkėse, kur didelę įtaką turėjo tautinės mažumos, į savo pusę gražiuoju ir bloguoju siekė patraukti gyventojus, kurie namuose ir netgi viešai kalbėjo nelietuviškai. Šiuo atveju turimi omenyje lenkakalbiai gyventojai. Šauliai taip pat kovojo prieš įvairias visuomenines negeroves – kontrabandą, naminės degtinės gamybą, chuliganizmą. Tiesa, suabsoliutinti šaulių nuopelnų šioje srityje negalėtume, nes netgi pavieniai būrių vadai ne visada rodė tinkamą pavyzdį. Apie konfliktines situacijas ir nusižengimus dažniausiai nutylėjo viešai publikuojami straipsniai „Trimito“ žurnale, tačiau patvirtina dokumentinės bylos, išlikusios archyvuose. Tad šaulių įtaka formuojant naujas nacionalines, etines, ideologines vertybes buvo pastebima, nors ir ne visada sėkminga.

Per du dešimtmečius Trakų rinktinės šauliai nors ir netapo tobulos visuomenės atspindžiu, tačiau šioje organizacijoje matome labai daug idealizmo ir realaus visuomeninio aktyvumo pavyzdžių.

V TRAKŲ RINKTINĖS VADOVYBĖ

Pirmasis Trakų (Kaišiadorių) apskrities šaulių vadas buvo **Kazys Morkūnas**. K. Morkūnas jau nuo 1918 m. gruodžio mėnesio tapo Kaišiadorių apskrities tarybos pirmininku ir aktyviai veikė įvairiose savivaldos ir krašto gynybos srityse. Jis buvo gimęs 1895 m. Kruonio valsčiaus Vaiguvos kaime, 1917 m. baigė Kijevo universitetą, tapo provizoriaus padėjėju. 1917–1918 m. tarnavo Rusijos kariuomenėje. Nuo 1918 m. pabaigos net ketverius metus buvo Trakų (Kaišiadorių) apskrities komiteto pirmininku, nuo 1919 m. dalyvavo šaulių veikloje. Iki 1934 m. priklausė tautininkų sąjungai. Savo biografijoje teigė, kad visą tarnybos laiką buvo griežtos lietuviškos krypties šalininkas. Dar 1921 m. lapkritį Kazys Morkūnas šaulių dokumentus pasirašinėjo kaip Trakų skyriaus šaulių vadas. Tais pačiais metais 25 metų amžiaus vaistininkas K. Morkūnas (tuo laiku priklausęs krikščionių demokratų partijai) buvo ir Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos narys, atstovaujantis Kaišiadorių valsčių.

1921 m. šaulių vado pareigas trumpai užėmė **Jonas Lozoraitis**, o nuo 1922 m. liepos 13 d. iki 1925 m. apskrities šauliams vadovavo **Juozas Grybauskas**. J. Grybauskas buvo gimęs 1901 m. Rygoje, 1919–1921 m. tarnavo savanoriu Lietuvos kariuomenėje. Po tarnybos kariuomenėje dirbo šaulių sąjungoje instruktoriumi, o 1922 m. paskirtas Trakų apskrities šaulių rinktinės vadu. 1923 m. kaip būrio vadas dalyvavo Klaipėdos prijungime prie Lietuvos, turėdamas užduotį užimti geležinkelį nuo Bajorų iki Girulių. Pagal specialybę J. Grybauskas buvo raštvedys. Prijungus Klaipėdos kraštą prie Lietuvos nuo 1925 m. rugsėjo 1 d. iki 1927 m. buvo Klaipėdos konservatorijos raštvedys. Paskui grįžo į Kaišiadoris ir nuo 1927 m. gegužės 1 d. iki 1929 m. spalio 1 d. tarnavo Trakų (Kaišiadorių) apskrities valdyboje sekretoriumi, taip pat buvo apskrities valdybos narys.

J. Grybauskas su šeima – žmona Marijona, dviem dukrom ir sūnumi – gyveno Kaišiadoryse, Kap. Gudyno gatvėje, kaip savanoris buvo gavęs

V Trakų šaulių rinktinės vadas (1933–1935 m.) P. Ciunis su žmona Teofile. 1924 m. liepos 24 d. UkKM.

V Trakų šaulių rinktinės vadas V. Žutautas su rinktinės šauliais. 1935–1940 m. Žutautų šeimos fotografija.

10 ha žemės Kaišiadorių valsčiaus Stosiūnų kaime. Paradoksalu, kad 1929 m. dviem mėnesiams J. Grybauskas buvo ištremtas į Žemaitiją (Telšių apskrities Nevarėnų miestelį) kaip aktyvus voldemarininkas, nors pats teisinosi, kad partijoms nepriklauso ir nepriklausys, nes dirba tautinėse organizacijose – šaulių sąjungoje, kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungoje ir Vilniaus vadavimo sąjungoje. 1930 m. dirbo Žiežmarių valsčiaus savivaldybės sekretoriumi. Tačiau 1931 m. sausio mėnesį vėl vyko tyrimas dėl J. Grybausko „priešvyriausybinio nusistatymo ir jos niekinimo“. Žiežmarių policijos nuovados viršininkas teigė, kad J. Grybauskas yra voldemarininkas, buvęs „Geležinio vilko“ štabo narys, garbino A. Voldemarą, šmeižė esamą vyriausybę. Tai patvirtino ir Žiežmarių viršaitis Ignas Jacinavičius bei Žiežmarių pradžios mokyklos vedėjas Juozas Keraitis. 1931 m. kovo 5 d. pačiam prašant J. Grybauskas pasitraukė iš tarnybos, išvyko į Vilkaviškio apskritį ir dalyvavo Širvintų būrio veikloje.

1925 m. rinktinės vado J. Grybausko iniciatyva sušauktas pirmasis apskrities būrių suvažiavimas, kuriame dalyvavo atstovai iš 11 būrių. Suvažiavimui pirmininkavo Aukštadvario būrio atstovas – kun. Stanislovas Pupaleigis (kilęs iš Žaslių valsčiaus). Pirmajame rinktinės suvažiavime buvo aptarti svarbiausi šaulių reikalai ir išrinkta pirmoji rinktinės valdyba: pirmininku tapo pasienio policininkas P. Vaisiūnas, iždininku – mokesčių inspektorius J. Gasiūnas, sekretoriumi – pradžios mokyklų inspektorius R. Butkus. Rinktinės valdyba buvo perrenkama beveik kasmet. Aktyvūs šių valdybų nariai – Trakų pasienio baro viršininkas V. Vainauskas, kriminalinės policijos valdininkas J. Demereckis, mokytojas L. Lelešius, prekybininkas ir savivaldybininkas Z. Šimašius, raštvedys J. Lekavičius, apskrities viršininkas A. Steikūnas, Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokytojas J. Taškūnas ir kiti.

1925 m. kelis mėnesius rinktinei vadovavo **J. Rūškys**, o po jo ketverius metus rinktinės vadas buvo vyr. ltn. **P. Sabaliauskas** (1925–1929 m.). Įdomu, kad 1927 m. Lietuvos kriminalinės policijos direktorius J. Budrys rinko informaciją apie šaulių rinktinių bei būrių vadus ir reziumavo, kad Trakų apskrityje „dėl daugelio būrių vadų netinkamumo šaulių sąstatas, kad ir nepavojingas, vis dėlto nėra naudingas“. Apie Trakų rinktinės vadą vyr. ltn. P. Sabaliauską jis rašė: „Žmogus gerų norų, patikimas, bet be iniciatyvos ir sumanumo“.

1929 m. balandžio 22 d. P. Sabaliauskas atsisveikino su rinktine ir užleido savo vietą naujai paskirtam vadui **Jurgiui Balickaičiui.** Tais pačiais metais J. Balickaičiui buvo suteiktas kapitono laipsnis. Per porą metų rinktinė, vadovaujama

kpt. J. Balickaičio, padidėjo net 14 šaulių būrių ir vienu raitelių būriu.

1933 m. spalio 20 d. paskirtas naujas Trakų rinktinės vadas kpt. **Petras Ciunis**. Buvusiam rinktinės vadui J. Balickaičiui vietiniai būriai suruošė „šauliškas išleistuves“. 1933 m. lapkričio 12 d. Kaišiadoryse vykusiame Trakų rinktinės būrių vadų suvažiavime dalyvavo ne tik naujasis rinktinės vadas kap. P. Ciunis, bet ir naujai paskirtas Trakų apskrities karo komendantas plk. ltn. Vladas Žutautas. Karo komendantūros ir šaulių rinktinės veikla buvo glaudžiai susijusios, tad komendantas buvo dažnas šaulių susirinkimų ir renginių svečias, o labiausiai juos siejusi sritis buvo karinis pasirengimas, patriotinis visuomenės ugdymas. 1934 m. pradžioje plk. ltn. V. Žutautas taip apibūdino situaciją Trakų V šaulių rinktinėje: rinktinės vadas dar naujas žmogus, atvykęs į rinktinę rado ją „demoralizuotą, pakrikusią ir pairusią“, todėl dabar „energingai veda restauracijos, pertvarkymo, valymo bei stiprinimo darbą“, o buvęs rinktinės vadas savo pareigomis nesidomėjo ir netinkamu elgesiu prisidėjo prie smukimo.

Kaip jau minėta, šaulių organizacinėje veikloje aktyviai dalyvavo ir suvažiavimuose renkamos valdybos. Pavyzdžiui, 1934 m. rinktinės valdybos pirmininkas buvo mokytojas J. Taškūnas. 1935 m. įvyko organizacinė Lietuvos šaulių sąjungos reforma, po kurios apskričių karo komendantai tapo tiesioginiais šaulių rinktinių vadais. Taip 1935 m. Trakų (Kaišiadorių) karo komendantas plk. ltn. **Vladas Žutautas** tampa V Trakų rinktinės vadu,

V Trakų šaulių rinktinės vadas (1922–1925 m.) J. Grybauskas

V Trakų šaulių rinktinės vadas (1925–1929 m.) P. Sabaliauskas

V Trakų šaulių rinktinės vadas (1929–1933 m.) J. Balickaitis

V Trakų šaulių rinktinės valdybos narys P. Vaisiūnas

V Trakų šaulių rinktinės valdybos narys A. Steikūnas

Trimitas. 1930 m., nr. 26. LMAVB.

o kpt. P. Ciunis liko rinktinės vado padėjėju. 1935 m. lapkričio 24 d. Kaišiadoryse vykusiame kariuomenės minėjime paradą priėmė jau naujasis rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas.

V. Žutautas gimė 1896 m. Kauno apskrities Čekiškės valsčiuje. 1916 m. baigė Vilniaus karo mokyklą, dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. 1919 m. dalyvavo nepriklausomybės kovose su bolševikais, buvo du kartus sužeistas. 1920 m. dalyvavo kovose su lenkais. 1933 m. rugpjūčio 12 d. paskirtas eiti Trakų apskrities komendanto pareigas, nuo 1935 m. rugsėjo 15 d. – Trakų V šaulių rinktinės vado pareigas. V. Žutautas buvo apdovanotas Vyčio kryžiaus (1919 m.), Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino (1937 m.) ordinais, Lietuvos nepriklausomybės medaliu (1928 m.), skautų Svastikos (1936 m.), Šaulių žvaigždės (1936 m.) ordinais, Šaulių žvaigždės medaliu (1939 m.) ir kitais apdovanojimais. Buvo vedęs, turėjo dukrą ir tris sūnus, su šeima gyveno buvusiame geležinkeliečių name, šalia Kaišiadorių geležinkelio stoties. Žmona Juzė Žutautienė (Vaitkevičiūtė) tapo Trakų moterų šaulių rinktinės vade.

Iki 1940 m. vasaros plk. ltn. V. Žutautas buvo aktyvus organizatorius ir dažnas dalyvis ne tik Trakų apskrities šaulių renginiuose. V. Žutautas daug dėmesio skyrė ne tik kariniam šaulių pasirengimui, bet ir kultūriniam šio regiono gyvenimui gerai suprasdamas, kad vietinių gyventojų vertybės ir nuostatos turi didžiulę reikšmę nacionalinio saugumo užtikrinimui. Jau 1933 m. lapkričio 23 d. jis organizavo kariuomenės minėjimo šventę, kokios Kaišiadorys dar buvo nematę. Šventėse jis pats sakydavo kalbas, priimdavo paradus, skaitydavo paskaitas, 1934 m. iniciavo „Klaipėdos šilelio“ pasodinimą prie Kaišiadorių vidurinės mokyklos, skirtą Klaipėdos prijungimo atminimui. 1936 m. apie savo veiklą Kaišiadoryse komendantas ir šaulių rinktinės vadas V. Žutautas taip rašė: *„Nuo 1933 m. tapęs Trakų apskrities komendantu ir pažinęs to krašto stovį ir jo kultūrinius sunkumus dėjau pastangų savo ploto gyventojus šviesti ir kultūrinti“*. Viena iš tokių priemonių buvo lietuviškų periodinių leidinių platinimas. Iš kariuomenės persiųstus „Kario“, „Trimito“, „Ūkininko patarėjo“ komplektus V. Žutautas per šaulių būrius ir pradžios mokyklas platino kaimuose.

1940 m. balandžio 9 d. rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas būrių vadams pranešė, kad iš rinktinės išvyksta kapitonas P. Ciunis ir kad *„kaipo pasižymėjusiam šauliniame darbe kapitonui Ciuniui ruošiamas atsisveikinimo iškilmingas aktas, kuria proga Rinktinės Taryba ir rėmėjai numato įteikti dovanėlę“*. Balandžio 21 d. Kaišiadorių gimnazijos salėje įvyko „šauliškų išleistuvių“ renginys su menine dalimi, kuriame dalyvavo daugelio būrių atstovai. Netgi tie būriai, kurie nesiuntė atstovo, buvo paraginti atsiųsti sveikinimą raštu, kuris įrištas į knygą, įteikiamą išleidžiamam kapitonui P. Ciuniui. Iškilmingame išleistuvių vakare rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas rinktinės vardu palinkėjo P. Ciuniui „ir toliau tokiu pačiu ryžtingumu dirbti nepriklausomai Lietuvai“. Gimnazijos šauliai padainavo dainų ir deklamavo. Rinktinės choras, vadovaujamas mokytojo M. Leškevičiaus, taip pat padainavo keletą dainų.

Jau po sovietinės okupacijos, 1940 m. liepos 4 d., „Trimitas“ informavo, kad plk. ltn. V. Žutautas taip pat iškeltas iš Kaišiadorių ir paskirtas Šiaulių apskrities kariniu viršininku.

Galima pastebėti, kad sovietmečiu buvusių artimų bendradarbių likimas susiklostė kardinaliai skirtingai. P. Ciunis 1940 m. tapo Raudonosios armijos karininku, o pokaryje dėstė Vilniaus universitete, vadovavo Vilniaus sritinei bibliotekai. Tuo tarpu V. Žutautas 1941 m. buvo represuotas ir tais pačiais metais žuvo Sibire.

V Trakų šaulių rinktinės vadas (1935–1940 m.) V. Žutautas su žmona Juze ir dukra Danute. Apie 1927–1928 m. Žutautų šeimos fotografija.

TRAKŲ V RINKTINĖS BŪRIAI

Aukštadvario (8) šaulių būrio nariai minint Lietuvos nepriklausomybės 14-os metų sukaktį. Aukštadvaris. 1932 m. vasario 16 d. LCVA.

Lietuvos šaulių sąjungos organizacijos pradinis vienetas buvo būrys. Kiekvienas būrys turėjo savo vadą ir vado pavaduotoją. Be to, visuotiniame susirinkime būrys rinko tarybą, būrio pirmininką, jo pavaduotoją, sekretorių, kasininką-iždininką, švietimo sekcijos vadovą, taip pat kontrolės komisiją. Susirinkimuose tvirtindavo ir būrio pajamų-išlaidų sąmatas. Vienas iš ilgalaikių būrių tikslų buvo pasistatyti savo būrio namus.

Būrys dažniausiai jungdavo mažesnės vietovės (miestelio, kelių aplinkinių kaimų) šaulius. Būrio steigimo iniciatoriais dažniausiai buvo mokytojai, kunigai, policininkai ar pan. Šaulių būrių ribos nesutapo su valsčių ribomis, bet vienijo aktyvesnius artimiausios apylinkės patriotiškai nusistačiusius gyventojus, pasirengusius ginklu ginti savo apylinkes. Tiesa, mobilizacijos atveju numatyta sušaukti būrius pagal administracinį skirstymą valsčių centruose, be to, suformuojant naujus šaulių būrius Kaišiadorių, Žaslių, Kruonio, Žiežmarių, Vievio, Semeliškių, Aukštadvario ir Onuškio valsčiuose. Galima pastebėti, kad mažesniuose kaimuose atskiri šaulių būriai susitelkė ten, kur po žemės reformos išdalintuose dvaruose gavę žemės apsigyveno buvę Lietuvos kariuomenės savanoriai, taip pat prie demarkacijos linijos su Lenkija, kur koncentravosi ne tik čia apsigyvenę ūkininkai naujakuriai-buvę savanoriai, bet ir pasienio policininkai, kurie taip pat buvo atitarnavę Lietuvos kariuomenėje.

1931 m. Trakų V rinktinėje buvo 24 būriai: Kaišiadorių, Darsūniškio, Gegužinės, Kruonio, Žiežmarių, Kietaviškių, Žaslių, Aukštadvario, Semeliškių, Onuškio, Vievio, Beižonių, Užuguosčio, Dusmenų, Žilinų, Kalvių, Gudakiemio, Palomenės, Pakalniškių, Panošiškių, Kazokiškių, Mijaugonių, Paparčių ir Tarpumiškio. Juose buvo 718 narių, dauguma rikiuotės šauliai – 572, ne rikiuotės šaulių buvo 111, taip pat rinktinėje buvo 35 moterys.

Iki 1940 m. Trakų V rinktinė išaugo kone dvigubai ir jau turėjo virš 40 būrių. Prie rinktinės prisijungė Krivonių, Kovaičių, Ilgakiemio, Beištrakių, Strėvos, Šilasėdų, Vilūniškių, Žebertonių, Strėvininkų, Tolkiškių, Čižiūnų, „Trakų Pilies“, Kaišiadorių amatų mokyklos ir Kaišiadorių gimnazijos moksleivių būriai. Šaulių būriai turėjo savo numerius, pavyzdžiui, 1-asis būrys buvo Kaišiadorių, 2-asis Darsūniškio ir t. t. Ilgainiui naujai besikuriantiems būriams numeriai būdavo suteikiami pagal būrio susikūrimo eiliškumą. Pavyzdžiui, 1939 m. rudenį susikūrusiam Kaišiadorių gimnazijos moksleivių būriui suteiktas 41-as, o Kaišiadorių amatų mokyklos būriui – 42-as numeris.

1940 metų pradžios V Trakų rinktinės būrių sąrašas ir jų numeracija: Kaišiadorių (1), Darsūniškio (2), Gegužinės (3), Kruonio (4), Žiežmarių (5), Kietaviškių (6), Žaslių (7), Aukštadvario (8), Semeliškių (9), Onuškio (10), Vievio (11), Beižonių (12), Užuguosčio (13), Dusmenų (14), Žilinų (15), Kalvių (16), Gudakiemio (17), Palomenės (18), Pakalniškių (19), Panošiškių (20), Kazokiškių (21), Mijaugonių (22), Paparčių (23), Tarpumiškio (24), Antakalnio (25), Krivonių (26), Kovaičių (27), Ilgakiemio (28), Kaniūkų (29), Beištrakių (30), Strėvos (31), Šilasėdų (32), Vilūniškio (33), Žebertonių (34), Totoriškių (35), Strėvininkų (36), „Trakų Pilies“ (37), Tolkiškių (38), Čižiūnų (39), Rusių (40), Kaišiadorių gimnazijos (41), Kaišiadorių amatų mokyklos (42). Dažnai spaudoje ar dokumentuose aprašant būrio veiklą arba šaulio priklausomybę būdavo minimas tik būrio numeris, kuris buvo tarsi tapatus būrio pavadinimui.

Per XX a. 4 dešimtmetį visi būriai narių skaičiumi gerokai išaugo. Pavyzdžiui, 1939 m.

duomenimis Kaišiadorių būrys iš 50 narių išaugo iki 121, Gegužinės iš 29 – iki 65, Kietaviškių nuo 19 – iki 42, Vievio nuo 53 – iki 117, Žaslių iš 57 – iki 142 narių ir t. t. Tokį narių gausėjimą galėjo lemti tiek išorinės priežastys (didėjanti įtampa su Lenkija, incidentai ties demarkacijos linija, Lenkijos ultimatumas 1938 m.), tiek ir vidinės – aktyvi šaulių sąjungos vadovybės veikla, siekiant kuo daugiau lietuvių, ypač inteligentų, įtraukti į šaulių sąjungos veiklą. Didžiulis aktyvumas siekiant kuo daugiau žmonių įtraukti į šaulių sąjungos veiklą atsispindėjo daugumos Trakų V rinktinės vadų, ypač plk. ltn. Vlado Žutauto veikloje. Laikui bėgant dalis šaulių mirdavo, pasitraukdavo iš šaulių veiklos patys arba būdavo dėl kažkokių priežasčių pašalinami, todėl nežiūrint aktyvių pastangų šaulių skaičius būriuose augo ne taip sparčiai, kaip norėta.

Būriai skyrėsi ne tik narių skaičiumi, bet ir veiklumu. Pavyzdžiui, per pirmąjį dešimtmetį veikliausiu būriu buvo laikomas Aukštadvario, vadovaujamas kun. S. Pupaleigio, *„kuris aplenkintoje šio kampelio apylinkėje yra nemaža padirbėjęs ir nuveikęs, kaip tautinėj taip ir kultūros srity“*. Aktyvus Kaišiadorių būrys, kuris buvo centrinis, turėjo daugiau inteligentų, tad galėjo daugiau padaryti kultūros srityje. Veiklumu pasižymėjo ir Žaslių, Darsūniškio, Vievio būriai. Per 1927 m. ir vėlesnius metus pasižymėjo pasienyje su Lenkija buvę Vievio, Semeliškių ir Onuškio būriai, *„kuriems teko daug darbo padėti bekovojant su vidaus priešais ties administracijos linija“*.

Pavyzdžiui, švenčiant Žaslių būrio 10-metį buvo padaryta tokia trumpa jo istorijos santrauka. Būrys įsikūrė 1921 m. vasario 23 d. Visą laiką pirmiausia rūpinosi kariniu pasiruošimu bei kultūrine veikla. 1928 metais įsteigtas knygynas. 1929 metais įsigyta ir pašventinta būrio vėliava. Būrio metinė šventė perkelta iš vasario 23 d. (įkūrimo dienos) į balandžio 23 d. (kai Žasliuose vykdavo Šv. Jurgio atlaidai). Šauliai mėgo skaityti laikraščius, pasižymėjo aktyvumu prenumeruojant šaulių žurnalą „Trimitas“. Pavyzdžiui, vien Kazys Griškevičius jį išplatino 42 prenumeratoriams (ir kaip dovaną gavo iš redakcijos 45 litų vertės laikrodį). 1930 metais įsigytas V. Putvinskio-Pūtvio portretas ir kasmet daromas iškilmingas jo mirties paminėjimas, pradėtas organizuoti moterų skyrius, įsisteigė savišalpos sekcija. Ugniagesių ir šaulių-instruktorių kursus baigė Kazys Gerbutavičius, kuris tapo ir būrio vadu. Beveik visas būrys dalyvavo Trakų rinktinės 10-mečio minėjime, kuris vyko Žiežmariuose, taip pat būrio nariai dalyvavo Šaulių sąjungos 10-mečio šventėje Kaune. Kai kurie Žaslių būrio šauliai iniciavo ir 1930 m. pastatė paminklą Vytautui Didžiajam Eiriogalos kaime (Eiriogalos kaimo šauliai priklausė Žaslių būriui). Pradėta rūpintis būrio namų pastatymu, tam įsteigtas namų statymo fondas. Aktyviai rengiami kultūriniai

Gegužinės (3) šaulių būrys. Apie 1935 m. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

renginiai, rengiami vakarai, pastatyti keli teatriniai veikalai, pavyzdžiui, „Aušros sūnus“. Aktyviai dalyvauta rinktinės rengiamuose kariniuose manevruose. 1931 m. minint būrio 10-metį pabrėžta, kad *„dabartiniu metu kas sekmadienis daromi rinktinės pratimai, kas mėnuo, reikalui esat ir dažniau, daromi susirinkimai <...> Per visą 10-metį būrys apsnūdęs nebuvo; iš jo susidarė dar du nauji būriai: Paparčių ir Krivonių“.*

Maždaug 1930 m. rinktinė suskirstoma į kuopas, kurias sudarė keli būriai. Pavyzdžiui, Žilinų kuopai priskirti Gudakiemio, Žilinų ir Panošiškių būriai. Sudarytam Žilinų kuopos štabui vadovavo ats. ltn. Pranas Zenkevičius (Trakų baro pasienio policijos I rajono viršininkas), sanitarijos punktui – Jonas Čenkus, ūkio vedėju tapo ats. viršila Jonas Armakevičius, raitelių skyriui – ats. viršila Pranas Bauža, dviratininkų būrio vadu – ats. j. puskarininkis Simas Karpičius, technikos skyriaus vadu – ats. vyr. puskarininkis Antanas Strašinskas, priešcheminės apsaugos instruktorium – ats. j. ltn. Aleksas Šeštokas. Kai kurių būrių vadai dažnai keitėsi. Pavyzdžiui, Žilinų būrio vadu tapo ats. j. ltn. Juozas Martinaitis, po jo laikinai būrio vado pareigas ėjo Feliksas Verseckas, o nuo 1934 m. pradžios – vadu tapo Stasys Ivanauskas.

Kaišiadoryse buvo I kuopa, kuriai priklausė artimiausi būriai – Kaišiadorių, Tarpumiškio, Beištrakių... Kai 1934 m. Kaišiadorių būrys minėjo 15 metų sukaktį – šventė truko net dvi dienas, dalyvavo visi kuopos būriai. Rugsėjo 1 d. vakare miesto sode uždegtas laužas, sakytos kalbos, paskui šauliai su deglais, orkestrui grojant, nuvyko į Kaišiadorių kapines, kur prie žuvusių šaulių ir karių kapų padėjo gyvų gėlių puokštes. Apie rugsėjo 2 d. vykusį šventės tęsinį „Trimitas“ rašė: *„Rugsėjo 2 d. miestelis pasipuošė vėliavomis. Organizuotai dalyvaujant su vėliava šauliams ir didelei žmonių miniai pakelta vėliava ir nuvykta į bažnyčią pamaldoms, kurias atlaikė prel. Labukas. Čia pat kan. Varnas šaulius prisaikino. Per mišias grojo ir giedojo bažn. choras. Stoties aikštėje buvo šaulių paradas. <...> Gražiai papuoštoje stoties salėje buvo iškilmingas posėdis. Atidarė b. v. p-kas Dūdavičius. Į garbės prezidiumą buvo pakviesti: apskr. v-kas Merkys, komendant. pulk. 1. Žutautas, rinkt. vadas kap. Ciunis, rinkt. vald. p-kas Alimas, urėdas Mičiulis, Merkienė ir Stelmokas; darbo: J. Marma, Steikūnas ir Laurušonis. Būrį sveikino <...> Posėdis baigtas tautos himnu. Būrio darbus apibūdino vienas steigėjų šaulys Lekavičius. Atsiminimų iš būrio kūrimosi laikų papasakojo Matas Kasinskas. Būrys per savo 15 metų daug ką yra veikęs: surinkęs labdaringiems tikslams aukų, išplatinęs spaudos, davęs Klaipėdos atvadavimo sukilėlių, ruošęs vaidinimų, koncertų, gegužinių, kaukių balių ir kt. Dabar būrys žengia prie savų namų statybos. Po posėdžio buvo iškilmingi bendri šaulių pietūs. Šauliai ir kviesti svečiai skaniai pavalgė pačių šaulių virtų kopūstų ir avienos ir pagurkšnojo alučio. Šventėje dalyvavo visi I kuopos būriai. Vakare vid. mokyklos salėje buvo vakaras. Rinktinės trupė suvaidino „Antrąją jaunystę“. Pelnas skiriamas namų statybai“.*

Šaulių sąjungos vadas P. Saladžius įteikia pašventintą Vilūniškių (33) šaulių būrio vėliavą. Vėliavą priima būrio vadas A. Naudžiūnas. Vievis. 1937 m. gegužės 16 d. KVKA.

BŪRIŲ VALDYBOS

Kiekvienas būrys savo sudėtimi ir vadovybe gerokai skyrėsi. Pavyzdžiui, 1928 m. **Kietaviškių (6) būrys** pirmininku išrinko ats. ltn. mokytoją J. Jeruševičių, sekretoriumi – Kietaviškių valsčiaus sekretorių R. Lėlį, kasininku mokytoją Z. Galinską, o būrio vadu – J. Bliujų.

1929 m. išrinktoje **Gegužinės (3) būrio** valdyboje pirmininku tapo mokytojas J. Ūsas, vicepirmininku mokytojas P. Paplešys, sekretoriumi A. Naudžiūnas, iždininku – girininkas M. Bartkūnas, nariu A. Žvirblis, o būrio vadu paskirtas Karpavičius. 1932 m. naujoje **Paparčių (23) būrio** valdyboje pirmininku tapo Jonas Čiulada (greičiausiai – buvęs Žaslių viršaitis), vicepirmininku Vincas Zaremba, iždininku Vincas Sagatavičius, sekretoriumi Vaclovas Navalinskas, nariu Juozas Lelešius. Į kontrolės komisiją išrinkti Benadas Mikulis, Motiejus Tatarūnas ir Jurgis Verbus. Būrio vadas buvo Kazys Matačiūnas. 1933 m. įsisteigusiame **Kaniūkų (29) būryje** daug jo narių buvo pasienio policininkai.

Žaslių (7) šaulių būrio valdyba. Pirmoje eilėje iš kairės: būrio vadas K. Gerbutavičius, pirmininkas J. Jakštas, kasininkas K. Griškevičius. Stovi sekretorius A. Vikšraitis. 1931 m. Fotografiją pateikė A. Jakštas.

Jo iniciatorius ir būrio vadas buvo pasienio policijos vachmistras Petras Ramoška. 1940 m. Kaniūkų būrio vadu buvo mokytojas J. Čenkus. 1931 m. **Žaslių (7) būrio** valdybą sudarė mokytojas Jonas Jakštas (valdybos pirmininkas), mokytojas Antanas Vikšraitis (sekretetorius), Kazys Griškevičius (kasininkas) ir Kazys Gerbutavičius (būrio vadas). 1934 m. **Žaslių (7) būrio** valdybos pirmininkas buvo Žaslių pradžios mokyklos vedėjas ats. j. ltn. Adolfas Baumilas, sekretorius – j. pusk. Juozas Saikevičius, iždininkas – mokytojas Jonas Ūsas, būrio vadas – Kazys Gerbutavičius. **Kietaviškių (6) būrio** pirmininku tapo mokytojas V. Kablys, o vicepirmininku kun. P. Liutkus. 1935 m. išrinktoje **Onuškio (10) būrio** valdyboje: valsčiaus viršaitis Antanas Petrauskas (kuris tapo būrio valdybos pirmininku), policijos nuovados viršininkas Mikas Tamulionis, pradžios mokyklos vedėjas Leonas Lelešius, girininkas Jonas Keženis, vyr. eigulys Bolius Maslauskas. **Dusmenų (14) būrio** pirmininku 1935 m. tapo mokytojas K. Lelka, jo padėjėju – taip pat mokytojas J. Šalčiūnas, sekretoriumi – Zarauskas, iždininku – J. Pilius. Kontrolės komisiją sudarė mokytojas A. Naudžiūnas, V. Trakimavičius ir Pulys. Nauju būrio vadu tapo ats. j. ltn. mokytojas J. Lesevičius...

BŪRIŲ VADAI

Būrio vadas buvo svarbiausias būriui vadovaujantis ir jį atstovaujantis asmuo, palaikęs tiesioginį ryšį su rinktinės vadu, todėl aprašant atskirą būrį dažniausiai ir minimas būrio vadas, o ne kažkuris kitas valdybos narys. Būrio vadui negalint vykdyti savo pareigų jį pavadavo būrio vado pavaduotojas (padėjėjas). Būrio vadas pradėdamas eiti savo pareigas pasirašydavo pasižadėjimą.

Vievio (11) šaulių būrio valdyba. Sėdi iš kairės: P. Janutėnas, P. Vaitaitis, D. Kastantinavičienė. XX a. 3–4 deš. LYA.

Žaslių (7) šaulių būrio valdyba. 1937 m. *Trimitas*. 1937 m., nr. 21. LMAVB.

Tai pastebima tiek ankstyvuoju šaulių veiklos laikotarpiu, tiek ir vėliau. Pavyzdžiui, 1922 m. pavasarį **Darsūniškio** būrio susirinkime slaptu balsavimu būrio vadu išrinktas Mikas Dulius, o vado padėjėju – Juozas Koklys. Tą pačią dieną būrio vadas M. Dulius pasirašė pasižadėjimą dėl pareigų vykdymo. Po mėnesio surašytas būrio inventoriaus perėmimo aktas, būrio valdybos raštvedys Pranas Maciulevičius, pirmininkas J. Augustaitis ir narys A. Žukauskas perdavė naujam vadui Mikui Duliui būrį su visu turtu – archyvu, spaudos komplektais, ginklais. Galiausiai būrio valdybos pirmininkas J. Augustaitis informavo Trakų skyriaus vadą apie naują būrio vadą M. Dulių, kad jis neteistas, kad 1919 m. buvo Lietuvos kariuomenės savanoris, iš kariuomenės nebuvo pabėgęs, kovojo mūšiuose su bolševikais, lenkais, bermontininkais, „yra tikras Lietuvos pilietis ir nepavojingas Lietuvos Valstybei“. Tačiau Mikas Dulius Darsūniškio būrio vadu išbuvo neilgai. Jau tų pačių metų rudenį paskirtas kitas būrio vadas. 1922 m. rudenį Darsūniškio būrio valdybos posėdyje, dalyvaujant jos pirmininkui J. Keiteriui,

Žiežmarių (5) šaulių būrio vadas P. Kralikauskas. Lietuvos šaulių sąjungos uniforma ir ant jos vaizduoti skiriamieji ženklai keitėsi ne kartą. 1929 m. modelio uniformoje šaulių užimamų pareigų ženklai, buvo dedami ant apykaklės. Būrio vadas – vienas kampas ir viena gilė, kuopos vadas, rinktinės vado padėjėjas – vienas kampas ir dvi gilės, rinktinės vadas – vienas kampas ir trys gilės. Karių laipsnių ženklai buvo dedami ant antpečių. Apie 1936 m. LNM.

vicepirmininkui P. Sakalauskui, iždininkui A. Dalikui ir sekretoriui L. Keiteriui, nutarta būrio vadu paskirti iždininką Adomą Daliką. Būrio vado žinioje buvo ir šaulių ginklai, todėl buvęs būrio vadas Mikas Dulius naujam būrio vadui Adomui Dalikui perdavė būrio ginklus: prancūziškus šautuvus (3 sandėlyje ir 7, esančius pas šaulius), rusiškus šautuvus (4 buvusius pas šaulius, iš jų vieną nuosavą), vokišką šautuvą (1 nuosavą pas šaulį). Perdavimo komisijoje dalyvavo Pranas Sakalauskas, Jonas Keiteris ir Alfonsas Žukauskas.

Būrio vado pasirašytame pasižadėjime atsispindėjo ir šaulių būrio vado funkcijos. Pavyzdžiui, 1935 m. **Žiežmarių** būrio vadas ats. j. ltn. mokytojas Stepas Vasiliauskas pasirašė šį dvylikos punktų pasižadėjimą:

„Aš, žemiau pasirašęs, V šaulių rinktinės V-to Žiežmarių būrio šaulys Stepas Vasiliauskas, gyv. Žiežmarių m. Žiežmarių valsč., sutinku būti būrio vadu ir pasižadu:

1. Pildyti be prieštaravimo rinktinės vado įsakymus bei paliepimus.

2. Dėti visas pastangas, kad man pavestas būrys kasmet rūpestingai išeitų karinio parengimo programą ir būtų tinkamai pasirengęs karo dalykuose.

3. Dėti pastangas, kad būryje būtų ugdomas tautinis susipratimas, skiepijama tėvynės meilė ir pasiryžimas kovoti su visais išoriniais ir vidaus Lietuvos priešais.

4. Daboti, kad šauliai saugotų ir tinkamai užlaikytų jiems pavestus ginklus ir karišką medžiagą. Kad be reikalo nešaudytų ir nesinaudotų karišku ginklu savo asmeniškiems reikalams.

5. Daboti, kad šauliai laikytųsi šauliškos drausmės ir visur gerbtų šaulišką uniformą.

6. Daboti, kad šauliai be leidimo nelaikytų nuosavų ginklų.

7. Neatidėliojant pranešinėti rinktinės vadui apie išduodamus turintiems teisę laikyti šauliams ginklus, apie prasižengusius šaulių įstatams šaulių ginklus.

8. Nešti visą atsakomybę už būrio, kaipo vieneto, veiksmus ir duotus jam ginklus bei karo medžiagą.

9. Esant reikalui pasiliuosuoti nuo būrio vado pareigų, turiu nurodyti rinktinės vadui priežastį ir pranešti jam 2 mėn. iš anksto. Laike tų 2 mėn. sąžiningai eiti tas pareigas.

10. Gavęs rinktinės vado sutikimą pasiliuosuoti iš būrio vado pareigų arba išėjus 2 mėn. nuo raporto padavimo dienos apie pasiliuosavimą – visą turtą ir atskaitomybę turiu pagal aktą perduoti naujai paskirtam būrio vadui ir aktą pristatyti rinktinės vadui.

11. Už paaiškėjusios medžiagos, ginklų ir atskaitomybės trūkumus pasižadu be teismo atlyginti susidariusius nuostolius. Laiku nesumokėjus ir ieškant nuostolių per teismą – pasižadu nuostolius padengti dviguba kaina.

12. Pats, kaipo šaulys ir būrio vadas, pasižadu būti kitiems šauliams ir visuomenės akyse gero elgesio, drausmės ir darbštumo pavyzdžiu“.

Vievio (11) šaulių būrio vadas P. Janutėnas. Ant sienos kabo vieno iš Lietuvos šaulių sąjungos įkūrėjų V. Putvinskio-Pūtvio portretas. 1934 m. NČDM.

Žaslių (7) šaulių būrio narių priesaika prie Žaslių bažnyčios. 1930 m. balandžio 23 d. LCVA.

Būrio vadas tarpininkavo tarp būrio šaulių ir rinktinės vado, išduodant leidimus įsigyti ir laikyti nuosavus ginklus, taip pat juos įregistruodavo. Kai kurie būrių vadai savo pareigose išbūdavo labai trumpą laiką, vos kelis mėnesius, tačiau kai kurie šauliai šias pareigas ėjo net po keletą metų iš eilės.

1918–1940 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities žemėlapis su pažymėtais šaulių būriais. Raudonas skaičius žymi būrio numeraciją ir dislokacijos vietą.

Darsūniškio (2) šaulių būrys. Stovi iš kairės pirmas – būrio vadas A. Žukauskas. Sėdi iš kairės antras – V Trakų šaulių rinktinės vadas P. Sabaliauskas. Apie 1928–1929 m. Fotografiją pateikė A. Tamošiūnienė.

Žaslių (7) šaulių būrio namai.
Trimitas. 1937 m., nr. 21. LMAVB.

Mijaugonių (22) šaulių būrys. 1934–1935 m.
Fotografija iš leidinio „Kietaviškės“.

Užuguosčio (13) šaulių būrio 10-ųjų įkūrimo metinių šventė. V Trakų šaulių rinktinės vadas P. Ciunis įteikia pašventintą būrio vėliavą. 1935 m. liepos 7 d. LCVA.

BŪRIŲ INVENTORIUS

Veiklos pradžioje šaulių būriai turėjo nedaug inventoriaus. Tai buvo dažniausiai būrio dokumentacijos archyvas su keliomis bylomis, pagrindinio šaulių periodinio leidinio „Trimitas“ komplektai ir neišplatinti egzemplioriai, taip pat knygos, nario liudijimai, ginklai.

Pavyzdžiui, 1922 m. lapkričio 12 d. **Darsūniškio** būrio vadas Mikas Dulius perdavė būrio inventorių naujajam vadui Adomui Dalikui: 1920–1921 metų archyvą, 1922 metų 8 bylas, 27 nario liudijimus, 1 Lietuvos žemėlapį, „Trimito“ 1920–1923 m. komplektą, knygas „Kodėl lietuviai su lenkais nesusitaiko“ 35 egzempliorius, „Idėja ir darbas“ – 13 egz., „Prošepano priepuoliai“ – 14 egz., „Šaulių vadovas“ – 10 egz., „Juodosios armijos vadas“ – 16 egz., „Trimitas“ 1922 m. – 83 egz. Būrio kasoje pajamų nebuvo, o skolos – 3 litai. Ginklai – jau minėti anksčiau.

Tačiau ilgainiui per veiklos metus būriai sukaupė vis daugiau inventoriaus, o tai prisidėjo prie įvairiapusiškos būrio veiklos. Pavyzdžiui, būrio turimi periodiniai leidiniai ir knygos išaugo į knygynėlius ir bibliotekas, pavieniai instrumentai – į orkestrus, pavieniai vaidinimų rekvizitai – į nuolatinę teatrinę veiklą su turimomis dekoracijomis, scenine įranga, drabužiais ir t. t.

Būrių lėšos buvo kaupiamos iš narių mokesčių, narių rėmėjų mokesčių, organizuojamų vakarų ir gegužinių pajamų, žmonių aukų ir kitų šaltinių. O šias lėšas dažniausiai išleisdavo raštinės reikmėms, knygų įsigijimui būrio knygynėliui, kelionėms, telefono ryšio paslaugoms, „Trimitui“ ir kitiems šaulių leidiniams prenumeruoti, instrumentų įsigijimui, karių kapų tvarkymui, būrio vėliavos įsigijimui ir kitoms reikmėms.

Dalis būrių turėjo žemės sklypus ir kaupė lėšas šaulių namų statybai. Tinkamų šaulių namų įrengimas buvo aktualus ne tik būrio visuomeninei ir kultūrinei veiklai, bet ir krašto gynybos funkcijoms, nes juose galėjo būti laikoma ginkluotė, įrengiama slėptuvė. Tačiau per aprašomąjį laikotarpį tik Žaslių ir Onuškio būriai spėjo įsikurti savuose namuose.

ŠAULIŲ BŪRIŲ NARIAI

Pagal tautinę sudėtį šaulių sąjungoje absoliuti dauguma narių buvo lietuviai, o pagal tikybą – katalikai. Pagal socialinį skirstymą sąjungoje santykinai dominavo, ypač būrių vadovybėje, inteligentai: mokytojai, kunigai, savivaldybių tarnautojai, vaistininkai, amatininkai. Aišku, kaimiškose vietovėse dauguma būrio narių buvo ūkininkai, o prie demarkacijos linijos – pasienio policininkai. Šaulių gretose buvo ne tik vyrai, bet ir moterys, mokiniai. Be šaulių rikių (t. y. rikiuotės šaulių) dalis narių buvo rėmėjai. Sąjungoje stabiliai didėjo atsargos karininkų skaičius, o tai buvo svarbus veiksnys vykdant šaulių karinį parengimą ir siekiant palaikyti atsargos karininkų kompetencijas. Tarp atsargos karininkų nemažai buvo dirbančių mokytojais, todėl jie vaidino svarbų vaidmenį ne tik kultūrinėje veikloje, bet ir būrių vadovybėje, skleidė šaulių ideologiją vietinės bendruomenės ir vaikų tarpe.

STOJIMAS Į ŠAULIŲ ORGANIZACIJĄ

Stojant į šaulių organizaciją reikėjo užpildyti anketą, kurioje atsispindėjo asmens biografinė informacija ir socialinė padėtis. Kaip pavyzdį paimkime iš Kaišiadorių valsčiaus Vilkiškių kaimo kilusį Joną Jakštą (gimusį 1900 m.), kuris mokytojavo įvairiose Kaišiadorių, Kruonio, Žaslių valsčių mokyklose. 1929 m., kai dirbo Kruonio valsčiaus Domeikiemio mokyklos vedėju, stodamas į Kruonio būrį kandidatu jis pareiškė: *„Šiuo pareiškiu, kad noriu stoti į Lietuvos Šaulių Sąjungą (...) rikiu ir pasižadu: a) išbūti bandymo stažą ne mažiau trijų mėnesių; b) priimtas į šaulius ne vėliau kaip per metus įsigyti šaulišką uniformą, c) pasiduoti nustatytai šauliams drausmei, d) mokėti nario mokestį, e) lankyti būrio šaulių susirinkimus ir karo pamokas ir f) išėjęs ar išbrauktas iš Lietuvos Šaulių Sąjungos narių pasižadu nedėvėti šauliškos*

Gegužinės (3) šaulių būrio nariai. Gegužinė. 1931–1934 m. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

uniformos ir dviejų savaičių laiku grąžinti būrio vadovybei ginklą, asmens liudijimą, šaulio ženklą ir visa kita, kas priklauso Lietuvos Šaulių Sąjungai. Jei nustatytu laiku Lietuvos Šaulių Sąjunga viso kas reikia nesugrąžinsiu – pasižadu sumokėti pražudyto daikto vertę ir Rinktinės valdybos nustatytą pabaudą pinigais ligi 50 litų". Už J. Jakštą liudijo du Kruonio būrio šauliai – J. Sauliūnas ir V. Karpavičius: *„mums yra tikrai žinomas, kaip ištikimas Lietuvos Valstybei ir vertas būti šauliu, ką tikriname savo garbės žodžiu ir parašais"*. Į V Trakų šaulių rinktinę J. Jakštas priimtas po 3 mėnesių bandomojo laikotarpio – 1930 m. sausio 30 d. Aktyviausiai šaulių veikloje J. Jakštas pasireiškė po 1930 m. jau persikėlęs dirbti į Žaslius.

Taip pat savaime suprantama, kad į šaulių sąjungą stojo Lietuvos kariuomenės savanoriai. Pavyzdžiui, 1933 m. prašymą tapti kandidatu pateikė Liudas Jonaitis iš Žaslių valsčiaus Kurniškių (Žemrausių) kaimo. Jis buvo gimęs 1899 m. Liepojoje, iki 19 metų gyveno Latvijoje, o nuo 1919 m. liepos 12 d. iki 1923 m. vasario 4 d. tarnavo Lietuvos kariuomenėje. Iš 7-ojo pėstininkų pulko išėjo į atsargą viršilos laipsniu. Už jį liudijo Tarpumiškio (t. y. 7-ojo) būrio šauliai Benediktas Marmukonis ir Mykolas Šimelis. L. Jonaitis šauliu tapo po ilgesnio bandomojo laiko – 1936 m.

Šaulių būrių sudėtis nebuvo stabili. Kai kurie nariai išvykdavo gyventi į kitas vietas, pasitraukdavo iš šaulių veiklos ar būdavo pašalinami dėl nusižengimų ar kitų priežasčių. Pavyzdžiui, 1923 m. Kaišiadorių būrio susirinkime nutarta pašalinti visus tuos narius, kurie nelanko susirinkimų, padarant išimtį tiems, kas sumokės baudą – 5 litus. Beje, susirinkime nustatytas mėnesinis nario mokestis: rikiams 75 centai, ne rikiams – 1 litas, o rėmėjams – 1,5 lito.

1940 m. Trakų V rinktinės būriuose buvo apie 1500 šaulių.

ATSKIRŲ BŪRIŲ NARIAI

Išlikusi gausi archyvinė medžiaga leistų parašyti atskirų būrių istorijas, su būrių sąrašais, veiklos aprašymais. Tiesa, svarbu pažymėti, kad atskirų būrių sąrašai metams bėgant keitėsi. Ankstyvesniuose sąrašuose esančios pavardės dažnai iš vėlyvesnių sąrašų išnyksta. Be to, būdinga ir tai, kad šie sąrašai dažnai nedatuoti, tad nėra tiksliai žinoma ir kurių metų būklę jie atitinka. Dažnai tą patį asmenį galime rasti ir vėlesniame kito būrio sąraše, tad jie kartojasi ir nei vieno sąrašo negalime laikyti baigtiniu. Kartais atskiruose sąrašuose nesutampa ir to paties asmens nurodyta priėmimo į šaulius data arba veiklos aprašymai rodo, kad

Gegužinės (3) šaulių būrio šauliai. Sėdi iš dešinės pirmas – kun. S. Pupaleigis 1931 m. apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde. Gegužinė. 1931–1934 m. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

asmuo šaulių veikloje dalyvauja žymiai anksčiau, nei nurodyta priėmimo data. Išimtis yra 1931 m. rugsėjo mėnesį užpildyti būrių sąrašai, kuriuos V Trakų rinktinės vado J. Balickaičio nurodymu būrių vadai arba pirmininkai turėjo užpildyti iki rugsėjo 15 d. Tiesa, ne visi būriai užpildė ir šias žinias, skirtas mobilizacijai.

1931 m. rugsėjo 12 d. užpildytame **Aukštadvario būrio** sąraše iš viso 26 nariai (19 rikių, 5 ne rikiai, 2 moterys; 1 karininkas – ats. ltn. Bronius Budžius. Būryje buvo 8 karabinai ir 9 revolveriai. Sąrašą pateikė būrio vadas B. Budžius ir valdybos pirmininkas A. Rinkevičius.

1931 m. rugsėjo 27 d. sudarytame **Beižonių būrio** sąraše iš viso 30 narių (27 rikiai, 2 ne rikiai, 1 moteris; 1 karininkas – Juozas Kazakevičius, tarnavęs pėstininku. Būryje buvo 10 karabinų ir 9 revolveriai, 80 šovinių. Tarp būrio narių ir jo steigimo iniciatorius kun. Stepas Rudžionis, kuris taip pat turėjo revolverį.

Darsūniškio būrio pirmieji nariai įstojo į šaulius 1920 m., o baigiantis 1927 metams būrio sąraše jau 83 pavardės. Dauguma jų tapo kandidatais

1921 m., o nariais – 1922 m. Pavyzdžiui, krautuvininkas Mauša Bliaker šauliu tapo 1920 m.; dailidė Pranas Koklevičius tapo šauliu 1922 m., bet tais pačiais metais atleistas „kaipo prasikaltėlis kriminalinėje byloje“; Silviškių mokytojas Juozas Požerskis tapo rikiuotės šauliu 1920 m.; siuvėjas iš Lapainios Jonas Rudžianskas tapo šauliu 1921 m., bet jau 1922 m. atleistas; šaltkalvis Jonas Šiugžda tapo šauliu 1922 m.; Darsūniškio bažnyčios vargonininkas Adolfas Tveraga tapo ne rikiuotės šauliu 1924 m. ir t. t.

1931 m. rugsėjo 1 d. surašytame Darsūniškio būryje iš viso 32 nariai (19 rikių, 12 ne rikių, 1 moteris). Būryje buvo 10 šautuvų ir 5 revolveriai. Būrio pirmininkas buvo Alfonsas Žukauskas, tarnavęs pėstininku, turėjo šautuvą ir revolverį, o būrio vadas – Antanas Maciulevičius.

Gegužinės būryje pagal sąrašą beveik 70 žmonių, dauguma žemdirbiai, tačiau buvo ir kitų profesijų: mokytojas Kostas Bajerčius, Gegužinės vargonininkas Martynas Petryla, Gegužinės mokytojas Jonas Ūsas, priimtas jau 1920 m., kaip ir mokytoja Marija Paulaitė. Būriui priklausė ir Gegužinės klebonas kun. Stasys Pupaleigis, kuris aktyviai šaulių veikloje dalyvavo dar vykstant nepriklausomybės kovoms, tarnaudamas Aukštadvaryje. 1930 m. į šaulius priimti mokytojai Romualdas Augūnas, Petras Puplešys ir Elena Žukauskaitė, taip pat girininkas Mykolas Bartkūnas.

V Trakų šaulių rinktinės šauliai, atsargos kariai. Uniformos antpečių ženklai nurodo karių laipsnį. XX a. 4 deš. KšM.

1931 m. rugsėjo 12 d. sudarytame Gegužinės būrio sąraše iš viso 29 nariai (25 rikių, 4 ne rikiai; 10 – iki 35 metų; 2 – iki 45 metų. Būrio nariai turėjo 5 revolverius, tame tarpe ir kun. S. Pupaleigis bei girininkas Mykolas Bartkūnas.

Kaišiadorių būryje nurodyti esantys 133 šauliai, dėl nežinomų priežasčių daug jų atleista 1925 m. spalio 15 d. Galima paminėti kelis iš jų:

Kruonio valsčiaus viršaitis, šaulys A. Rudzenskas (sėdi iš kairės ketvirtas) kartu su seniūnais. Iš dešinės antras stovi Darsūniškio seniūnas, šaulys A. Žukauskas. Kruonis. 1933 m. spalio 12 d. Fotografiją pateikė A. Tamošiūnienė.

pirmieji Kaišiadorių mokytojai Jonas Jurkūnas ir Vladas Kaveckas, kuris buvo šaulys-rėmėjas nuo 1920 m.; ilgametis ir aktyvus šaulys Juozas Lekavičius, ne rikiuotės šaulys nuo 1921 m.; Trakų apskrities viršininko raštinės sekretorius Pranas Liudžius, kandidatas „nuo pradžios įsikūrimo“, priimtas ne rikiuotės šauliu 1921 m. kovo 2 d.; mokytoja Eleonora Morkūnienė, ne rikiuotės šaulė, priimta 1921 m. kovo 2 d. (greičiausiai pirmojo rinktinės vado Kazio Morkūno žmona); ilgametis apskrities savivaldybės tarnautojas ir šaulys Antanas Ratkevičius; ilgametis Kaišiadorių valsčiaus viršaitis Jonas Urmilevičius, priimtas nariu 1921 m.; taip pat ilgametis apskrities savivaldybės tarnautojas Vincas Ambroževičius, rikiuotės šaulys nuo 1921 m., atleistas 1925 m.; milicininkas Mikas Paškauskas, ne rikiuotės šaulys nuo 1922 m.; būsimasis rinktinės vadas Juozas Grybauskas, rikiuotės šaulys nuo 1921 m. balandžio 27 d. Kaišiadorių būryje minimi ir keli žydai: Peisachas Gurvičius, Magūnas Leizeris, Chaimas Kantoras. Nemažai narių į Kaišiadorių būrį priimti 1924 m.: Vaclovas Guščiauskas, saugumo ir kriminalinės policijos tarnautojas Jonas Demereckis, pasienio policininkas Vladas Motiejūnas, pasienio policijos viršininkas Petras Vaisiūnas, Juozas Leščinskas, mokyklų inspektorius Rapolas Butkus, verslininkas ir savivaldybininkas Zigmas Šimašius bei kiti. Didelė dalis naujų narių priimta 1927 m. sausio mėnesį. Pavyzdžiui, vien iš Rečionių kaimo į Kaišiadorių būrį 1927 m. sausio 17 d. įstojo net devyni ūkininkai: Stasys Ambraževičius, Vaclovas Adomavičius, Martynas Steponavičius, Zigmas Marmukonis, Stasys Rapkauskas, Jokūbas Pilkis, Pranas Stelmokas, Vincas Stelmokas, Ignasius Stelmokas.

1931 m. rugsėjo 1 d. sudarytame tiksliame Kaišiadorių būrio sąraše iš viso 51 narys (rikių 35, moterys 4; karininkų iki 50 metų – 4, I rūšies atsargoje iki 35 metų – 14, II rūšies atsargoje iki 45 metų – 8, virš 45 metų – 3; apginkluoti šautuvais karabinais – 3; revolveriais – 19). 1. Benas Astramskas – rikis, viršila, kariuomenėje buvęs pėstininkas, ginkluotas revolveriu; 2. Vladas Andziulaitis – rikis, viršila, kariuomenėje buvęs raitelis, be ginklo; 3. Vladas Alimas – ne rikis, kariuomenėje netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 4. Pranas Ambroževičius – ne rikis, kariuomenėje buvęs eiliniu, pėstininku, ginkluotas revolveriu; 5. Vladas Buteikis – pastaba, kad kandidatas; 6. Jonas Balnys; 7. Enrikas Etneris; 8. Morta Dvylaitienė (Kaišiadorių vidurinės mokyklos direktorė) – kariuomenėje netarnavusi, ginkluota revolveriu; 9. Pranas Demereckis – rikis, kariuomenėje tarnavęs eiliniu; 10. Juozas Griesius; 11. Vaclovas Galinis – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 12. Juozas Grikevičius – rikis, netarnavęs;

Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys J. Puišys su žmona Maryte. Apie 1930 m. Fotografiją pateikė Ž. Ramašauskas.

13. Ričardas Grybauskas – rikis, tarnavęs eiliniu, pėstininku, ginkluotas revolveriu; 14. Mikas Janulevičius; 15. Juozas Kapočius – rikis, tarnavęs eiliniu, pėstininku; 16. Petras Laurušonis – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 17. Juozas Lekavičius – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 18. Antanas Lukoševičius; 19. Stasys Lapinskas; 20. Pranas Lapatinskas (apskrities veterinarijos gydytojas) – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 21. Jonas Marma – rikis, tarnavęs, puskarininkis, pėstininkas, ginkluotas revolveriu; 22. Povilas Meškelė – rikis, tarnavęs, j. puskarininkiu, pėstininku; 23. Jurgis Martinkaitis; 24. Vladas Metelicinas – rikis, karininkas, tarnavęs pėstininku (pastaboje nurodoma, kad kandidatas); 25. M. Meškauskas; 26. Juozas Matonis – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 27. Viktorija Miltakytė – netarnavusi, ginkluota revolveriu; 28. Jonas Marmakas – rikis, viršila, pėstininkas (pastaboje nurodyta, kad išvyko į Vievį); 29. Leonora Morkūnienė; 30. Jonas Neverbickas – rikis, puskarininkis, pėstininkas; 31. Justinas Neverbickas – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu;

Žiežmarių (5) šaulių būrio šaulys su šeima. Žiežmariai. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė G. Naudžiūnas.

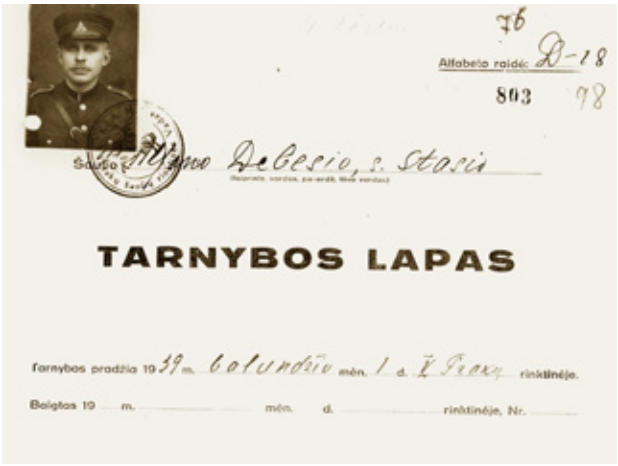
32. Jonas Nivinskas – rikis, karininkas; 33. Mykolas Puišys – ne rikis, tarnavęs eiliniu, pėstininku; 34. Jonas Puišys – rikis, tarnavęs j. puskarininkiu; 35. Petrauskas Kostas – rikis, karininkas, tarnavęs artilerijoje, turi 2 šautuvus-karabinus; 36. Ratkevičius Antanas – ne rikis, netarnavęs; 37. Aleksandras Stankūnas – rikis, tarnavęs puskarininkiu, pėstininku; 38. Mikas Sakalauskas – rikis, netarnavęs; 39. Jonas Starta – ne rikis, tarnavęs eiliniu, pėstininku, buvo jau virš 45 metų, ginkluotas revolveriu; 40. Jonas Steikūnas – rikis, netarnavęs; 41. Kazys Šebedinas – rikis, tarnavęs eiliniu; 42. Zigmas Šimašius – ne rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 43. Šimašienė [Teresė]; 44. Jonas Šoštakas – rikis, tarnavęs eiliniu; 45. Andrius Taraila [pavardė taisyta]; 46. Vaclovas Tomkus – rikis, tarnavęs eiliniu, pėstininku, ginkluotas revolveriu; 47. Adolfas Totorius – ne rikis, tarnavęs eiliniu, ginkluotas revolveriu; 48. Juozas Taškūnas – ne rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 49. Adomas Virbalis – rikis, karininkas, pėstininkas (pasienio policijos Trakų baro viršininkas); 50. Pranas Juodvalkis, karininkas (pastaboje nurodyta, kad Marijampolės policijoje ir išbrauktas pieštuku); 50. Leonas Miliūnas – rikis, netarnavęs, ginkluotas revolveriu; 51. Toleikis [Pranas].

1931 m. rugsėjo 16 d. surašytame **Kalvių būryje** iš viso 29 nariai (25 rikių, 3 ne rikiai, 1 moteris). Būryje buvo 9 šautuvai ir 15 revolverių. Būrio vadas – Stasys Ramoška, kariuomenėje tarnavęs puskarininkiu, raitijoje, ginkluotas revolveriu, o būrio pirmininkas – mokytojas Andrius Kazla, netarnavęs kariuomenėje, turėjęs šautuvą ir revolverį.

Kietaviškių būrio sąraše surašyti 74 žmonės. Daug jų įstojo į šaulius 1921–1922 m., dauguma žemdirbiai, tačiau buvo ir mokytojų, pvz.: Agota Selekaitė, priimta 1921 m.; Veronika Joseliūnaitė, kandidate tapo 1921 m., šaulė-rėmėja; Liuda Milvydaitė, šaulė nuo 1921 m.; Kietaviškių bažnyčios vargonininkas Kazys Kurklinskas, nors ir tarnavęs „rusų kariuomenėje“, tačiau tapo ne rikiuotės šauliu nuo 1922 m. ir kt. Vėlesniame Kietaviškių būrio sąraše nurodyti ir mokytojas Zigmas Juknys, priimtas 1927 m., valsčiaus raštvedys Juozas Saikevičius, priimtas 1929 m., bet paskui išsikėlęs į Žaslių būrį.

1931 m. rugsėjo 13 d. surašytame Kietaviškių būryje iš viso 19 narių (17 rikių, 2 ne rikiai, 1 karininkas. Pavyzdžiui, Jonas Ratkevičius buvo tarnavęs raitijoje, turėjo šautuvą ir revolverį, o mokytojas Zigmas Juknys buvo tarnavęs puskarininkiu artilerijoje, turėjo revolverį.

Kruonio būrio pirmosios narės sąraše – keturios ūkininkaitės Morkūnaitės (Pranė, Uršulė, Katrė ir Ona) iš Vaiguvos kaimo, kuriame gimė ir gyveno, beveik visos tapo šaulėmis 1921 m. ir visos atleistos 1927 m. lapkričio 10 d. Beveik visi Kruonio šauliai – ūkininkai, nemaža dalis jų atleista iš sąjungos 1927 m. Iš viso Kruonio būrio sąraše – 139 nariai, daugiausia ūkininkai ir darbininkai: ūkininkas Antanas Vedeckas (būsimas ilgametis Kruonio viršaitis) tapo rikiuotės šauliu nuo 1921 m., bet pašalintas iš narių 1923 m.; ūkininkas ir pirmasis Kruonio viršaitis Kastantas Bačkauskas buvo ne rikiuotės šaulys nuo 1920 m.; mokytojas Saliamonas Paltanavičius taip pat buvo ne rikiuotės šaulys; valsčiaus savivaldybės raštininkas Alfonsas Rudzenskas buvo ne rikiuotės šaulys nuo 1921 m.; netgi 1886 m. gimęs ūkininkas iš Sevelionių

76
Alfabeto raidė D-18
803 98
Šaulio Mykolo Debesio, s. Stasio
(Pavardė, vardas, pavardė, kitos vardai)

TARNYBOS LAPAS

Tarnybos pradžia 1939 m. balandžio mėn. 1 d. Ž. Pieny rinktinėje.
Baigtas 19 m. mėn. d. rinktinėje, Nr.

Žaslių (7) šaulių būrio šaulio A. Debesio tarnybos lapas. LCVA.

Žaslių (7) šaulių būrio narių K. Gudaičio ir A. Marcinkevičiūtės vestuvės. Žasliai. 1931 m. spalio 4 d. *Trimitas*. 1931 m., nr. 42. LMAVB.

Antanas Mustvila tapo šauliu 1921 m., bet kitais metais „kaipo mažos sveikatos“ atleistas; taip pat ir 1870 m. gimęs Juozas Morkūnas iš Vaiguvos, dar XIX a. atitarnavęs carinėje kariuomenėje, tapo šauliu 1921 m., bet 1922 m. atleistas „kaipo senas ir šlubas“; Kruonio vaistininkas Eustachijus Rasiukevičius tapo šauliu 1921 m., bet kitais metais perėjo iš ne rikiuotės šaulių į rėmėjus; Jurgis Varkala tapo šauliu 1921 m., bet 1922 m. pašalintas „už slaptą degtinės varymą“; taip pat ir Juozas Balčiūnas iš Barevičių įstojo į šaulius 1921 m., bet 1922 m. pašalintas „už varymą degtinės“; siuvėjas iš Kruonio Jankelis Vidzeras priimtas į šaulius 1922 m.; Kruonio vargonininkas Pranas Kabašinskas kandidatas nuo 1922 m., ne rikiuotės šaulys ir t. t. Vėliau sudarytame Kruonio būrio sąraše (daugelis sąrašų – be datų) tarp 39 būrio narių minimi 1925–1929 m. priimti policininkai Juozas Sauliūnas ir Jonas Barcys, pašto viršininkas Vincas Karpavičius ir pašto tarnautojai Balys Achmantavičius bei Petras Aleksandravičius, mokytojai Adomas Naujalis, Julius Perednis ir Aleksandras Bieliauskas; valsčiaus valdybos raštininkas Aleksas Bumbulis, girininkas Antanas Burdulis ir kiti.

1932 m. sausio 23 d. surašytame Kruonio būryje iš viso 39 nariai (33 rikiai, 5 ne rikiai, 1 moteris, 1 karininkas – Zigmas Galinskas, tarnavęs aviacijoje). Būryje buvo 1 karabinas ir 7 revolveriai. Būrio pirmininkas mokytojas Juozas Medzikauskas buvo netarnavęs kariuomenėje, turėjo revolverį.

1931 m. rugsėjo 15 d. surašytame **Mijaugonių būryje** iš viso 31 narys (25 rikiai, 6 ne rikiai). Būrio vadas Bernardas Beliukevičius (dar rašoma Belekevičius) buvo tarnavęs viršila ar puskarininkiu, pėstininku, o valdybos pirmininkas Stasys Kvilonas buvo netarnavęs kariuomenėje. Juozas Kasciukevičius turėjo revolverį, o Juozas Lipševičius – šautuvą.

Mijaugonių būrio istoriją savo straipsnyje aprašęs V. Bukauskas mini, kad Bernardas Beliukevičius buvo pirmasis būrio vadas. Tame pačiame straipsnyje paskelbtoje Mijaugonių būrio fotografijoje galima matyti būrio kasininką Vladą Bukauską, būrio vado pavaduotoją Juozą Beliukevičių, taip pat Andrių Grybauską, Andrių Liubševičių, Tomą Arnatkevičių, Demidą Korsakovą, būsimą būrio vadą Juozą Kasciukevičių.

Paparčių (23) šaulių būrio šaulė, mokytoja E. Baronaitė. Fotografija iš biografijų žinyno „Nepriklausomos Lietuvos mokytojai: 1918–1940 metų biografijos“.

Mokytoja, viena Vievio šaulių moterų būrio steigėjų D. Kastantinavičienė. 1936 m. apdovanota Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde. 1938–1940 m. LYA.

Gegužinės (3) šaulių būrio šaulys B. Dzimidavičius su žmona Marcele. Būsimai žmonai B. Dzimidavičius piršosi vilkėdamas šaulio uniformą. XX a. 3–4 deš. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

1931 m. rugsėjo 14 d. **Onuškio būryje** iš viso 56 šauliai (39 rikiai, 12 ne rikių, 5 moterys; 26 – I rūšies atsargoje iki 35 metų amžiaus; 20 – apginkluota šautuvais karabinais, 21 – revolveriu, 440 šovinių).

1931 m. rugpjūčio 31 d. surašytame **Paparčių būryje** iš viso 40 narių (39 rikiai, 1 ne rikis). Būryje 13 karabinų, 4 revolveriai, 325 šoviniai. Būrio vadas – Kazys Matačiūnas, kuris buvo tarnavęs puskarininkiu, pėstininku, turėjo šautuvą ir revolverį. Būrio pirmininkas Vincas Minkevičius, netarnavęs kariuomenėje, turėjo revolverį. Dažniausiai šauliai turėjo po 25 šovinius. Sandėlyje buvo dar 2 angliškos sistemos šautuvai ir 50 šovinių.

1931 m. rugsėjo 30 d. **Palomenės būrio** sąraše, patvirtintame būrio valdybos pirmininko Vlado Žvirblio, iš viso buvo 39 nariai (34 rikiai, 3 ne rikiai, 2 moterys; 1 karininkas – ats. j. ltn. Juozas Giraitis, Palomenės būrio vadas, tarnavęs pėstininku). Būryje buvo 4 karabinai ir net 23 revolveriai.

1931 m. rugsėjį sudarytame **Semeliškių būrio** sąraše iš viso 21 narys (13 rikių, 8 ne rikiai, 2 karininkai iki 50 metų; būryje buvo 6 karabinai, 8 revolveriai, 528 šoviniai). Tarp narių karininkai Mindaugas Masalskis ir Julius Vilkas, pasienio policininkai Gilius, Rusas, Keblas, Lebednikas, policininkai Nikodemas Vitėnas ir Jokūbas Malašauskas (abu turėjo po šautuvą ir revolverį).

1931 m. rugsėjo 7 d. surašytame **Tarpumiškio būryje** iš viso 22 nariai (19 rikių, 3 ne rikiai). Būryje 1 karininkas – Mykolas Šimelis, tarnavęs pėstininku, turėjo revolverį. Būrio vadas – Vladas Ivoška, netarnavęs kariuomenėje, turėjęs revolverį. Būryje iš viso 8 šautuvai ir 5 revolveriai.

1931 m. rugsėjo 10 d. surašytame **Užuguosčio būryje** iš viso 25 nariai (17 rikių, 7 ne rikiai, 1 moteris; 1 karininkas. Būrys ginkluotas 4 karabinais, 2 revolveriais, bet turėjo tik 20 šovinių.

Vievio būryje pirmieji kandidatai užregistruoti 1921 m. sausio 12 d.: 53 metų Mykolas Laimutis (turėjęs šautuvą), 52 metų Jurgis Milančius (turėjęs revolverį), 38 metų Emilija Milančienė (rėmėja), 33 metų Jonas Perednis iš Bekštonių (neturintis šautuvo). O 1921 m. vasario 10 d. penkiolika susirinkusiųjų, dalyvaujant iš Kaišiadorių šaulių instruktoriui Antanui Staranevičiui, išsirinko Vievio būrio valdybą: pirmininku Mykolą Laimutį, sekretoriumi Praną Mastauską, o būrio vadu Juozą Mastauską. Valdyba prižadėjo „dirbti naudai Lietuvos ir jos nepriklausomybės“.

1931 m. rugsėjo 14 d. sudarytame Vievio būrio sąraše, kurį pateikė būrio valdybos pirmininkas Vytautas Buinevičius ir sekretorė Domicelė Kastantinavičienė, iš viso buvo 53 nariai (44 rikiai, 4 ne rikiai, 5 moterys; karininkų iki 50 metų – 3; I rūšies atsargoje iki 35 metų – 24, II rūšies atsargoje iki 45 metų – 2; virš 45 m. – 3; 24 buvo ginkluoti šautuvais karabinais (tame skaičiuje ir vaistininkas bei mokytojas Jurgis Milančius, kun. Juozas Minkevičius, mokytojas Vytautas Buinevičius), 14 – ginkluoti revolveriais (tame skaičiuje D. Kastantinavičienė, Gensas), iš viso turėti 488 šoviniai.

Žaslių būryje tarp 70 narių minimi jau nuo 1920 m. kandidatais tapę Levickai iš Civiškių kaimo – Bronius, Vincas ir Jonas; tuo pat laiku vien iš Civiškių prie šaulių prisijungė ir Stasys Zaramba bei Pranas ir Juozas Mastauskai. Kandidatu nuo 1921 m. gegužės 1 d. (o nariu dar tą patį mėnesį) priimtas mokytojas Adolfas Baumilas, kuris dirbdamas Žasliuose vėliau taps ir būrio vadu bei aktyviu šaulių sąjungos bei valsčiaus ir apskrities savivaldybės veikėju. 1921 m. spalio mėn. kandidatais tapo „lietuvys“ Motiejus Mukinas, Juozas Blaževičius, Aleksandras Žukauskas, Stasys Petkevičius ir kiti. Nemažai būrio narių

Žiežmarių (5) šaulių būrio šaulys, pašto vedėjas Matulaitis su šeima. Žiežmariai. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė G. Naudžiūnas.

išbraukta 1929 m. (Juozas Kumeliauskas, Juozas Vėželis, Antanas Naidzinavičius, Vincas Frankonis, Motiejus Sinkevičius, Motiejus Bulauka, Adomas Kralikauskas, Vladas Dzedulionis, du Žilinskai, du Baumilos, keturi Petkevičiai). Žaslių būriui kurį laiką priklausė ir 1923 m. į šaulius priimti vargonininkas Justas Kumietis bei jo žmona Marė Preikšaitė-Kumietienė, baigusi gimnaziją Vokietijoje ir mokėjusi vokiečių, prancūzų bei anglų kalbas. Vėliau ši šeima iš Žaslių išsikėlė, o Justas Kumietis tapo žymiu visuomenės veikėju. Keli nariai priimti 1922 m., tarp jų mokytoja Marė Paulavičiūtė. Vėlyvesniame Žaslių būrio sąraše 1927–1929 m. priimti pašto tarnautojas Jonas Verbiejus, mokytojai Julius Perednis, Antanas Vikšraitis, būsimasis būrio vadas Benediktas Bičkauskas. Įdomus reiškinys, kad keli 1930 m. Žasliuose priimti į šaulius asmenys iš karto „persikėlė“ į Paparčių būrį, pvz., Benediktas Mikulis iš Prazariškių kaimo ir kiti.

Žiežmarių būryje tarp 80 surašytų narių minimi buvęs vidurinės mokyklos vedėjas Ignas Daugirdas (1929 m. uždarius mokyklą išvyko į Alytaus apskritį), kiti mokytojai Antanas Kamaitis, Julius Bausys, Kazys ir Justina Šemežiai, žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas agronomas Jonas Sabas. Tarp policininkų-šaulių: Ignas Jurgelevičius, Juozas Zarauskas, Vincas Marcinkus, Povilas Juodis, Vytautas Urbanavičius. Kiti nariai – Žiežmarių viršaitis Pranas Beiga, Trakų urėdijos (kurios raštinė buvo Bačkonyse) urėdas Bronius Budžius ir buhalteris Mykolas Vitkauskas, pašto viršininkas Vladas Abromavičius, telegrafo ir telefono monteris Stasys Jankauskas, Avramijus ir Timofėjus Sokolovai, malūnininkas Volfas Fridmanas, siuvėjas Soloveičikas Mejeris ir kiti.

1931 m. rugsėjo 1 d. sudarytame Žiežmarių būrio sąraše iš viso 52 nariai, iš kurių 34 rikiai; 8 ne rikiai, 10 moterų; dauguma iki 35 metų; apsiginklavimo nesurašyta. Būrio valdybos pirmininko Motiejaus Bagdanavičiaus pasirašytame sąraše paminėti Povilas Juodis, Juozas Černiauskas, Vladas Laurušonis, Jonas Petkevičius, Juozas Stankevičius, Pranas Bukeris, Antanas Janonis, Kazys Vilinavičius, Jonas Šimanskas, Marytė Jakubauskytė, Zosė Rasiukevičiūtė, Teodora Čepulienė, Jonas Masaitis, Juozas Balčiūnas, Aleksas Ščerbavičius, Joana Jovaišienė, Kazys Šemežys, Justina Šemežienė, Pranas Butrimavičius, Pranas Grigaliūnas, Pranas Klimas, Pranas Padriezas, Adomas Kalaušis, Juozas Pakulis, Juozas Mitkus, Pranas Karpavičius, Mykolas Vitkauskas, Rozalija Jakubauskaitė, Juozas Mardosas, Juzė Dulskaitė, Antanas Lančinskas, Pranas Žygutis, Petras Kazlauskas, Jonas Žerkauskas (?), Bronius Šadurskas, Jonas Bagdanskis, Juozas Leščinskas, Pranas Beiga, Kazys Veiverys, Ieva Brazauskaitė, Juozas Uralevičius, Augustas Marčiušis, Avramijus Sokolovas, Kazys Bauba, Timofėjus Sokolovas, Fridmanas Vulfas, Soloveičikas Mejeris, Magdė Vazalinskienė, Juozas Jovaišas, Pranas Žvirblys, Motiejus Bagdanavičius, Stasė Bagdanavičienė.

MOKYTOJAI – ŠAULIŲ SĄJUNGOS NARIAI

Šaulių sąjunga didelį dėmesį skyrė šaulių ir mokyklų bendradarbiavimui, mokytojų įtraukimui į šaulių gretas. Pavyzdžiui, 1935 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje buvo 44 pradinės ir 2 vidurinės mokyklos – Aukštadvario bei Kaišiadorių, kurios siekė išaugti iki pilnos gimnazijos. Taigi, apskrities mokyklų skaičius buvo beveik panašus į būrių skaičių.

1934 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities mokyklose iš maždaug 200 pradžios mokyklų mokytojų 63 buvo šaulių sąjungos nariai, tai yra maždaug trečdalis iš visų mokytojų skaičiaus. Šauliai mokytojai: Romualdas Augūnas (Kernaviškių k., prie Gegužinės), Apolonija Adomavičiūtė (Užuguostis), Aleksandras Bieliauskas (Kruonio valsčius, Vaiguva), Anatolijus Bauža (Kruonis), Vytautas Buinevičius (Vievis), Ona Buinevičiūtė (Vievis), Bronė Budraitytė (Kruonio paštas), Andrius Bublys (Kaišiadorys-Eitekonys), Sofija Bieliauskienė (Kruonio paštas), Jonas Cibulskas (Kaišiadorių paštas), Andrius Čiurinskas (Vievio valsčius, Aleksandriškės), Aleksas Dragūnas (Onuškio paštas), Zigmas Galinskas (Žiežmariai-Eigeniškės), Vincas Gudunavičius (Aukštadvaris), Julija Gaigalaitė (Užuguostis), Stasys Ivanauskas (Žilinai-Vergakiemis), Zigmas Juknys (Žiežmarių valsčius, Mūro Strėvininkai), Stasys Jankūnas (Kruonio paštas), Pranas Kralikauskas (Žiežmariai, Grėbliaučiškės), Jonas Kviklys (Aukštadvario valsčius, Miciūnai), D. Kastantinavičienė (Vievis), Jonas Kapačiūnas (Vievio valsčius), Irena Kapačiūnienė (Vievio valsčius), Juozas Kazakevičius (Beižonys), Andrius Kazla (Kruonio valsčius, Kalvių paštas), Stasys Kadžiulis (Onuškis-Bytautonys), Stasys Kunčinas (Kietaviškių valsčius, Mijaugonys), Vladas Kablys (Kietaviškių valsčius, Kareivonys), Pranas Kazla (Žaslių paštas), Vincas Kačiulis (Kruonio paštas), Stasys Morkūnas (Aukštadvaris), Vincė Mačiliūnaitė (Aukštadvario valsčius, Čižiūnai), Juozas Medzikauskas (Kruonio valsčius),

Aleksandriškių mokyklos mokinių gastrolės Daučiuliškyje. Centre sėdi mokyklos vedėjas, Kazokiškio (21) šaulių būrio valdybos narys A. Čiurinskas. 1931 m. kovo 4 d. Fotografiją pateikė R. Gustaitis.

Vladas Mockus (Kruonio valsčius, Anglininkai), Angelė Marcinkienė (Žaslių valsčius, Navasodai), Irena Montvilaitė (Vievio paštas), Jonas Neverbickas (Kaišiadorių valsčius, Rečionys), Jonas Narkurčius (Viliūnai (?)), Adomas Naujalis (Kruonio valsčius, Silviškės), Liudomiras Nastopka (Aukštadvaris), Kazys Okunevičius (Vievio valsčius, Lazdynai), Magdalena Pakulienė (Kaišiadorių valsčius), Jonas Pilius (Onuškio valsčius, Panošiškės), Juozas Pranckus (Aukštadvario valsčius), Petras Povilaitis (Žaslių paštas), Pranas Radzevičius (Aukštadvario valsčius, Gedanonys), Dominyka Riaubaitė (Vievio valsčius, Aleksandriškės), Ona Rajeckaitė (Kietaviškių valsčius, Žikaronys), Vera Rudokaitė (Beižonys), Vincas Staugaitis (Aukštadvaris), Janina Stankevičienė (Aukštadvaris), Povilas Skučas (Kietaviškių valsčius, Žebertonys), Jonas Sveikackas (Onuškio paštas), Stasė Sodonienė (Kruonio paštas), Marcelė Sinkevičiūtė (Onuškio valsčius), Antanas Stadalninkas (Aukštadvario paštas), Justina Šemežienė (Kruonis), Kazys Šemežys (Kruonis), Aleksandras Šeštokas (Kietaviškių valsčius), Jonas Vailionis (Aukštadvario valsčius), Feliksas Vilutis (Užuguostis), Elena Žukauskaitė (Žaslių valsčius, Neprėkšta), Vincas Žukauskas (Užuguosčio paštas).

Pavyzdžiui, 1934 m. Palomenės šaulių būrio vadovu tapo Romanas Karpus – Palomenės pradžios mokyklos vedėjas, bet šauliais buvo ir daugiau šių apylinkių mokytojų: Andrius Bublys (gyvenęs Eitekonyse), Elena Žukauskaitė (gyvenusi Neprėkštoje), Romualdas Augūnas (gyvenęs Kernaviškių k.) ir kiti.

Mokytojai gana dosniai aukojo lėšas šaulių namų statybai. Pavyzdžiui, 1938 m. Šaulių namų statybai Kaišiadoryse apskrities I rajono pradžios mokyklų 81 mokytojas ir mokytoja paaukojo daugiau nei 1000 litų, o II rajono 38 mokytojai – beveik 600 Lt.

Pagal 1933 m. keturių mėnesių statistiką pradinėse mokyklose šauliai-mokytojai pasiekė tokių rezultatų: pravedė susirinkimų – 522, skaitė paskaitų – 451, pravedė vakarų – 121, „eilėraščių deklamavimo“ – 103, ekskursijų – 122, švenčių minėjimo – 36, įvairių kursų – 31, surengtos 2 parodos ir 14 gegužinių. Šiuose renginiuose dalyvavo net 37 000 žmonių. Tai rodo didžiulį mokyklų potencialą, skleidžiant lietuvišką patriotinę kultūrą. Išsilavinę šauliai-mokytojai skleidė šaulių sąjungos bei patriotines idėjas plačiau nei tik šaulių gretose, bet ir tarp mokyklos vaikų bei apylinkės gyventojų tarpe.

Spaudoje ir archyviniuose dokumentuose dažniausiai minimi mokytojai-šauliai Konstantinas Bajerčius, Jonas Jakštas, Adolfas Baumilas (kartais rašoma Baumila), Jonas Sabas, Andrius Čiurinskas, Elena Mazūrienė (spaudoje pirmoji vardo raidė visuomet buvo rašoma A., o pavardė kartais rašoma Mozūrienė), Domicelė Kastantinavičienė (vėliau pavardę pakeitė į Kastaitienė), Ona Rajeckaitė, Leonas Lelešius, Vytautas Buinevičius (vėliau pavardę sutrumpino – tapo Buinys) ir kiti.

Prie vežimo stovi Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas, agronomas, Žiežmarių šaulių būrio šaulys J. Sabas. Žiežmariai. 1932 m. LCVA.

Gegužinės mokytojas **Konstantinas Bajerčius** buvo vienas iš pirmųjų Gegužinės būrio vadų. K. Bajerčius atvyko į Gegužinę 1924 m., vos 21 metų amžiaus, tačiau greitai tapo Gegužinės šviesuoliu – dirbo mokytoju, vedė suaugusiųjų kursus, giedojo bažnyčios chore. Jis padėjo, kad Gegužinės bažnyčioje įsigalėtų lietuvių kalba. Tą sekmadienį, kai pagal eilę pamaldos turėjo vykti lenkų kalba, prie bažnyčios šventoriuje budėjo šauliai ir pamaldos vyko lietuviškai. Pagal savo politines pažiūras jis buvo artimas krikščionims demokratams, kaip ir dauguma to laikotarpio provincijos visuomenės veikėjų. Gegužinėje Konstantinas Bajerčius pasireiškė ir kitose srityse, glaudžiai bendravo su vietiniais gyventojais – dalyvavo jaunimo gegužinėse, kaimo vestuvėse pabroliu, krikštynose krikštatėviu, buvo pirmas fotografas šiose apylinkėse.

Palomenėje ir Žasliuose aktyviai veikęs mokytojas **Adolfas Baumilas**, kilęs iš Žaslių valsčiaus Mičiūnų kaimo, šaulių sąjungos nariu tapo jau 1921 m. A. Baumilas aktyviai reiškėsi ne tik visuomeninėje šaulių veikloje, bet buvo ir aktyvus Žaslių valsčiaus tarybos bei Trakų (Kaišiadorių) apskrities tarybos narys – atstovas nuo Žaslių valsčiaus.

Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas agronomas **Jonas Sabas** buvo atitarnavęs Lietuvos kariuomenėje 1920–1923 m., tapo jaunesniuoju puskarininkiu, o į šaulius priimtas 1933 m. Buvo vienas iš pagrindinių iniciatorių statant Žiežmariuose Laisvės paminklą.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencija. Centre sėdi – apskrities mokyklų inspektorius, vienas pirmosios V Trakų šaulių rinktinės valdybos narių R. Butkus. 1926 m. birželio 19 d. LŠIM.

Aleksandriškių mokyklos vedėjas **Andrius Čiurinskas**, kilęs iš Kaišiadorių valsčiaus, 1939 m. netgi apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio 3-ojo laipsnio medaliu.

Kaišiadorių pradžios mokyklos mokytojos **Elenos Mazūrienės** rūpesčiu tvarkomi Kaišiadoryse palaidoti nepriklausomybės kovų dalyviai. Ji kalbėdavo per renginius, organizavo ekskursijas prie demarkacijos linijos su Lenkija, rūpinosi sanitarinių kursų organizavimu. Susikūrus Kaišiadorių moterų būriui nuo 1934 m. ji renkama į šaulių moterų valdybą, buvo vicepirmininkė (pirmininkė – Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokytoja Olga Merkienė, apskrities viršininko žmona), o kitais metais tapo pirmininke.

1936 m. Trakų rinktinėje „Prezidento vardu už nuopelnus Lietuvai ir šaulių Sąjungai“ Šaulių žvaigždė apdovanota Vievio būrio šaulė **Domicelė Kastantinavičienė**. Ji būrio veikloje dalyvavo nuo pat jo susikūrimo, kai 1922 m. tapo jo sekretore, o 1926 m. įstojo į šaulius. Vievyje nuolatiniai D. Kastantinavičienės bendražygiai – mokytojai Jurgis Milančius, Vytautas Buinevičius.

Ona Rajeckaitė dirbo Žikaronių pradžios mokyklos mokytoja ir aktyviai dalyvavo Beižonių būrio veikloje, šaulių sąjungos nare buvo jau nuo 1925 m.

Onuškio pradžios mokyklos vedėjas **Leonas Lelešius** 1926 m. tapo Trakų rinktinės valdybos nariu, aktyvus ir Onuškio būrio veikloje.

Apie kai kuriuos mokytojus mažiau rašyta spaudoje, tačiau jų veikla išliko gyventojų atmintyje. Pavyzdžiui, maždaug 1936–1938 m. Kaišiadorių valsčiaus Lomenių mokyklos vedėja dirbo **Sofija Saudargaitė**. Gyventojų prisiminimuose minima, kad mokytoja S. Saudargaitė Lomeniuose dirbo iki 1941 m. vasaros, buvo šaulių sąjungos narė, mokykloje organizuodavo šaulių renginius.

Turbūt geriausiai mokytojo vaidmuo atsiskleidžia prisiminimais apie jį po žmogaus mirties. Pavyzdžiui, 1937 m. „Trimite“ buvo prisimintas Vievio mokytojas Vytautas Buinevičius-Buinys: *„Nuo 1929 m. buvo Vievio pr. mokyklos vedėju. Visą laiką buvo Vievio šaulių būrio valdybos bei tarybos nariu – šv. vadovu. Vietos šauliai ir kitos tautiškos organizacijos dažnai rengdavo vakarus su vaidinimais. Prie šių darbų daug prisidėdavo velionis kaip režisorius, artistas, grimorius, dekoratorius ir t. t. Turėdamas gabumų tapyboje, nupiešė ir būriui padovanojo kelias gražias scenos dekoracijas. Daug prisidėjo prie žiemos ir visų rūšių sporto išpopuliarinimo, būdamas Šaulių sporto sekcijos ir JSO vadovu. Be darbo kitose organizacijose velionis dar vadovavo liaudies universitetui. Daug skaitė čia paskaitų“.*

Gražių žodžių negailėta ir atsisveikinant su išvykstančiais tarnauti į kitą vietą. Pavyzdžiui, apie Panošiškių būrio šaulį mokytoją Aleksandrą Šeštoką „Trimite“ 1933 m. rašoma: *„Būryje vyko vakaras – vaidino „Gavau žmoną“, o būrio choras padainavo keletą dainelių. Vakaras davė pelno. Tą vakarą atsisveikinome su šauliu mokytoju ats. j. leit. Aleksandru Šeštoku. Jis būry buvo sekretorium, sporto sekcijos pirmininku ir korespondentu. Palinkėta ir naujoje vietoje, Kietavišky, sėkmingai šaulišką darbą dirbti“.*

Trakų (Kaišiadorių) apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencijos dalyviai. Sėdi iš kairės pirmas – mokytojas, vienas iš Vievio (11) šaulių būrio įkūrėjų J. Milančius, antras – apskrities mokyklų inspektorius, vienas pirmosios V Trakų šaulių rinktinės valdybos narių R. Butkus. 1925 m. birželio 2 d. LŠIM.

Daug pastangų, kad į šaulių veiklą įsitrauktų kuo daugiau mokytojų, dėjo Kaišiadorių komendantas ir Trakų V rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas. Pavyzdžiui, 1940 m. vasario 20 d. jis rašo „motyvacinį laišką“ Gečionių (Žaslių valsčiaus) pradžios mokyklos vedėjui Jonui Gargasui: *„Šauliai be inteligentiškų pajėgų nyksta. Manau, kad toks reiškinys ir tamstai nebūtų mielas“*. Šaulių vadas kviečia J. Gargasą ir kitus mokytojus padėti dirbti „šaulinį darbą“, žadėdamas pats atvykti į susirinkimą Gečionių mokykloje.

Tiesa, mokytojų veikla šaulių sąjungoje taip pat nebuvo vienareikšmiškai priimama. Tokią veiklą absoliučiai palaikė Trakų apskrities karo komendantas ir rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas, tačiau kitos politinės jėgos (ne tautininkai), Bažnyčios atstovai arba vietiniai gyventojai galėjo vertinti ir negatyviai, todėl mokytojui tekdavo pasirinkti, kas jam svarbiau ir ko jis gali tikėtis ateityje, pasikeitus politinei situacijai. Pavyzdžiui, 1934 m. Kaišiadorių vyskupijos prelatas dr. kun. Juozas Labukas atsakydamas Vladui Žutautui į šio atsiųstą anketą parašė „visai slaptai <...> dėl tikrosios padėties“. Anot jo, vietine inteligentija gyventojai nepasitiki, nes *„vietos inteligentija, ypač daugelis veikėjų, neturi bemaž jokio kontakto su sulenkinta liaudimi, nepažįsta josios gyvenimo ir reikalų, netgi dažnai neturi pasitikėjimo liaudyje“*. Nepasitikėjimo jais priežastys – indiferentiškas arba priešiškas nusistatymas tikybos atžvilgiu (bažnyčios nelankymas ar net propaganda prieš bažnyčią), dorovinis pakrikimas, mat *„vietos žmonės greit pastebi ir smulkiai sužino, kas iš valdininkų bei mokytojų gyvena su svetimomis žmonomis bei gyvena be vinčiaus, kas girtuokliauja. Girtuokliavimas bei baliavojimas šiuo krizio metu sukelia liaudyje murmėjimo ir priekaištų, kad, būk, valdininkams mažai nukarpyta algos“*. Anot kun. J. Labuko, jeigu mokytojams per tuos keliolika nepriklausomybės metų būtų buvę duoti nurodymai – jie būtų galėję „žymiai atlietuvinti visą šią pasienio zoną“. Tačiau padaryta labai nedaug, ir jei taip bus toliau – sunku tikėtis greito liaudies lietuvinimo. Problemos mokyklose yra tokios, kad mokytojai neturi kontakto su liaudimi, jaunimu, ar netgi jos vengia. Be to, mokytojams suartėti su žmonėmis trukdo ir nuolatinis jų kilnojimas iš vienos vietos į kitą. Kodėl mokytojai stengiasi atsiriboti nuo veiklos? J. Labuko manymu, tam yra kelios priežastys. Anksčiau mokytojai buvo verčiami stoti į „Vilkus“ ir *„ne maža veiklesnių mokytojų dėlei savo veiklumo*

Mokytojas, Gegužinės (3) šaulių būrio vadas R. Augūnas. 1935 m. LŠIM.

Mokytojas, Kaišiadorių (1) šaulių būrio vadas B. Žvirblis su mokiniais. Kaišiadorys. XX 4 deš. KšM.

šičia pasieny nukentėjo. Ir dabar mokytojų veikimas yra iš viršaus nustatyta kryptimi aprubežiuotas ir tas veikimas ne visada, imant tikra prasme, supuola su reikalingu atlietuvinimo darbu. Be to, toji kryptis praktiškai suprasta, kad kuo mažiausia kontakto su bažnyčia, su jos organizacijomis, su jos atstovais. Tokiu būdu patenka mokytojas keblion padėtin: jei jis supranta, kad sulenkėjusią liaudį galima lengviau atlietuvinti priemonėmis, kurių pagrinde yra stiprus tikybinis elementas, tai veikdamas ta plotme jis pasidarys neištikimas ir turi bijotis dėl savo likimo“. Iš kitos pusės – jei mokytojas ir supranta savo pareigą dirbti atlietuvinimo darbą, tačiau veiks aplenkdamas bažnyčią ar netgi „betikybine“ kryptimi – tuomet kils konfliktas su vietos dvasininku, kurio pareiga bus parapijiečius apsaugoti nuo pragaištingos įtakos. Todėl tokiose aplinkybėse, J. Labuko nuomone, mokytojams tampa patogiau atsiriboti, *„kad dėl tokio savo užsidarymo jie gali kuo mažiausia nukentėti. Žinoma, ne be to, kad yra mokytojų iš prigimties nelinkusių prie jokio veikimo. Taip pat visokie esantieji smulkūs ir griežti formalumai iš administracijos pusės atbaido ne vieną nuo veikimo, pav. nuo ruošimo pasilinksminimų, ypač paskaitų ir t. p.“*

J. Labuko manymu, *„lig šiol, kaip aukščiau minėta, tikra prasme nebuvo ir nėra planingo, iš anksto apgalvoto, visas vietoje esančias jėgas jungiančio bendro darbo masių atlietuvinimui. Jeigu buvo kas, tai buvo tik atskirų organizacijų bei atskirų asmenų pripuolamieji darbai“*, planingam darbui trukdo Bažnyčios ir valstybės konfliktas. Dėl to *„daugelis asmenų, ypač valdininkai ir mokytojai, kuo mažiausiai dedasi į kokį nors veikimą, kad nebūti užangažuotiems“*. Matyt reaguojant į kai kurių šaulių būrių pastangas bažnyčiose pamaldas lenkų kalba išnaikinti „čia ir dabar“ kun. J. Labukas siūlo pamaldas lenkų kalba mažinti palaipsniui, kad nesuerzinti gyventojų. Taip tose parapijose, kur prieš 10 metų visos pamaldos buvo lenkiškos – „jau nebeliko bažnyčioje nieko lenkiška“.

Mokytojas, Žaslių (7) šaulių būrio valdybos narys A. Baumilas su šeima. A. Baumilas 1934 m. apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde. Žasliai. 1938 m. LLMA.

Iš pradžių lietuviškos pamaldos įvestos kas ketvirtą sekmadienį, kai jau buvo apsiprasta – kas antrą ir t. t. Kartais lenkiškos pamaldos buvo paliekamos po 2–3 pamokslus per metus. Anot. Kun. J. Labuko, tai reikėjo daryti kuo taktiškiau, su kuo mažiau triukšmo, o patriotams norisi labai greitai, kad su efektu. Apie tai reikia ir mažiau rašyti spaudoje, nes pasigyrus lietuviška vieta lenkai apie tai trimituoja savo laikraščiuose, tai atsiliepia ir Vilnijos krašte. Be to, lietuviškajai veiklai svarbu rasti ir vietinius žmones, nes mokytojai ir valdininkai yra nenuolatiniai gyventojai, o vietiniai gyventojai į juos „žiūri kaipo į kokius atėjūnus“.

1934 m. Žaslių šaulių būrio valdybos pirmininku išrinktas Žaslių pradžios mokyklos vedėjas mokytojas Adolfas Baumilas atsakydamas į karo komendanto V. Žutauto anketą pateikė kiek kitokią „tikrosios padėties“ interpretaciją. Nors Žasliuose mokytoju jis dirbo tik pirmuosius metus, tačiau spėjo įsijungti į šaulių veiklą ir jau pastebėjo, kad *„lenkuojantis elementas grįžęs iš kariuomenės, kaip man tenka pastebėti, tautiniai menkai susipratęs ir greit pasiduoda namų buvusiai dvasiai. Nors vakarėliuose, gegužinėse lietuviškas dainuoja ir žaidimus noriai lietuviškus žaidžia, bet iš to išvadų daryti nereikia, kad jie pradeda tautiniai susiprasti, nes prie tautos švenčių minėjimo, iškilmių, eisenų neprisideda ir jų vengia. Lenkuojantį elementą, mano nuomone, esantį kariuomenėje reiktų auklėti daugiau didaktiškai, o ne statutiškai ir reiktų įvesti kariuomenės dalyse švietimo bei mokymo programon daugiau tėvynės pažinimo mokslo, dažniau daryti patriotinio turinio paskaitų, kad jie turėtų progos įsisąmonint, kas jų bočiai buvo ir kuo jie turi būti. Tokį elementą, grįžusį iš kariuomenės, reiktų neatidėliojant įtraukti į kultūrines organizacijas, kur vėl gyvas žodis ir spausdintas raštas juos žadintų prie tėvynės pamylėjimo <...> Valsčiuje [Žaslių] yra iš viso 24 mokytojai, dauguma iš jų priklauso prie tautinių organizacijų, visi maždaug nuo 25–40 m. Kelios senesnio amžiaus moteriškos lyties mokytojos yra krikdemiško nusistatymo. Apie mokytojų, gyvenančių kaimuose, kultūrinį darbą nieko tikro negaliu pasakyti: atrodo, kad gal nieko šioje srityje nedirba, nes nesigirdi vakarėlius ruošiant, paskaitas laikant ir p. p. Aplenkintų vietų mokyklosna reiktų skirti tik vyriškiai mokytojai ir pilnai susipratę tautiškai, autoritetingi asmenys. Žaslių valsčiuje Korsakų kaime dabar yra šiuo atžvilgiu netinkamas mokytojas. Gyventojai geriau skaitosi su vyriškiais mokytojais. Žaslių valsčiuje visuomeninėms ir kultūrinėms organizacijoms vadovauja beveik vien mokytojai. Sulenkintų vietų gyventojams reiktų ruošti patriotiškų, tautiškų, valstybiškos minties paskaitų: jas turėtų laikyti iškalbūs žmonės. Sulenkintų vietų mokyklose reikia mokytojams visas progas ir galimybes išnaudoti dėl tėvynės meilės: daryt reikia dažnus pasikalbėjimus su vaikais apie mūsų prosenius, kovas ir žygius dėl tautos laisvės, jų pasiaukavimą, pasišventimą ir visus kitus herojiškumus. Šaulių tarpe lenkuojančių Žaslių būry nėra: nepareiškia noro stoti ir toks elementas tuo tarpu būtų nepriimtas. Geriausia organizacija lietuvinimui tinka „Jaunoji Lietuva“. Šion organizacijon ir stengiamasi vietiniai įtraukti. Dvasininkams prie šio darbo prisidėti sąlygos patogios, miestelėnai, kurie daugumoje lenkuojantieji, reiktų pritraukti prie bažnytinių chorų. Kunigams pamokslai reiktų sakyti ne tik apie Dievą, bažnyčią, bet reiktų tampriai rišt religijos reikalai su tėvynės meilės jausmais“.*

LIETUVOS RESPUBLIKA
ŠAULIŲ ŽVAIGŽDĖ
LIETUVOS RESPUBLIKOS PREZIDENTO VARDU
UŽ NUOPELNUS LIETUVAI IR ŠAULIŲ SĄJUNGAI
KRAŠTO APSAUGOS MINISTERIO
Trakų rinktinės
šaulė Ona Rajeckaitė
APDOVANOTAS ŠAULIŲ ŽVAIGŽDE
Brig gen. Černius
KARIUOMENĖS VADAS
Pulk.
ŠAULIŲ SĄJUNGOS VADAS
KAUNAS, 1938 m. birželio m. 24 d. 38 nr.

Mokytojos, Beižonių (12) šaulių būrio šaulės O. Rajeckaitės apdovanojimo Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde – liudijimas.
1938 m. birželio 24 d. LYA.

Ilgą laiką apskrities pradžios mokyklų inspektoriumi dirbęs ir aktyvus šaulys Rapolas Butkus (kuris buvo išrinktas ir į pirmąją Trakų V šaulių rinktinės valdybą 1925 m.) 1934 m. karo komendantui atsakymuose į anketą padėtį apskrityje matė tokią: *„Trakų apskrity labiausiai lenkuoja Vievio, Samiliškių, Aukštadvario ir Onuškio valsčiai. Galima sakyti, kad 75 % Vievio vals. gyventojų namie*

Kaišiadorių šaulių moterų būrio valdyba. Sėdi iš kairės: mokytoja, būrio pirmininkė O. Merkienė, mokytoja, būrio vicepirmininkė A. Mazūrienė. Stovi iš kairės: B. Dudavičienė-Dudaitienė, T. Šimašienė, O. Tamaravičienė. 1934 m. Fotografiją pateikė G. Dudaitis.

kalba lenkiškai gudišku žargonu, tačiau apie pusė gyventojų moka valstybinės kalbos. Samiliškių vals. lenkuoja kokia penkta dalis, Aukštadvario vals. apie 40 %, Onuškio vals. apie 15 %. Steigiant lenkiškas mokyklas pasižymėjo aktingumu Vievio vals. Zabožės kaimas, Panerių dvaro apylinkė, Samiliškių vals. Bagdonių km., Zailgų kaimas ir Daugirdiškių kaimas, Aukštadvario vals. Karapolio rajonas ir Onuškio vals. Nikronių ir Vieštartonių kaimas. Tačiau vietos žmonės nerodė daug rūpestingumo, visokius nurodymus duodavo Kauno veikėjai, vadovaujami Abramavičiaus. Iš vietinių pasižymėjo tuo metu Montvilas, gyv. Onuškio vals. Vieštartonių kaime. Vietos gyventojai reiškė daugiau iniciatyvos Žasliuose. Bendrai Trakų apskrities lenkuojantis elementas neturi inteligentiškų vietinių pajėgų, kurios galėtų vadovauti masėms. „Pochodnios" mokytojai buvo ne vietos žmonės.

<...> Sulenkėjusių tarpe yra įvairaus aktyvumo žmonių. Tuo žvilgsniu stipriausias elementas yra miesteliuose (Žasliai, Vievis, Aukštadvaris, Onuškis), kaimuose sulenkėjimas nėra tiek sąmoningas. Yra apylinkių, kur lenkėjimas buvo prasidėjęs visai neseniai. Ten sulenkėjimas greit nyksta. Aukštadvario apylinkėje Gedanonių, Tolkuškių rajonai.

Pafrontės sulenkėjimą ir bendrai atsilikimą palaikė didelis tamsumas (yra kaimų, kur senesni žmonės nė vienas nemoka rašyti). Žemės nederlingumas ir ūkininkavimo primityvumas taip pat palaiko lenkybę. Šitos aplinkybės labai sunkina artintis prie aukštesnės kultūros. Žmonės nepasitiki savo jėgomis, laukia išganymo iš kitur.

Lietuvinimas pafrontės buvo pradėtas per bažnyčias ir per slaptas mokyklas, gyvavusias jau prieš karą. Kur anksčiau įvestos pamaldos lietuviškai į bažnyčią, ten žmonės greičiau palinko į mūsų pusę (Semeliškės, Užuguostis). Kazokiškio ir Vievio bažnyčios vėliau susilaukė pamaldų lietuvių kalba, todėl ten stipriau laikosi lenkybė. Prie kiekvienos bažnyčios sulenkėjusioje apylinkėje turėtų būti geras bendras choras, kuris mokėtų giedoti lietuviškai ir lenkuojančius.

Nesant privalomo mokymo, mūsų pradžios mokyklos pafrontėje turėjo nedaug mokinių ir lietuvinimas nėjo pakankamai greitu tempu. Įvedus privalomą mokymą visi mokyklinio amžiaus vaikai turi išmokti mokyklose lietuviškai ir tatai pavyksta, nors ne galutinai. Kad vaikai neužmirštų lietuviškai, pafrontėje reikalinga kai kurių naujų priemonių,

Kaišiadorių pradžios mokykla. Centre sėdi mokytoja, Kaišiadorių šaulių moterų būrio valdybos narė A. Mazūrienė. Kaišiadorys. Apie 1935 m. Fotografiją pateikė A. Stankevičius.

Mokytojas, Kruonio (4) šaulių būrio valdybos narys J. Medzikauskas. KšM.

kurių nėra grynai lietuviškose apylinkėse. Vaikai turi išmokti pafrontės mokyklose bažnytines giesmes lietuviškai, gauti maldaknygių ir kitų knygų. Mokiniai turi palaikyti ryšius ir toliau su mokykla. Jie turi gauti iš mokyklos skaityti lietuviškų laikraščių ir knygų, jau išėję iš mokyklos. Tuo tikslu pradžios mokyklų knygynai turi būti labai žymiai padidinti. Žinoma, tai liečia pafrontės rajonus. Bendrai pafrontėje mokykla turėtų aprūpinti gyventojus knygomis, kuo dabar rūpinasi „Pochodnia“. Prie mokyklų turėtų būti šioki toki suaugusių vaidintojų būreliai ir sporto mėgėjų vienetai. Žiemos vakarais visi norintieji turėtų rinktis į mokyklą ir ten bendrai skaityti laikraščius. Miesteliuose (Žasliuose, Vievy, Aukštadvary, Onušky) turėtų būti įsteigti vaikų darbeliai.

<...> Lenkuojantis elementas turėtų būti atsargiai priimamas į šaulių sąjungą, nes pasitikėjimą gali išnaudoti blogam.

Mokytojais pafrontėje tinka žmonės, pažįstą šį kraštą ir moką gerai lenkiškai, aišku, patriotai, vyrai, sugebą dirbti organizacinį darbą. Labai reikia vengti mokytojų ir tarnautojų kitose įstaigose, siunčiamų į pafrontę drausmės sumetimais. Nusikaltę čia jokiu atveju nepasitaisys, o pagadins labai daug. Mokytojai neturėtų pašiepti lenkuojančių ir dėl niekų skųsti; kad tuo būdu galėtų daugiau įsigyti simpatijų ir laimėtų tokiu būdu žmonių <...>. Daug sulietuvinimui padeda geri chorai, todėl pafrontėje reikalingi žmonės toje srityje nusimanę. Visi valstybės tarnautojai pafrontėje negali tyčiotis iš gyventojų“.

Vytauto Didžiojo komiteto Žaslių skyrius. Sėdi iš kairės: mokytoja, Žaslių (7) šaulių būrio šaulė E. Šilytė, būrio vadas B. Bičkauskas, mokytojas, būrio valdybos pirmininkas J. Jakštas, valsčiaus sekretorius, būrio valdybos iždininkas K. Griškevičius, mokytojas, šaulys A. Vikšraitis. 1930 m. NČDM.

Tačiau vaizdingiausiai mokytojų misiją šiame regione 1933 m. pabaigoje laiške Trakų karo komendantui apibūdino kun. Nikodemas Švogžlys, tuometinis Kernavės parapijos klebonas. Kalbėdamas apie mokytojus kun. N. Švogžlys teigia, kad *„čia reikia skirti ne už bausmę, ne nusikaltusius, ne tinginius, ne opozicionierius, ne kontrabandininkus. Čia reikia skirti gabiausius, sveikiausius, linksmiausius, rimčiausius, uoliausius mokytojus, nes čia Vilniaus reikalai. Dabar visi gabiausi, kurie įtinka Šv. Ministerijai, skverbiasi centran Kaunan: ten yra kinas, opera, taxi, judėjimas, centras ... etc. Tai ne tautiškas reiškinys. Nėra idealizmo. Vilnius nemasina. Nenori pavargti, pakentėti, pasiaukoti. Nemyli Vilniaus. Tegu Šv. Ministerija tuo susirūpina. Vilniaus pafrontė brangiau negu Kaunas“.*

Kunigas daug dėmesio skiria ir tam, ar mokytoju geriau būtų vyras, ar moteris ir siūlo *„Vilniaus pafrontėn, sulenkintosna sritysna, reikia skirti tiktai vyrus mokytojus. Vyrai mokytojai: 1. išmintingesni, 2. gudresni, 3. patvaresni (daugiau gali kentėti), 4. sumanesni, 5. darbingesni, 6. drąsesni, 7. griežtesni. Vyrai mokytojai: 1. gali kalbėti (prakalbos, referatai), 2. gali organizuoti, 3. gali sportuoti, 4. gali fiziniai reaguoti, 5. gali apsiginti (kad ir kumštimi!), 6. gali veikti konspiratyviai, 7. gali suburti talkininkus. Vilniaus sulenkėjusioj pafrontėj moterys ir panelės mokytojos visai netinka. Jos: 1. nemoka ir negali kalbėti viešai, 2. jos bijo, 3. jos labai lepios, 4. jos užsiflirtuoja – ir tada tik žmones juokina ir demoralizuoja, 5. lenkininkai juokiasi iš panelių mokytojų, 6. lenkininkai negerbia panelių mokytojų, 7. panelės mokytojos čia labai kenksmingos: a) jos siuvasi brangius rūbus – tai mato vietos sulenkėjusios mergaitės, nori pasekti, nori panašių rūbų, bet negali nusipirkti, prašo tėvų, tėvai neturi iš ko – tada visi keikia panelę mokytoją – kam gundo jų dukteris. b) panelės mokytojos siuvasi labai „moderniškus“ rūbus – su nuogybėmis – tai demoralizuoja lenkininkus (o Šv. Ministerija neturi įstatymo, draudžiančio siūti rūbus – permatomus. Gerai, jeigu pati panelė mokytoja yra supratinga, tai ji vengs tokio papiktinimo, bet dažniausiai panelės mokytojos yra nesupratingos, ypač neseniai baigusios lietuvių mokytojų seminarijas. Tos seminarijos išleidžia koketes, modistes, pudruotas, perfumuotas flirtininkes, „paneles“ ir būsimas „poniutes“ – o ne Pavilnės vargo peles ir kankinius...“* Pateikia ir pavyzdžius. Anot kun. N. Švogžlio – tinkamesni jauni mokytojai. *„Bet jaunos panelės – visai netikę: 1. jos dažnai verkia, 2. jos įsimylėję iš proto eina“. Kaip pavyzdį duoda Skirmantiškių mokytoją (Vievio valsčiuje), kuri įsimylėjo policininką, policininką iškėlė, o ji buvo išvežta į psichiatrijos ligoninę. „O panelė mokytoja išėjo iš proto – Vilniaus pafrontėj. Lenkininkai piktai juokiasi: to taka ichnia Litva!.. tokia jų Lietuva... skandalas. 3. bet ir senos-senmergės panos mokytojos netinka pavilnėn: 1. jos labai juokingos, 2. jos įsimyli jaunus kaimo bernelius ir susidaro daug pamfletų... Pafrontėj – nereikia moterų mokytojų“.* Kun. Švogžlys duoda gerus pavyzdžius pagyvenusių mokytojų vyrų. Pavyzdžiui, 1927–1930 m. gyvendamas Kaišiadoryse jis pažinojo mokytoją Vladą Kavecką, 50 metų amžiaus. *„Jis buvo nepaprastai naudingas. 1. draugavo su lenkuojančiom šeimom ir lietuvino, 2. organizavo chorus, 3. jo visi, visi, visi klausė. Tačiau mokyklų inspektorius donžuanas Kazys*

Trakų (Kaišiadorių) apskrities pradžios mokyklų mokytojų konferencija. Maždaug trečdalis visų apskrities mokytojų buvo šaulių sąjungos nariai. Kaišiadorys. 1938 m. kovo 11–12 d. LŠIM.

Mokytojas, V Trakų šaulių rinktinės valdybos narys L. Nastopka. Už nuopelnus Lietuvai ir šaulių sąjungai 1939 m. apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde. 1925 m. LŠIM.

Olšauskas (vėliau jis buvo Širvintuos) mok. Kavecką ištrėmė iš Kaišiadorių – kodėl jis per daug rimtas“.

Apibendrinęs surinktus atsakymus 1934 m. plk. ltn. Vladas Žutautas teigė, kad mokyklos šio krašto kultūrai ir lietuvinimui daug padarė ir dar daugiau gali padaryti, nes *„yra mokyklų, į kurias tėvai vaikus siunčia pralenkdami arčiau esančias mokyklas, nes artimesnės neturi gero vardo, nepatinka“*. Iš esmės 1931 m. įvedus privalomąjį pradžios mokslą mokyklų tinklas šiame regione buvo gana tankus, dalis mokyklų turėjo netgi modernius rūmus. Bet, anot V. Žutauto, mokytojai dirbti skiriami neatsižvelgiant į sąlygas (pavyzdžiui, kad tos vietos gyventojai nekalba lietuviškai, negerbia nesilaikančių religinių reikalavimų, patys gyvena vargingai ir todėl nemėgsta mokytojų, kurios „frantina“ brangiais rūbais ar uliavoja). Į šį regioną mokytojai siųsti kaip į tremtį. Pastebimas kai kurių mokytojų tingumas ar netgi opozicinis veikimas.

V. Žutauto apibendrinime teigiama: *„Į šį kraštą, kur ruošiamos kultūrinės bangos Vilniaus kraštui užtvinti, reikalinga skirti gabiausius, sveikiausius, linksmiausius, rimčiausius, uoliausius mokytojus. Prie to dar ir tikinčius, ir lankančius bažnyčią“*. Karo komendantas ir kiti itin patriotiškai nusiteikę veikėjai mokytojams kėlė darbo idėjos kilnumą („Vilnijos klausimą“). Tačiau mokytojai žinojo šio krašto sunkumus ir vengė čia patekti, nes darbo sąlygos buvo sunkios („nepatogus susisiekimas, gyventojų nekultūringumas, maisto produktų įsigijimo sunkumas ir pan.“). Mat gyventojai nedaug ką turėjo parduoti, o jei turėjo – tai kainas lygino pagal Kauną.

Tarp dirbančių „su atsidavimu“ 1934 metų V. Žutauto apibendrinime minimi V. Buinevičius ir D. Kastantinavičienė Vievyje, A. Čiurinskas Aleksandriškėse, O. Smolskaitė Kazokiškyje, Kaluževičienė Vaitkūnuose, O. Rajeckaitė Žikaronyse ir kiti. Tačiau buvo ir tokių mokytojų, *„kurie sąžiningai atlikę pamokų valandas, nieku daugiau nesidomina ir laikosi nuošaliai nuo kaimo tamsuolių lyg ponas“*.

Paparčių pradžios mokykla. Centre sėdi mokytoja, Paparčių (23) šaulių būrio moterų skyriaus vadė E. Marčiulionytė. 1937 m. sausio 2 d. KšM.

Mokytoja, viena Vievio šaulių moterų būrio steigėjų D. Kastantinavičienė. Fotografija iš biografijų žinyno „Nepriklausomos Lietuvos mokytojai: 1918–1940 metų biografijos“.

Mokytojas, vienas pirmųjų Gegužinės (3) šaulių būrio vadų K. Bajerčius. 1931 m. OLKM.

Mokytoja, Kietaviškių (6) šaulių šaulių būrio šaulė M. Ruokytė. KšM.

Mokytoja, Žaslių (7) šaulių būrio moterų skyriaus narė S. Paulavičiūtė.

Mokytojas, Vievio (11) šaulių būrio valdybos narys V. Minkevičius-Minkūnas.

Mokytojas, Aukštadvario (8) šaulių būrio šaulys J. Pilius.

Mokytojas, Žilinų (15) šaulių būrio vadas S. Ivanauskas.

Mokytoja, Žiežmarių šaulių moterų būrio šaulė J. Laurinavičiūtė.

Mokytojas, Kietaviškių (6) šaulių būrio valdybos narys V. Kablys.

Mokytojas, Kazokiškių (21) šaulių būrio vadas S. Kadžiulis

Mokytojas, Žaslių (7) šaulių būrio valdybos narys J. Perednis.

Mokytojas, Paparčių (23) šaulių būrio vado padėjėjas P. Povilaitis.

Mokytojas, Onuškio (10) šaulių būrio kontrolės komisijos narys M. Venzlauskas.

Mokytoja, „Trakų Pilies“ šaulių moterų skyriaus vadė I. Kapočiūnienė.

Mokytojas, Palomenės (18) šaulių būrio vadas R. Karpus.

Mokytojas, Ilgakiemio (28) šaulių būrio valdybos narys J. Žilinskas.

Mokytojas, Aukštadvario (8) šaulių būrio valdybos narys A. Stadalninkas.

Mokytojas, Onuškio (10) šaulių būrio vadas D. Staniūnas.

Mokytojas, Panošiškių (20) šaulių būrio vadas J. Čenkus. 1937 m. apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde.

Mokytojas, Užuguosčio (13) šaulių būrio vadas, Aukštadvario (8) šaulių būrio vadas F. Vilutis. 1937 m. apdovanotas Lietuvos šaulių sąjungos garbės ženklu – Šaulių žvaigžde.

Mokytojas, Vievio (11) šaulių būrio šaulys, Aukštadvario (8) šaulių būrio vadas, Žaslių (7) šaulių būrio vadas A. Vilimas.

Mokytojas, Semeliškių (9) šaulių būrio vadas A. Palionis

Mokytojas, Vievio (11) šaulių būrio vadas J. Kapočiūnas

Fotografijos iš biografijų žinyno „Nepriklausomos Lietuvos mokytojai: 1918–1940 metų biografijos“.

POLICININKAI – ŠAULIŲ SĄJUNGOS NARIAI

Šaulių sąjungos veikloje aktyviai dalyvavo tiek vidaus policijos, tiek ir pasienio policijos tarnautojai. 1931 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrities policija buvo skirstoma į keturias nuovadas: Kaišiadorių (I nuovada), Žiežmarių (II), Semeliškių (III) ir Onuškio (IV). Vėliau policija reorganizuota ir policijos nuovados įsikūrė kiekviename valsčiaus centre. Tuo laiku apskrities policijos vadas buvo **Jonas Šostakas**, kuris taip pat aktyviai dalyvavo Kaišiadorių šaulių veikloje, buvo renkamas Kaišiadorių būrio valdybos pirmininku. Policininkai aktyvūs ir atskiruose valsčiuose. Pavyzdžiui, 1930 m. Žiežmarių būrio valdybos pirmininku buvo išrinktas vietinės policijos nuovados viršininkas Juozas Zarauskas, sekretoriumi – policininkas Ignas Jurgelevičius, o būrio vadas buvo vyr. policininkas Vytautas Urbonavičius. Tik būrio iždininku buvo ne policininkas, o pašto viršininkas.

Trakų (Kaišiadorių) apskritis buvo pasienyje su Lenkija, todėl Kaišiadoryse rezidavo pasienio policijos Trakų baro viršininkas. Baro viršininkai buvo taip pat aktyvūs šaulių veikloje. Nuo 1924 m.

Pasienio policininkas, Vievio (11) šaulių būrio šaulys P. Vaitaitis (sėdi centre) su būrio šauliais Panerių dvaro vasarvietėje. Sėdi iš kairės pirmas – girininkas, šaulys V. Bartuška. Antroje eilėje iš kairės antra – šaulė S. Bartuškienė, ketvirta – šaulė M. Janutėnienė, šešta – mokytoja, šaulė D. Kastantinavičienė, septintas – mokytojas, šaulys V. Buinevičius-Buinys. Stovi iš kairės pirmas – būrio vadas P. Janutėnas, ketvirta – šaulė O. Buinevičienė-Buinienė. Apie 1936 m. Fotografija iš ESVB Vievio filialo.

Pasienio policijos Trakų (Kaišiadorių) baro rajonų viršininkai. Stovi prie medžio – P. Vaitaitis, sėdi ant kelmo – P. Vaisiūnas. 1928 m. Fotografiją pateikė R. Čerškus.

Trakų pasienio baro viršininku tapo **Vincas Vainauskas**, o nuo 1930 m. visam dešimtmečiui baro viršininku tapo **Adomas Virbalis**. Pasienio policijos Trakų baras saugojo 85,6 km Lietuvos ir Lenkijos administracinės linijos, kuri driekėsi palei Vievio, Semeliškių ir Onuškio valsčių ribas. Pasienio policininkai saugojo Lietuvos ir Lenkijos administracinę liniją, gaudė priešų agentus, plečkaitininkus, kontrabandininkus, arkliavagius, padėjo palaikyti ir viešąją tvarką. Policininkams į pagalbą reikalui esant ateidavo ir vietiniai šauliai.

Nuo 1933 m. Trakų pasienio baras buvo suskirstytas į šešis rajonus, kuriuose tarnavo iš viso apie 300 pasienio policininkų. Pasienyje tarnaujantys policininkai dažnai buvo ir šaulių sąjungos nariai. Pavyzdžiui, vien Onuškio valsčiuje 1933 m. buvo septyni šaulių būriai, iš kurių Kaniūkų būriui (apie 30 narių) vadovavo pasienio policijos I rajono viršininkas, o Panoščiškių (apie 60 žmonių) – pasienio policijos II rajono viršininkas.

Pasienio policininkai dažnai patekdavo į situacijas, kada grėsė pavojus jų gyvybėms. 1923 m. netgi nurimus atviram kariniam konfliktui su Lenkija 1927–1929 m. didelius neramumus pasienyje ėmė kelti iš Lietuvos į Lenkiją pabėgę Jeronimo Plečkaičio pasekėjai, vadinamieji plečkaitininkai. Apginkluoti ir apmokyti Lenkijos karinių instruktorių, veikdami išvien su Lenkijos kareiviais jie buvo išnaudojami

Pasienio policijos Trakų (Kaišiadorių) baro mokomojo būrio I laida. Centre sėdi baro viršininkas A. Virbalis. Kaišiadorys. 1931 m. Fotografija iš monografijos „Onuškis“.

teroristinei ir propagandinei veiklai Lietuvoje. Vien 1928 m. su plečkaitininkais Trakų bare įvyko 8 susišaudymai, 1929 m. – 14. Vėliau plečkaitininkų išpuolių mažėjo. Galbūt tai buvo susiję su tuo, kad pats J. Plečkaitis Vokietijoje buvo suimtas ir nuteistas. Tad 1930 m. Trakų baro ribose įvyko jau tik 4 susišaudymai su plečkaitininkais. Incidentų metu sužeisti du pasienio policininkai.

Išskirtinis įvykis, sukėlęs didžiausią rezonansą, buvo 33 metų amžiaus pasienio policininko **Jurgio Kybarto**, kuris buvo ir šaulių sąjungos narys, netikėta mirtis netoli Baltamiškio. 1931 m. spalio 4 d. J. Kybartui vykstant į tarnybą jį sužeidė lenkų kareiviai. Kurį laiką jis gulėjo be sąmonės apie 60 metrų nuo pasienio linijos ir netrukus mirė. Spaudoje buvo rašyta, kad *nuo š. m. spalių mėn. 5 d. lenkai savo kariuomenės dalis, saugojančias administracijos liniją, laiko „na ostrym pogotoviu“, o neteisėtai įsmeigtų gairių apsaugai iškasė apkasus ir pastatė kulkosvaidžius 250 metrų atstume nuo administracijos linijos. Š. m. spalių mėn. 7 d. prie administracijos linijos atėjo viena pėstininkų kuopa apie 120 lenkų kareivių su trimis karininkais.* Dėl šio incidento Lietuvos užsienių reikalų ministerija pasiuntė notą Tautų Sąjungai. 1931 m. spalio 6 d. J. Kybartas buvo iškilmingai palaidotas Vievio kapinėse, o žūties vietoje 1937 m. pasienio policininkai ir šauliai pastatė raudono granito obeliską. Paminklo atidengimo ceremonija įvyko 1937 m. gegužės 16 d., dalyvaujant Šaulių sąjungos vadui P. Saladžiui, Trakų apskrities viršininkui J. Merkiui ir kitiems.

Incidentai pasienyje – gana įprastas reiškinys. Kartais į šiuos įvykius pakliūdavo ir šaulių sąjungos nariai. Galima manyti, kad papildomi kaip šaulio įgyti įgūdžiai jiems praversdavo ir tarnyboje. Kaip pavyzdį galima būtų pateikti 1934 m. gegužės 2 d. įvykį Strėvos miške (apie 800 metrų nuo pasienio linijos), kai į tarnybos vietą vykstantį Trakų baro III rajono sargybinį ir Strėvos šaulių būrio narį Jeronimą Grotuzą užpuolė ginkluotas asmuo, kuris iš krūmų suriko: „Stok, rankas aukštyn“ ir paleido šūvį. J. Grotuzas krito į griovį šalia kelio, paleido į užpuoliką 4 šūvius ir jį nukovė. Tačiau jau po poros savaičių (gegužės 17 d.) Vilūniškių būrio šaulį, esant sargyboje Praną Baužą pagrobė trys lenkų kareiviai ir nusivarė savo pusėn, bet po dviejų dienų paleido. Ats. viršila P. Bauža buvo Vilūniškių būrio sporto skyriaus vadovas, tačiau šiuo atveju sportiniai įgūdžiai jam nepagelbėjo.

Kartais nukentėdavo ir viešosios policijos tarnautojai. Pavyzdžiui, 1934 m. tarnybos metu žuvo Žaslių policijos nuovados vachmistras **Juozas Žukauskas**, kuris buvo Žaslių šaulių būrio valdybos pirmininkas, priklausė ir Vilniaus vadavimo sąjungai. Lemtingą dieną jis kartu su dar keliais policininkais, atvykusiais iš Kauno, mėgino sulaikyti vienus garsiausių tų laikų plėšikų J. Armoną-Bleisą ir J. Milinį, kurie atsišaudydami pabėgo.

1937 m. buvo sužeistas ir Žiežmarių nuovados viršininkas bei šaulys **Matas Delininkaitis**. Žiežmarių nuovados viršininkas M. Delininkaitis su vachmistru nuvyko ieškoti žmogžudžio A. Malecko, kuris mėginant jį sulaikyti peršovė M. Delininkaitį. Pirmąją pagalbą policininkui suteikė Mūro Strėvininkų mokyklos mokytojas Zigmas Juknys, kuris taip pat buvo šaulys.

Vietiniai šauliai dažnai ateidavo į pagalbą policininkams palaikant tvarką. Pavyzdžiui, 1930 m. persikėlęs dirbti į Onuškio valsčių **Kazys Čaplikas** Dusmenyse rado gyvuojant tokį posakį: *„Jei per atlaidus neužmuša žmogaus, tai atlaidai buvę labai menki“*. Todėl jis atlaidų metu savo policininkus suskirstė grupėmis po du ir dar į pagalbą paskyrė po šaulį. Nuo tada masinės muštynės atlaidų šventėse baigėsi.

Valsčių nuovadose dirbę policininkai turėdavo prižiūrėti tvarką viešuose renginiuose, išduodavo jiems leidimus. Tačiau lygiai taip pat šauliai turėjo gauti leidimus savo organizuojamiems renginiams. Kartais taip išeidavo, kad pats policininkas teikė ir prašymą policijos nuovadai ir pats pasirašydavo leidimą. Pavyzdžiui, Žaslių nuovados vachmistras Jonas Kiudulas buvo ir Žaslių šaulių būrio sekretorius, todėl organizuojant šaulių renginį pats rašydavo prašymą leidimui, po to kaip pareigūnas išrašydavo leidimą, o pasirašydavo vėl kaip šaulys, kad atsakys už tvarką renginio metu.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities policijos tarnautojai su apskrities viršininku. Apie 1927–1929 m. Fotografiją pateikė Ž. Ramašauskas.

Skirmantiškių pereinamasis punktas. Iš dešinės pirmas – pasienio policininkas, Strėvos (31) šaulių būrio narys V. Motiejūnas. Apie 1933–1934 m. Fotografiją pateikė P. Motiejūnienė.

Žaslių policijos vachmistro, šaulio J. Žukausko laidotuvės. Kaišiadorys. 1934 m. KšM.

Policininkų įtaka prie Lietuvos ir Lenkijos demarkacijos linijos buvo didžiulė, nes policininkai ne tik saugojo pasienį, bet ir aktyviai dalyvavo visuomeniniame gyvenime, palaikydami lietuvišką raišką ir patriotines nuotaikas. Jau minėtoje 1933 m. pabaigoje–1934 m. pradžioje apklausoje, kurią apskrityje organizavo Trakų apskrities karo komendantas plk. ltn. Vladas Žutautas, policininkams skiriamas žymus vaidmuo. Pavyzdžiui, savo atsakyme komendantui kun. N. Švogžlys kalbėdamas apie pasienyje esantį Vievio miestelį pastebi, kad *„Vievis nėra lietuviškas, nors dabar tenai ir pasireiškia lietuvių aktai: vakarai, gegužinės, Vilniaus Diena, šauliai, skautai... Visa tai kuria ne vietiniai (be labai mažų ir nežymių išimčių) – bet laikini atėjūnai lietuviai (pav. kap. Žmuidzinavičius, sekretorius Janutėnas, policininkai ir kiti). Jie turės evakuoti“*. Tarp kunigo paminėtų Vievio aktyvistų paminėti ne tik policininkas ats. kpt. Jonas Žmuidzinavičius (greičiausiai tarnaujantis kriminalinėje policijoje), kiti policininkai, bet ir Vievio valsčiaus savivaldybės sekretorius Petras Janutėnas, kuris taip pat buvo aktyvus šaulys, netgi būrio vadas. Pagal kunigą, lenkų agitaciją prieš Lietuvą sukelia *„netikę, girtuokliai, ištvirkėliai, ateistai, nemandagėliai, mušeikos ir pan. vietos liet. valdininkai“*. Jis mini Keldušį iš Vievio valsčiaus Zabarijos kaimo, taip pat policininkus, *„kurie tvirkina mergas, nelaiko penktadienį pasninko, nekalba poterių“*. Vietiniai juos vadina „litwini pogani“ ir nutaria nepasiduoti jų kalbai ir jų valstybei. Anot kun. N. Švogžlio, administracinės įstaigos, tame skaičiuje pasienio ir vidaus policija, neįpareigoti dirbti lietuvybės darbo, o kai kada ir kenkia. Pavyzdžiui, „jeigu policininkai žiaurūs ir girtauja“, taip pat „jeigu Rajonų Viršininkai ir Nuov. Viršininkai geria“. Taigi, kunigas kaip policijos viršininkų nuodėmę išskiria girtavimą, o eiliniams policininkams prideda ir kitą neigiamą savybę – žiaurumą. Aišku, tokie pasireiškimo atvejai būdavo reti, tačiau sukeldavo atgarsį.

Kad kunigo paminėta pastaba dėl policijos viršininkų savybės girtuokliauti nebuvo išgalvota, rodo vienas rezonansinis atvejis 1931 metais. Vasario 1 d. pasienio rajono viršininkas Jonas Plungė pasiėmė su savimi vyr. sargybinį Petrą Ramošką ir girtuokliavo ištisas dvi paras (Panošiškių kaime pas mokytoją Šyčkų, vakare – vakarėlyje Onuškyje, paskui traktieriuje iki 6 val. ryto, po to pas Onuškio viršaitį J. Bingelį, tada pas mokytoją Paplauskaitę, galiausiai su Aukštadvario girininku per naktį...). Per tas dvi paras pasienio rajono viršininkas savo rajone nebuvo, be to, visur su savimi vežiojosi sargybinį P. Ramošką, kurį prievarta nugirdė. Sužinojęs apie J. Plungės nuotykius Trakų apskrities viršininkas kreipėsi į departamentą, kad šį atleistų iš darbo. Greičiausiai linksmai leisti laiką mėgęs J. Plungė atleistas nebuvo arba jau vėliau grįžo tarnauti į Trakų pasienio barą, nes jis vėl minimas 1934 m. spaudoje prisimenant greičiausiai 1932 m. rinktinėje įkurtą šaulių dramos-meno sekciją, kuriai ėmė vadovauti kpt. Pranas Juodvalkis, o teatro trupės režisieriumi pakviestas jau minėtas daugiadienio įvykio „herojus“ pasienio rajono viršininkas Jonas Plungė, kuris, pasirodo, besąs buvęs „Petrapilio artistas“!

Spaudoje rašoma, kad šaulių artistų sekcija greitu laiku suvaidino „Nervus“, įgavo „kaišiadoriškiuose“ pasitikėjimą ir prielankumą, vėliau suvaidino „Patriotus“...

Kunigo N. Švogžlio paminėtas ats. ltn. Petras Keldušis taip pat tarnavo pasienio policijos rajono viršininku, nuo 1930 m. priklausė Kazokiškių šaulių būriui, buvo būrio valdybos pirmininkas. Pavyzdžiui, 1930 m. spalio 2 d. vykusiuose šaulių kariniuose manevruose jis vadovavo kuopai, kurią sudarė Kazokiškių, Vievio ir Pakalniškių būriai. Ši kuopa puolė Kauno kryptimi, imituodami lenkų puolimą, o gynyboje kelią jiems pastojo „lietuviški“ Žaslių, Gegužinės ir Paparčių būriai. P. Keldušis vadovavo ne vieniems manevrams. Pavyzdžiui, ir 1934 m. rugsėjo 30 d. Vievio apylinkėse vykusiuose šešių būrių manevruose ats. ltn. P. Keldušis vedė pirmyn „mėlynuosius“, kovojusius su „raudonaisiais“.

1933 metų pabaigoje savo atsakyme Trakų apskrities komendantui V. Žutautui mokytojas S. Dulkė (kuris buvo aktyvus Semeliškių valsčiaus tautininkų veikėjas) pageidavo, kad pasienio policijos viršininkai neleistų policininkams lenkuojančių gyventojų kolioti, vadinti išgamomis, lenkais, gudais ir panašiai, kas dažnai pasitaikė. Jis teigė, kad Daugirdiškių kaime iš čia gyvenančių septynių policininkų tokie yra du, kurie netinkamai elgiasi. Pažangesni vietos gyventojai tuo piktinasi. *„Juk lietuvį pravardžiuoti lenku – berods didžiausias užgavimas!“* Mokytojas teigė, kad šaulių sąjungos Semeliškių būrys savo tikslo nepasiekia, nes yra blogai kontroliuojamas. Jo manymu, šiuo požiūriu geriau sekasi tautininkų sąjungai, kuri geriau tvarkoma iš centro ir apskrities. Semeliškių tautininkų skyrius siekė kiekviename kaime turėti

Pasienio policininko, šaulio J. Kybarto laidotuvės Vievio kapinėse. Centre stovi Vievio parapijos klebonas kun. J. Mincevičius, šalia jo – pasienio policijos Trakų (Kaišiadorių) baro viršininkas A. Virbalis.
1931 m. spalio 6 d. VSAT.

Trakų (Kaišiadorių) apskrities policijos tarnautojai prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. Apie 1930 m. KšM.

bent po vieną tautininką, *„per kurį galima varyti liet. akciją ir gauti iš jo reikalingų žinių tai akcijai racionalizuoti“*. Taigi, šiuo atveju pastebima savotiška konkurencija tarp šaulių ir tautininkų.

Kitas anonimiškas laiškas (rašytas greičiausiai mokytojo) Trakų karo komendantui pateikė informaciją, kurie Vievio apylinkių mokytojai buvo alkoholikai, kurie klasėje rūkė ar gyveno su svetima žmona, kurie trys policininkai mušė žmonas. Visi trys buvo šauliai.

Apibendrindamas savo surinktą apklausų medžiagą 1934 m. pradžioje komendantas V. Žutautas konstatavo, jog reiktų instruktuoti pasienio policininkus, kad dabar jų vartojamas gyventojų užgauliojimo, pravardžiavimo ir pašiepimo metodas „atlietuvinant“ žmones yra kenksmingas. Taip pat instruktuoti ir kitus vietos valdininkus ir pareigūnus (ne tik policininkus, bet ir eigulius, paštininkus, savivaldybių tarnautojus, šaulius ir kitus), kad jie gyventojams apie jų prigimtinį lietuviškumą aiškintų pagal vietovardžių, pavardžių kilmę, kalbos žargoną, bet jokiu būdu ne persekiodami ir pravardžiuodami.

Akivaizdu, kad policininkų įtaka ir autoritetas visuomenėje augo sulig jų kvalifikacijos ir išsilavinimo augimu. Pavyzdžiui, 1937 m. rugpjūčio 14 d. Strėvos būrys išlydėjo rikiuotės ir sporto instruktorių bei pasienio policijos vachmistrą ats. ltn. Juozą Krasnicką mokytis į policijos mokyklą. J. Krasnickas dar dirbo ir Semeliškių būryje (buvusį už 10 kilometrų), vykdamas dėstyti pamokų. *„Per išleistuves buvo pasakyta daug kalbų ir palinkėta sėkmingai mokytis pol. mokykloje, o mokyklą baigus grįžti ir vėl dirbti būryje“*. 1939 m. Juozas Krasnickas tapo Strėvos būrio vadu.

ŠAULIAI – UGNIAGESIAI

Per pirmąjį nepriklausomybės dešimtmetį 1918–1928 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje įvyko net 228 gaisrai. 1929 m. apskrityje buvo 5 ugniagesių komandos. Nors Žiežmariuose, Žasliuose ir Vievyje jos buvo ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą, tačiau pokaryje turėjo organizuotis naujai. Kaišiadoryse geležinkelių kuopa įsteigta 1918 m., o savanorių komanda – 1921 m. Spaudoje apie to meto Kaišiadoris rašoma: *„Savanorių ugniagesių dauguma – žydų tautybės. Lietuvių inteligentų, ūkininkų ir ūkininkaičių ugniagesių komandose veik visai nėra“*.

1922 m. **Žiežmariuose** naujai susiorganizavo komanda, kuriai priklausė 60 narių, pastatyta stogi-nė, suremontuotas senas siurblys, sutvarkyti įrankiai. **Žasliuose** komanda po karo atsikūrė 1924 m. Dar nuo prieškarinių laikų buvo likę siurbliai ir ugniagesių įrankiai. **Vievio** gaisrininkų draugija susiorganizavo 1924 m. Be to, Vievyje, kaip ir Kaišiadoryse, buvo ir geležinkelio ugniagesių komanda.

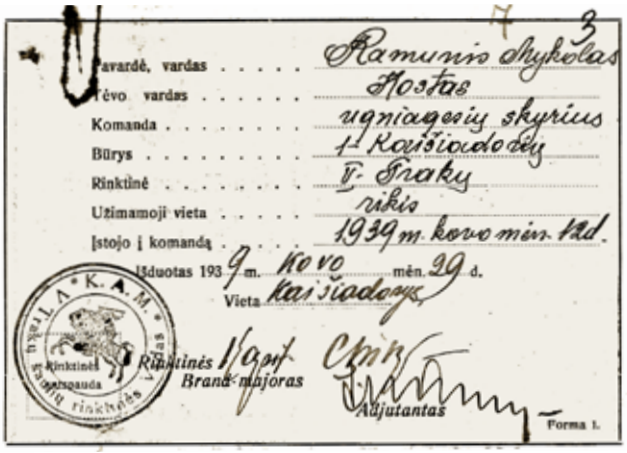
Bene geriausiai veikianti tapo **Žaslių** ugniagesių komanda, kuri buvo ir geriausiai apsirūpinusi, įvardijama kaip pavyzdinė. Pavyzdžiui, 1930 m. spaudoje rašyta, kad liepos 6 dieną apie 19 valandą Žaslių valsčiaus Guronių kaime kilo gaisras, degė ūkininko Sladkevičiaus kluonas. Gaisrą likviduoti su mašina atvyko Žaslių geležinkelio stoties gaisrininkai, taip pat kiek pavėlavusi atvyko ir Žaslių miestelio savanorių gaisrininkų komanda su automobiliu.

1930 metais aktyvus Žaslių būrio šaulys Kazys Gerbutavičius, ilgą laiką buvęs netgi būrio vadu, baigė ugniagesių ir šaulių instruktorių kursus. Tačiau galima pastebėti, kad atskira šaulių komanda Žasliuose nesusikūrė.

Dalis šaulių jungdavosi prie jau veikiančių savanorių ugniagesių komandų, nors juos ne visada priimdavo palankiai. Garbingiausia tarnyba komandose buvo „kirvininko“ arba kitaip vadinamo „lipiko“, kuri gaisro gesinimo metu buvo pavojingiausia. Tačiau ten, kur nebuvo jokios ugniagesių komandos, šauliai buvo raginami jas įkurti patys. Veiklos pradžiai reikėjo turėti bent kibirų, kirvių, kablių, kopėčių, tačiau vėliau nustatyta, kad mažiausiai ką turėjo turėti komanda – tai bent rankinį siurblį. Nedidelio galingumo siurblį su žarnomis galėjo įsigyti mažiausiai už 1000 Lt. Šaulių tarpe buvo platinamas D. Siemaškos parengtas ugniagesybos vadovėlis „Gaisrų gesinimo taktika“, išleistas 1926 m.

Žiežmarių savanorių ugniagesių komanda. 1932 m. LCVA.

Pavardė, vardas . . . . . Ramunio Nykolas
Tėvo vardas . . . . . Kostas
Komanda . . . . . ugniagesių skyrius
Būrys 1-Kaišiadorių
Rinktinė . . . . . V. Trakų
Užimamoji vieta . . . . . rikis
Įstojo į komandą . . . . . 1939 m. kovo mėn. 12d.
Išduotas 193 9 m. kovo mėn. 29 d.
Vieta Kaišiadorys
Rinktinės Brandmajoras
Adjutantas
Forma 1.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio ugniagesių skyriaus ugniagesio M. Ramunio pažymėjimas. 1939 m. LCVA.

Maždaug 1930 m. šaulių būriai imti raginti kurti atskiras šaulių ugniagesių komandas. Pavyzdžiui, 1930 m. „Trimite“ šauliams primenama, kad degtukas neturi smegenų, kad nebūtų rūkoma ten, kur negalima ir raginama: „Organizuokite būriuose šaulių ugniagesių komandas!“ Tais pačiais 1930 m. Alytuje suorganizuoti savaitės trukmės kursai šaulių ugniagesių komandų viršininkams ir kandidatams, kuriuose planavo dalyvauti ir Trakų apskrities šauliai. 1931 metais Trakų apskrities šauliai dalyvavo kursuose Ukmergėje. Tapti ugniagesiais raginamos ir šaulės-moterys. 1932 m. „Trimite“ rašoma, kad jos *„gali eiti siurblininkių, apsauginių ir sanitarių pareigas. Neištekėjusios šaulės gali būti ir kirvininkėmis bei švirkšlininkėmis. Dėl apsauginių ir sanitarių, tai moterys net daugiau tinka šioms svarbioms tarnyboms negu vyrai“*.

1931 m. pabaigoje „Trimitas“ rašo apie **Kruonį**: *„Neseniai įsteigta šaulių ugniagesių k-da gražiai dirba“*. Tai buvo viena pirmųjų šaulių ugniagesių komandų apskrityje. Lietuvos telefonų knygoje įrašyta, kad Kruonio šauliai ugniagesiai turėjo telefoną. Norint jiems paskambinti reikėjo kviesti nr. 5. Tuo pačiu numeriu reikėjo skambinti ir Kruonio policijos nuovadai. Kruonio būrio vadu tuo laiku buvo mokytojas ats. j. ltn. Zigmas Galinskas.

1931 m. **s**palio 25 d. **Darsūniškio** būrio visuotiniame susirinkime nutarta steigti šaulių ugniagesių komandą, tačiau realiai šis sprendimas įgyvendintas tik po kelerių metų. 1935 m. kovo 10 d. Darsūniškio būrio susirinkime vėl nutarta steigti ugniagesių skyrių, o kovo 24 d. įvyko ir steigiamasis šaulių ugniagesių susirinkimas, kuriam pirmininkavo būrio vadas Pranas Maciulevičius. Skyrius buvo įsteigtas, narių įsirašė 20, visi rikiais.

Savanorius bei šaulius vienijusios ugniagesių komandos pačios turėjo pasirūpinti ir savo įranga. Tam tikslui prie komandų telkėsi ir rėmėjai, kurie

Trakų (Kaišiadorių) apskrities priešgaisrinės propogandos savaitės komitetas. Sėdi iš kairės: komiteto sekretorius, Kaišiadorių miškų urėdijos sekretorius J. Piliponis, pirmininkas, Kaišiadorių miškų urėdijos urėdas, Kaišiadorių (1) šaulių būrio ugniagesių skyriaus ugniagesys P. Malvicas, kan. A. Varnas, Trakų (Kaišiadorių) apskrities policijos vadas, Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys P. Mačinskas, mokytojas K. Tirva. Stovi iš kairės: Kaišiadorių savanorių ugniagesių komandos viršininkas, brandmajoras J. Gurvičius, Kaišiadorių policijos nuovados viršininkas A. Tamaravičius, mokytojas, Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys L. Nastopka, Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys J. Jasinevičius. 1938 m. *Ugniagesys*. 1938 m., nr. 5. LNB.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio ugniagesių skyriaus ugniagesys J. Puišys su tėvais Mykolu ir Paulina ir tėvo seserimi Uršule. 1932 m. Fotografiją pateikė Ž. Ramašauskas.

rinko lėšas, organizavo loterijas, vaidinimus ir kitus renginius, kurių metu rinko lėšas komandos aprūpinimui, įrankių įsigijimui.

Tokiais vaidintojų pasirodymais garsėjo **Onuškio** šauliai-ugniagesiai. Pavyzdžiui, 1933 m. antrąją Kalėdų dieną Onuškio šaulių ugniagesių komanda surengė vaidinimą „Aš numiriau“, spaudoje rašoma, kad tai padaryti „pasisekė gerai“. 1934 m. „Trimitas“ apie Onuškio šaulius rašė: *„Būry yra ugniagesių komanda. Pernai pirkusi išsimokėtinai rankinį siurblį jau baigia atsiskaityti. Liepos 15 d. kėlė vakarą. Vaidino „Jociaus marčią“. Pelnas paskirtas ugniagesybai. Rugpjūčio mėnesį tam pačiam tikslui būrys ruošia loteriją“.*

Tiesa, pirmą kartą apie Onuškio būrio ugniagesių komandą žinios pasirodo dar 1931 m., kai birželio 21 d. būrio susirinkime nutarta įsteigti ugniagesių komandą. 1932 m. gegužės mėnesį šaulių ugniagesių komanda suorganizavo priešgaisrinės propagandos savaitę. Ją organizavo pasienio policijos valdininkas Degutis (buvo organizacinio komiteto pirmininku), policijos nuovados viršininkas Sutkus, šaulių būrio vadas Kubilius, mokytojas Rūbas ir prekybininkas Baranovas. *„Ta proga buvo padaryta rinkliava dėžutėmis gatvėse, o gegužės 29 d. įvyko iškilmės: komandos paradas, prakalbos, po to šaulių salėje paskaita. Visuomenės susidomėjimas ir pritarimas – gan didžiulis. Onuškio ugniagesių komanda yra įsteigta šaulių iniciatyva ir nors komanda jaunutė, bet jau spėjo gražiai užsirekomenduoti. Komandos viršininku yra vietos šaulių būrio vadas p. Kubilius, o iždo globėjas – p. Karlonas“.* A. Karlonas buvo Onuškio fotografas.

1933 m. Onuškio šauliai-ugniagesiai išsimokėtinai pirko rankinį siurblį. 1934 m. spaudoje rašoma, kad už siurblį jau baigia atsiskaityti. 1935 m. Onuškio ugniagesių komanda iš Šaulių sąjungos gavo 200 litų pašalpą, kurią paskyrė įrankiams įsigyti. 1939 m. Onuškio šaulių būrio ugniagesių komandoje buvo 12 ugniagesių, komanda turėjo vieną rankinį siurblį, vandens tiekimui – keturias statines ir 100 metrų žarnų.

Gerokai prasčiau visoje apskrityje su vaidinimais ir gaisrų gesinimais sekėsi **Kaišiadorių** ugniagesiams. 1929 m. spaudoje rašoma: *„Kaišiadorių savivaldybė, kaip ir visos kitos tos apskrities savivaldybės, jokių išlaidų kovai su gaisrais nedaro. Ugniagesių komanda organizuoja įvairių gegužinių ir šokių vakarų ir už surinktus pinigus taiso mašinas ir priperka kai kurių įrankių“.* Įdomu, kad vienas iš tokių labdaringų renginių aprašytas ir žymiajame Antano Škėmos romane „Balta drobulė“, kuriame veiksmas ir vyksta Kaišiadoryse 1929 m. Pateikiame romano ištrauką:

„Mudu susipažinome kaukių vakarėlyje, kurį surengė gaisrininkai savanoriai. Nedidukės vidurinės mokyklos salės lubas rengėjai apraizgė tautinių spalvų popierinėmis juostomis, suvesdami jas į kabantį centre lampioną, tarytum šis vakarėlis vyktų su lietuvių–kinų susiartinimo ženklu.

Kaukės trynėsi nežinodamos ką veikti. Tarnaitė Zosė, vaizduojanti šiaudų kūgį, stovėjo salės kampe, ir šokėjai brūžavo jos savaitėmis pintą sijoną, ir ant grindų byrėjo perdžiūvę šiaudai, ir Zosė pyko, nes jos efektingas rūbas nepaviliojo nei vieno šokėjo.

Salės viduryje bandė juokinti pašto tarnautojus Zaleckis, užmovęs ant galvos velnio kaukę ir prie aksominių kelnių prisisiuvęs juodai nudažytą virvę, kuria jis braukė šokėjų kojas, siūlydamas atskirą kambariuką pragare. Niekas nesijuokė, ir netrukus velnias mirtinai nusigėrė bufete ir užmigo prie stalo garsiai knarkdamas: kaukė trukdė alsuoti.

Dar buvo laikrodis, nusipaišęs ciferblatą sau ant užpakalio, kokios šešios lietuvaitės, astrologas (jo aštriakampė kepurė greit suiro ir žvaigždės atsiklijavo), pora kiškių, vienas asilas ir dar kažkas.

Gaisrininkų dūdų orkestras grojo suktinį, valsus, polkas, „Elytę“ (vienintelį fokstrotą, kurį temokėjo) ir tango „Pantera“ laidotuvių maršo tempu.

KAINA 30 CENTŲ

TRIMITAS

1932 metai gegužės mėn. 26 diena Nr. 22

Šaulio ugniagesio kova.

Vytauto Didžiojo pieštinys.

Šaulio ugniagesio uniformos pavyzdys. *Trimitas*. 1932 m., nr. 22. KAVB.

Kioskininkė tepardavė du ritinėlius serpantino, ir dykai įsmukęs vaikigalis pavogė maišelį konfeti, čia pat jį perplėšė ir išbarstė konfeti ant grindų. Svarbiausieji svečiai nešoko ir nesilinksmino. Jie gėrė bufete“.

Matyti, kad rinkti lėšas labdaringuose vakaruose Kaišiadorių ugniagesiams ne itin sekėsi, todėl netgi 1934 m. spaudoje buvo rašoma, kad *„iki šiol Kaišiadorių ugniagesiai teturėjo tik savo vardą, bet jokio veikimo net ir gaisro metu neparodydavo. Šiemet Kaišiadoris aplankė jau keli gaisrai, kuriuose gaisrininkai tik pasipiktinimą kėlė“*. Todėl galiausiai 1935 m. Kaišiadoryse susiorganizavo gaisrininkų šaulių komanda, nusipirko motorinį siurblį už 7000 Lt. Komandos viršininku paskirtas Kaišiadorių šaulių būrio vado padėjėjas Jonas Marma, kuris Kaune buvo baigęs šaulių ugniagesių kursus.

Jonas Marma jau 1931 m. lapkričio 2 d. ugniagesių reikalams priimtas į V Trakų šaulių rinktinės štabą, kitą dieną paskirtas šaulių rinktinės brandmajoro adjutantu. Tais pačiais metais jis baigė šaulių ugniagesių komandų viršininkų kursus Ukmergėje. 1935 m. vasario 15 d. jam pavesta organizuoti šaulių-ugniagesių skyrių prie Kaišiadorių šaulių būrio, o paskui paskirtas skyriaus viršininku. J. Marma kasmet buvo renkamas ir į priešgaisrinės propagandos komitetus, o 1938 m. už nuopelnus ugniagesybai apdovanotas medaliu. Galiausiai 1939 m. lapkričio 29 d. J. Marma Kaune baigė ugniagesybos viršininkų-brandmeisterių kursus ir įgijo brandmeisterio vardą – tapo visos rinktinės aukščiausiu ugniagesių viršininku. 1935 m. Lietuvos telefonų knygoje nurodytas Kaišiadoryse esančio ugniagesių šaulių rinktinės brandmajoro telefono numeris – 12.

J. Marma su savo Kaišiadorių šaulių ugniagesių komanda dalyvavo gesinant gaisrus Miežonių kaime 1935 m. rugsėjo 21 d. (Laurušonio, Balnio ir kitose sodybose), Kaišiadoryse 1938 m. birželio 17 d. gesinant Arono Zilberkveito alaus sandėlį ir vaisvandenių gamybos įmonę (Vytauto g. 38), Kaišiadoryse 1939 m. gegužės 5 d. gesinant gaisrą pas Navicką ir t. t. 1940 m. pavasarį J. Marma persikėlė į Kauną ir išstojo iš Kaišiadorių ugniagesių komandos.

1935 m. suorganizuotus ugniagesių kursus Kaišiadoryse baigė 28 ugniagesiai. Minimi Kaišiadoryse 1935 m. balandžio 5–9 dienomis vykę ugniagesių kursai, kuriuos surengė ugniagesių organizacijų sąjunga. Spaudoje užsimenama, kad tų kursų dauguma šaulių lankyti negalėjo, nes jie vyko darbo valandomis.

Kaišiadorių šaulių būrio ugniagesių komandos nariais nuo 1935 m. tapo: Adomas Kiaupa (1939 m. vasario 6 d.), Vladas Liutvinas (1939 m. kovo 29 d.), Mykolas Ramunis (1939 m. kovo 29 d.), Pranas Maleckas (1939 m. kovo 29 d.), Mečys Juknevičius

(1939 m. spalio 6 d.), Valerija Zinkevičiūtė (1938 arba 1939 m. balandžio 15 d.), Povilas Blekaitis (1935 m. vasario 5 d.), Zigmas Skripka (1935 m. gruodžio 14 d.), Leonas Kasauskas (1939 m. vasario 14 d.), Leonas Savickas (1939 m. vasario 14 d.), Vladas Šukšta (1939 m. vasario 20 d.), Liudas Kuratas (1939 m. vasario 12 d.), Povilas Sventickas (1939 m. vasario 15 d.), Kazys Suslavičius (1939 m. vasario 15 d.), Vacys Pilipavičius (1939 m. vasario 15 d.), Jonas Marma (1931 m. lapkričio 2 d.), Vilimas Kuratas (1938 m. birželio 23 d.), Benediktas Urmilevičius (1935 m. vasario 9 d.), Zigmas Dementavičius (1935 m. gegužės 6 d.), Mauricas Hofšteteris (1935 m. balandžio 11 d.), Juozas Baikevičius (1935 m. vasario 12 d.), Kazys Vilinauskas (1935 m. vasario 12 d.), Kostas Milaknis (1935 m. vasario 10 d.), Petras Ginelevičius (1935 m. gegužės 15 d.), Aleksas Jankauskas (1935 m. balandžio 2 d.), Antanas Lukoševičius (1935 m. sausio 15 d.), Romualdas Blaževičius (1935 m. sausio 15 d.), Jonas Suslavičius (1935 m. sausio 27 d.), Antanas Barkauskas (1935 m. vasario 28 d.), Leonas Turčila (1935 m. vasario 28 d.), Aleksandras Stankūnas (1935 m. vasario 7 d.), Jonas Puišys (1935 m. vasario 12 d.), Jadvyga Kazinskienė (1935 m. vasario 11 d.), Juozas Lekavičius (1935 m. vasario 7 d.), Juozas Gaputis (1935 m. vasario 9 d.), Povilas Malvicas (1935 m. vasario 9 d.), Pranas Dankšas (1935 m. vasario 12 d.), Edvardas Selenis (1935 m. vasario 8 d.).

Pagal išvardintas pavardes galima spręsti, kad tik kai kurie komandos nariai buvo rikiai, tiesiogiai dalyvavę gaisrų gesinime, o kiti buvo rėmėjai, pavyzdžiui, Kaišiadorių notaras Juozas Gaputis, Kaišiadorių urėdijos urėdas Povilas Malvicas, Kaišiadorių amatų mokyklos mokytojas ir stalių įrankių gamybos įmonės savininkas Pranas Dankšas, žurnalistas Edvardas Selenis.

Aukštadvario šauliai ugniagesiai pirmą kartą paminėti 1931 m., kai kovo 29 d. visuotiniame šaulių būrio susirinkime buvo išrinkta nauja būrio valdyba ir nutarta „įsteigti dūdų orkestras ir šaulių ugniagesių komanda“. Tiesa, spaudoje rašoma, kad faktiškai Aukštadvario ugniagesių komanda ir dūdų orkestras įsteigti tik 1933 m. 1935 m. Lietuvos telefonų knygoje jau įrašytas Aukštadvario ugniagesių šaulių komandos viršininkas (tel. nr. 11). Apie Aukštadvarį 1935 metais rašoma, kad *„vietos šaulių ugniagesių komanda dirba gerai. Šią žiemą komanda jau likvidavo du gaisrus. Kasdieną būna teoretiškos pamokos ugniagesiams. Iš komandos išvyko aktingas ugniagesys ir veiklus komandos sekretorius, einąs*

Kaišiadorių priešgaisrinės propogandos savaitės komitetas. Sėdi iš kairės: Kaišiadorių (1) šaulių būrio vadas J. Lekavičius, komiteto sekretorius A. Segalauskas, Kaišiadorių (1) šaulių būrio ugniagesių skyriaus ugniagesys E. Selenis, A. Ribačenka. Stovi iš kairės: V. Vaicekauskas, V. Kreivys, mokytojas, Kaišiadorių (1) šaulių būrio ugniagesių skyriaus ugniagesys P. Dankšas, Kaišiadorių savanorių ugniagesių komandos viršininkas, brandmajoras J. Gurvičius. 1938 m. Ugniagesys. 1938 m., nr. 5. LNB.

tas pareigas nuo komandos įsikūrimo Ruvinas Razinas. Komanda gražiai su juo atsisveikino“. Tačiau kova su gaisrais vyko ne visada sklandžiai. 1934 m. apie Aukštadvarį rašoma: *„Daugumas gyventojų namai mediniai, dengti šiaudiniu stogu, iš kurių vos bekyšo kaminai. Kaminai daugumos yra iš puodų arba šiaip skardinių triūbų sumaustyti, taigi ir gaisrų čia netrukdavo. Šiais metais buvo trys, kuriuos ugniagesiai vos likvidavo. Per gaisrininkų savaitę vietos ugniagesiai aiškino gaisro priežastis ir kaip kovoti. Ragino įtaisyti geresnius kaminus, bet niekas į tai nekreipė dėmesio. Ir štai vieną dieną staiga užsidega iš kamino gyvenamas namas, kurį ugniagesiai tuoj išgelbėjo. Komanda, vadovaujama ats. j. ltn. V. Gudanavičiaus, laipiojo ant stogų ir tikrino kaminus. Skylėti kaminai buvo nuversti žemyn, o tokių atsirado net apie 15-ka. Po trijų dienų nuverstus kaminus atsistatė. Kiti bijodami, kad nebūtų ir jiems nuversti, patys pasistengė kaminus pataisyti. Dabar miestelis pasipuošęs gražiais kaminais. Nors buvo negražu kaminai vartyti, bet žmonės labai tuo patenkinti ir dėkoja ugniagesiams ir sako: „Dabar galėsime ramiai sau miegoti. Iš kaminų gaisrų jau nebus“.*

Aukštadvaryje šaulių būrio ugniagesių komandai priklausė 27 ugniagesiai, turėjo 2 rankinius siurblius, 5 statines ir 60 metrų žarnų. Kruonio šaulių būrio ugniagesių komandoje – 12 žmonių, turėjo rankinį siurblį, statinę ir 20 metrų žarnų. Onuškio šaulių būrio ugniagesių komandoje – taip pat 12 žmonių, turėjo rankinį siurblį, 4 statines ir 100 metrų žarnų.

Vievyje ir Kaišiadoryse buvo savanorių draugijos ir geležinkelio stočių ugniagesių komandos, o Žasliuose ir Žiežmariuose – savanorių draugijos ugniagesių komandos. Tokiu būdu 1939 metais Trakų apskrities ugniagesių komandos buvo visuose valsčių centruose, išskyrus Semeliškėse. Dar 1936 m. Semeliškių būrys pavedė policijos vachmistrui Juozui Krivickui sudaryti ugniagesių skyrių, tačiau jo įkūrimas užtruko. Pagaliau 1939 metų pradžioje steigiamasis šaulių ugniagesių komandos susirinkimas įvyko ir **Semeliškėse**. 1939 m. vasario 2 d. Semeliškių miestelyje įvyko steigiamasis šaulių ugniagesių susirinkimas, įsteigta šaulių ugniagesių komanda. Tą pačią dieną į ugniagesių komandą įsirašė 32 nariai-rikiai ir du rėmėjai. Komandos viršininko pareigoms tą pačią dieną paskirtas šaulys ugniagesys Juozas Morkūnas. 1939 m. „Trimitas“ rašo: *„Išaiškinus komandos reikalingumą, daugelis šaulių ir vietos gyventojų sumanymui pritarė. Sudaryti atitinkami valdomieji organai. Gyventojai patenkinti šaulių iniciatyva“.* Po kurio laiko tais pačiais metais apie Semeliškių šaulius „Trimite“ rašoma, kad šauliai ugniagesiai jau įsigijo siurblį ir atliko kelis pratimus.

Lietuvos šaulių sąjungos laikraštyje „Trimitas“ publikuota karikatūra pašiepianti ugniagesių apsirūpinimą. *Trimitas*. 1932 m., nr. 22. KAVB.

KARINIS PASIRENGIMAS IR MANEVRAI

Šaulių sąjunga buvo sukarinta organizacija, todėl jos nariams nuolat organizuojamos karinės pratybos, ginklų valdymo ir taktikos mokymai. Šauliams skirtos kariuomenės rėmimo, priešo veiksmų stebėjimo, partizaninio karo užduotys, todėl šie įgūdžiai ir buvo ugdomi. Savo gyvenamoje ir gerai pažįstamoje vietovėje šauliai turėjo mokėti veikti savarankiškai arba susijungę į atskirus būrius. Kariniai mokymai dažniausiai buvo vykdomi sekmadieniais ar kitu laisvu nuo darbų laiku.

Trakų apskrities šauliai dalyvavo ne tik kariuomenės rėmimo pratybose, bet turėjo ir bendrų veiklos tikslų su pasienio policija saugant Lietuvos pasienį (demarkacijos liniją) nuo lenkų išpuolių. Pavyzdžiui, 1928 m. apskrities šaulių rinktinės vadas slapta instrukcija nurodė šauliams sekti lenkų šnipų veiksmus šiapus demarkacijos linijos ir lenkų kariuomenės dalinius bei plečkaitininkus kitoje pusėje. Be žvalgybinių tikslų pasienyje šauliai nuolat dalyvaudavo ir karinėse pratybose, manevruose. Pavyzdžiui, per 1936 metus suruošti 6 priešcheminės apsaugos kursai, organizuoti 3 rajoniniai manevrai, 85 % šaulių dalyvavo šaudymo pratybose.

MANEVRAI

Ankstyviausias užsiminimas apie manevrus minimas 1927 m. spalio 2 d., kai Alytaus ir Trakų apskričių paribyje manevravo tų rinktinių būriai. „Trimite“ rašoma, kad manevrai pavyko, iš Kauno juose dalyvavo kpt. Kairiūkštis. „Pietumis manevravusius vaišino Trakų rinktinė“.

Gana stambūs Trakų rinktinės manevrai įvyko 1928 m. gruodžio 1 d. „Trimite“ rašoma, kad dalyvavo šauliai iš įvairių būrių, buvo daug inteligentų ir netgi vienas kunigas. Į paskirtą vietą šauliai susirinko išvakarėse, o pernakvoję anksti rytą iššygiavo į pratybas. *„Pirmai grupei vadovavo šaulys Juknevičius, o antrai rinktinės vadas. Susitinkamos kautynės buvo pravestos tinkamai. Gerai veikė abiejų pusių žvalgyba. Atvykęs į manevrus karinio paruošimo inspektorius maj. Karaša pasveikino šaulius gerai atlikus pareigas. Po to visi kartu su dainomis grįžo į buveinę“*. Vakare buvo suruoštas vakaras su šokiais, suvaidinta komedija „Aš numiriau“. Prieš vaidinimą mjr. Motiejus Karaša (Šaulių sąjungos karinio paruošimo inspektorius)

Ginklų įteikimas šauliams Žaslių (7) šaulių būrio įkūrimo metinių šventėje. Šauliams buvo įteikta 2 kulkosvaidžiai ir 16 šautuvų nupirktų už Žaslių bendruomenės paaukotas lėšas. 1939 m. birželio 11 d. Fotografiją pateikė E. Jacikevičienė.

Gegužinės (3) šaulių būrys rikiuotėje. Rikiuotę apžiūri P. Ciunis, šalia jo – Gegužinės klebonas kun. N. Švogžlys-Milžinas. Gegužinė. 1934–1939 m. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

apibūdino manevrų eigą, nurodė klaidas. O kitą rytą 6 valandą šaulius pažadino trimitas ir visi išvyko į šaudymo pratybas. Buvo šaudoma koviniais šoviniais, pratintasi mėtyti granatas. *„Išsiskirstė visi pakilusiu ūpu, patenkinti atlikę svarbųjį darbą“.*

1929 m. spalio 5–6 d. vyko Trakų rinktinės rajoniniai manevrai, rinktinės šaulius padalinus į du batalionus – Žiežmarių ir Semeliškių (šiam batalionui priklausė aštuoni šaulių būriai). Rinktinės šauliai manevrams pradėjo rinktis spalio 5 d. O kitos dienos 6 valandą ryto dvi manevrams pasiruošusios grupės iššygiavo į numatytas pozicijas. Semeliškėse susirinkusiam batalionui vadovavo ats. karininkas Petras Vaisiūnas (pasienio policijos tarnautojas), o Žiežmarių batalionui – kpt. Pranas Juodvalkis (Trakų komendantūros karininkas). Tarp abiejų batalionų susirinkimo vietų buvo apie 35 kilometrų atstumas. Abi grupės susitiko į pietus nuo Kietaviškių miškelio apie 10 val. ryto. Manevrus stebėjo Šaulių sąjungos karinio paruošimo inspektorius mjr. Motiejus Karaša ir plk. ltn. Matulionis. Po „kautynių“ manevrų vadovai ir tarpininkai abiems pusėms paaiškino padarytas klaidas, po to visi pavaišinti virtais kopūstais. Spaudoje rašoma, kad „oras buvo gražus ir šauliai žygiavo labai pakelta nuotaika“.

1930 m. spalio 2 d. vadovaujant Trakų rinktinės vadui kpt. J. Balickaičiui įvyko Trakų rinktinės šešių būrių manevrai palei geležinkelį tarp Žaslių ir Vievio. 6 valandą ryto „lietuvių“ grupė (Žaslių, Gegužinės, Paparčių būriai, kuriems vadovavo Žaslių būrio vadas B. Bičkauskas) užėmė poziciją arčiau Kaugonių, o „lenkai“ (Vievio, Kazokiškių, Pakalniškių būriai, vadovaujami Kazokiškių būrio pirmininko P. Keldušio) juos puolė nuo Vievio pusės. Manevrams pasibaigus, pailsėjus ir papusryčiavus, įvyko šaudymo pratybos (iš 100 ir 150 metrų koviniais šoviniais). Pastebėta, kad neatsiliko ir kariuomenėje netarnavę, o „kai kurie net viršų ėmė“.

1932 m. lapkričio 13 d. apskrities manevrai įvyko vėl panašioje vietoje – Žaslių-Vievio rajone. Vadovavo rinktinės vadas kpt. Jurgis Balickaitis. Puolančiai Žaslių kuopai vadovavo mokytojas ats. j. ltn. Antanas Demindavičius, o Vievio kuopai – policijos tarnautojas ats. kpt. Jonas Žmuidzinavičius. Susirėmimas įvyko netoli Vievio, jame dalyvavo raitininkai, pėstininkai, kulkosvaidininkai, gurguolė, sanitarinis punktas. Manevrus stebėjo Šaulių sąjungos karinio paruošimo inspektorius mjr. M. Karaša, kuris vėliau šauliams pakomentavo manevrų eigą, jų reikšmę. Pabaigoje, kaip visada, įvyko bendri pietūs, buvo vaišinama kava.

1933 m. lapkričio 19 d. kovojo „mėlynieji“ ir „raudonieji“. „Mėlynieji“ susigrupavo Kaišiadoryse (Gegužinės, Palomenės, Krivonių, Pyplių, Žaslių,

V Trakų šaulių rinktinės šauliai šaudymo pratybose. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė A. Stankevičius.

Paparčių, Kaišiadorių ir Tarpumiškio būriai, vadovaujami ats. j. ltn. Kazio Petravičiaus), turėjo ir kulkosvaidininkų būrį bei dragūnų komandą. Jie apsistojo Kiemelių kaime ir ruošėsi pulti. „Raudonieji“ susibūrė Žiežmariuose, prieš manevrus suspėję sudalyvauti ir pamaldose (Mijaugonių, Kietaviškių, Silviškių, Kruonio, Kalvių, Žiežmarių ir Beižonių būriai, vadovaujami ats. j. ltn. Antano Demindavičiaus).

Manevrų vadovas buvo rinktinės vadas kpt. P. Ciunis, manevrus stebėti iš Kauno atvyko Lietuvos šaulių sąjungos viršininkas plk. ltn. M. Kalmantas. Gavę ženklą kaišiadoriečiai ėmė pulti žiežmariečius artėdami Stasiūnų kaimo pamiškėmis. Ryšiai buvo palaikomi telefonu, „ordonansais“ ir pašto karveliais. Apie 15 val. užvirė „kautynės“. *„Pasigirsta artilerijos smarkūs šūviai, sutrata kulkosvaidžiai. Šautuvų ugnis. Manievras baigtas, kurio pabaigą pranešė trimito garsai“*. Paskui trimito signalas visus sukvietė ties Žiežmariais, kur išsirikiavo ir grojant Kaišiadorių šaulių dūdų orkestrui nužygiavo į Žiežmarių pradžios mokyklą Nr. 1. Čia jau rado pagamintus kopūstus su aviena. Bet prieš pietaujant buvo nagrinėjama manevrų eiga, klaidos. Kalbėjo Trakų pasienio baro viršininkas ats. mjr. A. Virbalis, rinktinės vadas kpt. P. Ciunis, apskrities karo komendantas plk. ltn. V. Žutautas, o pabaigoje pasakė kalbą Šaulių sąjungos viršininkas plk. ltn. M. Kalmantas. Po to visi sušuko „valio“ už Prezidentą, Vyriausybę ir sąjungos viršininką, sugiedojo himną. „Trimitas“ reziumavo, kad *„nežiūrint šalto oro ir sniego, manevruose dalyvavo ir šaulių moterų. Manevrai praėjo gerai ir pakilusia nuotaika“*.

1934 m. rugsėjo 2 d. Kruonio apylinkėse įvyko šaulių manevrai, kuriems vadovavo kuopos vadas atsargos jaunesnysis leitenantas Zigmas Galinskas. Dalyvavo Kruonio, Kalvių ir Darsūniškio šaulių būriai. Beje, tą pačią dieną Kalviuose, Vilūnuose, Darsūniškyje ir Kruonyje vyko tautininkų susirinkimai, kuriuose paskaitas skaitė apskrities valdybos atsiųsti pranešėjai. Taigi, karinis pasirengimas vyko lygiagrečiai su ideologiniu-politiniu ugdymu.

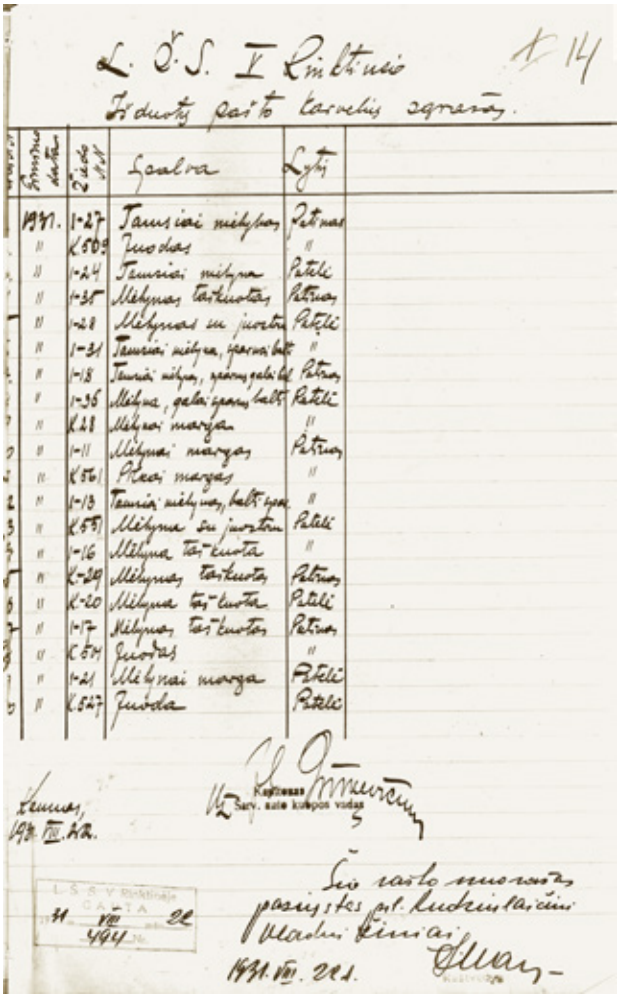
1936 m. rugsėjo 13 d. rinktinės šauliai Vievio apylinkėse vykdė visuotinius patikrinamuosius lauko pratimus, kuriems vadovavo V Trakų rinktinės vado padėjėjas kpt. Petras Ciunis. Po pamaldų pradėti manevrai, trukę ligi 16 valandos. Vyresniuoju tarpininku manevruose buvo pasienio rajono viršininkas ats. ltn. Pranas Vaitaitis. Po manevrų visų laukė vaišės – šaulių moterų pagaminti kopūstai.

Šie manevrai 1936 m. nebuvo vieninteliai. Spalio 25 d. Kaišiadorių-Žaslių rajone įvyko didesni rinktinės šaulių manevrai, kuriems vadovavo rinktinės vado padėjėjas kpt. Petras Ciunis. Manevruose dalyvavo įvairios ginklų rūšys: pėstininkai, kavalerija, artilerija, ryšininkai,

priešlėktuvinė apsauga, sanitarinė tarnyba ir oro paštas. Po to rinktinės vadas plk. ltn. Vladas Žutautas įteikė šauliams apdovanojimus: ats. j. ltn. Juozui Giraičiui ir ats. j. ltn. Stepui Vasiliauskui (mokytojui, Žiežmarių būrio vadui) po Vytauto Didžiojo ordino III laipsnio medalį (šis apdovanojimas Respublikos Prezidento dekretu buvo skirtas ir trečiam rinktinės šauliui – Antanui Naudžiūnui), o šauliui ugniagesiui Leonui Turčilai – Ugniagesių kryžių. *„Vakare šaulių orkestras suruošė viešą pasilinksminimą“.*

1938 m. spalio 23 d. Vievio rajone, klaidžiose Panerių giriose, įvyko šaulių manevrai. Pratimams vadovavo rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas. Pratybų tikslas – „partizaniškai stabdomosios kautynės“. Baigę manevrus *„šauliai dainuodami grįžo į Vievį, kur sesės šaulės buvo pagaminusios skanius pietus“.*

Apie 1939 m. pabaigoje vykusius rudeninius manevrus ir didesnes pratybas spaudoje neberašoma, galbūt dėl pasikeitusios tarptautinės ir Lietuvos politinės padėties jos nebevyko.

V Trakų šaulių rinktinei išduotų karvelių sąrašas. 1931 m. rugpjūčio 22 d. LCVA.

V Trakų šaulių rinktinės prizinio šaudymo komisija ir geriausiai šaudę šauliai. Centre stovi daugiausiai taškų šaudyme išmušusi Vievio šaulių moterų būrio šaulė E. Vaitaitienė. 1936 m.
Trimitas. 1936 m., nr. 38. LMAVB.

ŠAUDYMAS

Ankstyviausios žinios apie šaulių šaudymo pratybas minimos nuo 1927 m. spalio 23 d. vykusiame visuotiname Kaišiadorių šaulių būrio susirinkime būrio veiklą pristatęs buvęs pirmininkas V. Stelmokas paminėjo, kad būrys be gegužinių ir vakarų organizavo rikiuotės pamokas ir šaudymo pratybas. Kartais šaudymas tapdavo netgi šaulių gegužinių pramogų dalimi. Pavyzdžiui, 1928 m. liepos 15 d. Onuškio šaulių būrys suruošė gegužinę, kurios programoje buvo „gyvas laikraštis“, eilėraščiai, dainos, šokiai, tautiški žaidimai ir… šaudymas.

Pastebima, kad galimybė turėti šautuvą buvo viena iš paskatų dalyvauti šaulių veikloje. Be to, šauliai skatinami kuo geriau pasirodyti šaudymo pratybose, nes tada galėjo būti perkelti į aukštesnes šaudymo grupes ir klases. Pavyzdžiui, 1934 m. birželio 10 d. Onuškio šauliai, stebint pačiam rinktinės vadui, atliko „žemesnės ir aukštesnės grupės šaudymus“ koviniais šoviniais. Geriausiai šaudė Antanas Krasauskas. 1929 m. spalio 30 d. Onuškyje vyko keturių būrių šaudymo pratybos (šaudė iš 100 m gulomis nuo brustverio ir iš 150 m gulomis nuo rankos) ir t. t.

Kartais šaudymo pratybos įvykdavo susirinkus į manevrus. Pavyzdžiui, 1930 m. spalio 2 d. prie Kaugonių vykusiuose manevruose dalyvavo net šeši būriai. Po manevrų vyko du šaudymo pratimai: iš 100 metrų atstumo šaudymas po 4 šovinius, ir antras – iš 150 metrų po penkis kovinius šovinius.

Spaudoje rašoma, kad *„rezultatai neblogi, neatsiliko ir kariuomenėj netarnavę, kai kurie net viršų ėmė“*.

Rašoma ir apie tai, kad nedideles šaudymo pratybas šauliai surengdavo ir susirinkimų metu. Pavyzdžiui, 1931 m. birželio 21 d. Onuškio būrio susirinkime svarstyti įvairūs klausimai, išrinkta švietimo komisija, o po to „buvo šaudymas šratais“.

Dažnai šaudymo pratybos buvo atliekamos ne viename būryje, bet susirinkus artimiausiems keliems būriams, kuopomis. Pavyzdžiui, 1933 m. liepos 9 d. Kruonyje susirinkę Kruonio, Kalvių ir Silviškių būriai pratinosi šaudyti koviniais šoviniais. Pratyboms vadovavo Trakų apskrities karo komendantūros raštvedys kpt. Jonas Lietuvninkas (kuris labiausiai garsėjo teatrine šaulių veiklos organizacija). Geriausiai šaudė Kruonio būrio šauliai Antanas Burdulis, Stasys Jankūnas ir mokytojas Vladas Mockus. Iš Kalvių būrio gerai pasirodė būrio vadas Stasys Ramoška, o Silviškių būrio – Jonas Vareika ir Jonas Stambrauskas. Tų pačių metų rugsėjo 24 d. Kaišiadoryse susirinkę Kaišiadorių, Palomenės ir Tarpumiškio būrių šauliai taip pat atliko šaudymo pratimus koviniais šoviniais. Pratyboms vadovavo Kaišiadorių kuopos vadas ats. j. ltn. Kazys Petravičius. Geriausiai šaudė Kaišiadorių būrio šauliai Petras Laurušonis ir Povilas Meškelė. Rašoma, kad „sąlygas išpildė 67 %“.

Matyti, kad Trakų V rinktinėje šaudymo įgūdžiai buvo pakankamai gerai išlavinti, nes 1935 m. šaudymo srityje tarp Lietuvos šaulių sąjungos rinktinių jai pripažinta trečia vieta (po Rokiškio X ir Klaipėdos XX rinktinių). O kitais metais (1936 m.) Trakų V rinktinė laimėjo II vietą ir pereinamąją suomių karininkų įsteigtą taurę (pirma buvo Panevėžio XII, o trečia – Marijampolės XIV rinktinės).

1936 m. per kontrolinį šaudymą šaulių sąjungos ženklu „Geram šauliui“ apdovanotas V Trakų rinktinės šaulys Adolfas Baumilas, išmušęs 96 taškus ir nusileidęs tik Šiaulių VII rinktinės šauliui Valerijonui Gulbinui, išmušusiam vienu tašku daugiau. Tokios šaudymo rungtys ženklui laimėti buvo rengiamos ir vietoje. Pavyzdžiui, 1937 m. geriausi 70 Trakų rinktinės šaulių rinkosi Beižonyse ir Žiežmariuose. Beižonyse šaudė geriausieji šauliai iš Onuškio, Aukštadvario, Semeliškių valsčių, o Žiežmariuose – Žaslių, Vievio ir kitų valsčių. Rungtynių sąlygos: atstumas iš 150 metrų, taikinys 24 žiedų, reikėjo šaudyti po 5 šūvius stovint „nuo rankos“. Galimų taškų buvo 120, o III laipsnio ženklui „Geram šauliui“ reikėjo surinkti 95 taškus. Geriausiai šaudė ir gavo II arba III laipsnio ženklus V. Urbonavičius (Kaišiadorių), Juozas Talevičius (Žiežmarių), ats. j. ltn. Naudžiūnas (Vilūniškio), Aleksas Kučinskas (Beištrakių) ir I. Muliolis (Vievio) ir dar du šauliai iš Beištrakių. Šaudymams pirmininkavo kpt. P. Ciunis, o komisijoje buvo kpt. Aksomaitis, ats. ltn. Delininkaitis, ats. j. ltn. S. Vasiliauskas ir kt.

Kruonio pašto viršininkas, Kruonio (4) šaulių būrio vadas V. Karpavičius už taiklų šaudymą 1936 m. apdovanotas II laipsnio ženklu „Už šaudymą“. I laipsnio ženklą „Už šaudymą“ gaudavo šauliai šaudymo varžybose surinkę 110 taškų, II laipsnio – 100, III laipsnio – 95 taškus. Fotografiją pateikė A. Laurinavičius.

Kruonio (4) šaulių būrio vado V. Karpavičiaus II laipsnio ženklas „Už šaudymą“. KšM.

Gegužinės (3) šaulių būrys po manevrų. Centre stovi P. Ciunis, šalia jo, dešinėje – Gegužinės klebonas kun. N. Švogžlys-Milžinas. Gegužinė. 1934–1939 m. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

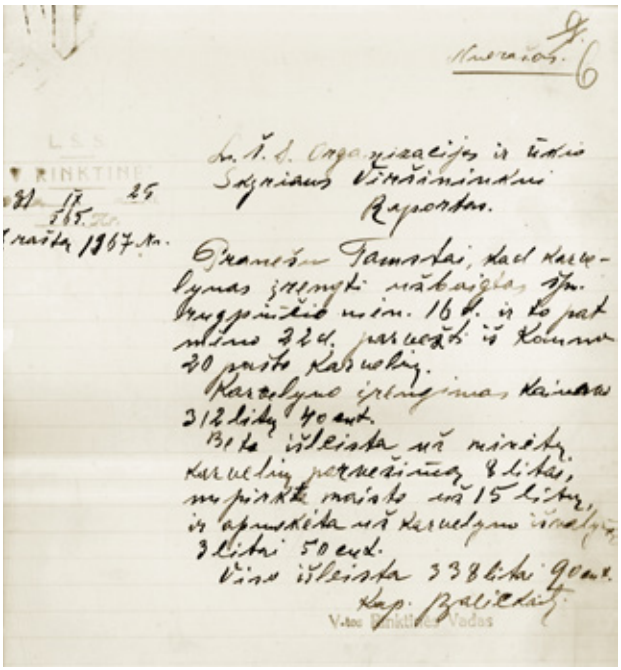
Reikia pastebėti, kad rinktinės moterys labai gerai pasirodydavo ne tik manevruose, bet ir šaudymo pratybose. Pavyzdžiui, Vievio būrio šaulė Eugenija Vaitaitienė dažnai laimėdavo šaudymo rungtis. Pavyzdžiui, 1936 m. Vievyje vykusiose šaudymo pratybose ir kontroliniame šaudyme koviniais šoviniais visus šaulius pralenkė šaulė Eugenija Vaitaitienė. 1936 m. rugpjūčio 30 d. Žiežmariuose vyko rinktinės rajoninis šaudymas. Ir čia geriausiai šaudė Vievio būrio šaulė Eugenija Vaitaitienė, išmušusi 104 taškus, taip pat Kruonio būrio vadas Vincas Karpavičius, Palomenės būrio šaulys Jonas Romanovas, Žaslių kuopos vadas ats. j. ltn. Stasys Baumilas ir Beištrakių būrio vadas. Šaudymo pratyboms vadovavo Žiežmarių šaulių būrio vadas ats. j. ltn. Stepas Vasiliauskas.

1936 m. rugpjūčio 30 d. po Užuguostyje vykusio visuotinio būrio susirinkimo šauliai šaudė šrateliais. Daugiausia taškų – 114 išmušė šaulė M. Vilutienė. Geriausiai šaudžiusiems šešiems šauliams būrio vadas Feliksas Vilutis paskyrė premijas – po Šaulių sąjungos statutą.

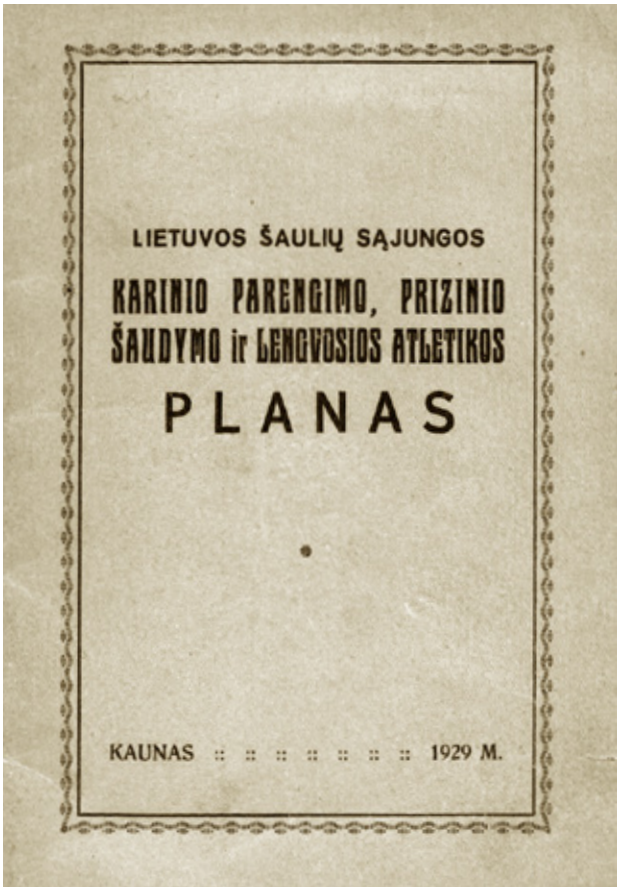
1937 m. liepos 4 d. vykstant Kietaviškių būrio šaudymo koviniais šoviniais pratyboms Kietaviškių būrio šaulė Emilija Stasiulevičiutė-Sinkevičienė išgarsėjo tuo, kad savo vestuvių dieną *„norėdama atlikti savo šaulišką pareigą, važiuodama iš bažnyčios po jungtuvių, pasipuošusi nuotakos drabužiais su visa svita atvyko į šaudyklą. Gerai sušaudė ir tuomet tik nuvyko tolimesnėms vestuvių ceremonijoms. Garbė Tėvynei, kad yra tokių mylinčių pareigą sesių šaulių. Pavyzdys visiems, kaip reikia atlikti šauliškos pareigos“.*

Rinktinėje buvo atskiras šaudymo sporto vadovas. 1939 m. Trakų rinktinėje juo paskirtas mokytojas ats. ltn. Liudomiras Nastopka. Pavyzdžiui, 1940 m. balandžio 28 d. kuopos vadas ats. ltn. L. Nastopka pravedė šaudymo pratybas koviniais šoviniais Tarpumiškio būriui. Taip pat buvo parodyta, kaip vyksta sprogdinimai, numestos kelios rankinės kovinės granatos.

Į rinktinę iš Kauno atsiųsdavo ir labiau patyrusius specialius šaulių sąjungos instruktorius. Pavyzdžiui, 1940 m. į daugumą V Trakų rinktinės būrių buvo pasiųstas ltn. J. Žukas pravedė šaudymo koviniais šoviniais iš karabinų, lengvųjų kulkosvaidžių ir pistoletų pratybas, mokė granatos svaidymo ir sprogdinimo. Šiose pratybose iš viso

Raportas apie V Trakų šaulių rinktinės karvelyno įrengimo užbaigimą ir išlaidas.
1931 m. rugpjūčio 25 d. LCVA.

Lietuvos šaulių sąjungos leidinys „Karinio parengimo, prizinio šaudymo ir lengvosios atletikos planas“.
1929 m. KAVB.

dalyvavo 70 % Trakų rinktinės šaulių.

Matyti, kad kylant karo grėsmei dažnėjo ir karinės pratybos. Pavyzdžiui, 1940 m. balandžio 14 d. Žaslių būrio susirinkime buvo aptarti būrio reikalai, kalbėjo būrio vadas mokytojas ats. ltn. Aleksandras Vilimas. Po to vyko šaudymo pratybos. Šaudymo bei karinio parengimo pamokos Žaslių būryje tuo laiku vykdavo kiekvieną sekmadienį.

KITI MOKYMAI IR KURSAI

Tarnavusieji kariuomenėje pratybose pakartodavo tai, ką išmoko kariuomenėje. Netarnavusiems buvo ruošiami įvairūs kursai. Pavyzdžiui, 1938 m. Kaišiadoryse suruošti 7 dienų kursai, kuriuose mokė rikiuotės, ginklų pažinimo ir šaudymo iš įvairių ginklų, atliko lauko pratimus, stiprino fizinį pasiruošimą. Tais pačiais metais įvyko būrių vadų, karininkų ir puskarininkių kursai.

Šauliai buvo mokomi žvalgybos pagrindų, slėptis miške ir trauktis į numatytas vietas, trukdyti priešui ugnimi, pastatų ar tiltų ardymų. Trakų rinktinė per visą ketvirtąjį dešimtmetį tobulino tokius veiksmus kasmetiniuose manevruose. Šauliams svarbūs šaudymo, granatų mėtymo ir sprogdinimų įgūdžiai.

Trakų rinktinėje didelis dėmesys buvo skiriamas ir sanitarijos sričiai. Tam pradžioje ruoštos tik šaulės moterys, bet 1938 m. Trakų apskrityje buvo suorganizuoti sanitarų vyrų mokymai. Jie vyko Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių, Vievio, Semeliškių, Aukštadvario ir Onuškio kuopose. Į pagalbą kviesti ir vietos gydytojai.

Didelis palengvinimas šaulių mokymams buvo šildomos sporto salės atsiradimas Kaišiadoryse, kuri įrengta 1938 m. buvusiame geležinkelio depe. Pavyzdžiui, 1940 m. kovo 17 d. Kaišiadorių sporto salėje suplanuota organizuoti pavyzdines šaulių mokymo pamokas, skirtas Kaišiadorių ir Tarpumiškio šaulių būriams. Mokymus planavo stebėti ir Kaišiadorių komendantas, šaulių rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas bei rinktinės štabo karininkai. Pamokoms šauliai suskirstyti į tris grupes: šaulių kandidatų; jaunųjų šaulių; senųjų šaulių. Tam darbui paskirti trys mokytojai, kurie „turi būti gerai pasiruošę, nes priešingai pamokos ilgai užsitęstų“.

Kai 1939 m. į šaulių veiklą buvo įtraukti ir moksleiviai, jiems organizuojami lauko pratimai mokslo metų pabaigoje, šeštadieniais ar sekmadieniais po pietų, taip siekiant netrukdyti mokyklų darbui. Pratimų temos buvo tokios: žvalgymas, žygio apsauga, artėjimas, išeities ribos užėmimas, puolimas ir gynyba, šaudymas.

SPORTAS

Nuo įkūrimo pradžios Šaulių sąjunga tapo pusiau karinė, pusiau sportinė organizacija. Šauliai rengdavo įvairių sporto šakų varžybas, tarp kurių buvo žirginis sportas, lengvoji atletika, šaudymas ir kitos sporto šakos, turėjusios praktinę naudą kariniams įgūdžiams. Šauliai būrėsi į sporto klubus, siekdami pirmiausia ne aukštų sportinių rezultatų, bet aktyvaus dalyvavimo, fizinio pasirengimo, įgūdžių tobulinimo. 1920 m. Šaulių sąjungos vadovybė ragino skyrių vadus organizuoti *„fechtavimą, ristynes, kumščiavimąsi, futbolą, ripką, kerėplą, plaukiojimą, irklavimą-buriavimą, „važinėjimą šliužais“ ir kit.“* Aišku, kad šiems raginimams įgyvendinti ir provincijos žmones įpratinti prie tokios veiklos prireikė nemažai laiko.

1931 m. birželio 7 d. Kaišiadoryse vykusiame Trakų rinktinės būrių suvažiavime rinktinės vadas kpt. Jurgis Balickaitis ragino šaulius savo būriuose „sportą kelti“. Tiesa, aktyviai sportinei veiklai pirmiausia trukdė sporto bazių ir įrangos trūkumas. Pavyzdžiui, 1933 m. sausio 8 d. Trakų rinktinės būrių vadų suvažiavime Kaišiadoryse pabrėžta: *„Būrių darbus trukdo neturėjimas sporto aikščių, salių ir sporto įrankių. Pažymėtina, kad būriai visu smarkumu imasi darbo sakytas kliūtis prašalinti“.* Kaip tokio sprendimo pavyzdį galima paminėti Darsūniškį, kur 1934 m. būrys gavo 2 ha sklypą sporto aikštei prie Nemuno, Bačkininkėlių dvare. Nors aikštynas buvo kitoje Nemuno pusėje, tačiau sportininkams didžiausia Lietuvos upė nebuvo kliūtis. Darsūniškio šauliai žemės ūkio ministrui netgi padėkojo raštu.

Vienas pirmųjų sporto srityje buvo Žiežmarių būrys. Jau 1933 m. kovo 12 d. Žiežmarių šaulių visuotiniame susirinkime įsteigta sporto sekcija. Sekcijos pirmininku tapo būrio vadas Juozas

V Trakų šaulių rinktinės ir Žiežmarių (5) šaulių būrio krepšinio komandų rungtynės. Rezultatas 29:12 V Trakų šaulių rinktinės naudai. Žiežmariai. 1939 m. liepos 25 d.

Sporto kursų, skirtų moterų šaulių būrių bei skyrių vadėms, dalyvės. Centre – Lietuvos šaulių sąjungos moterų centro atstovė A. Pilvelytė. Kaišiadorys. 1935 m. lapkritis. VDKM.

Sutkus, sekcijos sekretoriumi – būrio sekretorius Stasys Baumilas, o sekcijos valdybos nariu ir kasininku – Kazys Griškevičius. Į sporto sekciją užsirašė 15 narių: Juozas Sutkus (28 metų amžiaus, Žiežmarių policijos nuovados viršininkas, baigęs 4 gimnazijos klases, pagal karinį laipsnį – atsargos puskarininkis), Stasys Baumilas (26 metų, taip pat policijos tarnautojas), Kazys Griškevičius (45 metų, Žiežmarių valsčiaus savivaldybės sekretorius), Petras Navickas (29 metų, agronomas), Kazys Veiverys (28 metų, pašto tarnautojas), Juozas Jovaišas (32 metų, tarnautojas), Vladas Vinckus (25 metų, policijos tarnautojas), Jonas Masaitis (28 metų, tarnautojas), Joana Jovaišienė (35 metų, namų šeimininkė), Rožė Jokubauskienė (30 metų, namų šeimininkė), Antanas Pūras (20 metų, tarnautojas), Augustas Marčiušis (29 metų, ūkininkas), Mikas Vitkauskas (44 metų, tarnautojas), Juozas Kvaraciejus (24 metų, policijos tarnautojas), Juozas Čaglys (33 metų, policijos tarnautojas).

Iš šio sąrašo galime susidaryti miestelio sportininkų socialinį portretą. Tai dažniausiai tarnautojai (pirmiausia – policininkai), miestelio gyventojai, jaunesnio amžiaus vyrai. Ūkininkams, amatininkams ar darbininkams, taip pat visų socialinių sluoksnių moterims, šis pomėgis dar buvo svetimas ir nesuprantamas. Netgi šioje sportininkų sekcijoje tik būrio vadas Juozas Sutkus turėjo didesnį supratimą apie sportinę veiklą, nes buvo baigęs aukštesniosios policijos mokyklos „sporto programą“, buvo žirginio sporto entuziastas. Daugiau lankiusiųjų ar baigusių sporto kursus nebuvo.

Vėlesniais metais išryškėjo, kad ir kituose būriuose būdavo sudaromos atskiros sporto sekcijos, paskiriami už jų veiklą atsakingi šauliai. Pavyzdžiui, 1940 m. balandžio 14 d. Žaslių būrio susirinkime raitininkų skyriaus vadu paskirtas Stasys Žvirblis, o sporto skyriaus vadovu – Kazys Pažemeckas. Spaudoje minima, kad kovo mėnesį Žaslių būrys įsteigė sporto klubą, iš rinktinės gavo sporto įrankių ir nuo balandžio 28 d. pradėjo sportuoti. Aišku, tai nereiškia, kad žasliečiai šauliai anksčiau nesportavo (pavyzdžiui, jau 1930 m. turėjo savo futbolo komandą), tačiau tai rodo naują sporto srities organizuotumo etapą.

1934 m. rugsėjo 23 d. vyko Vievio būrio „sporto žinių“ patikrinimas: *„Dalyvavo 35 šauliai, kurie parodė savo sugebėjimą lengvoje atletikoje <...> Pirmųjų trijų vietų laimėtojai gavo dovanas. Po lengvosios atletikos buvo šaulių ir JSO bendrieji sporto pratimai su dainomis. Vakare, sportui pasibaigus, buvo pasilinksminimas“*. Ko gero, ne tik Vievyje, bet ir kituose valsčiuose pagrindinės sportuojančios organizacijos (jei neskaičiuotume mokyklose vykstančio fizinio ugdymo) ir buvo šauliai bei jaunalietuviai, kurie buvo artimi ir ideologiškai, ir laisvalaikio pomėgiais. Sudarydami atskiras sportines komandas jie susikurdavo ir sveiką konkurencinę aplinką, kuri neatsiejama nuo sporto, varžymosi.

Jau Žiežmarių sportinėje sekcijoje galime matyti ne tik vyrus, bet ir moteris. Moterų tarpe sportinė veikla ir plito pirmiausia per šaules. Pavyzdžiui, 1935 m. balandžio 7 d. įvyko Kaišiadorių moterų

būrio sporto sekcijos atidarymas. Sporto sekcijos pirmininke tapo J. Žutautienė. Atidaryme paskaitą apie fizinį kūno lavinimą skaitė Šaulių sąjungos sporto instruktorius ats. j. ltn. Kazys Tumas. Atskiroms sporto šakoms vadovauti ėmėsi Gintalaitė, Tamaravičienė, Lapatinskienė ir Kavaliauskas. Paskaitų skaityti iš Kauno pakviestas K. Dineika. O balandžio 14 d. jau vyko sporto sekcijos pirmosios sporto pamokos, kurias dėstė vietinė šaulė Gintalaitė.

1935 m. lapkričio pradžioje (Vėlinių dieną) apskrities moterys šaulės suruošė sporto kursus, kuriuose dalyvavo daugiausia šaulės-mokytojos: *„Visos patenkintos ir pakilusia nuotaika nuo ankstaus ryto ligi vėlaus vakaro sportavo ir mankštinosi“*. Kursai vyko naujuose Kaišiadorių pradžios mokyklos rūmuose, kuriuose buvo erdvi salė. Be vietinių lektorių dalyvavo Kūno kultūros rūmų atstovas Vokietaitis, Šaulių sąjungos atstovė Albina Pilvelytė ir kiti. Tokie kursai moterims apskrityje buvo pirmi. 1937 m. Kaišiadoryse moterų rinktinėje vėl pravesti sporto kursai, siekiant paruošti sporto vadoves, vėliau netgi suruošta sporto šventė.

V Trakų šaulių rinktinės sportininkai, dviratininkai iš Paliepių kaimo. Iš kairės: A. Balnys ir V. Klečkauskas. Apie 1936 m. Fotografiją pateikė E. Jonaitienė.

Aišku, nuo moterų sportinėje veikloje negalėjo atsilikti ir vyrai. Jų sporto šakos neapsiribojo lengvąja atletika, bet apėmė ir komandines sporto šakas. Pavyzdžiui, futbolą Kaišiadoryse ir didesniuose miesteliuose žaidė jau nepriklausomybės pradžioje. Dažniausiai jį propagavo apylinkėse per nepriklausomybės kovas įsikūrę kareiviai. Ilgainiui tai plito tarp vyresniųjų moksleivių. Ankstyviausia Žaslių futbolo komanda paminėta 1930 m., Kaišiadorių – 1933 m.

Pavyzdžiui, 1934 m. Šaulių sąjungoje visoje Lietuvoje buvo sudaryta 81 komanda, iš jų 42 komandos dalyvavo Šaulių sąjungos futbolo pirmenybėse. Jos buvo suskirstytos į dvi žaidimo klases – aukštesniąją ir žemesniąją. Žemesnėje klasėje I aukštaičių apygardoje (iš viso buvo 4 apygardos) žaidė Šančių „Kovas II“ (kurie tapo apygardos laimėtojais, nepralaimėję nei vienerių rungtynių), Raseinių „Šarūnas“, Kėdainių „Šaulys“, Ukmergės „Šaulys“ ir Kaišiadorių „Šaulys“. Tai reiškia, kad šios komandos buvo savų šaulių rinktinių nugalėtojai.

Kad šauliai preciziškai žiūrėjo į sportinę veiklą rodo ir 1937 m. Aukštadvario būrio išlaidos būrio futbolininkams: už 350 litų nupirkta 13 porų „bucų“, uniformų, kojinių („štucų“), antkeliai. Kad komanda nebuvo naujokė, rodo ir būrio vado raportas: *„suorganizuota futbolo komanda, kurioje yra gerų ir prityrusių žaidėjų. Komanda sudaryta stipri ir drąsiai galima leisti reprezentuoti šaulių vardą <...>. Komandoje vyrauja pasiryžimas ir noras dirbti, treniruotės jau vyksta“*.

Pavyzdžiui, Kruonyje futbolas pradėtas žaisti tik 1936 m., kai prie vietinio šaulių būrio įsisteigė sportininkų grupė. Futbolas Kruonyje iš karto tapo populiariausia sporto šaka, nors ir trumpam, kol Lietuvos krepšinio rinktinė, tapusi Europos čempione, neišpopuliarino šios sporto šakos visoje Lietuvoje. 1936 m. Kruonio mokyklos vedėjo A. Bieliausko iniciatyva sudaryta futbolo komanda „Šaulys“, įsigyta inventoriaus. *„Žaidėjų dalis dar tik pirmą kartą mato šį žaidimą, tačiau vadovybės ir pačių sportininkų ryžtingo darbo dėka, komanda rodo tendencijos kilti. Rugpiūčio 24 d. įvyko draugiškos rungtynės su Kaišiadorių JSO. Rungtynės baigėsi 2:2. „Šaulys“ žaidė pirmą kartą. Ligi šiol Kruonyje futbolo nežaista“*. Jau kitais metais Kruonyje suburta ir krepšinio komanda, siekiant sudominti apylinkės jaunimą sportu. 1937 m. liepos 11 d. kruoniečiai surengė rungtynes su Kaišiadorių komanda ir laimėjo jas 32:15.

1936 m. Kaišiadoryse įvyko ir Pirmoji šaulių sporto diena, kurioje dalyvavo aplinkinių vietovių šaulių būriai. Pirmiausia komandos iškilmingai išsirikiavo su būrių vėliavomis prie geležinkelio stoties buvusiame „tautiniame sodelyje“, keliant

V Trakų šaulių rinktinės šauliai sportininkai. Kaišiadorys. 1936 m. *Trimitas*. 1936 m., nr. 39. LMAVB.

vėliavą sugiedojo himną. Paskui orkestro lydimi nuėjo į Kaišiadorių katedrą pamaldų. Po jų sporto aikštėje įvyko sporto dienos atidarymas. Išklausę kalbas šauliai pražygiavo su ginklais, grojant dūdų orkestrui atliko pratimus su šautuvais. Sporto rungtyse 6 kilometrų žygį laimėjo J. Mardosas iš Žiežmarių būrio; granatos metymą P. Pleikšnys iš Gegužinės būrio (55,94 m); 100 m bėgimą Tomkus iš Vievio būrio (12,1 s); 250 m – Tirva taip pat iš Vievio (27 s); estafetinį bėgimą 4x100 m laimėjo Kaišiadorių būrys; 10 km dviračių lenktynes laimėjo Vaicekauskas; į aukštį Tirva peršoko 1,62 m; šuolyje su kartimi Tomkus peršoko 2,50 m; į tolį Malvica nušoko 5,78 m; rutulį P. Pleikšnys nustūmė 11,02 m; šaudymą laimėjo Žydavičius. Sporto šventėje *„gražų įspūdį paliko Kaišiadorių ir Beištrakių šaulių rankasvydžio žaidimas“*. Dovanas I ir II vietų laimėtojams įteikė rinktinės vadas V. Žutautas. Vakare šauliai suvaidino 4 veiksmų dramą „Pavergta Kalvarija“.

Sporto dienos buvo organizuojamos ir vėlesniais metais. Apibendrinant 1936 m. veiklą Trakų V šaulių rinktinėje suskaičiuota 11 sporto sekcijų. Daug prie šaulių sportinės veiklos prisidėjo tai, kad jų nariais buvo daugelis jaunesniojo amžiaus mokytojų. Pavyzdžiui, 1937 m. gana ankstyvame amžiuje mirusio Vievio mokytojo V. Buinevičius nekrologe minima, kad jis buvo Vievio būrio šaulių sporto sekcijos ir jaunalietuvių sportinės organizacijos vadovas, „daug prisidėjo prie žiemos ir visų rūšių sporto išpopuliarinimo“.

1937 m. buvo žymūs Kaišiadorių būrio sportinėje veikloje. Pavyzdžiui, rugpjūčio 15 d. minėdamas būrio metinę šventę pasirodė būrio sporto klubas „Kęstutis“ (beje, Kaišiadorių „Kęstutis“ minimas jau nuo 1935 m., kai klubui paskirtas vadovauti Kavaliauskas, o sporto klubas „Kęstutis“ turėjo sporto aikštę, „patogiomis sąlygomis išnuomotą iš žemės ūkio rūmų“). Sportininkai „demonstravo“ įvairias sporto šakas, pasirodymus stebėjo daug žiūrovų. Buvo žaidžiamos krepšinio rungtynės tarp Kaišiadorių „Kęstučio“ ir Kruonio šaulių komandų, kurias 18–13 (11–6) laimėjo „Kęstutis“. Tai buvo savotiškas revanšas už prieš mėnesį pralaimėtas rungtynes. Beje, šventėje dalyvavo ir Lietuvos krepšinio rinktinės gynėjas A. Andriulis, kuris buvo šių rungtynių teisėjas. Galima sakyti, kad vos prieš porą mėnesių Rygoje tapusi Europos čempione Lietuvos rinktinė išpopuliarino šį žaidimą ir provincijoje. Po rungtynių Europos čempionas A. Andriulis kaišiadoriečiams „padarė keletą pastabų bei pamokymų“, pasižadėjo ir ateityje dalintis žiniomis. Kodėl lietuviams reikėjo sportuoti? A. Andriulio kalboje kaišiadoriečiams pažymėtas ne tik savaiminis krepšinio klestėjimo tikslas, bet ir tai, kad *„ypač Trakų žemei reikalinga, tvirtų kūnu ir dvasia Lietuvos sūnų, nes jie netrukus turės įrodyti priešams, jog lietuvis yra teisus ir tai, kas jam šventai priklauso, sugeba garbingai atsiimti“*. Taigi, anot jo, lietuviai turėjo sportuoti ir tam, kad galėtų atsiimti savo sostinę Vilnių. Taip sportas pradėtas sieti ir su politika, nacionalinio pasididžiavimo jausmais. Tai akivaizdžiausiai atsiskleidė 1938 m., kai Vievio gyventojai ir kaišiadoriečiai pasitiko iš Vilniaus į Kauną traukinių pravažiavusią vilniečių sportininkų delegaciją, tarp kurios narių buvo žymusis Pranas Žižmaras: *„Traukiniui pasirodžius, iš visų krūtinių prasiveržė nesulaikomo džiaugsmo balsai. Vievio, gyventojai mėtė į pasirodžiusius vagono languose vilniečius gėles, šaukė valio, mosavo rankomis.*

Tai matydami vilniečiai taip susijaudino, kad kone visų veidais pasruvo ašaros. Apsiverkė džiaugsmo ašaromis ir sutikusieji Laisvosios Lietuvos gyventojai. Susijaudinimas pasiekė tokio laipsnio, kad pradėjus giedoti Tautos himną, retas galėjo ištarti himno žodžius... Įspūdingai Vilniečiai buvo sutikti ir Kaišiadorių stotyje, kur buvo susirinkusi tūkstantinė tautiečių minia. Grojant šaulių orkestrui „Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim“ retas galėjo sulaikyti gausiai besiveržiančias ašaras“.

Kiekviename valsčiuje ir šaulių būriuose buvo populiarios skirtingos sporto šakos. Pavyzdžiui, 1937 m. sudarytoje Lietuvos suvestinėje Trakų apskrityje tik kelios valsčių savivaldybės (Kaišiadorių, Kruonio, Vievio) nurodė, jog jose propaguojamas sportas. Tik Kruonyje kaip pagrindinė sportinė organizacija valsčiuje nurodytas šaulių būrys, o pagrindinė sporto šaka – futbolas. Vievyje tarp sportinių organizacijų minimas jaunalietuvių sporto klubas (JSO), „kuris daugiausia užsiima orasvydžio bei kvadrato žaidimu“. Prie Aukštadvario pradžios mokyklos dar tik buvo planuojama įrengti sporto aikštelę. Tad daugiausiai sportine tema galima pasakyti apie Kaišiadoris. Kaišiadoryse kaip maudynių ir kitų vandens pramogų vietos nurodomi Kiemelių ir Kriaučiškių ežerėliai, esantys už 2–3 kilometrų nuo miesto (prisiminimai ir fotografijos rodo, kad čia galėjo plaukioti, taip pat irstytis baidarėmis). Žymesnių sportinių organizacijų mieste neminima, tačiau prisiminimuose pasakojama, kad kaišiadoriečiai pamėgo žaisti futbolą, kurį žaisdavo arba Žiebenos pievose prie Girelės miško, arba ties Lomena, kur Vilniaus gatvė nuo geležinkelio stoties veda į Gudienos kaimą. Po 1937 m. minima, kad Kaišiadoryse pradėjo žaisti ir krepšinį. Kaišiadoriečių žydų klubuose dažniausiai žaisdavo šachmatais ir stalo tenisą. Kaišiadorių policininkai buvo įsirengę sporto aikštelę prie Kaišiadorių gimnazijos, kur žaidė kroketą ir lauko tenisą. 1938 m. buvusiame geležinkelių depe, gavus subsidiją iš Kūno kultūros rūmų, buvo įrengta pirmoji Lietuvoje dengta sporto salė, kurioje šildant kelioms krosnims krepšininkai ir lengvaatlečiai galėjo sportuoti ir žiemą. Todėl čia iki Kauno sporto halės pastatymo traukiniu atvažiuodavo sportuoti ir kauniečiai.

Spaudoje minima, kad ir kituose valsčiuose buvo savų mėgstamiausių sporto šakų. Pavyzdžiui, Žiežmariuose buvo populiarios žirgų jojimo rungtys, kurias populiarino žirginio sporto entuziastas, Žiežmarių policijos nuovados viršininkas J. Sutkus. 1938 metais Aukštadvario šaulių sporto klubas turėjo futbolininkų, lengvosios atletikos, sporto pratimų ir tautinių šokių sekcijas. Vievio būrys 1938 m. *„paskutiniuoju laiku įsirengė krepšinio ir orasvaidžio*

P. Žižmaro ir kitų Vilniaus krašto sportininkų sutikimas Kaišiadorių geležinkelio stotyje. Su gėlėmis sutinka Kaišiadorių moterų šaulių būrio vadė A. Tirvienė ir būrio valdybos narė B. Dudavičienė-Dudaitienė. 1938 m. liepos 17 d. KšM.

V Trakų šaulių rinktinės sportininkai, dviratininkai. 1939 m. *Trimitas*. 1939 m., nr. 20. LMAVB.

aikšteles ir gyvai šioje srityje praktikuojasi. Prieš porą savaičių surengė plaukymo lenktynes, kuriose dalyvavo negausus šaulių skaičius, nes šis sportas dar nėra įsigalėjęs“. Vėlesniais metais dažnai minima, kad Vievio Navos ežere vykdavo ir plaukimo varžybos, kurios tapo neatskiriama netgi gegužinių vakarų programos dalis.

Įdomu, kad šaulių renginiuose sportinė veikla dažnai naudojama kaip pramoga, atrakcija žiūrovams. Pavyzdžiui, kai Strėvos kaime, tai yra pačiame Lietuvos pasienyje su Lenkija, 1937 m. gegužės 16 d. vyko didžiulė gegužinė, jos programoje buvo „vaikų sportas“, paskui šaudymai, šuoliai į aukštį, į tolį, bėgimas ir galiausiai „komiškas sportas“. Taigi, šaulių sportinė programa prasidėjo nuo šaudymo, kuris jų veikloje buvo „rimčiausias“, ir baigėsi „komišku sportu“. Kitas pastebimas sportinis užsiėmimas ne tik šaulių tarpe, bet ir mokyklose – ritmiškų sinchronizuotų judesių atlikimas grupėmis. Pavyzdžiui, kai 1937 m. birželio 6 d. Panošiškių būrys (Onuškio valsčiuje) minėjo savo būrio dešimtmetį, po iškilmingosios dalies *„įvyko šaulių sportas: ritmiški judesiai, šokimai, granatų ir disko mėtymai, bėgimas, patrulio žygis ir kt.“* 1937 m. rugsėjo 26 d. minėdami savo penkiolikos metų sukaktį Vievio šauliai, vadovaujami J. Tomkaus, *„atliko kolektyvinius judesius su šautuvais, o Sesės šaulės, vadovaujant šaulių būrio vadei Kastantinavičienei, atliko laisvus judesius ir pašoko tautinių šokių. Po to sekė lengvoji atletika. Lengvojoj atletikoj pasižymėjo ir prizus gavo šie šauliai: Bauža, Pikturna, Tomkus ir Bakutis“*. Vievio būrio vadas Petras Janutėnas sportininkams dėkojo už kruopštų darbą ir ragino ateityje šaulius dar labiau domėtis sportu. Taigi, netgi šokiai buvo savotiškas sportinės veiklos žanras.

Šaulių sportinėje veikloje svarbiausią vietą užėmė šaudymas, kuris įėjo į šaulio karinio parengimo programą. Šaudymai vyko iš pistoletų, karinių šautuvų, lengvųjų kulkosvaidžių ir mažo kalibro šautuvų. Iš pradžių rinktinės organizuodavo šaudymo varžybas savo apskrityje, o vėliau šaudymo pirmenybės persikeldavo į Kauną. Tokių varžybų pavyzdys galėtų būtų 1937 m. vykusios Trakų V rinktinės šaudymo pirmenybės. Varžybų dalyvių skaičius buvo toks didelis, kad varžybos buvo išskirstytos į tris vietas: Semeliškes, Žaslius ir Onuškį. Plačiau šaudymo tema pristatoma skyriuje apie karines pratybas ir manevrus.

1939 m. birželio 4 d. Trakų rinktinė organizavo įvairių sporto šakų varžybas: patrulio ir dviratininkų žygius, lengvosios atletikos (įvairių distancijų bėgimas, šuoliai į aukštį ir tolį, granatos, disko ir ieties mėtymas). Varžybose dalyvavo ir moterys, besivaržiusios atskirai nuo vyrų, išskyrus kai kurias rungtis šaudyme.

KURSAI IR MOKYMAI

Kursai šauliams vykdavo kaip ir kariniai mokymai – sekmadieniais ar kitu laisvu nuo darbo laiku. Priešlėktuvinės, priešcheminės apsaugos ar sanitarijos kursus, paskaitas ir praktinius užsiėmimus dažniausiai pravesdavo atitinkamų sričių specialistai.

Nuo 1920 m. sudarytoje šaulių mokymo programoje buvo kalbama apie šaulių ideologiją, karo mokslą (rikiuotė, drausmė, ginklai, kovos taktika, vadovavimas) ir sportą. Vėliau atsirado ir tokios temos, kaip „mūsų tautos priešai“, „slaptoji žvalgyba“ bei kitos. Kaune išklausiusieji šiuos kursus buvo siunčiami į provinciją kaip instruktoriai. Tačiau karinis šaulių apmokymas dar neturėjo sistemos, buvo epizodinis. 1927 m. du trečdaliai visų Lietuvos šaulių praėjo karinį apmokymą.

Mokymai kursų forma vyko ir karinio parengimo srityje, ši tema plačiau pristatyta karinio parengimo ir manevrų temoje. Pavyzdžiui, netarnavusiems kariuomenėje 1938 m. Kaišiadoryse organizuoti septynių dienų kursai, kurių metu buvo mokoma rikiuotės, ginklų pažinimo ir šaudymo iš įvairių ginklų, atliekami lauko pratimai bei fizinis pasiruošimas. Tais pačiais metais įvyko būrių vadų, karininkų ir puskarininkių kursai.

Sanitarinių kursų dalyviai. Centre sėdi Lietuvos šaulių sąjungos šaulių moterų vadė S. Marcinkevičienė-Mantautienė, šalia jos, į kairę – lektorius dr. J. Trapidas, kursų iniciatorė Žaslių (7) šaulių būrio moterų skyriaus vadė P. Baumilienė, skyriaus sekretorė R. Majauskienė. Žasliai. 1938 m. spalio 10 d. VDKM.

PRIEŠLĖKTUVINĖ APSAUGA

Užsienio kariuomenėse plečiantis karinės aviacijos panaudojimo galimybėms susirūpinta priešlėktuvine gynyba. Šauliai šioje srityje buvo ruošiami lėktuvų sekimui savo gyvenamoje teritorijoje, taip pat šaudymui į juos iš kulkosvaidžių. Priešlėktuvinei gynybai nuo 1938 m. buvo nurodoma pritaikyti 50 % kiekviename būryje esančių kulkosvaidžių.

PRIEŠCHEMINĖ APSAUGA

Kitas šaulių rūpestis – prieščheminė apsauga. 1931 m. šauliams buvo organizuojamos radijo paskaitos apie prieščheminę apsaugą bei specialūs kursai. Į daugelį rinktinių, tarp jų ir Trakų, buvo pasiųsti paskaitų vedėjai. Pavyzdžiui, 1934 m. gruodžio 3 d. Kaišiadoryse pradžios mokykloje prasidėjo dviejų mėnesių trukmės prieščheminės apsaugos kursai, į kuriuos užsirašė daugiau nei 50 šaulių, iš jų 10 moterų. Klausytojai buvo daugiausia valdininkai ir moksleiviai. Kursai buvo nemokami, tik už raštinės reikmenis reikėjo sumokėti po 50 centų. Kursų vedėjas buvo rinktinės vadas kpt. Petras Ciunis, o lektoriai – apskrities komendantas Vladas Žutautas, aviacijos karininkas, ats. ltn. Stapulionis ir Čiaunas, veterinarijos gydytojas Pranas Lapatinskas iš Kaišiadorių, daktaras Kauza iš Kauno ir kiti. Paskaitos vyko tris kartus per savaitę (trečiadieniais, šeštadieniais ir sekmadieniais po 3–4 val.). Tokie kursai Trakų (Kaišiadorių) apskrityje buvo pirmi.

Kartais šaulius trumpose paskaitose apsaugos klausimais supažindindavo patys būrių vadai. Pavyzdžiui, 1934 m. lapkričio 11 d. Darsūniškio būrio susirinkime apsvarsčius kitus klausimus kuopos vadas ats. j. ltn. Zigmas Galinskas dar paskaitė paskaitą apie prieščheminę apsaugą. 1935 m. gruodžio 8 d. Darsūniškio būrio šauliams paskaitą apie prieščheminę apsaugą skaitė būrio vadas Pranas Maciulevičius.

Kartais kaišiadoriečiai nuvykdavo į paskaitas arba specialias parodas Kaune. Pavyzdžiui, 1935 m. balandžio 26 d. Kaišiadorių šaulių moterų būrys suruošė ekskursiją į prieščheminę parodą Kaune. Vėliau ši paroda keliavo per Lietuvą, buvo demonstruojama ir Kaišiadoryse. Tačiau dažniausiai paskaitas skaitydavo vietiniai atsargos karininkai ir gydytojai. Pavyzdžiui, Žiežmariuose nutarta nuo 1936 m. kovo 15 d. pradėti trumpalaikius prieščheminės apsaugos kursus, kuriuose paskaitas skaitys Žiežmarių apylinkės atsargos karininkai ir Žiežmarių gydytojas Beras-Michelis Raudanskis.

1935 m. Lietuvoje surengti pirmieji specializuoti

Priešlėktuvinės gynybos ir prieščheminės apsaugos kursai. Kairėje stovi V Trakų šaulių rinktinės vado padėjėjas P. Ciunis ir kursų lektorius lakūnas V. Ašmenskas. Iš dešinės pirmas – lektorius J. Sibiriakovas. Vievis. 1937 m. LYA.

„degazatorių“ kursai, kurių dalyviai dažniausiai jau buvo susipažinę su prieščhemine apsauga, mokėsi naudotis dujokaukėmis, priešiperitiniais rūbais. Tokie kursai organizuoti ir Kaišiadoryse.

1936 m. prieščheminės apsaugos kursai pravesti daugelyje rinktinės būrių. Pavyzdžiui, Kaišiadoryse prasidėjo kovo 10 d., vyko tris kartus per savaitę, paskaitas skaitė rinktinės vadas V. Žutautas, jo pavaduotojas kpt. P. Ciunis, ats. j. ltn. Kačerauskas, Kavaliauskas, Kaišiadorių progimnazijos direktorius D. Kalvelis, vietos medicinos ir veterinarijos gydytojai. Svarbiausioms paskaitoms pakviesti lektoriai iš Kauno. Kursus lankė ne tik šauliai, bet ir „visuomenė, valdininkai, moksleiviai“. Kaišiadoryse tokie kursai buvo jau antri.

Vievyje kiekvieną šventadienį po pamaldų taip pat vyko šaulių būrio surengtų prieščheminės apsaugos kursų paskaitos. Paskaitas skaitė ats. ltn. Adamavičius, mokytojas Buinys, būrio vadas Janutėnas, ats. ltn. Vaitaitis, ats. ltn. Viliūnas ir kiti.

Aukštadvaryje būrys surengė prieščheminės ir priešlėktuvinės apsaugos kursus. Juose V. Žutautas dėstytojus kvietė didžiausią dėmesį kreipti į praktišką žmonių gebėjimą pasinaudoti kaime esančiomis apsaugos priemonėmis. Kursuose buvo demonstruojamos dujokaukės, „priešiperitiniai rūbai“.

Palomenėje kursus lankė ir šauliai, ir ne šauliai. Į kursus pakviestas lektorius iš Kauno J. Sibiriakovas. Po kursų suplanuota ekskursija į kariuomenės poligoną Gaižiūnuose. Pažymėta, kad ta proga įruošta slėptuvė.

1937 m. spalio mėnesį Žasliuose suruoštas paskaitų ciklas (apie 43 val.) ir 3 dienų praktikos užsiėmimai „degazacijos reikalais“. Užsiėmimus vedė šaulys iš Kauno Jurgis Sibiriakovas-Butkus. *„Kursais labai domėjosi apylinkės gyventojai. Praktikos darbus visuomet stebėjo didelis skaičius žiūrovų. Į kursų pabaigą buvo patikrinami egzaminai, dalyvaujant Šaulių S-gos priešcheminės apsaugos vedėjui Žemaičiui, kuris tarė gražų žodį, ragindamas ir toliau gilinti įgytas žinias. Panašūs kursai vieni didžiųjų Lietuvoje. Jie davė gausią degazatorių grandį“.*

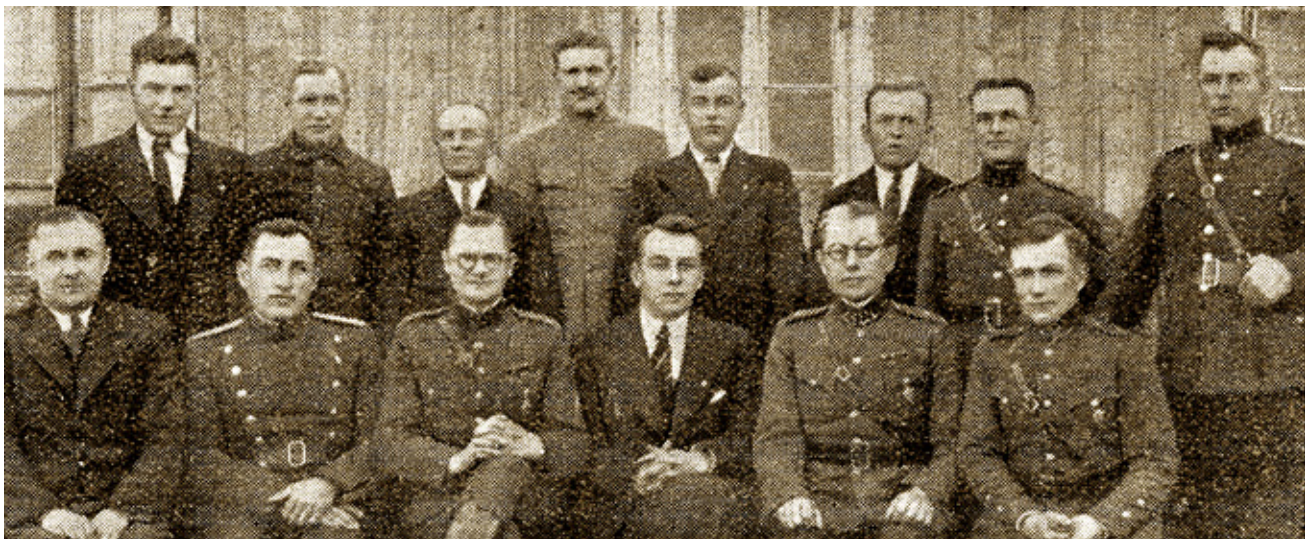
Degazacijos kursai. Žasliai. 1937 m. spalis. *Trimitas*. 1937 m., nr. 45. LMAVB.

SANITARIJA

Trakų rinktinėje didelis dėmesys buvo skiriamas ir sanitarijos sričiai. Pavyzdžiui, 1935 m. kovo 8 d. Kaišiadorių šaulių moterų būryje pradėti sanitariniai kursai, kuriuose dėstė Trakų (Kaišiadorių) apskrities gydytojas Petras Žilinskas, Kaišiadorių ligoninės gydytoja Adelė Ivickaitė-Mazurkevičienė ir Kauno gydytojai.

Plačiai spaudoje aprašyti kursai įvyko Žasliuose 1938 m. pavasarį, kuriuos organizavo Žaslių moterų būrio vadė Pranė Baumilienė. Kursai atidaryti balandžio 24 d., o baigėsi egzaminais spalio 2 d. Suplanuotos 25 paskaitos, skaitomos sekmadieniais ir šeštadieniais. Paskaitas skaitė vietinis Žaslių gydytojas Jevelis Trapidas. Kursus iš viso lankė 42 moterys, kurių tarpe buvo ir ne šaulių. Egzaminus išlaikė 14 moterų. Egzaminų komisijoje buvo Lietuvos šaulių sąjungos moterų vadė Sofija Marcinkevičienė, gydytojas J. Trapidas ir Žaslių būrio vadas Juozas Saikevičius. Per vakarienę S. Marcinkevičienė akcentavo įgytų žinių panaudojimą ne tik karo atveju, bet ir kasdieniniame gyvenime.

Pradžioje sanitarų tarnybai ruoštos tik šaulės moterys, tačiau pastebėjus, kad lauko pratybų metu ši tarnyba moterims per sunki, pradėti ruošti ir vyrai. Pavyzdžiui, 1938 m. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje buvo suorganizuoti sanitarų vyrų mokymai, kurie vyko Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių, Vievio, Semeliškių, Aukštadvario ir Onuškio kuopose. Buvo atliekamos teorinės ir praktinės užduotys, į pagalbą kviečiant vietinius gydytojus, taip pat praktikuojantis apskrities

Degazacijos kursų dalyvių dalis po patikrinamųjų egzaminų. Centre sėdi Lietuvos šaulių sąjungos priešcheminės apsaugos vedėjas A. Žemaitis, šalia jo, kairėje – kursų lektorius. J. Sibiriakovas-Butkus, dešinėje – Žaslių (7) šaulių būrio vadas A. Baumilas. Žasliai. 1937 m. spalis. *Trimitas*. 1937 m., nr. 45. LMAVB.

Onuškio (10) šaulių būrio moterų skyriaus sanitarinių kursų dalyvės. LCVA.

ligoninėje Kaišiadoryse. Pirmosios pagalbos šauliai dažniausiai buvo mokomi lauko sąlygomis, kad jie kuo geriau orientuotųsi praktiniame žinių taikyme.

Dažnai atskiruose būriuose vykdavo kursai, kuriuose vietinio būrio šaulius apmokydavo kelių sričių iš karto. Pavyzdžiui, 1936 m. Aukštadvario būrys surengė priešcheminės ir priešlėktuvinės apsaugos kursus. Į juos atvyko ir rinktinės vadas plk. ltn. Vladas Žutautas su savo padėjėju ktp. Petru Ciuniu ir rinktinės moterų komiteto pirmininke Juze Žutautiene. Kaip ir visada, rinktinės vadas ne tik aiškino kursų reikalingumą, bet ir dėstytojus, ir klausytojus kvietė ypatingą dėmesį kreipti į praktišką sugebėjimą pasinaudoti savo aplinkoje esančiomis apsaugos priemonėmis. Kpt. P. Ciunis aiškino apie apsaugos priemones, buvo demonstruojamos dujokaukės, priešiperitiniai rūbai. 1937 m. Vievyje taip pat surengti priešlėktuviniai ir priešcheminiai kursai, kuriuos numatyta vesti iki Velykų. Juose dėstė instruktorius iš Kauno Jurgis Sibiriakovas-Butkus ir Vievio gydytojas Judelis Narulianskis. Pamokos buvo dėstomos sekmadieniais bei šventadieniais po pamaldų. Išklausiusieji nustatytąjį kursą ir išlaikiusieji patikrinamuosius egzaminus gavo pažymėjimus. Kursus lankė Vievio, Vilūniškių, Žebertonių ir Pakalniškių būrių šauliai.

Didelę įtaką priešlėktuvinei ir priešcheminei apsaugai bei kitai šaulių veiklai turėjo turimos sąlygos, patalpos. Todėl daugelis būrių siekė pasistatyti savus būrio namus. Ypatingai tuo susirūpinta Kaišiadoryse. 1935 m. „Trimite“ rašoma, kad nutarta statyti Kaišiadorių šaulių namus prie geležinkelio. Planuojami namai turėjo būti mūriniai, dviejų aukštų, su patalpomis rinktinės ir būrio štabams, bibliotekai, svečių kambariui, klubui, sale paskaitoms ir vakarams, taip pat priešchemine slėptuve. Namams statyti išrinktas komitetas, kuriame buvo rinktinės vadas plk. ltn. Vladas Žutautas, apskrities viršininkas Juozas Merkys, Lietuvos banko Kaišiadorių skyriaus direktorius Julius Jakulis, Trakų miškų urėdas Juozas Mičiulis ir pramonininkas Viktoras Skudzinskas, rinktinės valdybos pirmininkas ir būrio vadas.

SUSIRINKIMAI IR SUVAŽIAVIMAI

SUSIRINKIMAI

Tenka pastebėti, kad 1922–1923 m. šauliai vangiai lankydavo susirinkimus, kita veikla taip pat nebuvo aktyvi. Apie tai skundžiamasi ir spaudoje. Pavyzdžiui, 1922 m. apie Žaslius „Trimite“ rašoma: *„Nors būrys narių turėjo nemaža, bet buvo sutvertas silpnuose pamatuose: dauguma šaulio pareigų ir pačios esmės nežinojo, šaulių darbuote mažai rūpinosi, ir buvo visai netinką šaulio vardui. Vasario 19 d. įvykusiam būrio susirinkime daug tokių narių buvo paliuosuota. Šiandie būrio veikimas pastatytas visai naujai. Susirinkimas išsirinko naują būrio vadą ir manoma padaryti visa eilė rikiuotės pamokų. Švietimo Komisija nėra išrinkta, bet švietimo darbas nebus užmirštas. Daug trukdymų tenka sutikti iš vietinių milicininkų pusės“.*

Tais pačiais metais Darsūniškio šauliai visuotiniame būrio susirinkime perrinko būrio valdybą, *„nes senosios valdybos kai kurie nariai atsisakė“*. Nedrausmingus ir susirinkimų nelankančius šaulius nutarta bausti piniginėmis baudomis ar netgi šalinti iš būrio narių tarpo. *„Yra vilties, kad būrio valdybai parodžius veiklumo, pavyks būrį išjudinti į uolesnį ir našesnį darbą“*. Darsūniškio būrys „Trimite“ skundžiasi, kad *„šitoje apylinkėje ir piliečiai menkai susipratę. Nesuprasdami šaulių tikslų ir uždavinių, gyventojai nerodo šauliams didelės užuojautos <...> Būrys neturi nuosavo namo; susirinkimus daro vietinėj mokykloj; vakarėlius rengia taip pat mokykloje, tik gaila, kad už kiekvieną surengtą vakarėlį reikia už mokyklą mokėti po 100 auks., nežiūrint ar gauta pelno, ar nuostolių. To kitur, rodos, nėra. Buvo atsiradę tokių specialistų, kurie norėjo, kad ir už kiekvieną susirinkimą šauliai sumokėtų, bet nežinia, kur jie dingo“*.

Kaišiadoryse 1923 m. balandžio 8 d. antrą kartą paeiliui buvo šaukiamas visuotinis būrio susirinkimas. Neatsižvelgiant į mažą dalyvių skaičių susirinkimas pripažintas teisėtu. Išrinkta nauja

V Trakų šaulių rinktinės būrių vadų, atstovų suvažiavimas. Kaišiadorys. 1928 m. LCVA.

V Trakų šaulių rinktinės būrių vadų, atstovų suvažiavimas. Kaišiadorys. 1927 m. LCVA.

būrio valdyba, nustatytas nario mokesnis. Nutarta pašalinti tuos narius, kurie nelanko susirinkimų, arba „prasikaltusieji“ turėjo sumokėti baudos po 5 litus. „Trimite“ stebimasi: *„Mokytojas, kurio mokyklos bute buvo daromas susirinkimas, pats būdamas šauliu, nedrįso peržengti savo kambario slenksčio, kuris skyrė jį nuo susirinkimo. Tai ko jau norėti nuo kaimiečio, kuris gyvena kartais atstume nuo 3 iki 10 kilometrų? Taipgi trūksta punktualumo pas būrio sekretorių ir kai kuriuos šaulius“*. Kruonyje 1923 m. buvo panašiai. Gegužės 6 d. buvo šaukiamas vietinio būrio visuotinis susirinkimas, bet dėl mažo susirinkusiųjų skaičiaus neįvyko. Numatyta sušaukti kitą susirinkimą antrą Sekminių dieną, *„bet ir šis susirinkimas neįvyks, nes būrio v-ba pranešė, kad ji negalinti suspėti laike dviejų savaičių išsiuntinėti šauliams pakvietimus. Na, čia tai jau nepasiteisinimas būrio v-bos! Toj srity ir pats būrys neatsilieka. Laikas draugai naikinti iš savo tarpo kukalius, kad jų ir daug atsirastų“*.

1927–1928 m. susirinkimų nuotaika jau visiškai kita. Jaučiamas gyvumas, atsinaujinęs entuziazmas, tuo pačiu ir nauji vidaus politikos bei užsienio grėsmių motyvai. Pavyzdžiui, 1927 m. visuotiniame Kaišiadorių šaulių būrio susirinkime pažymėta, kad būrys rengė vakarus, gegužines, darė rikiuotės pamokas ir šaudymo pratimus, įsigijo orkestrą. Susirinkime priimta protesto rezoliucija prieš okupantų elgimąsi Vilniaus krašte.

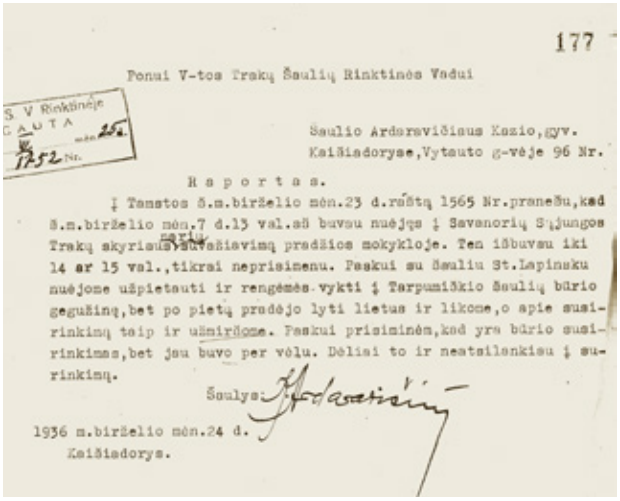
1928 m. visuotiniame Žaslių būrio susirinkime rinktinės vadas vyr. ltn. P. Sabaliauskas pristatė pranešimą apie tuometinę Lietuvos būklę, priimta protesto rezoliucija *„dėl išgamos Plečkaičio išdavikiškų darbų“*. „Trimite“ 1928 m. apie Žaslius rašoma: *„Žaslių šaulių būrys, kad ir nedidelis, bet veiklus. Savo susirinkimuose visados vienu balsu visi pakartoja priesaikos žodžius: „Vilnius mūsų buvo, yra ir bus“*. Žaslių būrio susirinkimuose dažna

tema – ne tik Vilniaus klausimas, bet ir lietuviškumo skleidimas vietoje, lietuviško knygyno įsteigimas, siekiai *„suorganizuoti stiprų Vilniui Vaduoti Sąjungos skyrių sulenkėjusioje Žaslių apylinkėje“*. 1929 m. lapkričio 24 d. būrio susirinkime žasliečiai netgi nutarė „žiemos metu prie kiekvienos grandies steigti lavinimosi kuopeles“, kurias vesti prašė pradžios mokyklų mokytojus. Be to, tą pačią dieną nusistatė, kad žiemos metu, kai yra daugiau laisvo laiko, susirinkimus šaukti kas antrą savaitę. 1930 m. žasliečiai savo susirinkimų programas papildė ir tokiu nutarimu: „Kiekvienas iš eilės būrio šaulys laikys susirinkimuose šauliškomis temomis paskaitėles“.

Tuo tarpu Darsūniškyje 1927 m. nutarta visuotinius būrio susirinkimus šaukti kas du mėnesius. Jų susirinkimo temos – kelto perėmimas šaulių naudai, būrio namų statyba ir kt. Vievio būrio svarstomi klausimai 1928 m. – sklypo sporto aikštei įsigijimas, valdiško namo perėmimas šaulių namams. Paparčių būrys į susirinkimus 1932 m. rinkosi kas mėnesį. „Trimite“ rašoma, kad Palomenėje susirinkimai buvo „dažnai“. Kartais visuotiniuose būrių susirinkimuose apsilankydavo svečių, lektorių arba atvykdavo rinktinės vadas.

Mažesniuose bažnytkaimiuose ir kai kuriuose kaimuose dažnėjo steigiamieji šaulių būrių susirinkimai, kuriuose pirmiausia buvo aiškinama šaulių ideologija ir tikslai.

1930–1931 m. be valdybų, kontrolės ir švietimo komisijų bei įvairių sekcijų rinkimų aktualios temos – „Trimito“ platinimas šaulių tarpe, neseniai mirusio šaulių ideologo V. Putvinskio minėjimai, lietuvių persekiojimai Lenkijoje, prasideda šaulių ugniagesių komandų kūrimas, sportinės veiklos ir atskirų sporto šakų skatinimas, pasiruošimai įvairioms šventėms, karių kapų tvarkymas ir paminklų statymas, šaulių namų įsirengimas ir kitų klausimų svarstymai. Šio istorinio pakilimo fone 1930 m. (galbūt nulemto ir

177

Ponui V-tos Trakų Šaulių Rinktinės Vadui

S. V. Rinktinėje GAUTA 1936 m. birž. 25 d. Nr. 1752

Šaulio Ardaravičiaus Kazio, gyv. Kaišiadoryse, Vytauto g-vėje 96 Nr.

R a p o r t a s.

Į Tamstos š.m.birželio mėn.23 d.raštą 1565 Nr.pranešu,kad š.m.birželio mėn.7 d.13 val.aš buvau nuėjęs į Savanorių Sąjungos Trakų skyriaus susirinkimą pradžios mokykloje. Ten išbuvau iki 14 ar 15 val.,tikrai neprisimenu. Paskui su šauliu St.Lapinsku nuėjome užsieauti ir rengėmės vykti į Tarpumiškio šaulių būrio gegužinę,bet po pietų pradėjo lyti lietus ir likome,o apie susirinkimą taip ir užmiršome. Paskui prisiminėm,kad yra būrio susirinkimas,bet jau buvo per vėlu. Dėlisi to ir neatsilenkiau į susirinkimą.

Šaulys: K. Ardaravičius

1936 m.birželio mėn.24 d.
Kaišiadorys.

Raportas, kuriame Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys K. Ardaravičiaus teisinasi dėl nedalyvavimo būrio susirinkime. 1936 m. birželio 24 d. LCVA.

tais metais plačiai minimo Vytauto Didžiojo mirties 500 metų jubiliejaus) kaišiadoriečiai kėlė iniciatyvą pastatyti Kaišiadoryse nepriklausomybės paminklą, taip pat įsteigta šaulių savišalpos sekcija, 1931 m. įsteigta būrio meno-dramos kuopelė. Kruonio būrys visuotiniame susirinkime džiaugėsi, kad *„pereitais metais [1930 m.] būrys daug dirbo“*. 1930 m. rašoma, kad *„žiežmariečių susirinkimai gyvi, įdomūs ir dažni“*. Pažymėtina, kad susirinkimai baigiami tautos himnu. Turintys vėliavas susirinkimo pradžioje iškilmingai įnešdavo būrio vėliavą. Dažnai netgi eiliniai susirinkimai būdavo siejami su paskaita, kokių nors sukaktuvių paminėjimu ar šaudymo pratybomis, kurie įvykdavo susirinkimo pabaigoje. Iškilmingesniems susirinkimams būdavo kviečiami orkestrai, pabaigoje nusifotografuojama, surengiama gegužinė.

V Trakų šaulių rinktinės batalionų, kuopų ir būrių vadų suvažiavimas. Viduryje sėdi – Trakų (Kaišiadorių) apskrities komendantas V. Žutautas, šalia dešinėje – rinktinės vadas P. Ciunis, kairėje – rinktinės valdybos pirmininkas J. Taškūnas. 1934 m. spalio 28 d. *Trimitas*. 1934 m., nr. 46. LMAVB.

Iškilmingas posėdis Žaslių (7) šaulių būrio 10-ųjų įkūrimo metinių šventėje. Kalba V Trakų šaulių rinktinės valdybos narys J. Taškūnas. 1931 m. balandžio 23 d. LCVA.

Visuotiniai susirinkimai pasižymėjo didesniu iškilmingumu. Pavyzdžiui, 1931 m. spalio 25 d. visuotiniame Darsūniškio būrio susirinkime apsilankė dauguma narių. Susirinkimą pradėjo būrio vadas Pranas Maciulevičius. Išrinkus prezidiumą iškilmingai perskaitytas Respublikos Prezidento padėkos raštas už pasveikinimą būrio 11 metų sukaktuvių proga. Būrio nariams pranešta apie Lietuvos laimėjimą prieš Lenkiją tarptautiniame tribunole Hagoje. Todėl susirinkusieji nutarė pasveikinti Respublikos Prezidentą ta proga. Po to vyko pranešimai ir svarstymai apie darbus būryje, apie karinį parengimą, spaudos platinimą, ugniagesių komandos steigimą, šaulių namų statybas ir t. t. Tokių visuotinių susirinkimų per 1931 metus buvo keturi. Tiesa, dar įvyko rinkimai į valdybą (išrinkti kun. J. Vaitiekūnas, M. Mikalauskas, A. Urbonavičius), į kontrolės komisiją – A. Maciulevičius, J. Zuzevičius ir A. Zavistanavičius.

Kaip susirinkimų pavyzdį galima pateikti 1930 m. liepos 6 d. Žaslių būrio šaulių susirinkimą, paskirtą Šaulių sąjungos žurnalo „Trimitas“ 10-mečiui. Žasliečių ryšys su šiuo žurnalu buvo ypatingas, kadangi jo redaktoriumi tuo laiku buvo iš Žaslių valsčiaus kilęs Aleksandras Marcinkevičius, kuris dažnai apsilankydavo ir žasliečių renginiuose. Taigi, liepos 6 d. gausiai susirinkę Žaslių valsčiaus savivaldybės pastate iš pradžių pasitiko iškilmingai įneštą Žaslių būrio vėliavą ir 1920–1930 metų „Trimito“ komplektus. Susirinkimą atidarė būrio pirmininkas Jonas Norvaiša. Į garbės prezidiumą pakviesti pasižymėję spaudos platinime K. Gerbutavičius, J. Verbiejus, P. Mastauskas ir P. Gudelis, o į darbo prezidiumą – būrio vadas ats. ltn. B. Bičkauskas (pirmininku) ir Juknevičius (sekretoriumi). Susirinkimą pasveikino vietinių jaunalietuvių ir tautininkų sąjungos skyrių vardu – mokytojas Jonas Jakštas, Vilniui vaduoti sąjungos vardu – Žaslių pašto tarnautojas Jonas Verbiejus. Taip pat nutarta nusiųsti sveikinimą „Trimito“ žurnalui ir sušukta „valio“ žurnalui bei jo platintojams ir skaitytojams. Tuomet atsistojus pagerbtas šio šaulių sąjungos leidinio įkūrėjas Vladas Putvinskis ir kiti bendradarbiai. „Trimito“ nuveiktus darbus ir jo naudą apibūdino būrio pirmininkas J. Norvaiša ir vadas B. Bičkauskas. Kaip pavyzdys perskaitytas vienas straipsnis iš žurnalo ir jo įkūrimo protokolas. Susirinkusieji nutarė, kad visi šauliai turi užsiprenumeruoti „Trimitą“, o neturtingiesiems bus padedama užsiprenumeruoti. Ši iškilminga

susirinkimo dalis baigta himnu. Tačiau tai dar ne viskas. Tą pačią dieną įvyko kitas „paprastas“ susirinkimas, kuriame buvo aptariamos Vytauto Didžiojo minėjimo „rudeninės šventės“, išreikštas papeikimas be rimtų priežasčių nedalyvavusiems V Trakų rinktinės 10 metų sukaktuvių šventėje, o pabaigoje 55 šauliams įteikti liudijimai.

Deja, netgi šiuo laiku spaudoje skundžiamasi iniciatyvesnių šaulių trūkumu. Pavyzdžiui, po 1931 m. visuotinio Žaslių būrio susirinkimo „Trimite“ rašoma: *„Būrys didelis, galėtų daug nuveikti, tik gaila, kad maža turi gerų šaulių. Tatai aiškiai buvo matyt renkant valdybą. Daugumas atsisakinėjo nuo bet kokių pareigų. Aiškindamiesi turį savų reikalų. O kas tų reikalų neturi? Šauliai, daugiau ideališkumo, ne vien tik sau mes turime dirbti“*.

O kartais atsitikdavo ir taip: 1932 m. sausio 17 d. Darsūniškio šauliai rinkosi minėti „Klaipėdos atvadavimo“ devintųjų metų sukaktuves. Deja, tos dienos rytą susirinkę prie mokyklos rado ją užrakintą. Į susirinkimą neatvyko ir būrio valdybos pirmininkas – vietos policijos punkto vedėjas.

Pastebėtina, kad vėliau metams einant atskirų būrių aktyvumas labai skiriasi. Pavyzdžiui, 1933 m. Kaišiadorių būriui priekaištaujama: *„Būrys mažai veiklumo rodo. Nėra susirinkimų, pasilinksminimų“*. Tuo laiku kitose vietose būrių susirinkimai buvo dažni ir aktyviai lankomi. Tuo labiau, kad 1933 m. pradedami kurti atskiri moterų šaulių būriai. Kovo 4 d. kaišiadorietės šaulės įsteigė Kaišiadorių šaulių moterų skyrių, o 1934 m. sausio 12 d. sušauktas visuotinis susirinkimas moterų būriui steigti. Per metus būrys net 7 kartus rinkosi į visuotinius susirinkimus. Moterys kalbėdavo ne tik apie ginklus, bet ėmė rūpintis ir kūdikių gelbėjimo draugija bei neturtingų vaikučių darželio išlaikymu.

Susirinkimai dažniausiai vykdavo vietinėse mokyklose, tačiau šauliai siekė ilgainiui įsirengti nuosavus namus. Pirmieji šį tikslą įgyvendino Žaslių būrys (1937 m.). 1938 m. buvo patvirtintas Onuškio šaulių namų projektas, o kitais metais namai buvo įrengti.

SUVAŽIAVIMAI

1924 m. gruodžio 7 d. 14 valandą Kaišiadorių vidurinės mokyklos salėje buvo suplanuota pradėti pirmąjį visuotinį Trakų skyriaus būrių suvažiavimą. Į suvažiavimą kviesta po du atstovus iš kiekvieno būrio, išrinktus visuotiniame būrio susirinkime. Numatyta tokia suvažiavimo programa: 1. Suvažiavimo atidarymas; 2. Būrių atstovų pranešimai; 3. Skyriaus vado pranešimas; 4. „Tautinio susipratimo ir kultūrinio stovio Lietuvoje svarstymas“; 5. Skyriaus valdybos rinkimai; 6. „Bėgamieji reikalai ir sumanymai“. Greičiausiai šis renginys neįvyko ir buvo perkeltas į kitus metus.

1925 m. sausio 25 d. Kaišiadoryse įvyko pirmasis apskrities būrių atstovų suvažiavimas. Ši

Iškilmingo susirinkimo prezidiumas Užuguosčio (13) šaulių būrio 10-ųjų įkūrimo metinių šventėje. Iš kairės antras – būrio valdybos pirmininkas F. Vilutis, penktas – V Trakų šaulių rinktinės vadas P. Ciunis, šeštas – kun. J. Sadūnas. 1935 m. liepos 7 d. LCVA.

Iškilmingo susirinkimo prezidiumas Vievio (11) šaulių būrio 15-ųjų įkūrimo metinių šventėje. 1937 m. rugsėjo 26 d. LYA.

data laikoma oficialia Trakų V rinktinės įkūrimo diena. Kaip ir planuota, kiekvienas būrys į suvažiavimą atsiuntė po du atstovus, išrinktus visuotiniame būrio susirinkime. Suvažiavimas išklausė skyriaus vado Juozo Grybausko pranešimą, atstovų pranešimus apie padėtį vietose, svarstė „tautinio susipratimo“ ir kultūrinio stovio klausimus, išrinko pirmąją rinktinės valdybą, kuri paminėta šios knygos skyriuje apie rinktinės vadovybę.

Kartais suvažiavimai sutapatinti su valstybės šventėmis, todėl tai suteikdavo papildomo iškilmingumo. Pavyzdžiui, 1930 m. vasario 16 d. Kaišiadoryse vidurinės mokyklos salėje įvyko Trakų V rinktinės būrių atstovų suvažiavimas. Suvažiavimą pradėjo rinktinės valdybos pirmininkas Juozas Grybauskas, pirmininkavo Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas šaulys Juozas Vaišnys, sekretoriavo – Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokytojas Juozas Jankauskas. Dalyvius sveikino Trakų apskrities karo komendantas mjr. Bronius Pečiulis, Kaišiadorių vidurinės mokyklos direktorė Morta Dvylaitienė, pradžios mokyklų inspektorius Kazys Olšauskas, taip pat Vilniui vaduoti sąjungos, jaunalietuvių ir kitų organizacijų atstovai. Pranešimą skaitė rinktinės vadas kpt. Jurgis Balickaitis. Jis akcentavo, kad *„nors ir nepalankioms sąlygoms esant, daugelio rinktinės būrių per metus smarkiai padirbėta“*. Į naują rinktinės valdybą išrinkti Juozas Vaišnys, buvęs apskrities viršininkas Antanas Steikūnas, Juozas Grybauskas, Kaišiadorių vidurinės mokyklos mokytojai Juozas Jankauskas ir Juozas Taškūnas. Taip pat išrinkta po tris šaulius į kontrolės komisiją (Vladas Alimas, Aleksas Stankūnas ir Stasys Lapinskas) bei garbės teismą (Kaišiadorių taikos teisėjas Jurgis Kasakaitis, vidurinės mokyklos direktorė Morta Dvylaitienė ir ats. ltn. J. Juknevičius). *„Suvažiavimas praėjo tvarkingai, visiškai vieningai, jaukia ir darbščia nuotaika“*.

Tuo tarpu kitais metais rinktinės atstovų suvažiavimas įvyko birželio 7 d. Be to, kelis kartus per metus vykdavo būrių vadų suvažiavimai, o maždaug nuo 1934 m. – rinktinės batalionų, kuopų ir būrių vadų suvažiavimai. Kartais vykdavo bendri vyrų ir moterų būrių vadų suvažiavimai, bet dažniausiai jie vykdavo atskirai.

Atstovai iš Trakų V rinktinės taip pat vykdavo į šaulių sąjungos suvažiavimus ar susirinkimus, kurie vykdavo Kaune. Dažniausiai rinktinei juose atstovaudavo rinktinės vadas, tačiau šventiniuose suvažiavimuose dalyvaudavo ir daugiau būriuose išrinktų atstovų.

Lietuvos šaulių sąjungos suvažiavimas. Stovi iš kairės antras – V Trakų šaulių rinktinės vadas V. Žutautas. Kaunas. 1939 m. vasario 11 d. LCVA.

Lietuvos šaulių sąjungos moterų šaulių rinktinių vadžių suvažiavimas. Sėdi antroje eilėje iš kairės antra – Trakų šaulių moterų rinktinės vadė J. Žutautienė. Kaunas. 1936 m. lapkričio 29 d. LCVA.

ŠAULIŲ METINĖS ŠVENTĖS

Šauliai kasmet minėdavo savo būrio gyvavimo metines, taip pat savo rinktinės ir visos šaulių sąjungos įkūrimo metines šventes. Ypač didelės iškilmės būdavo tada, kai metinė šventė buvo jubiliejinė.

Dažniausiai netgi ne jubiliejinės šventės trukdavo visą dieną, nuo ryto iki vakaro, prasidėdavo tautinių vėliavų pakėlimu prie savo namų, o susirinkus iškilmių vietoje – organizuotu vėliavos pakėlimu ant aukšto stiebo, po to – pamaldos bažnyčioje su šventei pritaikytu pamokslu, dedamos gėlės kapinėse ant žuvusių karių kapų, paradas grojant orkestrui, minėjimas didesnėje salėje arba lauke, kuriame garbingi svečiai susodinami garbės prezidiume, o minėjimo pabaigoje siunčiami sveikinimai Prezidentui, krašto apsaugos ministrui ir šaulių sąjungos vadovybei, sugiedamas himnas. Kartais po minėjimo dar skaitoma paskaita, paskui vyksta bendri pietūs ar arbatėlė, o vakarop – vaidinimų žiūrėjimas, koncertas, skaitomi monologai, dainuojamos dainos, šokiai arba gegužinė. Pakeliant vėliavą iš ryto sakoma trumpa kalba, o minėjimuose – ilgos kalbos ir sveikinimai. Dažniausiai kalbėdavo būrių ir rinktinės vadai, valdybų pirmininkai, apskrities viršininkas, karo komendantas, vietinių tautininkų, jaunalietuvių ir Vilniui vaduoti sąjungos atstovai, kiti pakviesti svečiai ir žymesni vietiniai šauliai. Metinėse būrių šventėse su sveikinimais apsilankydavo gretimų būrių atstovai. Šiose šventėse po pamaldų dažnai vykdavo ir naujų šaulių priesaikos priėmimas. Visa švenčių programa buvo persunkta lietuviško tautinio ir valstybinio patriotizmo dvasia, nepriklausomybės kovų laikotarpio ir būrio istorijos prisiminimais, skatinimu ruoštis Vilniaus ir Trakų išvadavimui, ugdytis tam reikalingas moralines ir fizines jėgas, kovinius gebėjimus.

Maždaug 1930 m. daugelis būrių jau turėjo savo vėliavas, o šauliai – įsigiję uniformas, būriai tapę labiau organizuoti, todėl bendras šventės vaizdinys kėlė didelį įspūdį ne tik patiems šauliams, bet ir vietiniams gyventojams.

Užuguosčio (13) šaulių būrio 10-ųjų įkūrimo metinių šventė. 1935 m. liepos 7 d. Fotografiją pateikė E. Šalomskas.

ŠAULIŲ SĄJUNGOS METINĖS ŠVENTĖS

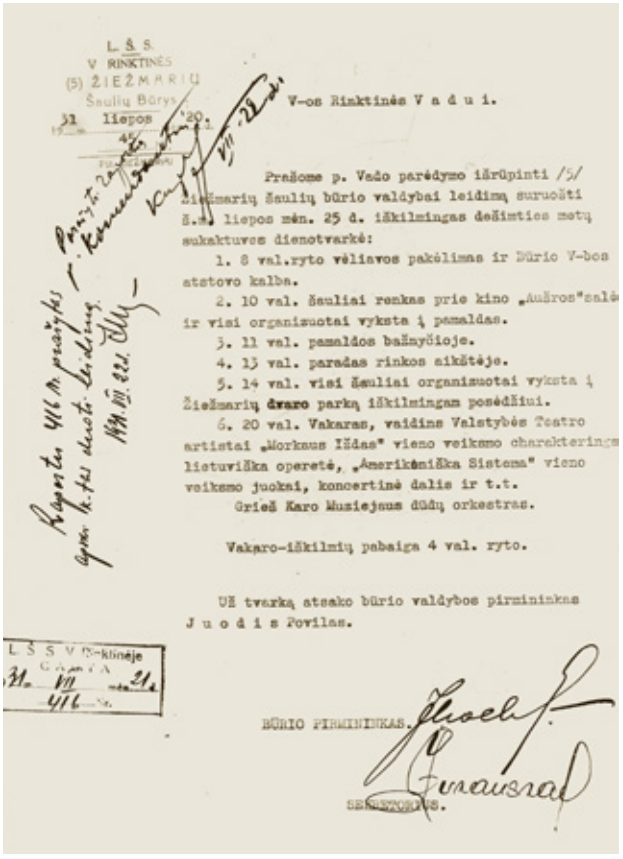
Jau 1922 m. birželio 23 d. Kaišiadorių šauliai surengė trejų metų Šaulių sąjungos sukaktuvių paminėjimą už 3 kilometrų nuo Kaišiadorių (galima spėti, kad ties Rečionių kaimu, Strošiūnų miško pakraštyje): *„Pirmiausiai nuėjo į kalną šauliai su būrio stygų orkestru ir choru, 21 valandą uždegė laužą ir smalines statines. Skyriaus vadas prakalba pasveikino šaulius. Jam baigus kalbėti, griežė orkestras Lietuvos himną. Vėliau prasidėjo dainos ir žaislai, pertraukiant rakietoms. Nors nebuvo viešai stelbiama, bet svečių į iškilmę atsilankė skaitlingai. Laikas buvo praleistas pavyzdingoj tvarkoj ir linksmai. Iškilmės pasibaigė 3 val. ryto“*.

Paminėti sąjungos įkūrimo sukakčių „trakiečiai“ vykdavo ir į Kauną. Didžiausias šaulių sąjungos paminėjimas įvyko 1939 m. birželio 22–25 d., kuomet švenčiant Lietuvos šaulių sąjungos 20-metį į Kauną sukviestos būrių delegacijos iš visos Lietuvos. Transportas ir maitinimas šauliams visas tris dienas buvo nemokamas. Šventėje surengtos sporto varžybos, šaudymo pirmenybės, dainų šventė. Trakų V rinktinei Kaune atstovavo Kaišiadorių, Žaslių, Gegužinės, Žiežmarių, Kruonio, Vievio, Semeliškių, Aukštadvario, Onuškio, Panošiškių ir Žilinų būriai.

Lietuvos šaulių sąjungos sukaktuvių progomis šauliai būdavo apdovanojami. Pavyzdžiui, 1938 m. šaulių sąjungos įsikūrimo 19-os metų proga krašto apsaugos ministras „Už nuopelnus Lietuvai ir Šaulių sąjungai“ Šaulių žvaigžde apdovanojo Trakų rinktinės narius: mokytoją Oną Rajeckaitę, Onuškio viršaitį Antaną Petrauską ir Trakų (Kaišiadorių) apskrities policijos vadą Petrą Mačinską.

TRAKŲ V RINKTINĖS ŠVENTĖS

Pavyzdžiui, 1930 m. birželio 29 d. Trakų šaulių rinktinė šventė savo įsikūrimo 10 metų sukaktuves. Jubiliejaus paminėti apskrities šauliai suvažiavo į Žiežmarius. Iškilmės vyko visame miestelyje, bažnyčioje, buvusiame dvare ir jo parke: *„Miestelio namai nuo pat ryto buvo papuošti tautinėmis vėliavomis, vainikais, o įvažiuojant į miestelį visų dėmesį kreipė puikūs šventės vartai, kuriuose iš abiejų pusių iškabinta šūkiai: „Sveiki, šauliai ir šaulės!“ ir „Šauliai, Trakai ir Vilnius pavergti!“* Pas vietos gyventojus šauliams parūpinta nakvynė. Šaulių „Trimitas“ rašė, kad *„vietos žydų visuomenė labai prielankiai ir vaišingai priėmė atvykusius šaulius ir savo butuose irgi suteikė nemokamų nakvynių“*. Dalyvavo daug svečių, rinktinės vadovai. Iškilmės prasidėjo 8 val. ryto vėliavos pakėlimu turgaus aikštėje. 11 val. bažnyčioje vyko pamaldos, kuriose dalyvavo šauliai rikiuotėje su savo būrių vėliavomis.

L. Š. S.
V RINKTINĖS
(5) ŽIEŽMARIŲ
Šaulių Būrys

31 liepos '20.

V-os Rinktinės V a d u i.

Prašome p. Vado parėdymo išrūpinti /5/ Žiežmarių Šaulių būrio valdybai leidimą suruošti š.m. liepos mėn. 25 d. iškilmingas dešimties metų sukaktuves dienotvarkė:

1. 8 val.ryto vėliavos pakėlimas ir Būrio V-bos atstovo kalba.
2. 10 val. šauliai renkas prie kino „Aušros"salės ir visi organizuotai vyksta į pamaldas.
3. 11 val. pamaldos bažnyčioje.
4. 13 val. paradas rinkos aikštėje.
5. 14 val. visi šauliai organizuotai vyksta į Žiežmarių dvaro parką iškilmingam posėdžiui.
6. 20 val. Vakaras, vaidins Valstybės Teatro artistai „Workaus Iždas" vieno veiksmo charakteringa lietuviška operetė, „Amerikoniška Sistema" vieno veiksmo juokai, koncertinė dalis ir t.t.

Griež Karo Muziejaus dūdų orkestras.

Vakaro-iškilmių pabaiga 4 val. ryto.

Už tvarką atsako būrio valdybos pirmininkas J u o d i s Povilas.

L. S. S. V/S-kliniejo
GAUTA
31. VII 21 d.
416 Nr.

BŪRIO PIRMININKAS.

Žiežmarių (5) šaulių būrio prašymas surengti 10-ųjų įkūrimo metinių šventę. 1931 m. liepos 20 d. LCVA.

Po pamaldų aikštėje įvyko paradas. *„Jungtiniam Kaišiadorių ir Žiežmarių orkestrui grojant, pro susirinkusius ties bažnyčios vartais svečius mitriai praėjo pėstininkų kuopos, moterų šaulių būrys, pravažiavo kuopa dviratininkų ir galiausiai – šauniai risčia pralėkė raiteliai“*. Po parado visi nužygiavo į Žiežmarių dvarą, kur po atviru dangum įvyko bendri pietus. *„Visiems šauliams prie pietų buvo išduota po bonką alaus“*. Paskui tame pačiame parke įvyko iškilmingas posėdis, kuriame kalbėjo daug sveikintojų, aptarta rinktinės dešimtmečio istorija. Posėdžio pabaigoje susirinkusieji siuntė sveikinimus Prezidentui, krašto apsaugos ministrui ir šaulių sąjungos vadovybei, sugiedojo himną. Galiausiai svečiams, kuopų ir būrių vadovybei suruošti užkandžiai Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokykloje (buvusiame dvare), o 20 val. visi žygiavo į miestelio centrą nuleisti vėliavą, po to vėl sugrįžo į parką, kur vyko du vaidinimai ir choro iš Kaišiadorių koncertas.

Rinktinės 15-os metų sukaktis sutapatinta ir švenčiama kartu su 1934 m. birželio 17 d. Kaišiadoryse itin masiškai ir iškilmingai švęsta „Tautos diena“, todėl apie ją plačiau bus rašoma kitame skyriuje. 20-osios Trakų rinktinės metinės paminėtos

1939 m. gegužės 14 d. Kaišiadoryse. Šventėje dalyvavo Lietuvos kariuomenės vadas gen. Stasys Raštikis, šaulių sąjungos vadas plk. Pranas Saladžius ir kiti svečiai, o renginio fotografija netgi papuošė šaulių žurnalo „Trimitas“ viršelį. Ruošiantis šventei buvo išsiuntinėti kvietimai, o spaustuvėje išspausdinta jos programa su raginimais atvykti į Kaišiadoris: *„Mieli Trakiečiai <...> Mūsų laisvė brangiai atpirkta. Jai išlaikyti reikia darbo, reikia pasiaukojimo, reikia kovos. To nepamirškime. Garbingųjų Trakų jaunime, jei jauti, kad tavo širdyje ir kraujuje yra kibirkštėlė meilės savam kraštui, stok į tėvynės mylėtojų – šaulių eiles <...>. Kaip gėlės pavasario ledams sutirpus, iš lėto, nepastebimos stiebiasi iš žemės, taip ir visoje Trakų žemėje sukruto šauliai į didžiąją rinktinės šventę. Gegužės mėn. 14 d. visais keliais trakiečiai su savo šauliais traukia į Kaišiadoris į didžiąją šventę“*. Programoje numatyta, kad šventė prasidės 8 val. didžiosios tautinės vėliavos pakėlimu, 10.30 val. – pamaldos Kaišiadorių katedroje, 12.30 val. – paradas, 16.30 val. – rinktinės vyrų ir moterų šaulių sporto varžybos, 19.40 val. – didžiosios vėliavos nuleidimas, po to – šaulių chorų dainos, vaidinimas, o nuo 21 val. – „tautiški žaidimai“, šokiai.

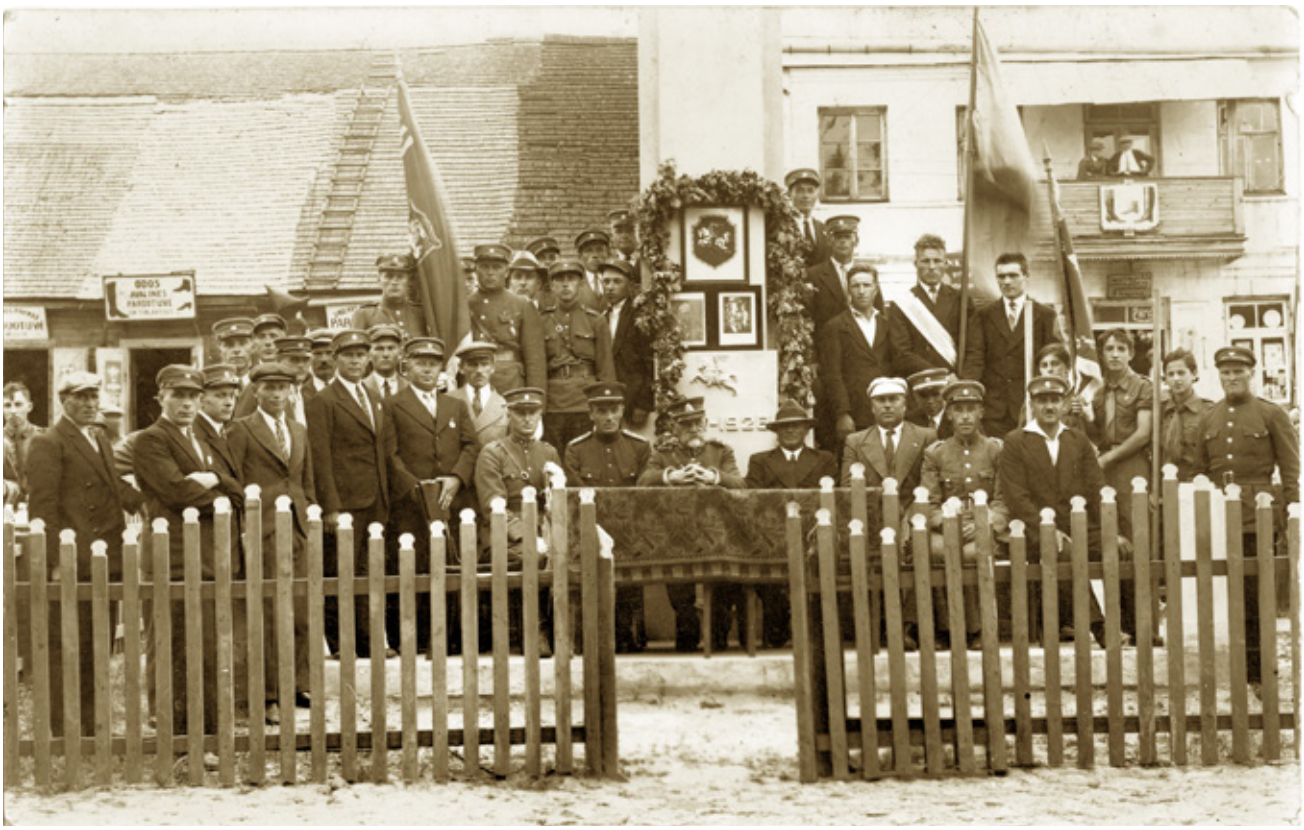
1934 m. gegužės 14 d. šaulių šventės proga Kaišiadorys ir visa apylinkė pasipuošė tautinėmis vėliavomis. Iškilmės, kaip planuota, prasidėjo didžiosios tautinės vėliavos pakėlimu prie geležinkelio stoties esančiame „tautiniame sodelyje“. Prie įrengtų garbės vartų iškilmingai pasitikti svečiai iš Kauno: kariuomenės vadas gen. Stasys Raštikis, Šaulių sąjungos vadas plk. Pranas Saladžius, kariuomenės štabo Spaudos ir švietimo skyriaus viršininkas plk. Juozas Šarauskas. Prie garbės vartų stovėjo išsirikiavę Trakų V rinktinės šaulių daliniai.

Kaišiadorių katedroje įvyko pamaldos, kurias laikė prelatas, Kaišiadorių vyskupijos generalinis vikaras Juozapas Labukas. Pamokslą pasakė Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta, pabrėždamas šaulių darbo prasmingumą krašto saugumui, o rinktinės vėliavą pašventino Kaišiadorių parapijos klebonas kan. Alfonsas Varnas.

Po pamaldų iškilmės tęsėsi Kaišiadorių paradų aikštėje, kur su vėliavomis išsirikiavo visos šaulių rinktinės daliniai. Pirmiausiai įvyko šautuvų ir kulkosvaidžių įteikimo šauliams ceremonija. Tuomet šaulių ir gausiai susirinkusių kaišiadoriškių akivaizdoje kariuomenės vadas gen. S. Raštikis Trakų rinktinės vadui plk. ltn. V. Žutautui įteikė vėliavą ir pasakė kalbą, kuri palydėta ilgomis ovacijomis ir sugiedotu Tautos himnu, pritariant orkestrui. Paskui žodį šauliams tarė sąjungos vadas plk. P. Saladžius,

Lietuvos šaulių sąjungos 17-ųjų įkūrimo metinių šventė. Su kardu žygiuoja V Trakų šaulių rinktinės vadas V. Žutautas. Kaišiadorys. 1936 m. birželio 28 d. KšM.

Iškilmingas posėdis Žiežmarių (5) šaulių būrio 15-ųjų įkūrimo metinių šventėje. Viduryje – Lietuvos šaulių sąjungos garbės šaulys generolas J. Bulota. 1935 m. liepos 25 d. LNM.

pabrėždamas, *„jog šauliai turį atminti tai, kad lygiai yra svarbu ir dvasios ginklų stiprumas. Linkėjo visiems dirbti taip, kad lietuvis atgautų senovės garbę ir kad visiškai būtų nušveistas vytautinis kardas“*. Ovacijos sukeltos ne tik kariuomenės vadui, bet ir Garbės šauliui Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai, Vyriausybei bei Šaulių sąjungos vadui plk. P. Saladžiui. „Trimito“ žurnale plačiai aprašytoje šventėje atsispindi ir to meto nuotaikos: *„Trakų rinktinės šaulių dalinių paradas sudarė labai gražų įspūdį. Pirmiausiai iškilmės maršu pražygiavo vėliavos, toliau šauliai, šaulės, šauliai motociklininkai, dviratininkai. Didžiulėje Kaišiadorių sporto halėje buvo bendri šauliški-kariški pietūs, kurių metu taip pat pasakyta kalbų. Pirmiausia kalbėjo kariuomenės vadas brig. gen. St. Raštikis. Toliau nuotaikingai kalbėjo Kaišiadorių vysk. Kukta, linkėjęs šauliniam darbe kuo geriausios sėkmės, darnumo tarp dvasinių ir fizinių jėgų ir, Dievui laiminant, Lietuvai amžinai išlaikyti nepriklausomybę. Pabrėždamas, kuriomis linkmėmis turi būti kreipiamas šaulinis darbas, kalbėjo Šaulių S-gos vadas plk. Pr. Saladžius. Jis nurodė reikalą visiems šauliams ir apskritai lietuviams būti stipriems dvasia, nepasiduoti sprogdinamiems iš vidaus, neklausyti tų, kurie žemina mūsų vyriausybę ir Vyriausiąjį Ginkluotųjų Pajėgų Vadą Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną, o visados turėti ryžtingą nuotaiką, būti dvasios ąžuolais. Pažymėdama būtiną reikalą mūsų moteris daugiau įtraukti į šaulinį darbą, kalbėjo šaulių moterų vadė Pūtvytė-Marcinkevičienė. Ji drauge Trakų rinktinei perdavė linkėjimus Emilijos Pūtvienės vardu. Šaulius gražiai pasveikino dim. gen. J. Bulota. Perduodamas kaišiadoriškių padėką kalbėjo kun. Slavynas, Trakų rinktinės tarybos narys. Nutarta pasiųsti sveikinimus Respublikos Prezidentui Antanui Smetonai ir ats. brig. gen. J. Černiaus vadovaujamai vyriausybei. Šventė baigėsi gražiais šaulių pasirodymais. Nors dėl lietaus visa programa ir nebuvo įvykdyta, tačiau ir tai, ką šauliai parodė, buvo labai gražu. Iškilmingai nuleidžiant didžiąją vėliavą kalbėjo Šaulių S-gos vadas plk. Pr. Saladžius. Vakare buvo suvaidinta „Ne sau žmonės“.*

Ko gero, artėjant karo nuojautai po ilgų metų konkurencinės nesantaikos tarp Vyriausybės ir Bažnyčios, trinties tarp vietinių nacionalistinių ir klerikalinių jėgų, šioje kaišiadorietiškoje šventėje vėl matome tą patriotinę vienybę ir lygybę, kuri tarp jų pasireiškė 1918–1920 m.

BŪRIŲ ŠVENTĖS

Kiekvienas būrys savo metines šventes šventė atsižvelgdami į susikūrimo datą arba prisiderindami prie žymesnių vietinių švenčių. Pavyzdžiui, Žaslių būrys ją minėdavo balandžio 23 d. – Šv. Jurgio dieną. Tą dieną Žasliuose vykdavo ir atlaidai. Žaslių šauliai paprastai rinkdavosi Žaslių pradžios mokykloje, o jeigu šventė didesnė ir vykdavo lauke – prie valsčiaus savivaldybės. Darsūniškio ir Žiežmarių būriai savo šventę švęsdavo liepos pabaigoje. Kaišiadorių būrys – dažniausiai rugpjūčio 6 d., kai Kaišiadorių katedroje vykdavo vietiniai atlaidai, arba artimu šiai datai metu. Kaišiadoriečiai šauliai dažniausiai rinkdavosi Kaišiadorių vidurinėje mokykloje. Pavyzdžiui, 1928 m. rugpjūčio 6 d. Kaišiadorių būrys 11 val. ryto su vėliava ir savo orkestru rikiuotėje atėjo į bažnyčią. Po pamaldų susirinko Kaišiadorių vidurinėje mokykloje, kur įvyko iškilmingas posėdis. Trakų apskrities viršininkas A. Steikūnas *„gražioje kalboje pabrėžė, kad šaulys visų pirma turi būti geras lietuvis, tikras tautietis, persisunkęs tėvynės meile. Kariškas paruošimas turi būti ypatingai stiprus, nes mums ne šiandien, tai ryt gal reikės atgauti Vilnių“*.

Štai kaip atrodė eilinė metinė Žaslių būrio šventė 1930 m. balandžio 23 d. „Trimito“ žurnale išspausdintas šventės aprašymas rodo, kad žmonių dalyvavo labai daug („žmonių tūkstančiai dalyvavo“), apsilankė ir kaimyninių būrių šauliai. Iškilmės prasidėjo bažnyčioje, kur Šv. Mišias laikė kun. Leonas Petkelis. Kun. L. Petkelis buvo labai iškalbus, todėl kviečiamas į kitas parapijas, pats buvo nusipelnęs šauliams ir netgi apdovanotas Šaulių žvaigžde, nes buvo praėjęs kovų krikštą dar tarnaudamas Perlojoje vykstant kovoms su lenkų kariuomene dėl „Perlojos respublikos“. Žaslių bažnyčios šventoriuje kun. L. Petkelis prisaikdino naujus šaulius. Rikiuotę pravedė būrio vadas Benediktas Bičkauskas. Grojo dūdų orkestras. Prie Žaslių valsčiaus savivaldybės, kur 1928 m. pastatytas kryžius Lietuvos nepriklausomybės 10-mečiui, įvyko paradas. Žaslių būrio šaulius pasveikino apskrities karo komendantas plk. Vincas Šaudzis, komendantūros karininkas kpt. Pranas Juodvalkis, rinktinės vadas kpt. Jurgis Balickaitis. Taip pat būrį pasveikino Žaslių pradžios mokyklos vedėjas Jonas Jakštas – vietinių jaunalietuvių ir tautininkų vardu, Albertas Didelis – Kaišiadorių būrio vardu ir Jonas Verbiejus – Vilniui vaduoti sąjungos vardu. Raštu sveikinimą atsiuntė „Trimito“ žurnalo redakcija. Būrio pirmininkas Jonas Norvaiša padėkojo svečiams už apsilankymą ir širdingus linkėjimus. Šauliai sušuko griausmingus „valio“ Lietuvos Prezidentui, kariuomenei, Šaulių sąjungos vadovybei ir svečiams. Po sveikinimų Žaslių šauliai pražygiavo pro vadovybę iškilmių maršu. Pasibaigus iškilmingajai daliai būrio vadas svečius pakvietė arbatos. Vakaro programoje buvo vaidinama drama „Aušros sūnūs“. „Trimite“ džiaugiamasi: *„Bendrai šaulių būrio metinė šventė praėjo vykusiai. Matyti, nemaža pasidarbuota. Daugelis šaulių uniformą įsitaisę“*.

Dar iškilmingiau būrio metinė šventė vyko kitais metais, kai Žaslių būrys minėjo savo 10-metį. 1931 m. balandžio 23 d. jau iš pat ryto visas miestelis pasipuošė tautinėmis vėliavomis. Pusę dešimtos

V Trakų šaulių rinktinės 20-ųjų įkūrimo metinių šventė. Rinktinės šaulius sveikina Lietuvos kariuomenės vadas generolas S. Raštikis (centre), dešinėje – Lietuvos šaulių sąjungos vadas pulkininkas P. Saladžius, kairėje – V Trakų šaulių rinktinės vadas pulkininkas V. Žutautas. Kaišiadorys. 1939 m. gegužės 14 d. *Trimitas*. 1939 m., nr. 20. LMAVB.

šauliai susirinko prie Žaslių valsčiaus savivaldybės, kur stovėjo nepriklausomybės 10-mečiui statytas paminklinis kryžius, buvo stiebas vėliavai. 10 valandą pakelta tautinė vėliava. Pirmiausiai kalbą pasakė mokytojas Andrius Kazla. 11 valandą šauliai, vadovaujami ats. ltn. Benedikto Bičkausko, nešini būrio vėliava nužygiavo į bažnyčią. Po pamaldų šventoriuje kan. Matas Cijūnaitis priėmė naujokų priesaiką. Po to šauliai ir didelė minia žmonių vėl nužygiavo prie nepriklausomybės paminklo, kur buvo įrengti iškilmingi sutikimo vartai, su juose iškabintais Šaulių sąjungos vieno iš įkūrėjų Vlado Putvinskio-Pūtvio, Lietuvos Prezidento Antano Smetonos portretai, Lietuvos herbas – Vytis, Vilnių simbolizuojantys „Geležinis vilkas“ ir „Gedimino pilis“, taip pat užrašas: „Šiuo keliu mes eisim į Vilnių. Būkim pasiruošę“. Tame kelyje ir įvyko šaulių paradas, kurį priėmė Trakų karo komendantas plk. V. Šaudzis, tardamas ir pasveikinimo žodį. Po parado prasidėjo iškilmingas posėdis, kurį atidarė būrio valdybos pirmininkas J. Jakštas. Sugiedojus tautos himną į garbės prezidiumą pakviestas karo komendantas, Trakų pasienio baro viršininkas A. Virbalis ir Trakų V rinktinės vadas, mokytojas iš Kaišiadorių J. Taškūnas. Į darbo prezidiumą susėdo ats. ltn. B. Bičkauskas, mokytoja E. Šilytė ir mokytojas A. Kazla. Būrį raštu pasveikino Lietuvos šaulių sąjungos valdybos pirmininkas su sąjungos viršininku ir kiti, o žodžiu – Trakų pasienio baro viršininkas, Trakų apskrities viršininko vardu – J. Taškūnas ir kiti, kaip ir paprastai – jaunalietuvių, tautininkių ir Vilniui vaduoti sąjungų vardu. Po sveikinimų būrio valdybos pirmininkas J. Jakštas apžvelgė būrio 10-mečio istoriją. Sugiedojus Tautos himną, posėdis baigtas. 19 valandą nuleidžiant vėliavą J. Jakštas vėl pasakė žodį. Galiausiai vakarinėje programoje 20 valandą kino salėje suvaidinta keturių veiksmų drama „Varpininkai“.

Tuo tarpu 1934 m. Kaišiadoryse įvyko net dvi didelės šaulių šventės. Birželio 17 d. Kaišiadoryse vykusios „Tautos dienos“ metu šauliai paminėjo rinktinės 15-os metų sukaktį, o rugsėjo 1 ir 2 dienomis paminėta Kaišiadorių būrio 15-os metų sukaktis. Rugsėjo 1 d. vakare šauliai susirinko „tautiniame sodelyje“ prie stoties, iš kur su fakelais nuvyko į kapines pagerbti žuvusių karių. O rugsėjo 2 d. Kaišiadorių miestelis pasipuošė tautinėmis vėliavomis, vyko pamaldos, paradas stoties aikštėje. Geležinkelio stoties salėje įvyko iškilmingas posėdis, kalbėjo daug sveikintojų. Po posėdžio *„šauliai ir kviesti svečiai skaniai pavalgė pačių šaulių virtų kopūstų ir avienos ir pagurkšnojo alučio“*. Vakare Kaišiadorių vidurinės mokyklos salėje vyko spektaklis. Šventėje dalyvavo ne tik Kaišiadorių būrio, bet ir visos Kaišiadorių kuopos šauliai.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio šaulys Tiškevičius užstalėje. Apie 1939 m. Fotografiją pateikė T. Šimašiūtė.

Artėjant karo nuojautoms keitėsi ir būrių metinių švenčių akcentai. Pavyzdžiui, 1939 m. birželio 11 d. Žaslių būrio šventėje pagrindinis akcentas buvo ginklų įteikimas prie valsčiaus savivaldybės. Lėšas Žaslių šaulių ginklams aukojo daugybė žasliečių. Pavyzdžiui, akcinė bendrovė „Miškas“ – 700 litų, Pileikos – 250 litų, po 125 litus paaukojo Žaslių gydytojas J. Trapidas, mokytoja Butkaitė, Žaslių valsčiaus savivaldybė, Žaslių smulkaus kredito draugija, 50 litų davė Žaslių vaistininkas Aranė, mokytojas Šemežys ir Joffe, po 30 litų – Levinas, Babušai, agronomas Česenka, po 25 litus – Žaslių viršaitis J. Lukoševičius, P. Majauskas, Kotas, Galantas, Saikevičius ir daug kitų asmenų mažesnėmis sumomis. Žaslių parapijos klebonas kan. M. Cijūnaitis paaukojo 20 senovinių aukso rublių, o Žaslių šaulių kuopos vadas ats. ltn. A. Baumilas – vestuvinį žiedą. Žaslių šauliams įteikti 2 lengvieji kulkosvaidžiai ir 16 šautuvų. Šventės pabaigoje šauliai pademonstravo sporto pratimus su šautuvais, o šaulės pašoko tautinius šokius. Vakare įvyko gegužinė, kurioje pirmąjį kartą griežė neseniai įsisteigęs vietinio šaulių būrio orkestras.

Kitos šventės ar minėjimai, kuriuos organizavo arba jose aktyviai dalyvavo rinktinės būriai – Joninės, Klaipėdos krašto prijungimo diena, Kražių skerdynių sukaktuvės, vyrų, tarnavusių Rusijoje, paminėjimas, „tautiškos visuomenės“ diena, Vilniaus vadavimo diena, Prezidento A. Smetonos 60-ojo gimtadienio minėjimas, Dariaus ir Girėno žuvimo metinės, Motinos diena, V. Putvinskio-Pūtvio mirties metinių minėjimas ir t. t.

ŠAULIAI BENDROSE ŠVENTĖSE

Be šaulių dalyvavimo buvo sunkiai įsivaizduojama bet kuri visuomeninė, valstybinė šventė ar netgi pramogai skirta gegužinė. Dalyvaudami bendrose šventėse šauliai turėjo galimybę skleisti savo idėjas platesnei auditorijai, patraukti į savo gretas kitus, pademonstruoti tvirtą Lietuvos nepriklausomybės palaikymą ir viešąją vienybę. Ilgainiui šauliai perėmė organizacinę iniciatyvą rengiant Klaipėdos prijungimo dienos minėjimą, kariuomenės dienos minėjimą lapkričio 23 d., o kai kuriose vietose netgi Joninių ar Motinos dienos šventimą. Šauliai aktyvūs ir pastebimi Vasario 16-osios renginiuose, Tautos šventėje rugsėjo 8 d., gedulo dienos minėjime prisimenant Vilniaus okupaciją spalio 9 d. Taip pat šauliai nepamiršdavo savo ideologo V. Putvinskio-Pūtvio metinių, Prezidento A. Smetonos jubiliejaus, Dariaus ir Girėno žūties metinių. Trakų (Kaišiadorių) apskrities moterys šaulės ėmėsi iniciatyvos bendruomenėse organizuoti Jonines, Motinos dieną. 1930 m. šauliai aktyvūs minint Vytauto Didžiojo metus. Negana to, šaulių sąjunga buvo patvirtinusi šauliams privalomų organizuoti švenčių ir minėjimų sąrašą. 1936 m. šiame sąraše net 18 švenčių.

NEPRIKLAUSOMYBĖS DIENA

Pagrindinė šventė tarpukario Lietuvoje buvo vasario 16 d. minima Nepriklausomybės diena, **Kaišiadoryse** švęsta nuo 1920 m. iki 1940 m. Šventėje didelis dėmesys skiriamas Lietuvos istorijai (Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės galybės nuo jūros iki jūros priminimui, Liublino unijos pragaištingumui, Abiejų Tautų Respublikos padalijimams, 1831 ir 1864 metų sukilimams, knygnešiams, nepriklausomybės kovoms 1918–1923 m.).

Iškilmingumu pasižymėjo Nepriklausomybės dienos minėjimas kiekviename miestelyje, net jeigu tai nebuvo jubiliejinė šventė. Pavyzdžiui, 1935 m. **Žiežmariuose** šventė vyko net dvi dienas. Išvakarėse „Aušros“ kino teatro salėje Žiežmarių šaulių būrys vietiniams mokiniams surengė vakarą, suvaidindami keturių veiksmų dramą „Kruvinais keliais“ – apie okupuoto krašto lietuvių gyvenimą, kurį stebėjo apie 300 mokinių. Vasario 16 d. bendrose iškilmėse miestelyje dalyvavo šauliai, jaunalietuviai, tautininkai, gaisrininkai, mokyklos, kitos organizacijos. Pamaldas bažnyčioje laikė prel. B. Sužiedėlis. Po pamaldų su šaulių orkestru

Vasario 16-osios minėjimas Žiežmariuose. Centre stovi Žiežmarių (5) šaulių būrio orkestras ir šauliai su būrio vėliava. 1933 m. LNM.

Nepriklausomybės 10-mečio minėjimas Onuškyje. Dešinėje su Vyčio paveikslu ir vėliavomis stovi vietos šauliai. 1928 m. gegužės 15 d. Fotografija iš monografijos „Onuškis“.

eisena patraukė į kapines ir pagerbė karius, žuvusius už laisvę. Organizacijos padėjo vainikus, šaulys Tilindis pasakė kalbą, o choras sugiedojo „Kritusiems kariams“. Po to iškilmės tęsėsi prie Laisvės paminklo miestelio centrinėje aikštėje. Čia kalbas pasakė Žiežmarių šaulių būrio pirmininkas agronomas J. Sabas, mokytojai K. Šemežys ir Baumilas. Pasveikinimai nusiųsti Lietuvos Respublikos Prezidentui, krašto apsaugos ministrui ir šaulių sąjungos vadovybei. Pabaigoje parodytas tas pats vaidinimas „Kruvinais keliais“. Šventei prisirinko pilna salė, pavėlavusiems nebeliko vietų, o „vaidinimą žiūrėjo ir apskr. tautininkų valdybos pirmininkas p. Mičiulis su ponia“.

Spektakliu Nepriklausomybės dieną 1935 m. vasario 16 d. paminėjo ir **Gegužinės** šaulių būrys. Gegužinės parapijos salėje jie surengė viešą vakarą, kuriame trijų veiksmų dramą „Birutė“ stebėjo apie 170 žmonių, nors renginys buvo su bilietais. Po vaidinimo vyko šokiai. Renginį stebėjęs Žaslių nuovados policininkas V. Urbonavičius pastabose pasižymėjo, kad „tvarka buvo pavyzdinga“.

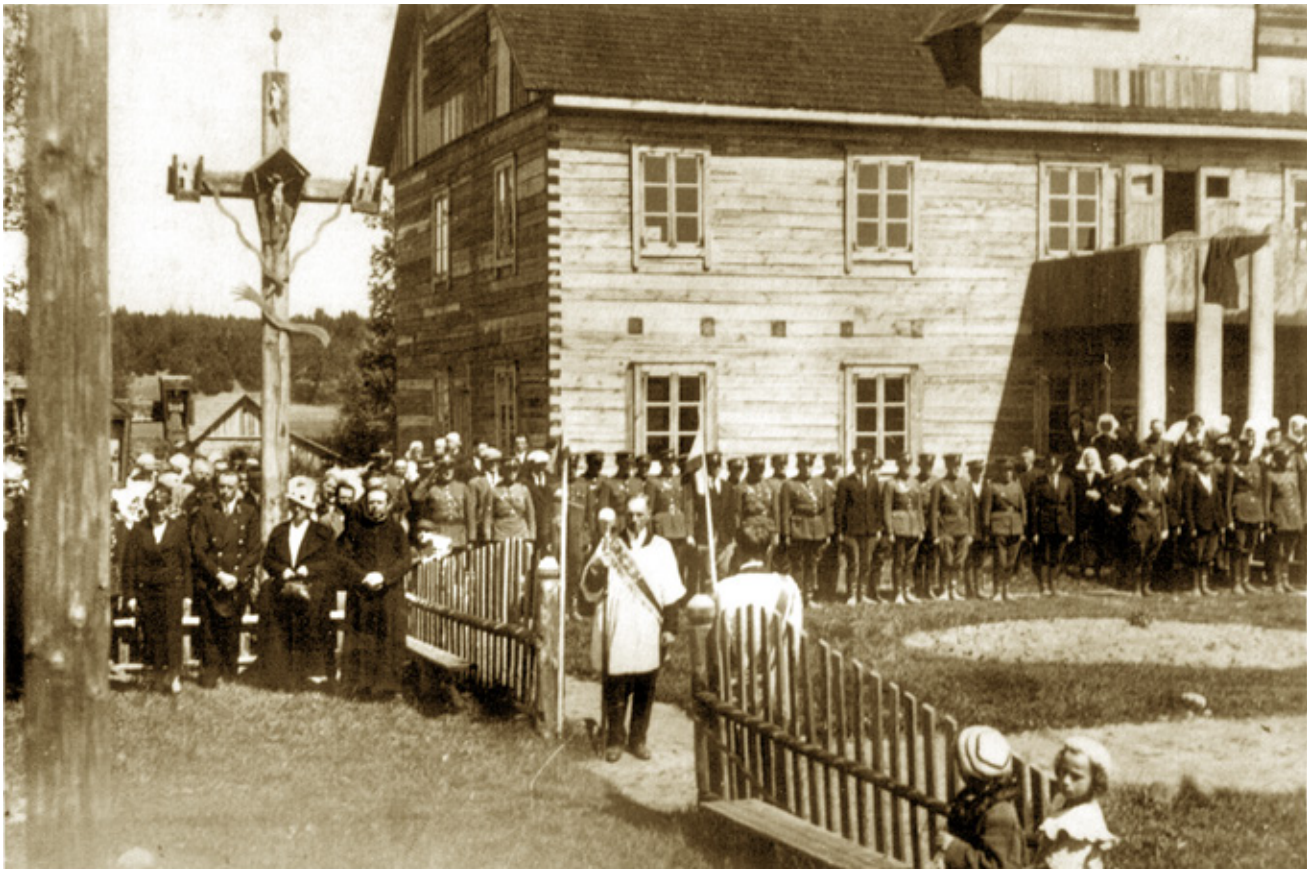
Tą pačią dieną (1935 m. vasario 16 d.) **Kaišiadoryse** 17-os Nepriklausomybės metinės paminėtos panašiai, kaip anksčiau, tačiau tą dieną dar buvo iškilmingai atidaryti naujai pastatyti mūriniai pradžios mokyklos rūmai. Iki 8 valandos ryto visi namai, įstaigų ir organizacijų būstinės iškabino tautines vėliavas, languose išstatė Vyčio ženklą, Respublikos Prezidento A. Smetonos ir dr. J. Basanavičiaus portretus. 9 val. 30 min. prie geležinkelio stoties esančiame „tautiniame sodelyje“ iškilmingai iškelta tautinė vėliava. Dalyvavo šauliai, kitos organizacijos, mokyklos ir visuomenė, o paskui su vėliavomis rikiuotėje patraukė į Katedrą pamaldoms. Po pamaldų šauliai ir kitos organizacijos bei mokyklos išsirikiavo paradui aikštėje prie Trakų (Kaišiadorių) apskrities savivaldybės rūmų. Tuomet visi Kap. Gudyno gatve patraukė link pastatytos naujos pradžios mokyklos, kur ją pašventino pats Kaišiadorių vyskupas, o paskui toje pačioje mokykloje įvyko ir iškilmingas posėdis su tai šventei pritaikyta paskaita. 17 val. vakaro iškilmingai nuleista tautinė vėliava, čia vėl neapsieita be šaulių rikiuotės. Galiausiai 19 val. vakaro naujai pašventintoje mokykloje tęsėsi vakarinė programa: vaidinimas, deklamacijos, „baletas“, dainos ir kt. Labai panašios buvo ir kitų metų programos. Tiesa,

1937 m. programoje papildomas dėmesys skirtas dr. Jonui Basanavičiui, taip paminint jo mirties dešimtmetį.

Kaišiadoriečių šaulių vaidinimai Nepriklausomybės dienos proga atitiko šventės dvasią. Pavyzdžiui, 1936 m. vasario 16 d. rinktinės teatras paruošė kaišiadoriečiams S. Žemaičio parašytą penkių veiksmų dramą „Leitenantas Antanas“. Be panelių Puišytės ir Komliauskaitės joje vaidino ponios Blekaitienė ir Meškelienė, taip pat teatro trupės režisierius B. Čerekas ir du aktyvūs šauliai – Marma bei Lekavičius.

Vasario 16-osios šventė neapsieidavo ne tik be šaulių teatralų, bet ir choristų, orkestrantų, kalbėtojų, organizatorių ir jų padėjėjų, kurių nepamatysi ant scenos, bet be jų rūpesčio šventė netaptų jauki. Aišku, įspūdingiausi Nepriklausomybės dienos šventės minėjimai vyko jubiliejiniais metais – 1928 m. ir 1938 m. Tiesa, 1928 m. šventė buvo švenčiama du kartus – kiek kukliau vasario 16-ąją ir žymiai masiškiau gegužės 15-ąją. Pavyzdžiui, 1928 m. gegužės 15 d. Onuškyje šventė prasidėjo 9 val. vėliavos pakėlimu. Iš kaimų atvyko daugybė žmonių su tautinėmis vėliavomis, vyko eisena. 10 val. bažnyčioje buvo pamaldos su tai progai tinkančiu pamokslu, po to vyko atskiros pamaldos už žuvusiuosius, Lietuvos nepriklausomybę. Po pamaldų visi dalyvavusieji organizuota eisena nuėjo prie Onuškio valsčiaus savivaldybės namų, kur pašventinti būsimo paminklo pamatai ir perskaitytas vyriausybės manifestas. Nuo valsčiaus namų eisena pasuko į Onuškio kapines, kur buvo pašventintas žuvusiems už Lietuvos laisvę pastatytas paminklas ir pasakyta prakalba. Paminkle padarytas įrašas: *„1918–1928 m. žuvusiems broliams už Lietuvos laisvę, Tegul būna Jums lengva Lietuvos žemelė, Onuškio visuomenė“*. Iš kapinių šventės dalyviai sugrįžo į miestelį, į centrinę turgaus aikštę, kur buvo skaitoma paskaita ir pasakytos dar kelios šiai progai tinkančios kalbos. Vakare įvyko gegužinė. Apibendrindamas šią šventę Onuškio policijos nuovados viršininkas Andrius Taraila pažymėjo, kad dalyvavo apie 1500 žmonių, jų „ūpas geras“.

Kaišiadoryse 1938 m. vasario 16 d. šventę pradėjo trimitininkai, skelbę šventės pradžią, taip pat dalyvavo įvairios kitos organizacijos, mokiniai, grojo orkestras. Be to, vyko vaidinimai, tautiniai žaidimai, skambėjo dainos. Šauliai šia proga nepraleido galimybės rinkti aukas šaulių namų statyboms, dalino nemokamus sąjungos leidinius. Šauliai rūpinosi tautinių vėliavų iškabinimu, ragino jas įsigyti, rinko tam pinigus.

Kariuomenės ir visuomenės šventė Gegužinėje. 1936 m. gegužės 17 d. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

Kariuomenės ir visuomenės šventė. Kaišiadorys. Apie 1938–1939 m. KšM.

„KARIUOMENĖS IR VISUOMENĖS SUARTĖJIMO ŠVENTĖ“

Viena iš labiausiai sukarintų švenčių buvo nuo 1935 m. pradėta minėti „Kariuomenės ir visuomenės suartėjimo šventė“ arba kitaip – karškos propagandos diena. Šventę nutarta įtraukti į valstybinių švenčių sąrašą ir rengti ją kiekvienų metų gegužės mėnesį. Šventėje stengiamasi iškelti kariuomenę, kaip tautos gynėją, o šauliams pavesta prisidėti prie šios šventės organizavimo. Iškilmės prasidėdavo nuo pamaldų bažnyčiose, tuomet buvo organizuojamas paradas, kapų lankymas ir iškilmingi posėdžiai ar paskaitos. Didžiausios iškilmės buvo organizuojamos laikinojoje sostinėje Kaune. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje pagrindiniai šventės minėjimo centrai buvo Kaišiadoryse, Vievyje, Kruonyje, Kietaviškėse, Aukštadvaryje, Onuškyje, Žilinuose, Gegužinėje.

Mažesni būriai švenčių metu turėjo prisijungti prie didesnių. Tačiau kartais ir mažesniuose miesteliuose ši šventė savo masiškumu ir atraktyvumu galėjo lenkti vykstančias didesniuose miesteliuose. Pavyzdžiui, atokiausiame Trakų apskrities pakraštyje – prie Neries esančiame mažame **Gegužinės** bažnytkaimyje – 1938 m. gegužės 22 d. įvyko didžiulis paradas ir minėjimas, kurį organizavo vietinis klebonas kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas, kuris ir pats tapo šaulių nariu. Dalyvauti iškilmėse iš Gaižiūnų poligono buvo pakviesta mokomoji pėstininkų kuopa ir viena artileristų baterija. *„Kariuomenę iškilmingai sutiko bažnytkaimio klebonas kun. Milžinas su visais savo parapijiečiais šaukdami garsų valio. Po to kun. Milžinas pasakė kalbą, visą laiką kalbėdamas didžiausiu džiaugsmu, nuolankumu į kariuomenę ir visuomenę, tuo pačiu ragindamas savo parapijiečius rašytis į šaulių organizaciją. Pamaldoms pasibaigus buvo poligono komendanto žodis ir ginklų įteikimas šauliams. Įteikus ginklus, kun. Milžinas dar kartą tarė padėkos žodį už įteiktus ginklus ir kariuomenės atsilankymą. Baigus pietauti buvo surengti šokiai parapijos aikštelėje. Kariuomenė išvyko iš miestelio apie 22 val., ir vėl kunigas su parapijiečių dauguma išleido dar kartą dėkodamas už atsilankymą ir šaukdami valio“.* Netgi spaudoje išspausdinta įspūdinga fotografija, kaip kun. N. Švogžlys-Milžinas sako prakalbą užsilipęs ant tanko.

Vievyje 1938 m. „kariuomenės ir visuomenės dienos“ proga vieviškiai vietiniam šaulių būriui padovanojo kulkosvaidį, kurį iškilmingoje ceremonijoje Vievio valsčiaus viršaitis Jonas Markevičius perdavė į šaulių bataliono vado ats. ltn. Prano Vaitaičio rankas. Šis padėkojęs perdavė

kulkosvaidį saugoti Vievio būrio vadui Petrui Janutėnui. „Trimite“ rašoma, kad „Kariuomenės ir Visuomenės šventės iškilmės praėjo labai sklandžiai ir iškilmingai“.

Aukštadvaryje 1938 m. gegužės 15 d. Kariuomenės ir visuomenės šventėje svečiavosi ulonų būrys, kuriuos triukšmingu „valio“ pasitiko ir gėlėmis apibėrė išsirikiavę Aukštadvario progimnazijos, Žemės ūkio mergaičių mokyklos ir kiti mokiniai. Prie pastatytų sutikimo vartų svečius su duona ir druska pasitiko tautiškais drabužiais apsirengusi močiutė ir Aukštadvario viršaitis Juozas Bingelis. Po pamaldų bažnyčioje – šventės dalyvių eisena į kapines prie žuvusių dėl Lietuvos laisvės gynėjų kapo. Čia kun. Kazimieras Trimonis pasakė jaudinantį pritaikytą šventei pamokslą. Vėliau turgaus aikštėje įvyko paradas ir ginklų įteikimas. Vieną kulkosvaidį pasienio policininkai įteikė svečiams ulonams, o antrą – vietiniam šaulių būriui. Ta proga ulonų būrio vadas ltn. J. Mikšys ir Aukštadvario šaulių kuopos vadas ats. ltn. I. Karpavičius pasakė padėkos kalbas. Po iškilmingo posėdžio įvyko bendri su ulonais pietūs, o vakare Aukštadvario pradžios mokyklos salėje ulonų garbei surengtas vakaras su šaulio Broniaus Narausko vadovaujamojo choro koncertu.

„TAUTOS DIENA“
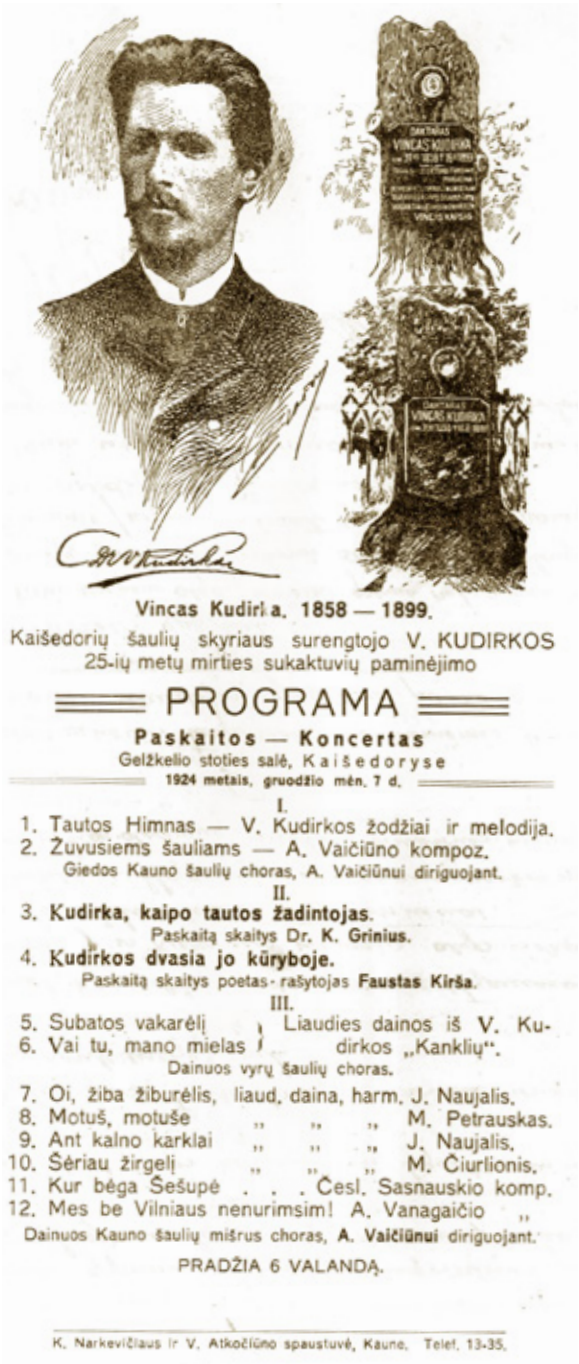
Kaip valstybinė šventė „Tautos diena“ minėta kasmet rugsėjo 8 d. Pavyzdžiui, apie 1931 m. rugsėjo 8 d. švęstas „Tautos dienas“ šaulių žurnalas „Trimitas“ gavo net kelis laiškus iš Trakų apskrities (Žiežmarių, Kaišiadorių, Žaslių) bei kitų Lietuvos vietų. Apibendrintas šių švenčių vaizdas atrodė taip: tą dieną miestai, miesteliai ir net kaimai pasipuošė vėliavomis, o vakare buvo iliuminuoti, vyko iškilmingi vėliavos pakėlimai ryte ir nuleidimai vakare, pamaldos bažnyčiose, šaulių paradai, kritusiųjų kovose dėl Lietuvos nepriklausomybės pagerbimas, paskaitos, iškilmingi susirinkimai.

Tačiau be šios kiekvienų metų kalendoriuje figūruojančios dienos atskiri regionai ir netgi miesteliai siekė surengti pavienes grandiozines šventes, kurios tapdavo lietuviško tautiškumo manifestacijomis. Tokios ypatingos šventės kasmet surengti nebuvo įmanoma, nes jai reikėjo mobilizuoti visus įmanomus išteklius.

Pavyzdžiui, **Kaišiadoryse** tokia „tautinė diena“ pradėta planuoti jau 1933 m. ir vienu iš jos iniciatorių tapo naujasis Trakų apskrities karo komendantas plk. ltn. Vladas Žutautas. Renginio planavimas vyko beveik metus ir ši šventė tapo

Lietuvos šaulių sąjungos laikraštyje „Trimitas“ publikuotas fotografijų koliažas iš Kaišiadoryse vykusios Tautos dienos šventės 1934 m. birželio 17 d. *Trimitas* 1934 m., nr. 25. LMAVB.

Vincas Kudirka. 1858 — 1899.
Kaišedorių šaulių skyriaus surengtojo V. KUDIRKOS
25-ių metų mirties sukaktuvių paminėjimo

PROGRAMA

Paskaitos — Koncertas
Gelžkelio stoties salė, Kaišedoryse
1924 metais, gruodžio mėn. 7 d.

I.
1. Tautos Himnas — V. Kudirkos žodžiai ir melodija.
2. Žuvusiems šauliams — A. Vaičiūno kompoz.
Giedos Kauno šaulių choras, A. Vaičiūnui diriguojant.

II.
3. **Kudirka, kaipo tautos žadintojas.**
Paskaitą skaitys Dr. K. Grinius.
4. **Kudirkos dvasia jo kūryboje.**
Paskaitą skaitys poetas-rašytojas **Faustas Kirša.**

III.
5. Subatos vakarėlį) Liaudies dainos iš V. Ku-
6. Vai tu, mano mielas) dirkos „Kanklių".
Dainuos vyrų šaulių choras.
7. Oi, žiba žiburėlis, liaud. daina, harm. J. Naujalis.
8. Motuš, motuše „ „ „ M. Petrauskas.
9. Ant kalno karklai „ „ „ J. Naujalis.
10. Šėriau žirgelį „ „ „ M. Čiurlionis.
11. Kur bėga Šešupė . . . Česl. Sasnauskio komp.
12. Mes be Vilniaus nenurimsim! A. Vanagaičio „
Dainuos Kauno šaulių mišrus choras, **A. Vaičiūnui** diriguojant.

PRADŽIA 6 VALANDĄ.

K. Narkevičiaus ir V. Atkočiūno spaustuvė, Kaune. Telef. 13-35.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio rengto vakaro, skirto paminėti V. Kudirkos 25-ąsias mirimo metines, programa. 1924 m. LCVA.

didžiausia visų laikų šventė, kuri kada nors yra vykusi Kaišiadoryse. 1934 m. birželio 17 d. švenčiant „Tautos dieną" į Kaišiadoris iš Kauno vyko net specialus traukinys, žmonių suplūdo apie 20 000. Į Kaišiadoris iš sostinės atvyko Lietuvos Prezidentas A. Smetona, vyriausybės nariai, Lietuvos šaulių sąjungos viršininkas plk. ltn. M. Kalmantas, šaulių sąjungos pirmininkas A. Žmuidzinavičius, šaulių moterų centro komiteto pirmininkė M. Žmuidzinavičienė ir kiti žymūs svečiai.

Trakų V šaulių rinktinė sumanė tą dieną tuo pačiu paminėti ir rinktinės 15-ąsias įkūrimo metines. Ties Kaišiadorimis Prezidentą sutiko šaulių dragūnų šimtinė, kuri automobilį lydėjo ligi pat Kaišiadorių. Čia ties garbės vartais Prezidentą pasitiko šaulių garbės kuopa, minios žmonių ir organizacijos. Priėmęs šaulių garbės kuopos paradą Prezidentas nuvyko į bažnyčią. Nuo sutikimo vietos iki pat Katedros šventoriaus stovėjo šaulių „špaleriai". Šauliai stovėjo rikiuotėje ir pagrindinės šventės vietoje – užmiestyje Žiebenos laukuose. Savo ilgoje kalboje Prezidentas pabrėžė, kad Trakų apskritis *„yra tas slenkstis, per kurį mes ar mūsų palikuonys, nes juk nežinia kada išmuš reikiama valanda, žengsime vaduoti apskrities centro senųjų Trakų, o per juos — ir visos Lietuvos sostinės Vilniaus"*. Šventės metu Prezidentas Šaulių žvaigždėmis apdovanojo Trakų rinktinės pirmininką Juozą Taškūną ir Žaslių būrio vadą Adolfą Baumilą. Pasibaigus kalboms iškilmių maršu pro prezidentinę estradą pražygiavo Trakų V šaulių rinktinė, vedama savo vado kpt. Petro Ciunio. *„Ėjo šauliai pėstininkai, šaulės moterys, daugybė dviratininkų ir smagia risčia pralėkė šaulių-dragūnų šimtinė. Žmonės šaulius pasitiko ovacijomis. Ypač triukšmingai sveikintos šaulės"*. Šauliai dalyvavo ir jungtiniame chore, atliko gimnastikos pratimus. Pabaigoje buvo raitųjų konkūrai, kuriems vadovavo Žiežmarių šaulys J. Sutkus, arklių lenktynės su kliūtimis. Šventė buvo transliuojama netgi per radiją visai Lietuvai.

Šauliai „tautiškose dienose" pastebimi ir tolimesniuose miesteliuose. Pavyzdžiui, 1935 m. **Kruonyje** vyko didelė „tautiškos visuomenės" šventė, kurioje susirinko apie 4000 žmonių, o šventės centre figūravo šauliai. „Tautiškosios visuomenės" šventei organizuoti buvo sudarytas komitetas, kuriam vadovavo mokytojas ir šaulys Aleksandras Bieliauskas. Šventėje svečiavosi ir apskrities vadovai – Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys, Trakų V šaulių rinktinės vadas kpt. Petras Ciunis, mokyklų inspektorius Bronius Kliorė ir kiti. Pamaldų metu klebonas pašventino Kruonio šaulių būrio vėliavą. Po minėjimo vyko paradas, kuriame pro estradą pražygiavo Kruonio šauliai su nauja vėliava, jaunalietuviai (dauguma uniformuoti, taip pat su vėliava), mokyklų atstovai, jaunieji ūkininkai su vėliavomis, pavasarininkai, miškininkai ir kiti. Grojant maršui praėjo „gyvieji paveikslai" – mergaitė su karūna, ant kurios buvo užrašas „Lietuva" ir data „1919", ją lydėjo du maži kareiviukai ir tokie pat partizanai, po jų sekė panašiai apsirengusi, tačiau jau suaugusi moteris, kurią sekė du kariai ir du šauliai – vaizduojantys 1926-uosius. Dar toliau ėjo 1935-ųjų „Lietuva" – aukšto ūgio vyras ir ant jo sėdinti mergaitė su palydovais – dviem su žygio amunicija ir gerai ginkluotais kariais ir dviem uniformuotais šauliais. Pasibaigus istorinei inscenizacijai buvo parodyti sportiniai pratimai, kuriuos

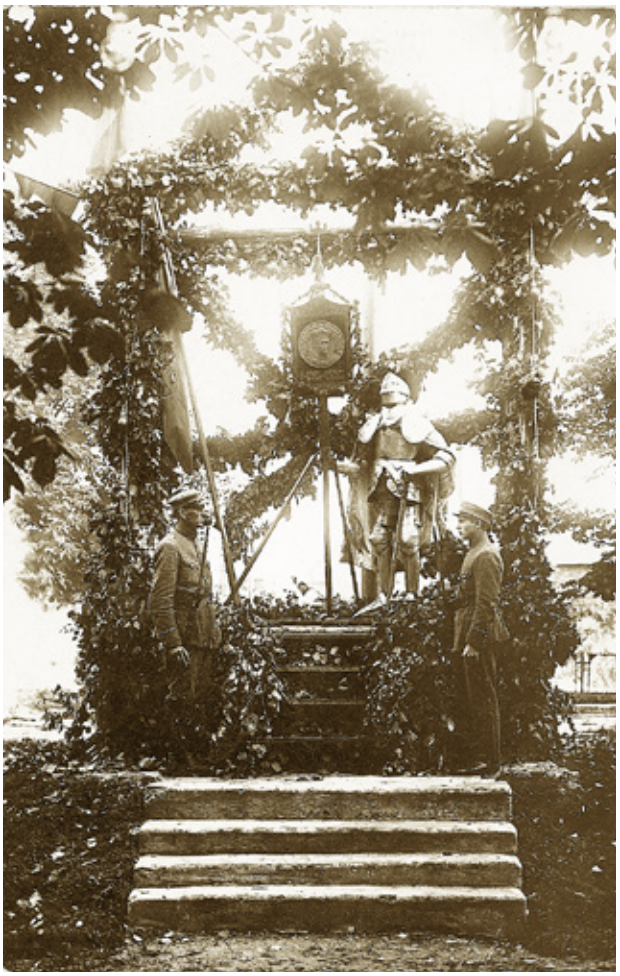
Šaulių organizuotas ąžuoliuko sodinimas Klaipėdos prijungimo prie Lietuvos sukakčiai paminėti Kruonio valsčiaus Vaiguvos kaime. XX a. 4 deš. Miknevičių šeimos fotografija.

demonstravo 350 pradžios mokyklų moksleivių ir 80 sportininkų. Dar vėliau pasirodė bendras pradžios mokyklų choras, o šventės pabaigoje, vakare, pušyne (Kruonio šile) vyko linksma gegužinė.

VYTAUTO DIDŽIOJO METAI

Dauguma švenčių tapo kalendorinėmis ir kartodavosi kiekvienais metais, tačiau 1930 m. visoje Lietuvoje ir visus metus buvo švenčiami „Vytauto Didžiojo metai“. Šventės pretekstas buvo didžiojo kunigaikščio Vytauto mirties 500 metų sukaktis. Ta proga atskiruose valsčiuose sudaromi minėjimo komitetai ir suplanuojami renginiai visiems metams. Šia proga buvo statomi paminklai, miestuose ir miesteliuose atsirado Vytauto vardu pavadintų gatvių, tapo populiaru vaikams suteikti Vytauto vardą. Pagrindiniu šventės akcentu tapo Vytauto Didžiojo paveikslo kelionė per Lietuvą. Diena, kai paveikslas būdavo atnešamas į miestelį ir tapdavo kulminaciniu visų metų renginiu. 1930 m. rugpjūčio 15 d. didžiojo kunigaikščio paveikslas nuo Paparčių pusės atkeliavo į Žaslius, po to į Kaišiadoris, o 16 dieną keliavo į Žiežmarius, Kruonį ir Darsūniškį.

Pavyzdžiui, **Žiežmarių** aikštėje paveikslą pasitikęs Vytauto Didžiojo komiteto Žiežmarių skyriaus pirmininkas Abramavičius pasakė entuziastingą kalbą, jungtinis Kaišiadorių ir Žiežmarių orkestras sugrojo Lietuvos himną, buvo perskaityta malda Vytautui, pasirašyta specialioje raportų knygoje. Giedant chorui ir grojant orkestrui eisena patraukė pro išleidžiamuosius vartus

Šaulių garbės sargyba prie Vytauto Didžiojo paveikslo. Kaišiadorys. 1930 m. rugpjūčio 16–15 d. KšM.

link Kruonio. Ant sutikimo vartų buvo Birutės paveikslas, o ant išleidžiamųjų – Kęstučio, su užrašu: „Vytaute, tavo kardas galingas, atkreipk jį į Vilnių“. Paveikslą iki Kruonio lydėjo komiteto pirmininkas Abramavičius ir du komiteto nariai – Beiga ir Grigas, vietos šaulių būrys su orkestru, pavasarininkai, gaisrininkai, „Makabi“ organizacijos nariai. Pakeliui į Kruonį prie miško paveikslą sutiko ir toliau lydėjo Žiežmarių girininkas ir eiguliai. *„Keliaujant iš kaimų prie plento rinkosi daug žmonių pamatyti atvaizdą to pasakiško Didvyrio, apie kurį šiais metais taip daug kalbama ir spaudoje rašoma, o jam praeinant visi su pagarba nulenkė galvas. Iš šalies atrodė, kad atgimusi Lietuvos senovė ir Vytauto laikų gyvenimas tikrai atgijo mūsų kaimo žmonėse. Ir dažnai kartojami Tautos himno žodžiai: „Iš praeities tavo sūnūs te stiprybę semia“ retai kada esti taip širdingai suprantami, kaip matant tvirtus kaimo senius nuimant kepures prieš Didžiojo Vyro atvaizdą“*. Tą dieną paveikslas aplankė dar Kruonį ir Darsūniškį, o rugpjūčio 17 d. 14 val. pasiekė Jiezną. Įdomu, kad paveikslo kelionė įvyko taip, kaip ir buvo suplanuota (valandų tikslumu), pagal spaudoje iš anksto paskelbtą grafiką: 16 d. 11 val. atvyksta į Žiežmarius, 11.30 val. išvyksta į Kruonį, atvyksta 16 val., išvyksta į Darsūniškį 16.30 val., atvyksta 20 val., išvyksta į Jiezną 17 d. 8 val., atvyksta 14 valandą ir t. t.

Aukštadvaryje paveikslo belaukiant namai nuo ryto papuošti vėliavomis, Vytauto Didžiojo, Respublikos Prezidento ir kitais portretais, o vakare miestelis nušvito įvairiaspalvėmis iliuminacijomis. *„22 val. garsus šūvis pranešė, kad paveikslas artinasi. Uždegus laužus pasigirdo muzika ir dainos – Vytauto Didžiojo atvaizdas, Stakliškių šaulių būrio, gaisrininkų ir didelės žmonių minios lydimas, pasiekė Dr. V. Mongirdo dvarą, kame buvo paruošti gražūs vartai su užrašu: „Garbė Lietuvos Didvyriui“. Pats savininkas ilga kalba pasveikino garbingą Svečią. Toliau paveikslas, apšviestas daugybe fakelų, nešamas į miestelio centrą ir apsistojo prie šv. Dominiko (moksleivių) bažnyčios dailiai išpuoštų vartų. Ant jų užrašas: „Vytauto dvasia tegyvena mumyse“. Vytauto Didžiojo Komiteto vietos skyriaus vardu paveikslą sveikino vidurinės mokyklos direktorius p. J. Žilvitis. Po jo kalbos, visai miniai sugiedojus Tautos himną, dar kalbėjo Semeliškių būrio atstovas, o valstybinių bei savivaldybinių įstaigų viršininkai ir organizacijų pirmininkai pasirašė raportų knygoje. Prie paveikslo buvo pastatyta visai nakčiai šaulių garbės sargyba“*. Kitos dienos rytą paveikslas nuneštas į bažnyčią, kur klebonas pasakė ta proga pamokslą, prie vartų kalbą pasakė mokyklų inspektorius. Nuo šių vartų iki išleidžiamųjų vartų paveikslą nešė dr. V. Mongirdas, parapijos klebonas kun. F. Paškonis ir

V Trakų šaulių rinktinės šaulių rikiuotė atiduodanti pagarbą Rugsėjo 8-osios – Vytauto Didžiojo karūnavimo dienos šventėje. Kaišiadorys. 1930 m. NČDM.

Vytauto Didžiojo komiteto Vievio skyrius. Pirmoje eilėje iš kairės: dvarininkas A. Dluskis, stačiatikių dvasininkas Nedzveckas, skyriaus kasininkė, mokytoja, šaulė D. Kastantinavičienė, skyriaus pirmininkas, vaistininkas, vienas iš Vievio (11) šaulių būrio įkūrėjų J. Milančius, kun. J. Mincevičius, skyriaus sekretorius, mokytojas, šaulys V. Buinevičius-Buinys, pasienio policijos rajono viršininkas, šaulys P. Vaitaitis. Antroje eilėje iš kairės: „visų kaimiškos ir kariškos pramonės žinovystų meisteris“ J. Mikalauskas, Vievio seniūnas V. Cibulskis, Vievio valsčiaus viršaitis J. Markevičius, Vievio valsčiaus sekretorius K. Brazauskas. Trečioje eilėje: šaulys P. Bliujus ir šaulys S. Augustinavičius. 1930 m. NČDM.

V Trakų šaulių rinktinės šauliai ir Kaišiadorių bendruomenė lydi Vytauto Didžiojo paveikslą. Kaišiadorys. 1930 m. rugpjūčio 15–16 d. KšM.

Aukštadvario viršaitis Venzlauskas. Toliau prie žydų pastatytų vartų su užrašu „Eikime Vytauto keliais“ žydiškai kalbėjo rabinas R. Brazas. Pagaliau visa eisena pasiekė paskutiniuosius – parapijos statytus vartus – su ilgu užrašu: *„Vytaute Didysis – Lietuvos Kūrėjau, Jos Karaliau, Jos Krikščionintojau. Kvėpk ir piliečiams sąžinės ir proto, kad nesiduotų priešų gundomi. Kad krašto laimės – ne savęs ieškotų. Galingu darbu kilnia mintimi“*. Čia kalbas pasakė šaulių būrio pirmininkas mokytojas A. Rinkevičius, o visuomenės vardu – J. Simanavičius.

1930 m. rugpjūčio 18 d. Vytauto Didžiojo paveikslas nuo Aukštadvario atnešamas iki **Onuškio** miestelio. Onuškyje į iškilmes susirinko Vytauto Didžiojo komiteto Onuškio skyrius, šaulių būriai, vietinis Vilniaus vadavimo sąjungos skyrius, pavasarininkai, angelaičiai, valstybinių įstaigų darbuotojai ir *„dar didelė žmonių minia per 3500–4000“*. Kaip rašoma spaudoje, dėl didelio renginyje dalyvavusių organizacijų ir žmonių skaičiaus paveikslas iš Onuškio išlydėtas pusvalandžiu vėliau nei planuota, tačiau į Dusmenis spėjo laiku – lygiai 16 val., o po 40 minučių iš Dusmenų paveikslas išlydėtas į Daugus.

Šventinė eisena Darsūniškyje. Vyčio paveikslą su vėliava lydi ginklais nešini šauliai. XX a. 3 deš.

Rugsėjo 8-osios – Vytauto Didžiojo karūnavimo dienos iškilmės Žasliuose. Prie šventinių vartų Žaslių (7) šaulių būrio šauliai. 1930 m. NČDM.

Onuškio (10) šaulių būrio valdybos organizuotos Motinos dienos šventės dalyvės. Onuškis. 1935 m. gegužės 5 d. VDKM.

MOTINOS DIENA

Viena iš daugelio „Smetonos laikų“ kultūrinių naujovių, kuri oficialiai pradėta švęsti 1928 m. – Motinos dienos minėjimas. Šią naujovę ypač populiarino moterys-šaulės, kurios dažniausiai tapdavo ir pagrindinėmis jų organizatorėmis. Pavyzdžiui, 1935 m. gegužės 5 d. **Onuškyje** Motinos dienos šventę organizavo vietinis moterų šaulių būrys: *„Visos tautiškos organizacijos iš aikštės nužygiavo bažnyčion. Po mišių prisirinko pilnutėlė šaulių būrio salė žmonių. Močiutės sengalvėlės užėmė pirmąsias vietas, o 12 jų – garbės prezidiumą. Onuškio pr. mokyklos mokiniai sudainavo „Tu mano motinėle“, „Oi varge varge...“ ir pasakė motinos garbei gražių eilučių“*. Renginyje motinas sveikino Onuškio mokyklos vedėjas Leonas Lelešius, šaulių vardu – mokytojas Justinas Rūbas, jaunųjų ūkininkų ratelio (JŪR) vardu – mokytojas Aleksas Dragūnas, valsčiaus savivaldybės vardu – viršaitis Antanas Petrauskas, taip pat mokytojos Marcelė Sinkevičiūtė ir Antanina Maziliauskaitė (kuri skaitė ir pranešimą šia tema), girininkas Glatkauskas. Taigi, galima pastebėti, kad dauguma paminėtų organizatorių – aktyvūs šaulių organizacijos nariai. Šventėje dalyvavusios motinos buvo apdovanotos audiniais, skarelėmis, *bliuskelėmis*. Pabaigoje visi šventės dalyviai kartu su klebonu kun. Kazimieru Čibu ir vikaru kun. Jonu Šveju nusifotografavo prie didžiųjų Onuškio bažnyčios durų. Straipsnio autorius, aprašęs šią šventę, pabaigoje reziumuoja, kad *„švenčių nuotaika gali tik moterys taip sudaryti: jos jautrios, judrios, širdingos. Dzūkai ilgai minės taip gražiai atliktą motinos garbei šventę“*.

Gegužinė prie demarkacijos linijos, Panerių dvare. Pirmoje eilėje iš kairės ketvirtas – Vievio (11) šaulių būrio vadas P. Janutėnas, šeštas – V Trakų šaulių rinktinės vadas P. Ciunis, už jo – viena Vievio šaulių moterų būrio steigėjų D. Kastantinavičienė su pasienio policininku, šauliu P. Vaitaičiu.
Apie 1935 m. Fotografija iš ESVB Vievio filialo.

Ginklų įteikimas kariams. Žiežmariai. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė G. Naudžiūnas.

Šaulių garbės sargyba prie kunigo, rašytojo J. Tumo-Vaižganto portreto jo mirties paminėjimo iškilmėse „tautiniame sodelyje“ prie Kaišiadorių geležinkelio stoties. 1933 m. gegužės 7 d. Fotografiją pateikė A. Zeleniakas.

KARIŲ KAPŲ TVARKYMAS

Švenčių aprašymuose galima pastebėti, kad šauliai svarbiomis valstybinių ar visuomeninių švenčių dienomis nešdavo gėles į vietines kapines, pagerbdami per nepriklausomybės kovas žuvusius karius. Svarbu pažymėti ir tai, kad būtent šauliai artėjant šioms šventėms tuos kapus ir sutvarkydavo, prižiūrėdavo. Žuvę kariai pagerbiami kaip didvyriai, kaip karžygiai. Jų didvyriškumas išaukštinamas renginių metu sakomose kalbose, kapų priežiūra, gėlių padėjimu. Žuvę kariai buvo ne senų laikų mitiniai herojai, bet esamais laikais ir toje pačioje vietoje gyvenę žmonės, todėl buvo geriausias pavyzdys patriotinio idealizmo ugdymui. 1923 m. „Kario“ žurnale šūkis skelbė: „Gerbkime kovose žuvusius karžygius ir neužleiskime jų krauju sulaistytų Nerio krantų“. Šį šūkį Gegužinės, Rusių, Žaslių, Paparčių, Kazokiškių, Vievio ir kiti apskrities būriai galėjo suprasti tiesiogiai.

Prie karių kapų Vievio kapinėse. Sėdi iš kairės pirma – viena Vievio šaulių moterų būrio steigėjų D. Kastantinavičienė, antra – šaulė E. Vaitaitienė, penkta – šaulė S. Bartuškienė. Prie paminklo iš dešinės pirma stovi šaulė O. Buinevičienė-Buinienė. 1936 m. Fotografija iš ESVB Vievio filialo.

Vievio (11) šaulių būrio šauliai ir kiti šventės dalyviai prie karių kapų Vievyje. 1933 m. LNM.

V Trakų šaulių rinktinės šauliai kapinėse prie karių kapų. Iš kairės pirma – B. Žitkienė, antra – B. Dudavičienė-Dudaitienė, vainiką laiko P. Malvicas, su gėlėmis – A. Mazūrienė. 1933 m. KšM.

Pagalbos tvarkant karių kapus galėjo susilaukti ir iš sostinėje esančios Karių kapams tvarkyti komisijos. Ši komisija buvo įkurta karšto apsaugos ministro jau 1927 m. ir rūpinosi karių kapais visoje Lietuvoje. Komisijos užsakymu dailininkas Antanas Aleksandravičius pagamino paminklinio kryžiuko projektą, jį patobulino dailininkas Adomas Varnas (pridėdamas spindulius, kurie „pabrėžia kryžių lietuviškumą“). Pavyzdžiui, **Kaišiadorių** kapinėse buvo palaidota 16 Nepriklausomybės kovų savanorių, nuo 1919 m. iki 1922 m. žuvusių kovose arba dėl nelaimingų atsitikimų, mirę nuo ligų ar žaizdų. Jų kapavietės buvo išsidėsčiusios po vieną ar po keletą įvairiose kapinių vietose, nes buvo laidojami skirtingu laiku. Ant jų kapų pradžioje buvo pastatyti mediniai kryžiai. Minima, kad 1929 m. gruodžio mėnesį Karių kapams tvarkyti komisija tvarkė Kaišiadorių karių kapus, pastatė antkapinius betoninius paminklus, tačiau greičiausiai vėliau kurį laiką jie vėl buvo pamiršti. 1933 m. spaudoje buvo išvardinti šauliai, tvarkiusieji Kaišiadoryse palaidotų savanorių ir karių kapus: Stapulionis, Dūdavičius, Daukšienė, Tamaravičienė, Marma, Dementavičius, Stankūnas ir Pabrinkis.

Galima pastebėti, kad dėmesys karių kapų tvarkymui ir lankymui apskrityje suaktyvėjo, kai ėmė kurtis moterų šaulių būriai. Pavyzdžiui, kaip tik 1933 m. „Trimitas“ apie **Kaišiadoris** parašė: *„Kaišiadorių kapinėse yra palaidota per dešimt karių. Kaip visos kapinės, taip ir karių kapai buvo labai apleisti. Dabar, artinantis Vėlinių dienai, Kaišiadorių šaulės mok. Mazūrienė ir Dūdavičienė bei veiklesni šauliai karių kapus labai gražiai sutvarkė: nuravėjo, apdėjo akmenėliais, iš jų išdėstė kryželius ir Gedimino stulpus, nubalino ir t. t. Karių kapai dabar visai išsiskiria iš kitų ir daugelį džiugina. Pavasarį šaulės žada juos dar žolynais papuošti. Vietos dvasiškija ir visuomenė tokiais gražiais šaulių darbais gėrisi. Būtų gera, kad šaulės susitvarkytų ir esančius šalia kapinių kelis vokiečių sušaudytų rusų kapus. Šie dabar visai yra apleisti“.* Įdomu, kad Kaišiadorių kapinėse esančiais Lietuvos karių kapais reiškė rūpestį ne tik šauliai, bet ir Lietuvos kariuomenės kūrėjų-savanorių sąjunga,

Kazokiškių (21) šaulių būrio moterų skyriaus šaulės prie sutvarkytų 1919 m. žuvusių karių kapų. LCVA.

kuri užsibrėžė pastatyti paminklą žuvusiems savanoriams, *„nes iki šiol kaišiadoriečiai jokio paminklo neturi“*. Deja, nors ir pradėjo rinkti lėšas, tartis su menininkais, tačiau pastatyti paminklo jie nesugebėjo.

1934 m. rugsėjo pradžioje Kaišiadorių būrys šventė būrio 15-os metų darbo sukaktuves. Rugsėjo 1 d. vakare „tautiniame sodelyje“ sutemus uždegtas laužas, pasakytos kalbos, po kurių šauliai su deglais, orkestrui grojant, nuvyko į **Kaišiadorių** kapines ir prie žuvusių šaulių ir karių kapų sudėjo gyvų gėlių puokštes. Kapinėse kalbėjo Kaišiadorių karo komendantas plk. ltn. V. Žutautas, Trakų V rinktinės vadas kpt. P. Ciunis ir Kaišiadorių kalėjimo viršininkas B. Čerekas. „Trimitas“ rašo: *„Labai gražiai ir jaukiai atrodė sutaisyti šaulių karių kapai, kuriais šauliai visą laiką rūpinasi ir tvarko“*.

Lietuvos karių kapai buvo ir kituose valsčiuose. Pavyzdžiui, tų pačių 1934 m. liepos 29 d. **Darsūniškio** būrys šventė 14 metų sukaktuves ir ta proga šventės dalyviai ėjo į Darsūniškio kapines, kur prie karių kapų „sudėtas gyvų gėlių vainikas“, kun. Juozapas Vaitekūnas ir rinktinės vadas kpt. Petras Ciunis kalbėjo apie žuvusiųjų pasišventimą tėvynei. Po to šauliai dainuodami peržygiavo per miestelį ir nuvyko į mokyklą, į iškilmingą posėdį.

Vievio būrio susirinkime 1935 m. kovo 10 d. „moterų skyrius pasiėmė karių kapų tvarkymą“.

Paparčių (23) šaulių būrio vado padėjėjo P. Povilaičio rūpesčiu pastatyto kryžiaus, skirto 1922 m. rugpjūčio 23 d. Musninkų–Širvintų fronte žuvusiam kariui P. Čiuladai, pašventinimas Paparčių kapinėse. Kalba kun. P. Šiugžda. Dešinėje stovi Paparčių (23) šaulių būrio vado padėjėjas, mokyklos vedėjas, mokytojas P. Povilaitis. Su balta skarele stovi A. Čiuladaitė. Šaulių rikiuotėje iš kairės pirmas – Paparčių (23) šaulių būrio vadas B. Mikulis. 1938 m. spalio 4 d. KVKA.

Žaslių kapinėse palaidotų nepriklausomybės kovų dalyvių kapai iki 1937 m. buvo nesutvarkyti – apleisti, be priežiūros. *„Prieš Vėlines jų amžino poilsio vietą gražiai aptvarkė šaulės moterys, padarydamos iš kuklių savo lėšų gražius cementinius antkapius ir kitus pagražinimus. Labai gražų įspūdį padarė jų pagerbimas Vėlinių vakare. Uždegta ant jų kapų keliasdešimt žvakučių, sudėtas vainikas; Šaulių moterų vadė Pr. Baumilienė susirinkusiems pasakė pritaikintą kalbą, o po to pagiedota Šventų giesmių“*. Ir kitais metais „Trimite“ apie Žaslių karių kapus rašoma, kad juos šaulės pavyzdingai sutvarkė, padarė antkapius ir apsodino gėlėmis. „Jie yra dabar gražiausiai sutvarkyti iš visų esamų kapų“.

Kai kuriose kitose vietose šauliai ne tik sutvarkydavo kapus, bet išaiškindavo nežinomus, nepažymėtus. Pavyzdžiui, 1938 m. **Kazokiškių** būrio šauliai surado visai užmirštus ir apleistus žuvusių Lietuvos karių kapus Koteko vienkiemio miške, prie pat administracijos linijos. Kapai buvo aptverti, pastatytas kryžius, o liepos 31 d. pašventinti. *„Į pašventinimo vietą atvyko klebonas kun. Čaplikas, šauliai ir daug visuomenės. Pašventinimo žodį tarė kleb. kun. Čaplikas. Prie kapo kalbas pasakė būrio vadas J. Sedlickas ir šaulys mok. Andr. Čiurinskas. Pažymėtina, kad palaidoti – nužudyti kariai vietos gyventojams buvo gerai pažįstami, jie 1919 m. stovėjo Kazokiškyje. Gyventojų pasakojimu juos visi vadindavo tik vardais, o pavardžių niekas nei nežinojo. Vieną vadindavo Adolfu, o antrą Vincu. Savo gražiu elgesiu vietos gyventojuose jie buvo įsigiję didelį palankumą ir buvo gerbiami. 1919 m. liepos mėnesį jie tarnyboje buvo lenkų iš pasalų užpulti, nuginkluoti, atvesti paminėton vieton, nukankinti ir nukauti. Vieno iš žuvusiųjų pasisekė sužinoti pavardė: tai Adolfo Starkaus, kuris, kilęs nuo Giedraičių. Prie šio kilnaus darbo daugiausia prisidėjo šauliai – pasienio policijos policininkai, pagerbdami savo pirmtakus“*.

1938 m. Paparčių pradžios mokyklos vedėjas Petras Povilaitis (kuris buvo ir Paparčių būrio vado padėjėjas) iniciavo kryžiaus pastatymą ant **Paparčių** kapinėse esančio Lietuvos kario Prano Čiulados kapo. P. Čiulada tarnavo Lietuvos kariuomenėje prie neutraliosios zonos su Lenkija, „Musninkų-Širvintų fronte“ ir žuvo 1922 metais. Karių kapų tvarkymo komisija padarė kryžių P. Čiulados kapui ir 1938 m. spalio 4 d. jis buvo pašventintas. Pašventinus kryžių prie kapo kalbas pasakė parapijos klebonas kun. P. Šiugžda ir svečias iš Kaišiadorių D. Kalvelis. Šventės proga kun. P. Šiugžda prisaikdino naujus šaulius. Tą pačią dieną buvo atidengta ir paminklinė lenta Paparčių mokykloje, skirta žuvusiems Paparčiuose palaidotiems kariams – Pranui Čiuladai ir savanoriui Jonui Bulaukai, kuris mirė 1920 m., grįžęs iš nelaisvės.

Prie nežinomo kareivio kapo Aukštadvario kapinėse. Rikiuotėje stovi Aukštadvario (8) šaulių būrio šauliai. 1930 m. spalio 27 d. NČDM.

Žaslių (7) šaulių būrio šauliai prie sutvarkytų karių kapų. Viduryje moterų šaulių skyriaus vadė P. Baumilienė ir būrio vadas A. Baumilas. Sėdi iš kairės: moterų šaulių skyriaus iždininkė P. Butkaitė ir sekretorė A. Verbejūtė. Apie 1937 m. LCVA.

PAMINKLŲ STATYMAS

Šventės ir paminklai turėjo *„pakelti mūsų tautinę bei pilietinę sąmonę, o ypač atgaivinti tą savo tautos, savo tėvynės meilę, kurią turėjo mūsų protėviai“*. Siekiant Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio sukaktį paversti pilietinio susitelkimo akcija 1928 m. sausio 19 d. Kaune įkurtas „Vyriausiasis komitetas Lietuvos Nepriklausomybės atgijimo 10-ies metų sukaktuvių iškilmėms ruošti“, kuriam pirmininkavo Karo muziejaus direktorius generolas Vladas Nagevičius. Galima teigti, kad šio Komiteto numatyta programa paskatino 1928 m. visoje Lietuvoje iškilmingai paminėti valstybės nepriklausomybės 10-metį, daugelį miestų ir miestelių įkvėpė grandiozinėms švenčių rengimo ir paminklinių ženklų statymo iniciatyvoms. 1928 m. vasario mėnesį V. Nagevičius Ministrų kabinetui pristatė Juozo Zikaro parengtą Nepriklausomybės medalio projektą su Laisvės angelo skulptūros atvaizdu ir tekstu „Per amžius budėję laisvę laimėjom per aukas ir pasišventimą 1918–1928“. Medalius suspėta pagaminti Šveicarijoje ir pargabenti į Lietuvą iki gegužės 15-osios, kai vyko nepriklausomybės šventimo „antroji dalis“. Medaliu apdovanoti nusipelnę asmenys, o jo tekstas virto savotišku frazeologizmu, ne tik atkartotu Lietuvos 10-mečio paminkluose (pvz., Žiežmariuose), bet ir organizacijų ar įvairių renginių šūkiuose. Kaune prie Karo muziejaus 1928 m. pastatytas Juozo Zikaro sukurtas Laisvės paminklas tapo meniškumo ir profesionalumo pavyzdžiu paminklų statytojams provincijoje. Provincijoje taip pat nuvilnijo „paminklinizacijos“ vajus. Tik nesutarta – kas geriausiai materializuoja nepriklausomybės idėją? Vieniems tai buvo monumentas, kitiems – naujai pastatytas visuomeninis pastatas, įvestas privalomasis pradžios mokslas, sutvarkyta aplinka ir namai ar netgi pasižadėjimas nebegerti ir t. t. 1928 m. vasario mėnesį publikuotame Komiteto atsišaukime pateikta medinio kryžiaus, kaip teiktino paminklo Lietuvos Nepriklausomybei, idėja. Vietos komitetams siūloma Nepriklausomybės kryžius statyti būtent gegužės 15 d., taip pat raginama žiūrėti, kad kryžiai būtų statomi tradiciniai, t. y. tokie, kokie toje apylinkėje buvo paplitę iki Pirmojo pasaulinio karo. Kryžius buvo ne tik tikėjimo, bet ir valstybingumo žymuo konkrečioje vietovėje, tautinės tapatybės simbolis. Tokiu nepriklausomybės paminklu tapo 1928 m. prie **Žaslių** valsčiaus savivaldybės pastatytas medinis kryžius su įrašyta postamente dedikacine data: 1918–1928 m. Šis kryžius tapo nauja miestelio dominante, pasididžiavimo objektu dėl bendruomenės sugebėjimo susitelkti ir pastatyti paminklą. Tiesa, tokia nepriklausomybės paminklo forma sukėlė dalies miestelio gyventojų – ne katalikų – pagrįstą nepasitenkinimą, nes jie taip pat aukojo lėšas būsimam paminklui. Prie paminklo įrengtas ir stiebas vėliavai.

Šauliai prisidėjo prie bendrų iniciatyvų statant paminklus Lietuvos nepriklausomybės 10-mečio proga ir kitose vietose. Tokie paminklai be jau paminėtų Žaslių buvo statomi ir Kruonyje, Žiežmariuose. Vykstant šventėms prie šių paminklų dažnai vyko ir iškilmės. Pavyzdžiui, švęsdami Žaslių būrio 10-metį 1931 m. balandžio 23 d. šauliai pirmiausia nuo ryto susirinko prie

Žiežmarių (5) šaulių būrio šaulio, agronomo J. Sabo rūpesčiu statomas Laisvės paminklas Žiežmariuose. Postamento apačioje – Lietuvos šaulių sąjungos ženklas. 1932 m.

Šventė prie Laisvės paminklo. Žiežmariai. 1933 m. LNM.

Žaslių nepriklausomybės paminklo, kur 10 val. iškėlė tautinę vėliavą. Po pamaldų bažnyčioje ir priesaikos davimo šauliai su didele minia žmonių vėl nužygiavo prie nepriklausomybės paminklo, kur buvo pastatyti vartai su pakabintu šaulių sąjungos „Tėvo“ V. Putvinskio, taip pat Prezidento portretais, Vytis, „Geležinis vilkas“, „Gedimino pilis“ ir užrašas „Šiuo keliu mes eisim į Vilnių. Būkim pasiruošę“. Tokiu būdu nepriklausomybės 10-mečiui pastatytas paminklas tapo tarsi iškilmingų ceremonijų traukos objektu, o iškabinus atitinkamus portretus, valstybės ir okupuoto Vilniaus simbolius bei užrašus šioje vietoje buvo sukuriama savotiška kaimiško stiliaus patriotinio kulto šventovė.

Kita tokia plati tautinio susitelkimo akcija suorganizuota 1930 metais, minint Vytauto Didžiojo mirties 500-ąsias metines. 1930 m. minimų Vytauto Didžiojo metų proga **Eiriogalos** kaimo ūkininkai, priklausę Žaslių būriui, savo kaime pasistatė mūrinę koplyčią – kaip Vytauto Didžiojo garbei skirtą paminklą. Eiriogalos šauliai ir gyventojai prie šios koplyčios mėgo fotografuotis.

Kad šauliai teikė didelę reikšmę savo bendruomenėje formuojamam istorinės atminties ir šventinių renginių centrui rodo ir **Žiežmarių** būrio pavyzdys, kai greta pastatyto „laikino“ paminklo centrinėje miestelio aikštėje (į Vilniaus pusę) 1930 m. gegužės 18 d. šauliams vadovaujant pasodintas „Vytauto Didžiojo“ medis. Aikštės erdvė nusistovėjo 1932 m., kai lapkričio 27 d. iškilmingai visuomenei pristatytas Nepriklausomybės paminklas su Laisvės skulptūra. Paminklo statybos vienas iš pagrindinių iniciatorių buvo Žiežmarių žiemos žemės ūkio mokyklos vedėjas Jonas Sabas (šaulių „Trimite“ rašoma, kad jo pastangomis), kuris buvo ir aktyvus šaulių būrio narys. Atidarymo iškilmėse dalyvavo Garbės šaulys ats. gen. Jonas Bulota, švietimo ministerijos atstovas S. Kairiūkštis, Trakų apskrities viršininkas Juozas Merkys, Trakų karo komendantas ir didelė minia žmonių.

1930 m. kovo 16 d. vykusiame **Kaišiadorių** šaulių būrio visuotiniame susirinkime nutarta imtis iniciatyvos pastatyti Kaišiadoryse nepriklausomybės paminklą. Deja, ši iniciatyva neįgavo realių pavidalų.

Nuo 1934 m. **Gegužinės** parapijoje tarnavęs kunigas N. Švogžlys-Milžinas dalyvavo įvairiausių organizacijų veikloje, tiek patriotinių, tiek ir katalikiškų, todėl vietiniai renginiai dažnai vykdavo prie parapijos namų. Kun. N. Švogžlys-Milžinas aktyviai palaikė Vilniaus susigrąžinimo idėją, todėl *„buvo įruošęs originalų Vilniaus sodelį su atitinkamais paminklėliais“*. Tai nebuvo monumentalus paminklas, tačiau paprastos ir nebrangios dekoracijos leido sukurti emocinę erdvę, puikiai tinkamą ir šaulių renginiams.

Monumentaliausias paminklas visoje Trakų

(Kaišiadorių) apskrityje buvo pastatytas **Žiežmariuose**. Vienu iš jo statymo iniciatorių buvo Žiežmarių žemės ūkio mokyklos vedėjas ir šaulys J. Sabas. Todėl išlikusiose fotografijose dažnai matome būtent J. Sabą, kalbantį prie „laikinojo“ obelisko, vėliau ir prie Laisvės paminklo. Kad šauliai aikštėje norėjo sukurti tarsi sakralinę patriotine dvasia grįstą erdvę rodo ir faktas, jog 1930 m. gegužės 18 d. šauliams vadovaujant miestelio aikštėje (greta nepriklausomybės paminklo, į Vilniaus pusę) pasodintas Vytauto Didžiojo medis.

Žiežmarių paminklo netiesioginę „priklausomybę“ šauliams rodo ir jo dekoratyviniai elementai – ant postamento pavaizduoti sukryžiuoti du šautuvai ir dvigubas kryžius – šaulių ženklas. Ant paminklo padarytas užrašas *„Per amžius budėję laisvę laimėjom“* buvo ir ant Lietuvos nepriklausomybei skirto medalio, kuriuo būdavo apdovanojami ir šauliai. Dėl Žiežmarių paminklo simbolikos netgi iškilo problemų jį šventinant. 1932 m. paminklo atidarymo metu Žiežmarių parapijos klebonas prel. B. Sužiedėlis tardamas žodį pažymėjo: *„Esąs paminklas neturi kryžiaus ženklo ir dėl to negali būti tinkamomis apeigomis pašventintas“*. Beje, paminklo atidarymo proga Žiežmariuose apsilankė Švietimo ministerijos atstovas Kairiūkštis.

Eiriogalos koplytėlė pastatyta 1930 m. liepos 9 d. Žaslių (7) šaulių būrio šaulių Antano Kavaliausko, Petro ir Stasio Petkevičių, Antano ir Vlado Pupalaigių rūpesčiu. NČDM.

Kaip Žiežmarių paminklas pasitarnavo šaulių renginiams rodo 1935 m. Vasario 16-osios šventimas. Bendrose iškilmėse Žiežmariuose dalyvavo šauliai, jaunalietuviai, tautininkai, gaisrininkai, žiemos žemės ūkio ir pradžios mokyklų mokiniai, kitos organizacijos. Po pamaldų su šaulių orkestru eisena patraukė į kapines ir pagerbė žuvusius už laisvę, organizacijos padėjo vainikus, šaulys Tilindis pasakė kalbą, choras giedojo „Kritusiems kariams“. Po to iškilmės tęsėsi prie Lietuvos nepriklausomybės paminklo. Kalbas pasakė šaulių būrio pirmininkas agronomas J. Sabas, mokytojai K. Šemežys ir S. Baumilas. Šaulių rūpestį paminklu rodo ir jų kreipimasis 1936 m. į Žiežmarių valsčiaus tarybą, kurios Žiežmarių šaulių būrys prašė paskirti 200 Lt paminklo remontui, tvorelės bei stiebo sutvarkymui.

Išskirtinis įvykis, sukėlęs ir tarptautinį rezonansą, buvo 1931 m. pasienio policininko ir šaulio Jurgio Kybarto nušovimas Vievio valsčiuje netoli **Beloliesės** (Baltamiškio), ant Bražuolės upelio kranto. Trakų baro „parubežio“ policininkas J. Kybartas buvo iš pasalų nušautas lenkų pasieniečio dviem sprogstamųjų kulkų šūviais. Dėl šio incidento Lietuvos užsienių reikalų ministerija pasiuntė notą Tautų Sąjungai. J. Kybartas buvo iškilmingai palaidotas Vievio kapinėse.

1937 m. J. Kybarto žūties vietoje pasienio policininkai ir šauliai pastatė raudono granito obeliską. Paminklo pastatymo darbus atliko buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris Butkus. Atidengimo ceremonija įvyko 1937 m. gegužės 16 d., dalyvaujant šaulių sąjungos vadui P. Saladžiui, Trakų apskrities viršininkui J. Merkiui, Trakų rinktinės vadui V. Žutautui, Trakų pasienio baro viršininkui A. Virbaliui ir kitiems. „Trimite“ rašoma: *„Atvykusius šaulius ir svečius godžiai sekė už keliasdešimt metrų stovį ant demarklinijos pavergėjai. Liūdnai stebėjo laisvuosius brolius čia pat stovįs pavergtųjų būrys“*.

Paminklo priekinėje dalyje iškaltas didelis kryžius, po kuriuo pritvirtinta J. Kybarto portretinė fotografija, o įrašas skelbė: „ A†A / Pas. polic. sarg. eil. sarg. JURGIS / KYBARTAS / Šioje vietoje lenkų nužudytas / 1931. X. 4 / Lengva ir malonu dėl Tėvynės žūti“. Ant vakarinio šono iškaltas Vyčio kryžius ir įrašas: „Tęskime pradėtąjį žygį“, ant rytinio šono – „Jis budėjo Tėvynės sargyboje – budėk ir Tu, sargybini, kad laisvi būtume“. Paminklą atidengė, juodą šydą nuimdamas, apskrities viršininkas J. Merkys, o kun. J. Andrikonis pašventino ir pasakė žodį. Taip pat kalbėjo ir Šaulių sąjungos vadas P. Saladžius bei J. Merkys. „Trimite“ rašoma: *„Paminklo atidarymo iškilmės praėjo su dideliu susikaupimu ir didinga rimtimi. Ypač visus kažkaip nepaprastai veikė čia pat matoma demarklinija ir klaikiai kyšančios gairės. Gražiųjų Vievio apylinkių gyventojai ilgai minės pereito sekmadienio būdingas*

Kaišiadorių (1) šaulių būrio orkestras prie paminklo pastatyto žuvusiam policininkui, šauliui J. Kybartui. 1937 m. gegužės 16 d. Fotografiją pateikė A. Stankevičius.

Prie Eiriogalos koplytėlės. 1937 m. LNB.

iškilmes. Ta diena neabejotinai žymiai sustiprino juos didžiajam Vilniaus vadavimo darbui“.

Įdomu, kad 1938 m. minint Lietuvos nepriklausomybės 20-metį atgimė ir 10-metį švenčiant skatinta idėja – statyti kryžių, kaip nepriklausomybės paminklą. Pavyzdžiui, **Ilgakiemio** apylinkių šauliai sumanė nepriklausomybės sukaktuvėms paminėti pavasarį pastatyti paminklą-kryžių. Vietinis šaulys ir „plytininkas“ Kriaučiūnas davė nemokamai 1000 plytų, o vėliau numatyta rinkti aukas iš apylinkės gyventojų. *„Apylinkės žmonės šiam gražiam sumanymui pritaria“.*

Tačiau kryžiai kaip paminklai buvo statomi ne tik viešose vietose, centrinėse gyvenvietės vietose, bet ir kapinėse. Pavyzdžiui, 1938 m. **Žikaronių** kapinėse Beižonių būrys pastatė paminklinį kryžių mirusiems šauliams ir žuvusiems už Lietuvos laisvę. Paminkliniame kryžiuje įrašytas šūkis: „Garbė šauliams, aukavusiems jėgas Tėvynei“. Gegužės 22 d. kryžių pašventino šaulys kun. Stepas Rudžionis – Beižonių parapijos klebonas. Pašventinimo apeigose dalyvavo ir rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas, šaulių moterų rinktinės vadė J. Žutautienė, nemažai svečių ir apylinkės gyventojų. Po šventinimo apeigų vyko vaidinimas, parodyta keturių veiksmų drama „Vergijos griuvėsiuose“. „Trimite“ minima, kad mokytoja Ona Rajeckaitė suruošė svečiams, būrio šauliams bei artistams „jaukų užkandį“. Galima manyti, kad Žikaronių pradžios mokyklos vedėja – aktyvi Beižonių būrio narė Ona Rajeckaitė galėjo būti ir šio paminklo pastatymo iniciatorė.

Ankstyvesniame skyriuje jau minėta, kad 1938 m. Paparčių pradžios mokyklos vedėjas Petras Povilaitis iniciavo kryžiaus pastatymą ant Paparčių kapinėse esančio Lietuvos kario Prano Čiulados kapo. 1938 m. spalio 4 d. kryžius buvo pašventintas. Tą pačią dieną buvo atidengta ir paminklinė lenta **Paparčių** mokykloje, skirta žuvusiems ir Paparčiuose palaidotiems Lietuvos kariams – Pranui Čiuladai ir savanoriui Jonui Bulaukai. Tokių atminimo lentų įrengimas buvo dar viena iš skatinamų didvyrių įamžinimo formų.

ŠAULIŲ TEATRAS

Trakų V rinktinė turėjo visoje apskrityje garsų šaulių teatrą, Kaišiadorių dūdų orkestrą, chorą, kurie neretai dalyvaudavo bendruose renginiuose. Trakų apskrityje gyveno gana daug nelietuviškai kalbančių žmonių, todėl vienas iš šaulių teatro uždavinių buvo lietuvių kalbos ir lietuviškos kultūros skleidimas. Savaime aišku, kad lietuviškai vaidinami teatro spektakliai turėjo skleisti ir pagrindines šaulių organizacijos propaguojamas vertybes – lietuvišką patriotizmą, tėvynės meilę, moralines savybes. Tai rodo ir Trakų rinktinės teatro repertuaras: „Kūrėjai savanoriai“, „Lietuvos didvyriai“, „Savanorio duktė“ ir kiti vaidinimai. Pavyzdžiui, „Kūrėjų savanorių“ vaidinime dalyvaujantys personažai buvo karininkas Vainauskas, savanoris Širmutis, 55 metų savanoris Tomkus, savanoris Gvildys, savanoris Šlumba, „Tautos dvasia“, lenkų dvarininkai Zaborskis ir Pechockis, lenkų šaulys Baltruškevičius, lenkų kareivis Petrovičius, Kortovskis, Tvardovskis, Minkievičius, Zabelskis. Pagrindinis spektaklio teigiamas herojus – lietuvis savanoris ir karininkas Vainauskas, kuris organizuoja savanorių būrius, vadovauja lietuviams fronte prieš lenkus. Jis didelis patriotas ir trokšta Lietuvai laisvės. Širmutis – bemokslis lietuvis kaimietis, bet drąsus ir nepalaužiamo pasiryžimo. Mylįs savo kraštą ir dėl to savanoriškai stoja į Lietuvos kariuomenę, o fronte parodo nepaprastą drąsą ir pasišventimą tautos gerovei. Svarbus vaidmuo vaidinime teko „Tautos dvasiai“ – tautos nepriklausomybės ir vienybės simboliui. Ji nušviečia tautos laisvės reikšmę, guodžia nukentėjusius kovose, iškelia žuvusiųjų reikšmę gyvųjų tarpe, įpareigoja juos būti pavyzdžiu jaunosioms kartoms. Toliau rikiuojasi neigiami personažai, „blogiečiai“. Tai Lietuvos dvarininkas, karininkas, lenkas Zaborskis, kuris palaiko slaptus ryšius su Lietuvos priešais, renka jiems žinias apie Lietuvos kariuomenę. Jis yra Lietuvos išdaviko Pechockio bendrininkas, kuris taip pat yra Lietuvos dvarininkas. Taigi, šiame vaidinime žiūrovai galėjo lengvai suprasti, kas yra Lietuvos patriotai ir kas yra Lietuvos priešai. Tačiau gana dažnai šaulių spektaklių repertuaruose be dramų galima matyti ir komedijas.

Ankstyviausias šaulių surengtas vaidinimas užfiksuotas **Darsūniškyje** 1921 m. lapkričio 20 d. Darsūniškio šaulių rūpesčiu buvo surengtas vakarėlis, kuriame suvaidintas dviejų veiksmų farsas

V Trakų šaulių rinktinės teatro dalyvė, šaulė L. Puišytė. KšM.

„Eksproprijatorius“. Po spektaklio vyko *„šokiai ir žaislai, griežė strūnų orkestras. Vaidintojai buvo daugumoj vietiniai šauliai. Vakarėlio pelnas skiriamas šauliams, nors to pelno nebuvo, bet nebuvo ir nuostolio“*. O 1922 m. pradžioje, Trijų Karalių dieną, Darsūniškio mokyklos salėje šauliai surengė vakarą su vaidinimais „Daina be galo“, taip pat „Ir mazgeliai nepadėjo“ bei trumpa komedija „Dievas ir Boba“. Vakaro pelną šauliai paskyrė Lietuvos gynimo komitetui, nes tuo metu neutraliojoje zonoje tarp Lietuvos ir Lenkijos kariuomenių dar tebetvyrojo karinė įtampa.

Kaišiadoryse ankstyviausias šaulių vaidinimas fiksuojamas 1922 m. vasario 16 d. šventėje. Po visos dienos renginių (pamaldų, parado, minėjimo, eisenų) vakare geležinkelio stoties salėje buvo vaidinama Paparonio pjesė „Rytojaus diena“. *„Vaidinime dalyvavo daugumoje šauliai <...> Pasisekimas gana gražus“*.

Paskatinti šio gražaus pasisekimo kaišiadoriečiai prie Kaišiadorių šaulių būrio Švietimo komisijos subūrė Teatralų ir Choro grupes, kad *„duoti progos vietos jaunimui lavintis dramos ir muzikos srity ir neduoti žūti talentingesnėms jėgoms“*. Jau vasario 28 d. surengtas didelis vakaras, kuriame suvaidinta drama „Saliamono sapnas“ ir operetė „Adomas ir Ieva“. *„Nežiūrint, kad vaidinti teko mėgėjams tik po*

3–5 repeticijų, vaidinimas pavyko gana gerai“. Ypač vakaro žiūrovams patiko ekspromtu sudainuota humoreska „Sutartinė“, kurią po triukšmingų plojimų teko pakartoti. Vakaro pelnas paskirtas Lietuvos universiteto kūrimui, o surinktos aukos – vilniečiams tremtiniams.

Daugiausia problemų Kaišiadorių teatralai turėjo su tinkama sale. Kol kas vaidindavo stoties salėje, bet vėliau tikėjosi pasistatyti savo vasarinį teatro „baraką“.

Įdomu, kad 1922 m. rugpjūčio 6 d. Kaišiadorių šauliai vaidino Semeliškiečio slapyvardžiu parašytą 2-jų veiksmų pjesę „Ir atsimerkė akys“. Semeliškiečio vardu pasirašinėjo tuometinis aukščiausias vietinis pareigūnas – Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininkas Bronius Stosiūnas, kilęs iš Semeliškių. Tame pačiame vakare suvaidinta ir vieno veiksmo komedija „Demarkacijos linija“, kurioje *„atvaizduojama grobuonys lenkai, kuriems šauliai gerokai į kailį įkrečia“*. Demarkacijos linijos tarp Lietuvos ir Lenkijos (kuri 1920 m. atsirado ties Vieviu vykstant nepriklausomybės karams) tema buvo ypač aktuali visus 20 metų. Kokiame ideologiniame kontekste vyko teatro pasirodymai rodo ir salės dekoravimas – išpuošimas tautinėmis vėliavomis, Vyčiu, šaulių skydu ir šūkiais: „Laisvę pažinę jungo nevilksim“, „Už Vilnių mūs širdys“ ir t. t. Be to, salėje pakabinta didelė Amerikos vėliava su šūkiais „Smūgis lenkams“, „Valio Amerika“, taip tarsi atsidėkojant JAV už vos prieš savaitę (liepos 28 d.) suteiktą Lietuvos vyriausybės pripažinimą *de jure*. Tuo pačiu spaudoje pasidžiaugta, kad *„Kaišedorių jaunimas sparčiai žengia pirmyn, nes prieš porą metų lietuviškai nemokėjo kalbėti, o dabar net scenoje pasirodo, ir visi visur kalba lietuviškai“*.

Nereikia manyti, kad vaidinimus rengė tik lietuviai ir tik Lietuvos nepriklausomybės palaikytojai. Pavyzdžiui, 1926 m. išgarsėjo ir Žaslių lenkų kuopos „Pochodnia“ artistai, kai liepos 4 d. atvažiavo į Vievį ir suruošė lenkišką vakarėlį. Vaidinimas vyko Vievio miestelio ūkininko kluone, o šokiams persikėlė į kitą vietą. Ir čia staiga kiek pašokus į šokių salę kažkas per langą įmetė didžiulį puodą „aukso“. *„Puodas įkrito šokant valsą į pat ratelio vidurį ir sprogęs aptaškė daug valso šokėjų. Tuoj pakilo didžiausias triukšmas: kas per duris, kas pro langą bėgo, o dauguma, užsispaudę nosis, bėgiojo iš kampo į kampą, negalėdami išbėgti, nes nuo publikos bėgimo buvo užkimštos visos durys. Vieni spaudėsi vidun, išgirdę triukšmą, kiti iš vidaus oran. Publika keikdamosi išbėgiojo namo“*. Kas galėtų paneigti, kad tai nebuvo „šeštasis“ šaulių žygdarbis?

Kaip rodo žasliečių nuotykiai Vievyje ir kitos istorinės žinios, 1926-ieji metai politine prasme buvo labai audringi, o tai atsispindėjo ir visuomeninėje-kultūrinėje veikloje. Pavyzdžiui, 1926 m. rugsėjo 26 d. **Žaslių** šaulių būrys surengė vakarą, kuriame

Komedija „Nervai“. Iš kairės ketvirta – L. Puišytė, penktas – A. Ratkevičius, aštunta – A. Mazūrienė. Kaišiadorys. 1931 m. KšM.

V Trakų šaulių rinktinės teatras Kariuomenės ir visuomenės šventėje Kaišiadoryse suvaidinęs vaidinimą „Lietuvos didvyriai“. Centre sėdi – rinktinės vadas V. Žutautas, šalia jo kairėje – vado padėjėjas P. Ciunis. LCVA.

vyko vaidinimas ir koncertas. Tai negalėjo būti tiesiog vaidinimas ir koncertas, kokie būna ramiais laikais. „Trimito“ laikraštyje rašoma: *„Panašūs vakarai Žasliuose, jau nekalbant apie kultūrinę jų reikšmę, tuo svarbūs, kad užkerta vietos išgamoms nesusipratusius žmonės agituoti“*.

Kad „išgamos“ galėtų kuo mažiau reikštis viešumoje ir savo veikla negriautų Lietuvos nepriklausomybės, šaulių teatrų vaidinimai vyko ir kituose apskrities miesteliuose, netgi bažnytkaimiuose, kaimuose, keldami vietiniams gyventojams didelį įspūdį. Pavyzdžiui, 1928 m. **Gegužinėje** surengti net tys vaidinimai, iš jų pajamų įsigytos lentos scenai. O gegužės 15 d. minint Lietuvos nepriklausomybės 10-metį šauliai parengė vaidinimą „Laisvės kovotojai“, kuris parodytas du kartus – po pamaldų nemokamai, o antrą kartą vakare su bilietais. *„Atsilankiusieji buvo patenkinti, ypač dienos metu, nes dauguma senelių sakės, kad pirmą kartą turi progos vaidinant matyti, ir jiems tai ilgesniam laikui pasiliks atmintyje“*.

1929 m. birželio 29 d. **Žaslių** būrio artistai surengė vakarą su vaidinimu atokiame Žaslių valsčiaus Gabriliavos kaime. Žmonių susirinko net virš 200, kurie stebėjo „Kuprotą oželį“ ir „Uošvė į namus – tylos nebebus“. Pažymėta, kad toks viešas vakaras šioje vietovėje taip pat buvo pirmą kartą. Vakaro pelnas paskirtas Žaslių būrio namų statymo fondui. Įdomu pastebėti, kad šaulių repertuaruose itin dažnai pasirenkamos komedijos. Pavyzdžiui, netgi užbaigiant istoriškai reikšmingus 1930-uosius metus žasliečiai gruodžio 26 d. metus baigė su dviem komedijom: „Daug triukšmo dėl nieko“ ir „Meška“. Po vaidinimų, kaip beveik visada – vyko „šokiai ir žaidimai“. Renginys vyko Žaslių kino salėje (nors dažniausiai šaulių renginiai vykdavo Žaslių pradžios mokykloje).

Žiežmarių būrys per 1930 metus surengė keletą vakarėlių, kuriuose publika turėjo progos pamatyti „Savanorio dukterį“, „Verpėją po kryžiumi“, „Čingu-Lingu“. 1930 m. birželio 29 d. Žiežmariuose vyko visos Trakų rinktinės 10-mečio minėjimas ir ta proga žiežmariečiai dvaro parke įrengė lauko sceną vaidinimams. 1935 m. pabaigoje susikūręs **Vilūniškių** būrys jau kitais metais surengė kelis vakarus su vaidinimais, o už gautus pinigus buvo „įtaisyti scenos įrengimai, suolai ir kiti reikalingi dalykai“. Kartais rašoma ir apie jau anksčiau įsigytus vaidinimų reikmenis. Pavyzdžiui, 1940 m. „Trimite“ minima, kad **Dusmenų** būrys balandžio 28 d. suvaidino „Pertrauktą meilę“. Teatro mėgėjus šiam vaidinimui paruošė mokytojai P. Kazlauskienė ir Šalčiūnai. Pažymėta, kad būrys jau turi įsigijęs sceną, dekoracijas ir uždangą.

1933 m. lapkričio 23 d. **Kaišiadoryse** itin iškilmingai paminėta kariuomenės diena. Vakare perpildytoje vidurinės mokyklos salėje suvaidinta pjesė „Grenadieriai“, kurioje vaidino šauliai Jonas Jasinevičius, Jonas Marma ir kpt. Jonas Lietuvninkas. „Grenadieriai“ vaizdavo du lietuvių karius, grįžusius iš lenkų nelaisvės ir trokštančius šaliai laisvės. 1934 m. lapkričio 23 d. vėlgi kariuomenės dienos proga Kaišiadoryse šauliai parodė spektaklį „Kūrėjai savanoriai“.

1934 m. „Trimito“ žurnale rašant apie **Kaišiadoris** džiaugiamasi, kad *„visur čia verda lietuviškas rimtas gyvenimas ir darbas. Prie to viso darbo aktyviai prisidėjo dar vienas kultūros skleidimo veiksnys, tai šaulių rinktinės teatras. Buvo tas teatras ir kiek anksčiau, bet ypatingo gyvumo jam suteikė iš Telšių atkeltasai kap. Lietuvninkas, komendantūros raštvedys, senas teatro mėgėjas ir prityręs režisorius. Jis ne tik kad atgaivino jau subyrėjusį teatrą, bet taip sutvarkė ir įkvėpė jį, kad teatras pasidarė graži priemonė tautinei kultūrai skleisti“*. Taigi, su Kaišiadoryse tarnavusio apskrities komendantūros raštvedžio kpt. Jono Lietuvninko veikla galime sieti naują Kaišiadorių šaulių teatro etapą. Kaišiadorių šaulių spektakliuose pasižymėjo Ragauskaitė (ji buvo tapusi savotiška vietine teatro žvaigžde),

Onuškio (10) šaulių būrio salėje šauliai vaidina Foką ir Moką. Iš kairės: A. Karlonas ir A. Cibarauskas. Apie 1935 m. Fotografija iš monografijos „Onuškis“.

V Trakų šaulių rinktinės teatras vasario 16-osios šventėje Kaišiadoryse suvaidinęs vaidinimą „Patriotai“. *Trimitas*. 1932 m., nr. 12. LMAVB.

mokytoja Saulevičiūtė, Jasinevičienė, Ratkevičiūtė, Zinkevičiūtė, Čiaučionas, Jasinevičius, Lekavičius, Marma, Lukoševičius ir kiti. Artistams sufleruodavo panelė Graželytė. *„Ši trupė nesigaili nei darbo, nei laiko, nesisieloja dėl „kilogramų svorio“ mažėjimo, ilgų ir sunkių ekskursijų į demarkliniją“*. Šaulių teatras susilaukė didelės sėkmės ir buvo nuolat kviečiamas pasirodyti tolimesnėse apskrities vietose – Vievyje, Strėvoje, Onuškyje, Aukštadvaryje. Į keliones tekdavo vykti dviem autobusais, nes į vieną gastrolieriai netilpo.

Pavyzdžiui, 1934 m. gegužės 6 d. Kaišiadorių šaulių trupė pasirodė Vievyje su vaidinimu ir deklamacijomis. Kartu vyko ir Kaišiadorių šaulių būrio dūdų orkestras. Pirmiausia 11 valandą orkestras sudalyvavo ir grojo mišiose Vievio bažnyčioje, o nuo 16 iki 18 valandos Vievio pušyne, kur įrengta ir scena, vyko vaidinimas. Prisirinko apie pusantro tūkstančio žiūrovų, kuriems prieš vaidinimą apskrities komendantas V. Žutautas pasakė „pamokančią“ kalbą. Kaišiadoriečiai vaidino K. Inčiūros dramą „Savanorio duktė“, kurią režisavo kpt. J. Lietuvninkas, o pertraukų metu trupės nariai Jasinevičius ir Marma deklamavo eiles. Dramoje veikiantieji asmenys buvo: Audronė Budreikaitė, žuvusio savanorio duktė, mokytoja – vaidino Ragauskaitė; Vainora, senukas knygnešys, kanklininkas – vaidino kpt. Lietuvninkas; Juozas Rumelaitis, studentas – vaidino Lukoševičius; Ruginienė – vaidino Saulevičiūtė; Tarabildienė, dvarininkė, kurios dvarelyje buvo Audronės mokykla – vaidino Jasinevičienė; Kastas Tarabilda, jos sūnus – vaidino Čiaučionas; Neli Mingailaitė-Demborek, Audronės mokslo dienų draugė – vaidino Zinkevičiūtė; Peliksas Demborek, Mingailaitės dėdė – vaidino Lekavičius; Pilypas Keršys, pagyvenęs

ūkininkas – vaidino Marma; Grišiūnas, senukas valsčiaus viršaitis – vaidino Jasinevičius; Verutė, Audronės tarnaitė – vaidino Ratkevičiūtė; policija, minia – vaidino Vievio policininkai ir Vievio šauliai.

Po vaidinimo vyko pasilinksminimas, gegužinė. *„Viskas, ir vaidinimas, ir pasilinksminimas, praėjo geriausioj nuotaikoje su dainomis ir žaidimais“*. Pamatęs tokią teatro sėkmę pasienio policijos 5-ojo rajono (kurio centras buvo Vievyje) viršininkas ats. ltn. Pranas Vaitaitis tuojau pakvietė juos pasirodyti pačiame pasienyje, Strėvos kaime.

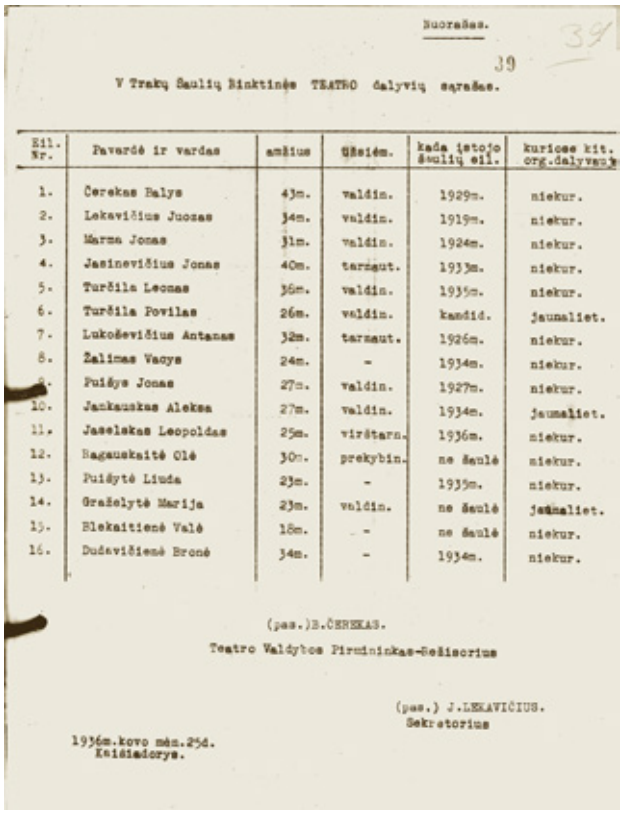
Nors visi „kaišiadorėnai“ ir turėjo tuo metu daug darbo ruošiantis birželio 17 d. vyksiančiai „Tautos dienai“, tačiau negalėjo atsisakyti. Jų kelionė į pasienį taip aprašyta „Trimite“: *„Keliai į Strėvą nuo Semeliškių nekoki. Dideli autobusai nesiima vykti. Į vieną mažą trupė bei orkestras irgi netelpa. Teko sudaryti du autobusus. Į tuščias vietas atsirado daugiau negu galima įsileisti smalsuolių, norinčių pamatyti demarkacijos liniją ir pavergtąjį kraštą“*. Išvykę iš Kaišiadorių 8 valandą ryto ekskursantai pirmiausia sustojo Semeliškėse išklausyti pamaldų. Kartu vykęs orkestras grojo mišiose ir „sukėlė susidomėjimą semeliškėnuose“. Vietiniams gyventojams paskaityta paskaita apie lietuvių tautinius drabužius. Aplink autobusus spito smalsuoliai ir prašėsi vežtis ir juos kartu. Taigi, keliautojams nuvykus į Strėvą jau tušti autobusai grįžo „patenkinti semeliškėnus“.

Strėva tuo laiku tapo ypatingu kaimu. Nors jame tebuvo gal tik trys sodybėlės, tačiau 1920 m. vos už poros šimtų žingsnių atsiradus pasienio linijai Strėvoje įsikūrė Lietuvos pasienio policininkų sargybos būstinė. Vos už 10 kilometrų kitapus sienos liko senasis apskrities centras ir istorinė Lietuvos sostinė – Trakai. Be to, Strėvos apylinkes supo itin graži gamta, ežero pakrantės ir pušynai, „gražesnių vietų ieškoti nereikia“. Porą šimtų žingsnių paėjus Trakų vieškeliu galėjo prieiti demarkacijos liniją – žole apaugusį nebenaudojamą vieškelį su skersai kelią atitveriančia kartimi. Pasienio liniją žymėjo kartys su šiaudų kuokštais. Tai ir buvo pasienio gairės. Smalsūs keliautojai iš Kaišiadorių už barjero pamatė su dviračiu stovintį lenkų sargybinį, atsiųstą iš Poznanės krašto. Šis stebisi, kad *„mūsų pusėje rengiamos pramogos, žmonės linksminasi, o jų pusėje lyg išmirę, lyg sustingę. Juk ir kurgi toji daina bus, jei ašaros per skruostus rieda“*.

Strėvos aikštėje prie vieškelio, pušyne, susirinko daug jaunų ir senų, kai kurie sakėsi atvykę net nuo Dusmenų, Onušiškio, Panošiškių, Kurkliškių, taigi apie 30–40 kilometrų. *„Lauktoji programa jų neapvylė. Savo tvarkingumu, įvairumu ir kilnumu. Pramoga buvo tikrai verta susidomėjimo ir tinkamo atlyginimo už jų pasiryžimą“*. Į Strėvą su teatro artistais ir orkestru kartu atvyko ir apskrities

Gegužinės (3) šaulių būrio teatro vaidinimas „Meilės aukos“. 1936 m. gegužės 17 d. Fotografiją pateikė L. Dzimidavičiūtė.

Nuorašas.

39

V Trakų Šaulių Rinktinės TEATRO dalyvių sąrašas.

Eil. Nr.	Pavardė ir vardas	amžius	Užsiėm.	kada įstojo šaulių eil.	kuriose kit. org.dalyvavo
1.	Čerekas Balys	43m.	valdin.	1929m.	niekur.
2.	Lekavičius Juozas	34m.	valdin.	1919m.	niekur.
3.	Marma Jonas	31m.	valdin.	1924m.	niekur.
4.	Jasinevičius Jonas	40m.	tarnaut.	1933m.	niekur.
5.	Turčila Leonas	36m.	valdin.	1935m.	niekur.
6.	Turčila Povilas	26m.	valdin.	kandid.	jaunaliet.
7.	Lukoševičius Antanas	32m.	tarnaut.	1926m.	niekur.
8.	Žalimas Vacys	24m.	-	1934m.	niekur.
9.	Puidys Jonas	27m.	valdin.	1927m.	niekur.
10.	Jankauskas Aleksa	27m.	valdin.	1934m.	jaunaliet.
11.	Jaselskas Leopoldas	25m.	virštarn.	1936m.	niekur.
12.	Bagauskaitė Olė	30m.	prekybin.	ne šaulė	niekur.
13.	Puidytė Liuda	23m.	-	1935m.	niekur.
14.	Graželytė Marija	23m.	valdin.	ne šaulė	jaunaliet.
15.	Blekaitienė Valė	18m.	-	ne šaulė	niekur.
16.	Dudavičienė Bronė	34m.	-	1934m.	niekur.

(pas.)B.ČEREKAS.
Teatro Valdytos Pirmininkas-Režisorius

(pas.) J.LEKAVIČIUS.
Sekretorius

1936m.kovo mėn.25d.
Kaišiadorys.

V Trakų šaulių rinktinės teatro dalyvių sąrašas. 1936 m. kovo 25 d. LCVA.

karo komendantas. Jį su orkestru pasitiko išsirikiavę šauliai, Vilniui vaduoti sąjungos nariai, įteikė gėlių, nuskintų „Trakų žemėje“. Komendantas V. Žutautas susirinkusiems žmonėms kalbėjo apie *„Vilniaus žemės praeitį, apie Vilniaus krašto lietuviškumą ir kt. Kvietė visus klausytojus atidaryti širdį gimtajai kalbai ir kad visi būtų geri tėvynės piliečiai“.*

Renginio programoje be vaidinimo dar vyko pradžios mokyklų pasirodymas su gimnastikos pratimais ir dainomis, vietinio Strėvos šaulių būrio raitelių lenktynės, lenktyniavimas maišuose, šaudymo rungtynės. O po spektaklio – šokiai ir žaidimai. Iš Strėvos vaidintojų trupė išvyko apie 2 valandą nakties, o Kaišiadoris pasiekė apie 4 valandą, paryčiui. *„Važiuojant dar skambėjo „į Vilnių, į Vilnių“, bet nuovargis buvo labai didelis. Išlipant iš autobusų, net ir kalbos nesimezgė. Bet antradienį ir trečiadienį vėl artistai juokauja dėl pamesto autobuse „svorio“. Dabar vėl visi pasiryžę vykti į Onušiškį arba į Aukštadvarį“.*

1936 m. nauju apskrities rinktinės teatro „režisorium“ pakviestas J. Pratkus, rinktinės teatras repetuoja „Pavergtųjų Kalvarijas“ ir kitus veikalus. Matyti, kad Kaišiadoryse suburtas rinktinės teatras turėjo didelę reikšmę šaulių vadovybei, nes rinktinės vadas ne kartą turėjo raginti šaulius įtempti jėgas dar kartą ir dar kartą, dalyvauti renginiuose, kur rinktinės vadovybei tai atrodė svarbu. Pavyzdžiui, 1936 m. birželio 6 d. rinktinės vadas V. Žutautas Kaišiadorių teatro nariams rašo, kad *„Gerb. Tamsta <...> suplaukusios minios turi omenyje teatrą. Jei to nerastų – būtų apviltos. P a s i a u k o k i m e d a r s y k į. Visi trupės dalyviai ruoškimės prie vaidinimo. Pasirūpinkime kiekvienas turėti visa, kas prie vaidinimo reikalinga. Galutinai bus pranešta šiandien pavakare. Šaulės–šauliai – visi į darbą“.* Kol apskrities komendanto ir šaulių rinktinės vado V. Žutauto pavaldiniu komendantūroje dirbo kpt. J. Lietuvninkas – šaulių teatro režisierius – tol ir rinktinės vadui šaulių teatrą pasitelkti savo organizuojamoms akcijoms buvo paprasčiau. Pakvietimuose artistams susirinkti kartais taip ir būdavo pranešama, kad „teatras vaidins prašomas komendanto“.

Prisimenant 1936 m. mirusį Vievio būrio narį, Vievio mokytoją V. Buinevičių-Buinį rašoma, kad *„vietos šauliai ir kitos tautiškos organizacijos dažnai rengdavo vakarus su vaidinimais. Prie šių darbų daug prisidėdavo velionis kaip režisorius, artistas, grimorius, dekoratorius ir t. t. Turėdamas gabumų tapyboje, nupiešė ir būriui padovanojo kelias gražias scenos dekoracijas“.* Kaip neretai būna, V. Buinevičius aktyviai dalyvavo įvairiose šaulių veiklos srityse, todėl apie jį užsimenama ir kitose šios knygos temose.

Be vietinių šaulių vaidinimų apskrities gyventojai ir šauliai galėjo stebėti iš Kauno ar Vilniaus atvykusių profesionalų pasirodymus. Pavyzdžiui, 1937 m. **Vievio** būrys minėdamas savo 15-ąsias metines iš Kauno pasikvietė Valstybės teatrą, kuris parodė P. Vaičiūno dramą „Sulaužyta priesaika“. *„Vaidinimas ir šventė padarė gilų įspūdį visai Vievio apylinkės visuomenei. Daugelis valstybės teatrą matė pirmą kartą“.* 1940 m. kovo 9 ir 10 d. vilniečių teatras „Vaidila“ **Kaišiadoryse** suvaidino P. Vaičiūno dramą „Sudrumstoji ramybė“. Teatrą priėmė ir jam talkino Kaišiadorių šaulių būrys. „Vaidilos“ teatro vadovas Juozas Kanopka papasakojo, su kokiais sunkumais teatras Vilniuje susidūrė okupacijos metu, o Trakų šaulių rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas teatrui dėkojo už nenuilstamą kūrybinio darbo idealizmą.

Vėliau tais pačiais 1940 m. šaulių organizuotame meno vakare **Kaišiadoryse** pasirodė Valstybės teatro operos solistai J. Augaitytė-Santvarienė ir S. Sodeika, eilėraščius deklamavo to paties teatro artistas S. Pilka. Tai vyko Motinos dienos ir Šeimos savaitės minėjimo proga, kuri tęsėsi gegužės 5–12 dienomis visoje Lietuvoje. Vakarą surengė Trakų rinktinės moterų šaulių vadė J. Žutautienė kartu su Šaulių sąjungos štabo Kultūros ir švietimo skyriumi. Renginyje dalyvavo ir jame pasisakė Šaulių sąjungos Kultūros ir švietimo skyriaus viršininkas Vincas Daugvardas.

ŠAULIŲ ORKESTRAI

Trakų rinktinė turėjo ne vieną styginį ir pučiamųjų instrumentų orkestrą, kurie dalyvaudavo daugelyje organizuojamų švenčių vieni arba kartu su teatru ar choru.

STYGINIAI ORKESTRAI

Jau 1921 m. lapkričio 20 d. minimas **Darsūniškio** būrio surengtas vakarėlis, kuriame vyko vaidinimas, o po vaidinimo – „buvo šokiai ir žaislai, griežė strūnų orkestras“. 1922 m. minimas ir **Kaišiadorių** „strūnų“ (tai yra styginis) šaulių orkestras, kuris dalyvaudavo iškilmėse giežadamas Lietuvos himną, griežadavo ir šokių vakaruose. Pavyzdžiui, 1922 m. birželio 23 d. minint Šaulių sąjungos trejų metų sukaktį styginis orkestras kartu su choru lydėjo Kaišiadorių šaulius švęsti į gamtą, o kitą dieną vykusiame šokių vakare *„orkestras griežė puikiausiai, taip, kad šokėjai net rankomis plojo“*. 1922 m. minint Vasario 16-ąją **Kaišiadoryse** Komendantūros aikštėje susirinko minia su vėliavomis ir orkestru. Čia vyko kariuomenės paradas, paskui prasidėjo prakalbos, po kurių minia su tautinėmis dainomis ir orkestru pražygiavo per miestą. Apie orkestrų repertuarą plačiau neminima. 1922 m. „Trimite“ rašoma, kad Kaišiadoryse „būrio orkestras pagriežė šį-tą“. Styginiai šaulių orkestrėliai minimi ir vėliau. Pavyzdžiui, 1934 m. **Panošiškių** būrys susiorganizavo šaulių stygų orkestrą. 1936 m. ir 1937 m. minimas **Vievio** būrio stygų orkestras. Turėti styginį orkestrą galėjo ir mažesni kaimai, nes įsigyti, pavyzdžiui, smuiką už kokius 25 litus galėjo netgi Žiežmariuose parduotuvėje.

PUČIAMŲJŲ (DŪDŲ) ORKESTRAI

1927 m. **Kaišiadorių** šaulių būrys subūrė dūdų orkestrą. Aišku, kad pučiamųjų instrumentų orkestras reikalavo daugiau laiko ir materialinių išlaidų. Reikėjo įsigyti pučiamuosius ir mušamuosius instrumentus, taip pat vienodą aprangą, skirti nemažai laiko repeticijoms ir pasirodymams, organizaciniams reikalams. 1927 metų pradžioje šaulių žurnale „Trimitas“ džiaugiamasi, kad padedamas centro

V Trakų šaulių rinktinės šauliai Rugsėjo 8-osios, šventėje giedant Vytauto Didžiojo giesmę. Groja šaulių orkestras. Kaišiadorys. 1930 m. KšM.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio dūdų orkestras. 1927 m. *Trimitas*. 1927 m., nr. 18. LMAVB.

valdybos Kaišiadorių būrys įsigijo visus instrumentus dūdų orkestrui, jau yra ir muzikantų („grojikų“), todėl *„greitu laiku būrys tikisi turėti savo gerą orkestrą, kas pagelbės šauliams vaisingiau dirbti kultūros darbą“*.

Greičiausiai Kaišiadorių būrio orkestras būdavo kviečiamas dalyvauti ne tik Kaišiadorių renginiuose, bet ir aplinkinių būrių šventėse. Pavyzdžiui, 1930 m. balandžio 23 d. Žaslių būriui švenčiant savo metinę šventę dalyvavo ir dūdų orkestras. 1930 m. liepos 26 d. Kaišiadorių orkestras dalyvavo ir šaulių gegužinėje Vievyje. Spaudoje rašoma, kad iš Kaišiadorių atvažiavo šaulių dūdų orkestras, „kas Vievy yra didelė retenybė“. Šventės programoje buvo tik šokiai ir žaidimai, „kitokių ceremonijų nebuvo“. Kaišiadorių orkestras dažnai vykdavo į kitas apskrities vietas, dažnai su Kaišiadorių šaulių teatro artistais, prieš vaidinimus pagrodami vietinėse pamaldose, o po vaidinimų – gegužinėse.

1930 m. paminėtas ir **Žiežmarių** būrio orkestras, kai Žiežmariuose birželio 29 d. vyko rinktinės 10-mečio šventė. Minima, kad tą dieną šventėje grojo jungtinis Kaišiadorių ir Žiežmarių orkestras. Žiežmarių šaulių būrio orkestras paminėtas spaudoje 1939 m., kai Žiežmarių valsčiaus taryba paskyrė 200 litų būrio orkestro instrumentams remontuoti. Be to, 1930 m. „Trimite“ rašoma, kad per metus Žiežmariuose surengti keli vakarėliai ir kad šokiams grodavo dūdų orkestras. Taigi, galima teigti, kad tai galėjo būti pačių žiežmariečių suburtas orkestras, o ne kviestinis iš Kaišiadorių.

Kartais Trakų rinktinės būriai pasikviesdavo orkestrą ir iš kitų rinktinių. Pavyzdžiui, 1931 m. liepos 25 d. minėdami savo būrio 10-metį Žiežmarių būrys pasikvietė orkestrą iš Kauno, iš Karo muziejaus. Nors pirmiausia miestelio aikštėje prie „laikino“ nepriklausomybės paminklo pakeliant vėliavą himną griežė vietinis Žiežmarių orkestras, tačiau mišiose bažnyčioje grojo kauniškiai. Žiežmarių dvaro parke įvyko iškilmingas posėdis, kuriam pasibaigus grojant orkestrui sugiedotas himnas, o vakare įvyko gegužinė. Kitą dieną – 1931 m. liepos 26 d. – Darsūniškio būrio metinėje šventėje grojo kaimyninio Pakuonio būrio orkestras, kuris įprastai girdėjosi koncertuojant kitoje Nemuno pusėje.

Žiežmarių orkestras taip pat dalyvaudavo kitų būrių šventėse. Pavyzdžiui, 1930 m. spalio 19 d. jis pakviestas į Kaišiadoris, kur dalyvavo Kaišiadorių šaulių būrio 10-mečio minėjime. Jau nuo 10 valandos uniformuotiems šauliams susirinkus prie stoties „tautinio sodelio“ organizuotai prisijungė ir Žiežmarių būrys su savo vėliava bei orkestru. Orkestrui sugrojus tautos himną išsirikiavę *„gražioje rikiuotėje, plevėsuojant vėliavoms, lydint Kaišiadorių ir Žiežmarių šaulių orkestrams ir didelei žmonių miniai, visi nužygiavo bažnyčion“*. Galiausiai Kaišiadorių vidurinės mokyklos salėje prasidėjusiame iškilmingame minėjime pirmiausia atsistojus pagerbti žuvusieji už nepriklausomybę, o orkestras sugrojo gedulingą maršą.

Gedulo maršas būdavo grojamas ir žymių žmonių paminėjimo renginiuose. Pavyzdžiui, kai 1932 m. kovo 6 d. Kaišiadorių būrys minėjo Šaulių sąjungos vieną iš įkūrėjų V. Putvinskį, paskaitą apie šaulių ideologą skaitė mokytojas J. Taškūnas, o būrio orkestras pagrojo gedulo maršą.

Kartais orkestrui gedulingus maršus tekdavo groti ir laidotuvėse. Pavyzdžiui, 1932 m. sausio 22 d. Kaišiadoryse „gaudė liūdnas laidotuvių maršas“, kurį grojo Kaišiadorių šaulių būrio orkestras, lydėdamas į kapines dėl nelaimingo atsitikimo žuvusį šio būrio šaulį Bernardą Astramską. Velionis buvo atsargos

Šaulio grojiko antpetis. *Trimitas*. 1927 m., nr. 35. LMAVB.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio orkestras šventinėje eisenoje. Apie 1932–1933 m. Fotografiją pateikė A. Stankevičius.

viršila, buvęs Lietuvos kariuomenės savanoris ir Vyties kryžiaus kavalierius, „blaivus, susipratęs ir pavyzdingas kaip pilietis“. Laidotuvėse dalyvavo Kaišiadorių šaulių būrys, kūrėjai-savanoriai ir didelė žmonių minia. Ir kiti mirę būrio šauliai turėjo privilegiją būti palaidoti lydint dūdų orkestrui.

1931 m. kovo 29 d. visuotiniame **Aukštadvario** būrio susirinkime nutarta įsteigti dūdų orkestrą ir šaulių ugniagesių komandą. 1931 m. gegužės 10 d. Aukštadvario būrys suruošė viešą vakarą, kuriame grojo Kaišiadorių būrio dūdų orkestras, o vakaro pelnas paskirtas Aukštadvario orkestro reikalams. Nors pripažinta, kad didžiausia būrio veiklos kliūtis – salės neturėjimas, nes vidurinėje mokykloje nors ir buvo gera salė bei scena, bet ja naudotis būriui net už atlyginimą neleisdavo ir tekdavo dirbti „blogose žydų patalpose“. Tačiau jau 1932 m. kovo 13 d. Aukštadvario būrio susirinkime pabrėžta, kad „būrys gerai tvarkosi“ ir kad jau „įsigytas dūdų orkestras“. Jo pasirodymas minimas ir 1934 m. sausio 28 d. vakare, kuriame po suvaidintos komedijos „Uošvė į namus – tylos nebebus“ grojo Aukštadvario būrio dūdų orkestras.

1933 m. **Kaišiadorių** būrio orkestras buvo pertvarkytas, orkestro vedėju buvo A. Šlekys. Tais pačiais metais orkestro vadovu tapo Kaišiadorių šaulys Romualdas Skorobogatas. Pavyzdžiui, 1933 m. lapkričio 19 d. jis su orkestru dalyvavo dideliuose kariniuose manevruose tarp Kaišiadorių ir Žiežmarių, kur po pratybų lydėjo šaulių būrius į Žiežmarius, ten vėlgi grojo, taip sukurdami pakilią dalyvių nuotaiką. O jau po dviejų dienų jis su orkestru Kaišiadoryse

Kaišiadorių (1) šaulių būrio orkestro nariai. Apie 1937–1938 m. KšM.

dalyvauja švenčiant Lietuvos kariuomenės dieną, kur perpildytoje vidurinės mokyklos salėje grojo „lietuviškas daineles“. R. Skorobogatas buvo aktyvus šaulys ir 1939 m. apdovanotas Šaulių žvaigždės medaliu.

Įdomu, kad 1933 m. lapkričio 19 d. Žiežmariuose šauliai po manevrų organizavo vakarą, kuriame suvaidinta komedija „Karolio teta“, o po to grojo vietinis jaunalietuvių styginis orkestras. Problemų iškildavo dėl to, kad šaulių pučiamųjų orkestras ir jaunalietuvių styginis orkestras Žiežmariuose tapo tarsi konkurentais ir jų ginčus tekdavo spręsti netgi rinktinės vadui, nes ir jaunalietuvių gretose dalyvavo nemažai šaulių. Šaulių būrio vadas skųsdavosi jaunalietuviais ir kaltino juos šaulių dūdų orkestro žlugdymu netgi tada, kai jaunalietuviai styginį orkestrą kviesdavo į savo pačių renginius. Mat kodėl nesamdomas šaulių orkestras?

1933 m. spaudoje minima, kad Kaišiadorių būrio šauliai ėmėsi organizuoti Jonines. Vakare sukurtas laužas, o orkestras grojo maršus, vyko eisena per Kaišiadoris su fakelais. Pažymėta, kad Joninių apeigos šiemet Kaišiadoryse „tokiame maste buvo iš viso pirmos“.

1934 m. pastebima, kad Kaišiadorių šaulių orkestras stiprėja. *„Pamokos būna kas antra diena. Orkestras jau padidino savo repertuarą ir ruošiasi suruošti koncertą, kuris Kaišiadoryse būtų pirmas“*. Kaišiadorių orkestro vedėjas tuo laiku buvo Laurinavičius. Didelę progą pasirodyti Kaišiadorių orkestras turėjo 1934 m. birželio 17 d. Kaišiadoryse švenčiamoje „Tautos dienoje“, kur dalyvavo ir Lietuvos Prezidentas, Vyriausybės vadovai ir daug garbingų svečių iš sostinės ir tolimesnių vietų. Kaišiadorių orkestras grojo pamaldose, taip pat kitose šventės dalyse, kurios tęsėsi nuo ryto iki nakties.

Matyti, kad Kaišiadorių šaulių dūdų orkestro gyvavimas nebuvo tolygus, išgyveno pakilimus ir nuosmukius, galbūt netgi iširimus. 1935 m. spaudoje rubrikoje „Nauji šaulių korai ir orkestrai“ rašoma, kad *„Kaišiadoryse steigiamas šaulių dūdų orkestras“*. Orkestro dirigentu paskirtas Kaišiadorių vidurinės mokyklos muzikos mokytojas Bronius Budriūnas.

Žiežmarių (5) šaulių būrio orkestras. Sėdi iš dešinės pirmas – šaulys V. Fridmanas. Žiežmarių (5) šaulių būryje buvo du žydai V. Fridmanas ir M. Solovečikas, dar buvo keli sentikiai rusai. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė K. Lopatienė.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio orkestras naujametinėje šventėje geležinkelio stoties keleivių rūmuose. 1937 m. KšM.

Iš tiesų greičiausiai 1935 m. šaulių orkestras buvo tik atnaujintas, atgaivintas, o talentingo orkestro vadovo paskyrimas suteikė orkestro gyvavimui naują impulsą. 1936 m. spaudoje rašoma: *„Dabar gražiai susitvarkė, sustiprėjo. Būrys dar pirks naujų dūdų ir orkestrą didins“*. Pažymėtina, kad B. Budriūnas vėliau tapo žymiu kompozitoriumi, 1940 m. paskirtas Vilniaus filharmonijos choro meno vadovu ir vyr. dirigentu, o karo metais tapo Vilniaus operos vyr. chormeisteriu. Kaišiadorių orkestras 1936 m. metais dalyvavo ir šaulių sportiniuose renginiuose, grodavo šauliams-sportininkams žygiuojant arba atliekant sinchroniškus judesius su šautuvais. 1938 m. Kaišiadorių orkestras pravirkdė kaišiadoriečius pasitinkant iš Vilniaus traukiniu pravažiuojančius lietuvių sportininkus, vykstančius į Kauną, į Tautinę olimpiadą. „Trimite“ rašoma, kad *„grojant šaulių orkestrui „Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim“ retas galėjo sulaikyti gausiai besiveržiančias ašaras“*.

1938 m. spaudoje rašoma, kad **Žaslių** būryje *„steigiamas dūdų orkestras. Tam reikalui šauliai apsidėjo po 5 litus“*. 1938 m. gruodžio 18 d. susirinkime nutarta 1939 m. pradžioje įsigyti dūdų orkestrą, kuriam lėšų būrys surinko jau pakankamai. 1939 m. rašoma, kad *„šiais metais įsigijo dūdų orkestrą iš 10 instrumentų, kuriems įsigyti buvo suruošta daiktinė loterija. Griežikai keletą dalykų jau gerai sugriežia“*. Žaslių orkestrui vadovavo vietinis vargonininkas Juozas Vitkauskas ir šaulys Vaclovas Sinius. 1939 m. birželio 11 d. Žaslių būrio metinėje šventėje vakare įvyko gegužinė, kurioje „pirmąjį kartą griežė tik įsisteigęs šaulių būrio orkestras“. 1940 m. Žaslių šaulių orkestrui papildomai nupirkti dar du instrumentai už 500 litų.

Tuo tarpu Vievyje dar 1937 m. šaulių renginiuose dalyvaudavo Kaišiadorių būrio orkestras, o aprašant Vievyje vykusią sporto šventę „Trimite“ rašoma, kad iškilmėse „labai jaučiasi stoka dūdų orkestro“. 1939 m. **Vievio** šaulių būrys galiausiai pats *„įsigijo dūdų orkestrą su devyniais instrumentais“*. Vievio orkestrui vadovavo ir jį apmokė šaulys A. Rimeikis.

1939 m. pradžioje buvo suskaičiuota, kad Trakų rinktinėje yra 7 šaulių chorai ir 3 dūdų orkestrai. Per 1939 metus sukurti dar du orkestrai, tad apibendrinant galima teigti, kad šaulių dūdų orkestrai ilgainiui atsirado ne tik Kaišiadoryse, bet ir Žiežmariuose, Aukštadvaryje, Žasliuose, Vievyje.

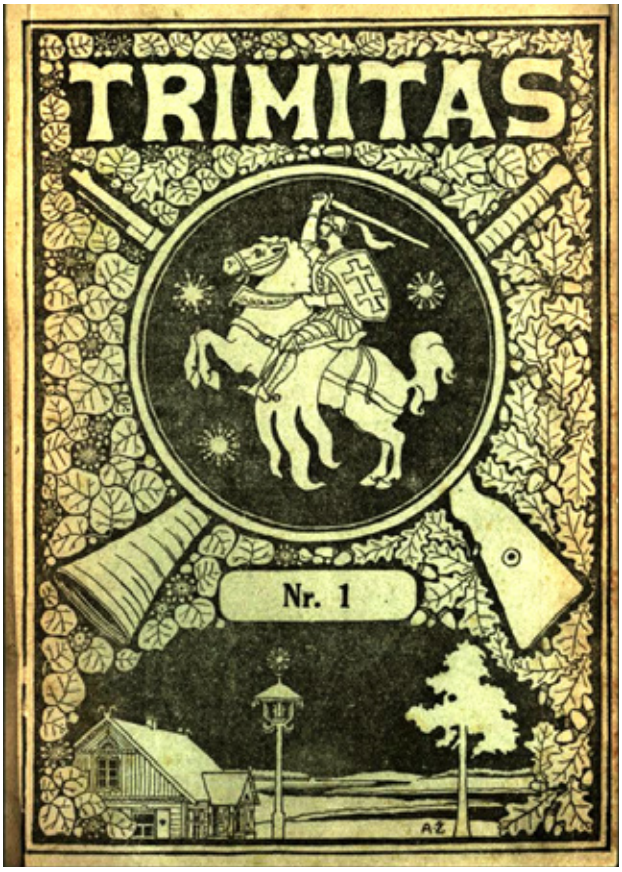

Žiežmarių (5) šaulių būrio orkestras su šventinio renginio, viešo vakaro dalyviais. XX a. 4 deš. Fotografiją pateikė K. Lopatienė.

Kaišiadorių (1) šaulių būrio orkestras. 1938 m. Fotografiją pateikė A. Stankevičius.

ŠAULIŲ BIBLIOTEKOS IR SPAUDA

Lietuvos šaulių sąjungos laikraščio „Trimitas“ viršelis. *Trimitas*. 1921 m., nr. 1. KAVB.

Vienas iš pagrindinių šaulių veiklos tikslų – „tautos kultūrinimas“, todėl šauliai didelį dėmesį skyrė Lietuvos istorijai, lietuvių kalbai, Lietuvos valstybingumo ir tautiškumo idėjų skleidimui, švietimui plačiąja to žodžio prasme. 1928 m. pradėta spaudos platinimo talka, kuomet šauliai lankydavosi savo apylinkėse ir siūlydavo žmonėms prenumeruoti įvairią periodinę spaudą – pirmiausia „Trimitą“, taip pat šaulių kalendorius, „Mūsų rytojų“ ir kitus laikraščius.

Įdomu, kad Kaišiadoryse prie geležinkelio stoties buvo „Žvaigždės“ knygynas, kuriame galėjo įsigyti ir laikraščių bei žurnalų. Tačiau knygyne ant sienos kabojo plakatas, kuris skelbė: „Nenusipirkusiems laikraščius ir žurnalus skaityti draudžiama“. Taigi, čia nemokamai žurnalų nepavartysi, fotografijomis nepasigrožėsi. Šaulių ar kitų organizacijų leidinius iš knygynų galėjo skolintis nemokamai.

„TRIMITAS“

Šaulių idėjos buvo skleidžiamos per periodinį „Trimito“ leidinį, kuris pradėtas leisti 1920 m. Šis Lietuvos šaulių sąjungos žurnalas išeidavo kas savaitę, taigi per metus susidarydavo apie 50 numerių. „Trimite“ šaulių ideologas V. Putvinskis-Pūtvis suformuluoja dilemą: *„Gyvenimas mums leidžia pasirinkti du keliu: arba pasivyti pasaulio kultūros viršūnes, arba žūti kaip tauta“.*

Šauliai primygtinai verčiami šviestis, skaityti, pradedant nuo „Trimito“. Siekiama, kad žurnalo tiražas kuo labiau išaugtų, o kaina nukristų, kad jis taptų prieinamas kiekvienam šauliui. 1928 m. „Trimito“ prenumerata metams kainavo 24 litus, 1929 m. sumažinta iki 8 litų, o 1936 m. tesiekė tik 5 litus. Leidinio tiražas nuo 5000 egzempliorių 1920 metais per du dešimtmečius pasiekė 25 000. Žurnalo apimtis taip pat augo ir pasiekė 28 puslapius.

KITI PERIODINIAI LEIDINIAI

Periodinių leidinių prenumerata atspindėjo ne tik visuomenės apsiskaitymą, bet ir ideologinį susiskaidymą. Pavyzdžiui, 1928 m. iš viso Žaslių valsčiuje buvo prenumeruojami 857 periodinių leidinių egzemplioriai. Tai buvo daugiausia visoje apskrityje, nes, pavyzdžiui, Kaišiadorių pašte buvo užsakomi 653 egzemplioriai. Žaslių pašte buvo prenumeruojami šie periodiniai leidiniai: 5 dienraščiai: „Žydų balsas“ – 21 egz., „Lietuvos aidas“ – 18 egz., „Kauno diena“ (lenkų k.) – 9, „Rytas“ – 6, „Lietuvos žinios“ – 1; 19 savaitraščių: „Mūsų rytojus“ (ūkininkų) – 242, „Gimtoji pirkia“ (lenkų k.) – 50, „Naujienos“ (lenkų k.) – 37, „Tautininkų balsas“ – 18, „Ūkininkas“ – 17, „Pasaulio veidrodis“ (žydų k.) – 15, „Tautos kelias“ ir „Sargyba“ – po 14, „Lietuvos ūkininkas“ – 13, „Šaltinis“ – 12, „Trimitas“ – 11, „Vienybė“ ir „Darbininkas“ – po 9, „Naujas žodis“ – 8, „Mūsų dienos“ – 7, „Talka“ – 4, „Žemės ūkio žinios“ ir „Ūkininko balsas“ – po 3, „Karys“ – 1; 6 dvisavaitiniai leidiniai: „Saulutė“ – 60, „Gerovė“ – 28, „Pavasaris“ – 18, „Pieno ūkis“ – 13, „Žiburėlis“ – 9, „Jaunimas“ – 4; 10 mėnraščių: „Ūkininko patarėjas“ – 61, „Savivaldybė“ – 50, „Žvaigždutė“ – 18, „Kultūra“ – 9, „Varpelis“ – 8, „Ūkininko patarėjas“ (lenkiškas) – 6, „Garnys“ – 5,

Laikraščio „Trakų balsas“ redaktorius Edvardas Selenis. Apie 1930 m. Gapučių šeimos fotografija.

„Sodyba“ ir „Bendras darbas“ – po 3, „Medžiotojas“ – 2. Iš užsienio gaunamų leidinių lietuvių k. – 13, kitomis kalbomis – 5. Taigi, tarp visų šių leidinių šaulių savaitraštis „Trimitas“ su 11 egzempliorių 1928 m. atrodė labai kukliai. Vėliau jo prenumerata apskrityje ryškiai išaugo ir pasiekė beveik kiekvieną šaulį.

Daug informacijos apie Trakų apskrities šaulius skelbė ir regioninio „Rytų Lietuvos“ laikraščio priedas „Trakų balsas“ (skirtas Trakų apskričiai ir leistas 1933–1934 m.), kurį redagavo Edvardas Selenis.

AKTYVIAUSI KORESPONDENTAI

Kai kalbame apie tuos, kurie daugiausiai susiję su šaulių spauda, tai Trakų (Kaišiadorių) apskrityje pirmiausia turėtume paminėti du žmones: Aleksandrą Marcinkevičių ir Edvardą Selenį. **Aleksandras Marcinkevičius** buvo kilęs iš Žaslių valsčiaus, keletą metų tarnavo Šaulių sąjungos „centre“, buvo „Trimito“ bendradarbis. 1927–1930 m. jis buvo Šaulių sąjungos leidinių „Vilniaus Skiltis“, o 1929–1930 m. „Trimitas“ redaktorius. A. Marcinkevičiaus šeimyniniai saitai jungė jį su šiuo Šaulių sąjungos leidiniu, nes jo žmona Sofija Pūtvytė-Marcinkevičienė buvo aktyvi „Trimito“ bendradarbė 1928–1936 m., o uošvis Vladas Putvinskis-Pūtvis buvo šio leidinio

Lietuvos šaulių sąjungos laikraščio „Trimitas“ 10-ųjų metinių šventė. Centre sėdi – Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkas A. Žmuidzinavičius. Į kairę nuo jo – Lietuvos šaulių sąjungos moterų šaulių vadė M. Žmuidzinavičienė, Lietuvos šaulių sąjungos centro valdybos narys, „Trimito“ redaktorius A. Marcinkevičius-Mantautas. Kaunas. 1930 m. LCVA.

iniciatorius ir pagrindinis ideologas. **Edvardas Selenis** daugiausiai pastebimas 1933–1934 m. ir labiausiai nusipelnė redaguodamas „Rytų Lietuvos“ laikraščio priedą „Trakų balsas“, skirtą Kaišiadorims ir visai apskričiai. Be to, jis pats daugiausia šiame laikraštyje ir rašė straipsnius bei informacines žinutes, publikuodavo ir savo darytas fotografijas. E. Selenis pastebimas Kaišiadorių visuomeniniame gyvenime, dalyvaudavo šaulių renginiuose pasisakydamas ir jaunalietuvių organizacijos vardu.

Beveik kiekvienas būrys turėjo savo korespondentus, kurie siųsdavo „Trimitui“ informacines žinutes apie savo būrio veiklą. Kartais informacija būdavo pateikiama nuo būrio valdybos, bet dažniausiai jos pasirašomos inicialais, slapyvardžiais ar trumpiniais. Pavyzdžiui, „Taurabalių Kėkštas“, „Burčekų Slapukas“, „Padangių Aras“ rašo apie Kruonį, P. M. – apie Darsūniškį, Vytas – apie Kaišiadorių, Narsutis – Žiežmarių būrį ir t. t. Kadangi pasirašoma ne tikraisiais vardais ir pavardėmis, todėl ne visada galima atsekti jų autorius. Tačiau keletą aktyvesnių korespondentų galima paminėti. Pavyzdžiui, 1922 m. apie Darsūniškio būrį dažnai rašė Pranas Maciulevičius, apie Kaišiadorių būrį Juozas Lekavičius, Jonas Marma ir t. t.

Jonas Marma ryškiai pastebimas ne tik Kaišiadorių būrio, bet ir rinktinės veikloje. Jis aktyvus ir rinktinės teatre, kur vaidina ryškius personažus, kaip skaitovas dalyvauja įvairiuose renginiuose, užima žiūrovus spektaklių pertraukose, jis taip pat ir ugniagesybos lyderis, tampa netgi rinktinės brandmajoro padėjėju, tai yra pagrindiniu specialistu, organizuojančiu Kaišiadorių šaulių ugniagesių komandos ir kitų rinktinės būrių ugniagesių komandų veiklą. Galiausiai jis daug rašo į šaulių žurnalą „Trimitą“ apie Kaišiadorių šaulių veiklą ir rūpinasi „Trimito“ platinimu. Kaip pavyzdys pateikiamas 1936 metų pirmame numeryje išspausdintas jo straipsnis:

„Štai Naujieji Metai. Pakelkime širdis! Priešai nerimsta. Kasdien galandami nauji durklai ir liejamos naujos kulkos. 1918–1920 metais ginklais rankose atkariavome sau nepriklausomybę, dabar turime ją apsaugoti, šiandien mūs, šaulių, pareiga laisvę ir nepriklausomybę kultūra saugoti. Juk niekur daugiau nerasime tiek naudingų, rimtų ir gerų šauliškų patarimų, nurodymų ir paskatinimų, kaip mūsų organe Trimite. Tai mūs šauliškoji spauda. Mūsų pareiga ją remti, jai padėti. O padėti tegalime patys jį išsirašydami ir kitiems tą daryti patardami. Jei gyvenimas yra tuo kūnu, tai spauda – širdimi ir smegenimis. Kūnas be širdies gyventi negali. Mes, šauliai, be savojo Trimito negalime gyventi. Trimitas – mūsų mokytojas, mūsų auklėtojas, mūsų kelrodys. Tad nesiskirkime su juo, o mielai kiekvienas kvieskime, kaipo svečią in namus. Todėl Naujųjų Metų proga, mes, šauliai, pakelkime širdis ir paspauskime Trimitui karštą ranką ir pakvieskime jį nuolatiniu svečiu in savo ir savo namiškių pastoges. Tegul kiekvieno šaulio namuose nuo 1936 metų kas savaitė beldžiasi in duris svetys Trimitas. Kiek džiaugsmo ir malonumo sudarysime savo namiškiams, išrašydami jiems Trimitą. Maža jo kaina ne taip jau mus sunkins. O kiek malonumo

Aukštadvario (8) šaulių būrio šauliai atsiėmę naują Lietuvos šaulių sąjungos laikraščio „Trimitas“ numerį. 1934 m. *Trimitas*. 1934 m., nr. 15. LMAVB.

bus sulaukusiems to netikėto svečio! Šauliai, tad iškelkime Naujųjų Metų proga šūkį: Nuo šiandien tas ne šaulys, kuris Trimito neskaitys“.

KNYGYNŲ IR BIBLIOTEKŲ ORGANIZAVIMAS

Jau 1922 m. vasario 12 d. **Kaišiadorių** šaulių būrio Švietimo komisija surengė vakarą, o pelną paskyrė Švietimo komisijos numatytų darbų vykdymui: numatyta netolimoje ateityje įsteigti viešą knygyną su skaitykla ir vakarinius kursus suaugusiems. Konstatuota, kad didžiausia kliūtis tam darbui – „butų stoka“. 1922 m. liepos 23 d. **Darsūniškio** būrio visuotiniame susirinkime Švietimo komisija pranešė, kad nuo 1921 m. gruodžio suruošti du vakarėliai su vaidinimais. Pirmasis davė pelno, už kurį šauliams išrašyta „Trimito“ 11 egzempliorių vienam mėnesiui, o antras vakarėlis „davė deficitą“. Knygynėlio įsteigimas atidėtas, sporto irgi nebuvo kam vesti, nes „daug ką nuveikti kol kas neturim jėgos ir lėšų“. 1930 m. apie **Žiežmarių** būrį „Trimitas“ rašo, kad *„būrys turi bibliotekėlę ir skaityklą. Pareina „Trimito“ nemaža egz., „Karys“, „Mūsų Vilnius“ ir kit. laikraščių“.* Kaip įprasta – vėl nutariama kuo daugiau išplatinti „Trimito“. 1931 m. birželio 21 d. **Onuškio** šaulių būrio susirinkime į švietimo komisiją išrinko Zaikaitę, Stankevičių, Kašelionį, Vailionį ir Kisielių, taip pat išrinkta komisija knygynui papildyti. 1932 m. gegužės 8 d. **Žilinų** šauliai nutarė įsteigti būrio biblioteką, kuriai knygų pažadėjo paaukoti mokytojai ir kiti šauliai. Biblioteka atidaryta jau tų pačių metų birželio 26 d., jos steigėjas buvo mokytojas J. Martinaitis. 1936 m. vasario 28 d. **Žiežmarių** šaulių būrio taryba pasiskirstė pareigomis, būrio knygininku tapo agronomas K. Šimanauskas. O 1939 m. pradžioje Žiežmarių būryje švietimo sekcijos vadovu išrinktas mokytojas P. Navasaitis, jo pavaduotoju ir knygyno prižiūrėtoju – Matulaitis. Bet jau po metų – 1940 m. pradžioje – Žiežmarių būrio švietimo sekcijos vadovu buvo pašto viršininkas A. Gintneris, o knygininkas – P. Keras. 1940 m. kovo 17 d. **Strėvininkų** būrio susirinkime knygininku išrinktas Justas Naudžiūnas, numatyta praplėsti biblioteką. Esama nedaug informacijos, kur buvo laikomi knygynėliai ir bibliotekos. Jeigu būrys turėtų nuosavus namus, tai galima būtų teigti, kad ir bibliotekos galėjo būti šiuose namuose. Savo namus iki 1940 m. suspėjo įsirengti tik Žaslių (1937 m.) ir Onuškio (1939 m.) būriai. Pavyzdžiui, kai rinktinėje buvo nutarta 1935 m. pradėti statyti šaulių namus **Kaišiadoryse** ir numatyta, kad dviejų aukštų mūriniame pastate bus patalpos ne tik rinktinės ir Kaišiadorių būrio štabams, klubui, salė paskaitoms ir vakarams, bet ir bibliotekai bei skaityklai.

1937 m. lapkričio mėnesį Šaulių sąjungos štabo Kultūros ir švietimo skyrius sukomplektavo dešimt „bibliotekų“ dešimčiai rinktinių, tame skaičiuje ir Trakų rinktinei: *„Šaulių Sąjungos štabo kultūros ir švietimo skyrius paruošė dešimt bibliotekėlių, kurios lapkričio 9–10 d. pasiųstos rinktinių štabams. Bibliotekėlių visos knygos įrištos, atspausdinti knygoms dail. Kosciuškos piešti exlibrisai ir bibliotekoms tvarkyti numeriams kortelės“.* Pažymėta, kad rinktinių vadovybės, kurios gavo „bibliotekas“, įsigijo specialias knygoms laikyti spintas. Šiose rinktinėms perduotuose „bibliotekose“ buvo sukomplektuota po 100 knygų. Galima manyti, kad Trakų V rinktinės biblioteka galėjo būti įsikūrusi tose pačiose patalpose, kur buvo ir rinktinės štabas. Tačiau rinktinės štabas keitė savo vietas. Sprendžiant pagal Lietuvos telefonų knygose nurodomus adresus 1929 m. jis buvo Kaišiadorių geležinkelio stoties rūmuose, 1934 m. – Kap. Gudyno g. 1, 1935 m. – Vytauto g. 5, o 1938 m. – vėl geležinkelio stoties rūmuose.

1939 m. pavasarį ruošiantis Trakų rinktinės 20-mečio šventei buvo suskaičiuota, kad rinktinėje yra 25 šaulių bibliotekos, turinčios daugiau kaip 100 knygų, o knygų jose iš viso sukaupta 3697. *„Knygos įrištos ir vietos šaulių ir visuomenės labai skaitomos. Trakų rinktinėje sustiprintai varomas kultūrinis darbas, nes to reikalauja iš seniau čia susidariusios nelengvos tautinio gyvenimo sąlygos“.*

BŪRIŲ KNYGYNĖLIAI IR BIBLIOTEKOS

Nuo pat kūrimosi pradžios šaulių būriai kaupė lietuviškų knygų ir periodinių leidinių rinkinius, kurie išaugo į knygynėlius ir bibliotekas. Bibliotekų organizavimas pagyvėjo maždaug 1928 m. Tiesa, didžioji dalis būrių turėjo nedidelius, iki 100 knygų turėjusius knygynėlius. Trakų (Kaišiadorių) apskrityje buvo 17 mažesnių ir 20 didesnių knygynėlių ar bibliotekų. Pavyzdžiui, **Beištrakių** būryje 1934 m. buvo apie 39 knygas, o 1939 jau 123 knygos. **Beižonių** būrys 1939 m. turėjo 105 knygas, 1939 m. **Darsūniškio** būrys turėjo 167 knygas. **Gegužinės** būrio knygynėlis įsteigtas 1932 m. būrio valdybos pirmininko M. Tilindžio rūpesčiu 1939 m. jau turėjo 176 knygas. **Kazokiškyje** įsteigtas knygynėlis 1934 m. turėjo tik 21 knygą, o per kelis metus išaugo iki 147 knygų. **Onuškyje** šaulių biblioteka nuo 1934 m. (40 knygų) per penkerius metus pasipildė iki 300 knygų. **Paparčių** knygynėlis sukaupė 180 knygų. 1939 m. **Semeliškių** būrys turėjo 100 knygų ir 20 skaitytojų. **Šilasėdų** knygynėlis įsteigtas 1935 m. per ketverius metus turėjo jau 160 knygų. 1938 m. įsteigtas **Tarpumiškio** būrio knygynėlis

Lietuvos šaulių sąjungos leidinys „Mūsų kalendorius 1929 metams“. Redaktorius A. Marcinkevičius-Mantautas.1929 m. KAVB.

turėjo per 200 knygų. **Vievio** knygynas su skaitykla 1926 m. buvo steigiamas iš vakarėliuose surinkto pelno lėšų. Jis greitai augo ir 1934 m. turėjo 350 knygų. Pasirodžius nusiskundimų spaudoje apie nepatenkinamą visuomenės skaitymo poreikį būrio nariai įsipareigojo aukoti po 50 ct bibliotekai, tad 1939 m. ji turėjo jau 510 knygų. **Žaslių** knygynėlis įsteigtas 1927 m., po septynerių metų jame buvo 240 knygų, o dešimtmečio pabaigoje išaugo iki 360 knygų. 1930 m. įsteigtam **Žiežmarių** būrio knygynėliui buvo renkamos aukos, tad 1934 m jame buvo 109 knygos, o po penkerių metų jau 264 knygos.

KNYGŲ IR KITŲ LEIDINIŲ TEMATIKA

1922 m. lapkričio 12 d. Darsūniškio būryje naujam būrio vadui perimant būrio inventorių tarp jo buvo ir knygos bei kiti leidiniai: Lietuvos žemėlapis, „Trimito“ 1920–1922 metų komplektas, taip pat dar neišplatinti 1922 m. „Trimito“ 83 egzemplioriai, knygos „Kodėl lietuviai su lenkais nesusitaiko“ (35 egz.), „Idėja ir darbas“ (13 egz.), „Prošepano priepuoliai“ (14 egz.), „Šaulių vadovas“ (10 egz.), „Juodosios armijos vadas“ (16 egz.). Galima matyti, kad Darsūniškio būryje kaupiami ankstesnių metų „Trimito“ komplektai, platinamos šaulių ideologiją, antilenkišką propagandą populiarinančios knygos.

Šaulių knygynėlių knygų tematika buvo ne tik ideologija, bet ir karyba, kultūra ir pan. Pavyzdžiui, rinktinės vadas akcentavo įsigyti knygas „Visuomenės kova su nusikaltėliais“, „Mes dainuojam“, „Lietuvos istorija“, „Krašto pažinimo vadovėlį“, „Kautynių pratimai eiliniui, grandžiai ir skyriui“ ir t. t. Taip pat šaulių sąjungos vadovybė ir rinktinės vadas primygtinai ragino šaulius prenumeruoti „Trimitą“ ir netgi sudarinėjo sąrašus šaulių, kurie gali savo lėšomis užsakyti ir kurie norėtų užsiprenumeruoti, bet neturi lėšų. Aktyviausi „Trimito“ platintojai buvo apdovanojami prizais ir giriami spaudoje. Be „Trimito“ žurnalo šaulių būriai buvo raginami pirkti ir kitus leidinius, pavyzdžiui, „Kario kalendorių“, kuriame pateikta praktinė informacija karybos reikalais, 1939 m. išleistą „Šaulių sąjungos istoriją“, skirtą sąjungos 20-mečiui.

RINKTINĖS VADOVYBĖS, KUNIGŲ IR MOKYTOJŲ INICIATYVOS

1936 m. sausio 14 d. Trakų rinktinės vadas plk. ltn. Vladas Žutautas rašė: *„Nuo 1933 m. tapęs Trakų apskrities komendantu ir pažinęs to krašto stovį ir jo kultūrinius sunkumus dėjau pastangų savo ploto gyventojus šviesti ir kultūrinti. Viena iš tokių priemonių buvo susitarimas su Divizijos vadu, pagal kurį jo buvo įsakyta pulkams atliekamus nuo renkamų į komplektus „Kario“, „Trimito“ „Ūkininko patarėjo“ ir pan. N. N. per Div. Štabą siuntimas man. Aš per šaulių būrius ir pradžios mokyklas siunčiu tą medžiagą į kaimus. Kiek teko girdėti iš mokytojų toji spauda yra nemažą naudą atnešusi. Kaimas kuris nėra skaitęs ir matęs lietuviškų laikraščių – pamatė mūsų gražią ir turiningą spaudą. Paveikslėliai patraukė jų dėmesį; buvęs karys arba pradžios mokyklos lankytojas tėvams perskaito ir išverčia <...> Trakų apskrityje spaudos buvo išrašoma 1933 m. 5462 egz., 1934 m, 6580; 1935 m. 8154 egz. Net ir ūkiški sunkumai nesulaiko juose kylančio susipratimo“.* Taigi, rinktinės vadas tarsi knygnešių laikais telkė lietuviškus leidinius ir platino juos provincijos kaimuose. Iš kariuomenės štabo gautus laikraščius ir knygas dalino šaulių bibliotekoms, o per mokyklų inspektorius – ir mokykloms.

1933–1934 metais dar būdamas apskrities karo komendantu V. Žutautas rinko duomenis apie lietuvių ir lenkų kalbų paplitimą apskrityje, leidinių platinimą ir t. t. Pasirodė, kad lenkiškų laikraščių redakcijos savo prenumeratoriams siuntė ne po vieną, bet po 5–10 egz. platinimui, be to lenkiškų knygų gaudavo iš dvarų ar „skrajojančių“ knygynų. Labiausiai tarp gyventojų paplitęs lenkiškas laikraštis – „Chata Rodzinna“, kurį gaudavo netgi jo neprenumeruojantys.

Pavyzdžiui, Kaišiadorių vyskupijos kancleris dr. prelatas J. Labukas 1934 m. balandžio 2 d. V. Žutautui rašė, kad lenkiškumui palaikyti pasienyje anksčiau buvo nemokamai platinamas lenkiškas laikraštis „Chata Rodzinna“, bet dabar

Tarpe uoliausių 1934 m. Lietuvos šaulių sąjungos laikraščio „Trimitas“ prenumeratų platintojų V Trakų šaulių rinktinės valdybos narys J. Lekavičius (dešinėje). *Trimitas*. 1935 m., nr. 4. LMAVB.

jau „susiranda“ to laikraščio prenumeratorių. Bet viena naujausių lenkiškos propagandos priemonių, anot J. Labuko, buvo „keliaujantieji knygynėliai“, kurių daugiau buvo Ukmergės apskrityje, bet pasitaikė ir Trakų apskrityje. *„Daugely vietų gyventojai gauna pasiskaityti lenkiškų knygų iš vietos dvarų, ypač kumečiai tuo aprūpinami“*. Taip pat, J. Labuko nuomone, reikia vargingesnius vaikus aprūpinti drabužiais ir apavu, vadovėliais ir rašymo medžiagomis. Jis prisiminė ir 1926 metus – lenkiškų mokyklų steigimo „laisvės metus“, kai lenkiškų mokyklų mokytojai netgi lietuviškų šeimų vaikus suviliodavo nemokamai arba pusdykiai dalindami vadovėlius ir rašymo medžiagas. Taip pat nereiktų kaitalioti vadovėlių, nes „tas labai atsiliepia ūkininko kišeniui“. Kaip maloni priemonė patraukti vaikams būtų, pavyzdžiui, baigus pradžios mokyklą ar kita proga, apdovanoti lietuviškomis gyvenimui reikalingomis knygomis – maldaknyge, Lietuvos istorija ar dainų rinkiniu. Tačiau tai reiktų daryti taktiškai, o ne taip, kaip buvo kartą Aukštadvario valsčiuje. Ten vaikus apdovanojo maldaknygėmis, tačiau mokytojai patys išdalino knygas, neįtraukdami kunigo. *„Vaikai gavę dovanų pasigyrė tėvams, kurie tuojaus liepė mesti pečiun maldaknyges arba nunešti parodyti klebonui, ar nebus tos maldaknygės eretiškos“*. Pageidauta, kad vaikai mokytųsi skaityti iš maldaknygių, nes *„šiose sulenkintose apylinkėse dar neseniai buvo paprotys mokinti vaikus skaityti iš maldaknygių, ir jeigu vaikas pasimokinęs skaityti nemoka naudotis maldaknyge, tėvams atrodo, kad vaikai nieko neišmoko mokykloje“*. Mokytojai turėtų su vaikais rengti gegužines ir kitas pamaldas, kad įprastų prie lietuviškų pamaldų, nes *„jei kaimas kad ir mokės lietuviškai kalbėti, gi melsis ir giedos lenkiškai, tai jis dar lengvai gali būti šiandien lietuviškas, gi ryt – lenkiškas“*.

Dar vaizdingiau lietuviškų ir lenkiškų leidinių paplitimą aprašė kun. N. Švogžlys-Milžinas. Jis teigė, kad lenkininkai turi pafrontėje „ponų lenkiškas bibliotekas – skrajojamas“, kurioms gauna knygas iš Varšuvos. Taip pat yra liaudiškos bibliotekos, duodančios knygų kaimiečiams, o „Pochodnia“ organizacija rengia kaime vaikams eglutes ir dalina saldainius. Tuo tarpu *„lietuviai tokių lietuviškų bibliotekų neturi nei Onušky, Aukštadvary, Vievy, Kazokišky, Karnavėj, nei Musninkuos, nei Širvintuos, nei Giedraičiuos, nei Dubingiuos (lenkiškiausia Lietuvos vieta) – niekur nėra. Tokias lietuviškas bibliotekas reikia kurti prie parapijų (žinoma, tik pačioj pafrontėj), kitur – prie šaulių“*. Anot kun. N. Švogžlio, *„kaimiečiai, kurie pradeda imti knygas ir skaityti – tuojau lietuvėja <...> kaimiečiai nori knygų. Klebonas pažįsta visus kaimiečius. Klebonas taikys tinkamas knygas savo žinomam parapijiečiui. Pirma duos neutralaus turinio. Paskui patriotiško ir t. t.“*

Taigi, vienas pagrindinių šaulių ir kitų lietuvių inteligentų tikslų šiame regione – visuomenės lituanizavimas arba kalbant anų laikų terminais – „atlietuvinimas“.

ŠAULIŲ MOTERŲ BŪRIAI

Jau pirmuosiuose šaulių būriuose dalyvavo ir moterys. Pirmieji atskiri moterų būriai kūrėsi nuo 1933 m. Žiežmariuose, Aukštadvaryje, Kruonyje, o per šešerius metus būrių ir skyrių skaičius išaugo iki 23.

Pavyzdžiui, 1936 m. Trakų V rinktinėje buvo 13 moterų būrių ir skyrių. Veikliausias ir didžiausias buvo Kaišiadorių būrys, kuriame *„susibūrusios visos inteligentinės pajėgos“*. Vievio būrys ypač pasižymėjo sporte, Onuškio būrys – kariniu pasiruošimu, Žaslių – darbštumu. Didelę reikšmę būrių veiklai ir jų skirtumams turėjo vadų ir vadžių asmenybės.

1940 m. V Trakų rinktinės moterų būriai ir skyriai buvo šie: 1. Kaišiadorių – vadė A. Tirvienė, būrys įsteigtas 1934-01-12; 2. Darsūniškio – įsteigtas 1934-05-10; 3. Kruonio – vadė Miliūnaitė, įsteigtas 1933-09-29; 4. Žiežmarių – vadė M. Plungytė, įsteigtas 1933-06-25; 5. Kietaviškių – vadė E. Damasevičiūtė, įsteigtas 1935-05-12; 6. Žaslių – vadė P. Baumilienė, įsteigtas 1935-06-14; 7. Aukštadvario – vadė A. Markšaitienė, įsteigtas 1933-06-12; 8. Onuškio – vadė V. Petrauskienė, įsteigtas 1934-07-07; 9. Vievio – vadė D. Kastantinavičienė, įsteigtas 1934-05-17; 10. Beižonių – vadė M. Ramanauskienė, įsteigtas 1938 m.; 11. Užuguosčio – vadė Paškevičiūtė, įsteigtas 1937 m.; 12. Žilinų – vadė Monkevičienė, įsteigtas 1939 m.; 13. Panošiškių – įsteigtas 1936 m.; 14. Kazokiškio – vadė Aliūkienė, įsteigtas 1935-07-27; 15. Paparčių – vadė E. Marčiulionytė,

Mokytoja, Žiežmarių (5) šaulių būrio moterų skyriaus vadė O. Gelažienė. Fotografija iš biografijų žinyno „Nepriklausomos Lietuvos mokytojai: 1918–1940 metų biografijos“.

Iškilminga Trakų šaulių moterų rinktinės šaulių eisena Moters šventėje – tautinio rūbo propagandos dieną. Kaišiadorys. 1938 m. birželio 12 d. VDKM.

Kaišiadorių šaulių moterų būrio valdyba. Iš kairės: B. Dudavičienė-Dudaitienė, M. Ivaškevičienė, O. Tamaravičienė, būrio vadė A. Tirvienė. 1937 m. LCVA.

įsteigtas 1937-01-17; 16. Tarpumiškio – vadė Perednienė, įsteigtas 1938 m.; 17. Ilgakiemio – vadė Pacevičiūtė, įsteigtas 1938 m.; 18. Beištrakių – vadė S. Mažeikienė, įsteigtas 1938-05-30; 19. Strėvos – vadė M. Bagdonaitė, įsteigtas 1939-02-26; 20. Vilūniškio – vadė E. Naudžiūnienė, įsteigtas 1939-02-26; 21. „Trakų pilies“ – vadė I. Kapočiūnienė, įsteigtas 1936-07-24; 22. Kaišiadorių gimnazijos moksleivių – vadė O. Merkienė, įsteigtas 1939 m. birželį; 23. Kovaičių – vadė Mitkuvienė.

1929 m. konstatuota, kad moterų būriuose daugėja, o Žasliuose buvo kalbama netgi apie atskiro skyriaus sudarymą (sudarytas 1931 m.). 1933 m. kovo 4 d. sudarytas Kaišiadorių moterų šaulių skyrius, kurį iniciavo rinktinės vado kpt. J. Balickaičio žmona A. Balickaitienė.

1933 m. liepos 2–3 d. Kaune įvyko Pirmasis visuotinis moterų šaulių skyrių atstovių suvažiavimas. Taip pirmą kartą pavyko sušaukti atstoves iš visų Lietuvoje esančių moterų šaulių skyrių ar būrių. Suvažiavimo metu nutarta, kad pagrindiniu visus moterų šaulių junginius vienijančiu organu taps Centro komitetas. Lietuvoje suaktyvėjo atskirų moterų šaulių būrių steigimas.

1934 m. sausio 12 d. Trakų rinktinės vado iniciatyva buvo sušauktas *„Kaišiadorių ponių ir panelių susirinkimas įsteigti Kaišiadorių šaulių moterų būriui“*. Susirinkime dalyvavo 20 asmenų, tad būriui steigti susirinkusiųjų šį kartą pritrūko. Į skyriaus valdybą išrinktos E. Mazūrienė, O. Tamaravičienė, B. Dūdavičienė, T. Šimašienė ir O. Merkienė. Tačiau jau po mėnesio vis tik *„vietos ponios ir panelės susispietė į moterų šaulių būrį“*. Būrio valdybos pirmininke tapo apskrities viršininko žmona mokytoja Olga Merkienė, vicepirmininke mokytoja Elena Mazūrienė, sekretore pašto viršininko žmona Bronė Dūdavičienė, iždininke apskrities valdybos nario ir verslininko Z. Šimašiaus žmona Teresė Šimašienė, o valdybos nare policijos

Trakų šaulių moterų rinktinės šaulės šventinėje rikiuotėje Vievyje. XX a. 4 deš. LCVA.

Žaslių šaulių moterų būrio vadė P. Baumilienė (centre) tarpe būrio šaulių ir mergaičių su tautiniais rūbais. XX a. 4 deš. LLMA.

nuovados viršininko A. Tamaravičiaus žmona Ona Tamaravičienė. Taigi, galima matyti, kad moterų šaulių būrių iniciatorės ir vadovės buvo arba mokytojos, arba aktyvesniųjų vietos tarnautojų bei visuomenės veikėjų žmonos, kurios neturėjo tarnybos, buvo „namų šeimininkės“, tačiau tapo aktyvios visuomeninėje veikloje. Panašiai buvo ir kituose valsčiuose, ne tik Kaišiadorių.

1935 m. į naują Kaišiadorių moterų būrio valdybą pirmininke išrinkta E. Mazūrienė, vicepirmininke B. Dūdavičienė, sekretore B. Ratkevičaitė, iždininke O. Selenienė, o J. Lapatinskienė nare. Būriai bei skyriai sparčiai steigėsi ir mažesniuose miesteliuose. Pavyzdžiui, 1934 m. gegužės 10 d. Darsūniškio mokykloje buvo steigiamasis šaulių moterų skyriaus susirinkimas, išrinkta valdyba – pirmininkė, iždininkė ir sekretorė. Tų pačių metų gruodžio 8 d. susikūrė Onuškio moterų šaulių skyrius. Spaudoje rašoma, kad *„steigiamajame susirinkime dalyvavo vien moterys inteligentės. Steigėjos savo kalbose pabrėžė dėsią pastangų papildyti savo eiles dešimteriopai. Į šaulių moterų veiklą neatidėliojant nutarta įtraukti kaimo moteris“*. Į Onuškio moterų būrio valdybą buvo išrinktos M. Sinkevičiūtė (pirmininkė), V. Petrauskienė (iždininkė) ir E. Cibarauskienė (sekretorė). Į revizijos komisiją išrinktos Tamulionienė ir Veličkienė, o skyriaus vade – Zinkevičienė. Steigiamojo susirinkimo dalyvius pasveikino Lietuvos tautininkų sąjungos Onuškio apylinkės pirmininkas, mokytojas L. Lelešius, valsčiaus viršaitis A. Petrauskas, nuovados viršininkas M. Tamulionis ir kuopos vadas (matyt, turima omenyje Onuškio šaulių kuopa) atsargos jaunesnysis leitenantas J. Rūbas. Galime matyti, kad ir Onuškio moterų šaulių būrio iniciatorės buvo aktyvesniųjų Onuškio tarnautojų ir visuomenės veikėjų žmonos.

Moterų būrių ir skyrių vadovybė dažnai keitėsi. Pavyzdžiui, 1931 m. prie Aukštadvario šaulių būrio moterų sekcijos įkūrimą iniciavo šaulė O. Virbickienė. Vėliau jos vade iki 1939 m. tapo A. Sadauskaitė-Greičienė, paskui A. Markšaitienė, o nuo 1940 m. sausio 1 d. – U. Bingelienė.

1936 m. Trakų V rinktinėje buvo 201 moteris-šaulė. Pagal profesiją 50 narių buvo mokytojos, 50 – „be užsiėmimo“, 40 – ūkininkės, o likusios – valdininkės bei amatininkės. Apibendrinant veiklos sąlygas Trakų (Kaišiadorių) apskrityje konstatuota, kad šauliams *„darbo sąlygos blogos. Trakiečiai neturtingi, sulenkėję ir atsilikę kultūroje“*.

Už išskirtinius nuopelnus šaulių sąjungai Šaulių žvaigždės ordinu apdovanotos Trakų V rinktinės šaulės Domicelė Kastantinavičienė iš Vievio būrio (1936 m.), Ona Rajeckaitė iš Beižonių būrio (1938 m.). Dar daugiau moterų apdovanotos Šaulių žvaigždės medaliu. Daugelis šių moterų – pradžios mokyklų mokytojos. Pavyzdžiui, Vievio mokytoja D. Kastantinavičienė visą laiką buvo „vyriško“ Vievio būrio vadovybėje ir ėjo pirmininkės, sekretorės, kasininkės, net būrio vado pareigas, tik vėliau tapo ir moterų skyriaus vade.

Paparčių (23) šaulių būrio moterų skyriaus šaulė A. Čiuladaitė. Fotografiją pateikė R. Peslekienė.

Vievio šaulių moterų būrio steigėjos ir pirmosios būrio valdybos narės. Sėdi iš kairės: O. Buinevičienė-Buinienė, vadė D. Kastantinavičienė, S. Bartuškienė. Stovi iš kairės: M. Janutėnienė, E. Vaitaitienė. 1934 m. LCVA.

Kaišiadorių šaulių moterų būrio valdyba. Sėdi iš kairės: pirmininkė O. Merkienė, vicepirmininkė A. Mazūrienė. Stovi iš kairės: B. Dudavičienė-Dudaitienė, T. Šimašienė, O. Tamaravičienė. 1934 m. Fotografiją pateikė G. Dudaitis.

MOTERŲ RINKTINĖS VADOVYBĖ

1933 m. birželio 18 d. Kaišiadorių vidurinės mokyklos salėje įvyko Trakų V rinktinės moterų atstovių suvažiavimas. Susirinko moterys-šaulės iš Kaišiadorių, Žaslių, Žiežmarių, Onuškio, Palomenės, Užuguosčio, Vievio ir Beižonių būrių. Į prezidiumą pakviestos šaulės A. Balickaitienė ir E. Šilytė (mokytoja iš Žaslių). Suvažiavimą pradėjo Trakų apskrities komendantūros atstovas kpt. J. Lietuvninkas, kuris *„sveikino Trakų rinktinės vardu ir linkėjo stoti į bendrą darbą su vyrais tėvynės gynimo darbe“*. Jaunalietuvių Trakų skyriaus vardu sveikino E. Selenis, Kaišiadorių šaulių būrio vyrų vardu – J. Jasinevičius. Važiuoti į visuotinį Lietuvos šaulių moterų suvažiavimą išrinktos A. Balickaitienė ir E. Šilytė. Į Trakų V rinktinės moterų valdybą vienbalsiai išrinktos pirmininke A. Balickaitienė, vicepirmininke – Matonienė, sekretore – E. Šilytė, iždininke – B. Plikūnaitė, valdybos nare – J. Gaigalaitė. Susirinkimo dalyvės nusiuntė sveikinimą šaulių sąjungos moterų centro komitetui ir šaulių sąjungos vadovybei, taip pat pagerbė šaulių sąjungos įkūrėją V. Putvinskį-Pūtvį bei neseniai mirusį šaulį ir rašytoją kan. J. Tumą-Vaižgantą.

Taigi, pirmąja Trakų rinktinės moterų vade tapo Trakų V rinktinės vado kpt. Jurgio Balickaičio žmona **Anelė Balickaitienė**. Ji buvo gimusi 1899 m. Maskvoje, buvo baigusi gimnaziją, mokėjo daug kalbų: prancūzų, vokiečių, rusų, lenkų, anglų, italų, lotynų. Kaišiadoryse Balickaičiai gyveno Kap. Gudyno gatvėje, namo nr. 1. Į šaulių sąjungą A. Balickaitienė priimta 1933 m.

1934 m. spalio 21 d. įvyko kitas rinktinės moterų šaulių atstovių suvažiavimas. Suvažiavimą

Trakų šaulių moterų rinktinės valdyba. Sėdi iš kairės: B. Žitkienė, vicepirmininkė E. Masiulytė, vadė J. Žutautienė. Stovi iš kairės: O. Selenienė, S. Jasiūnienė, Ramanauskaitė. Apie 1935 m. KšM.

pradėjo tuometinis Trakų V rinktinės vadas kpt. P. Ciunis. Iš Kauno atvykusi šaulių sąjungos centro atstovė A. Pilvelytė skaitė paskaitą apie moters šaulės uždavinius visuomeniniame gyvenime. Buvo konstatuota, kad moterų šaulių veikla rinktinėje plečiasi. Į naują Trakų V moterų rinktinės komitetą išrinktos rinktinės vado kpt. P. Ciunio žmona **Teofilė Ciunienė** (pirmininke), Trakų (Kaišiadorių) apskrities viršininko J. Merkio žmona mokytoja O. Merkienė (vicepirmininke), Kaišiadorių pradžios mokyklos vedėjo K. Tirvos žmona mokytoja A. Tirvienė (sekretore), mokyklų inspektoriaus B. Kliorės žmona mokytoja B. Kliorienė (iždininke) ir J. Stankevičienė.

Kaišiadoryse gyvenusios rinktinės vadovės aktyviai dalyvavo ir Kaišiadorių moterų būrio, Kaišiadorių moksleivių mergaičių būrio veikloje. Pavyzdžiui, Kaišiadorių moterų būrio vadė buvo A. Tirvienė, o Kaišiadorių gimnazijos mergaičių būriui vadovavo O. Merkienė. Apžvelgiant 1936 m. rinktinės moterų vadovybę matyti, kad joje dominuoja moterys, nedirbančios „tarnyboje“, įvardijant jas kaip „be užsiėmimo“, nors visos turėjo šeimas, turėjo nuolatinių namų ruošos ir mažų vaikų priežiūros rūpesčių. „Be užsiėmimo“ – J. Žutautienė, O. Tamaravičienė, M. Gaputienė, S. Jasiūnienė, B. Žitkienė, O. Selenienė. Tik M. Vilkienė turėjo tarnybą – dirbo mokytoja.

Kaip galima pastebėti – pagrindinėmis moterų rinktinės veiklos organizatorėmis ir netgi vadėmis tapdavo Trakų V rinktinės vadų žmonos. Kitų šaulių veikloje aktyviau dalyvaujančių moterų vyrai taip pat, kaip taisyklė, buvo žymūs visuomeniniame gyvenime. Pavyzdžiui, 1933 m. organizuojantis moterų būriams aktyviai veikė A. Balickaitienė, kuri tų pačių metų rudenį iš Kaišiadorių išvyko kartu su savo vyru kpt. J. Balickaičiu, gavusiu paskyrimą tarnauti kitoje rinktinėje. Nuo 1933 m. lapkričio mėnesio Kaišiadoryse pradėjo tarnauti naujasis rinktinės vadas kpt. P. Ciunis, o jo žmona Teofilė Čiburytė-Ciunienė pradeda dalyvauti rinktinės moterų šaulių veikloje. Ciuniai augino du sūnus.

Ilgiausiai Trakų moterų rinktinei vadovavo **Juzė Žutautienė**. 1933 m. rugpjūčio 12 d. paskirtas eiti Trakų apskrities komendanto pareigas plk. ltn. V. Žutautas aktyviai prisidėjo ir prie šaulių veiklos, tačiau dar nebuvo rinktinės vadas. Tačiau 1935 m. reorganizavus šaulių sąjungą apskričių karo komendantai tapo ir šaulių rinktinių vadais, o buvę vadai tapo pavaduotojais. Tokiu būdu keitėsi ir moterų rinktinių lyderės. Taip nuo 1935 m. rudens rinktinės vado V. Žutauto žmona Juzė Vaitkevičiūtė-Žutautienė tapo faktine moterų šaulių rinktinės vadove. Žutautai gyveno Kaišiadoryse prie geležinkelio stoties ir augino dukrą bei tris sūnus. Įdomu, kad 1937 m. J. Žutautienė raštu

Trakų šaulių moterų rinktinės vadė (1937–1939 m.) Juzė Žutautienė. LCVA.

kreipėsi į savo vyrą – rinktinės vadą V. Žutautą primindama, kad dar 1936 m. kreipėsi į jį su raportu dėl atsistatydinimo. *„Šiandien prašau pakartotinai. Jeigu nėra galimybės atleisti, tad bent prašau laikinai paskirti vadės pareigas eiti kitą šaulę, nes dėl mažo kūdikio ir sveikatos nuo šauliško darbo neribotam laikui privalau pasitraukti. Kandidatėmis siūlau š. Merkienę ir Kalvelienę“*. Matyti, kad šaulių sąjungoje galiojo ir kažkokios nerašytos taisyklės, kurių netgi rinktinės vadas savo žmonos atžvilgiu ir savo šeimos interesais negalėjo pakeisti.

1939 m. Trakų V šaulių rinktinės tarybai be rinktinės vado priklausė 7 vyrai ir 7 moterys: vadas – plk. ltn. Vladas Žutautas, taip pat Ignas Navickas, Petras Mačinskas, kun. Vincas Slavynas, Jonas Stasiulionis, kpt. V. Aksomaitis, kpt. Petras Ciunis, Jonas Kapočius, Juzė Žutautienė, Boleslava Žitkovienė, Ona Selenienė, Stefanija Jasiūnienė, Ona Blonskytė, Elena Kačiulienė, Janina Krušnauskienė.

Trakų moterų rinktinės vadovybė organizuodavo visos apskrities moterų būrių veiklą, rengė specialius būrių vadžių mokymus, sporto, kulinarijos, sanitarijos ir kitus kursus. Apibendrinus moterų rinktinės 1939 m. darbus suskaičiuota, kad

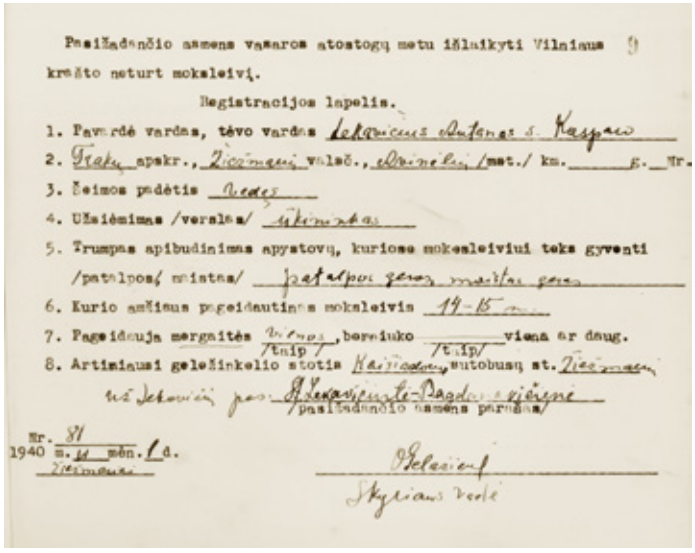
Trakų šaulių moterų rinktinės vadė J. Žutautienė (stovi dešinėje) šaulių moterų stovykloje Palangoje. 1936 m. LYA.

Lietuvos šaulių sąjungos moterų šaulių rinktinių vadžių suvažiavimas. Stovi antroje eilėje iš kairės trečia – Trakų šaulių moterų rinktinės vadė J. Žutautienė. Kaunas. 1939 m. LCVA.

Trakų šaulių moterų rinktinės šaulės Moters šventėje – tautinio rūbo propagandos dieną. 1938 m. birželio 12 d. LCVA.

Pasižadančio asmens vasaros atostogų metu išlaikyti Vilniaus krašto neturt moksleivį.

Registracijos lapelis.

1. Pavardė vardas, tėvo vardas Lekavičius Antanas s. Kazpar
2. Trakų apskr., Žiežmarių valsč., Daineliu /mst./ km. ____ s. ____ Nr.
3. Šeimos padėtis Vedęs
4. Užsiėmimas /verslas/ Ukininkas
5. Trumpas apibudinimas apystovų, kuriose moksleiviui teks gyventi /patalpos/ miesto/ patalpos geros, miestas gero
6. Kurio amžiaus pageidautinas moksleivis 14-15 m.
7. Pageidauja mergaitės (tinp) berniuko (tinp) viena ar daug.
8. Artimiausi geležinkelio stotis Kaišiadorys, autobusų st. Žiežmariai

Už teisingumą pas. Lekavičienė-Pagdanavičienė
pasižadančio asmens parašas

Nr. 81
1940 m. VI mėn. 1 d.
Žiežmariai

Skyriaus Vedėjas

Skyriaus vedėjo

Vilniaus krašto vaikus į savo namus priimti ir išlaikyti vasaros atostogų metu pasižadančio asmens registracijos lapelis. 1940 m. pavasarį Lietuvos šaulių sąjungos šaulės moterys pradėjo organizuoti moksleivių iš Vilniaus krašto atvykimą. Savanoriai turėjo priimti vaikus į savo namus ir visą vasarą rūpintis jų auklėjimu bei išgyvenimu. Trakų šaulių moterų rinktinės šaulės prisidėjo prie šios iniciatyvos.
1940 m. birželio 1 d. LCVA.

aplankyti 8 moterų šaulių skyriai, įsteigti 4 nauji skyriai, skyriuose skaitytos 8 paskaitos, dalyvauta trijuose centro suvažiavimuose Kaune, surengtos dvi loterijos, dalyvauta rinktinės šventėje su įvairiais pasirodymais, surengtos sporto varžybos, dalyvauta šaulių šventėje Kaune, įsigyta „šaulinė“ vėliava, surengti priešcheminės apsaugos kursai, paremta šaulių namų statyba, sudarytas komitetas „Motinos dienai“ paminėti, sudarytas komitetas neturtingų karių šeimoms šelpti, surinkta virš 3000 Lt aukų Vilniaus kraštui šelpti... O 1940 m. darbų plane numatyta skaityti paskaitas vasaros metu, įsteigti dar bent du skyrius, surengti skyriuose bent dvejus sanitarinius kursus, suruošti porą literatūros ir meno vakarų, organizuoti loteriją „Laimės šulinys“, rūpintis rinktinės namų statyba, įsigyti rinktinės vėliavą. Deja, šių planų įgyvendinti dėl 1940 m. okupacijos nebepavyko.

MOTERŲ ŠAULIŲ VEIKLA

Moterys šaulės Lietuvos šaulių sąjungoje atliko reikšmingą vaidmenį – kartu su vyrais dalyvaudavo manevruose, mokėjo naudotis ginklu, o kai kurios šaulės šaudyme lenkė ir vyrus. Tačiau pirmoje eilėje moterims buvo sanitarija ir higiena, taip pat švietėjiška ir kultūrinė veikla – jos stengdavosi ne tik skleisti šauliškas idėjas, bet ir skatinti patriotizmą, lietuviškų papročių išsaugojimą. Didelį dėmesį skyrė tautinės aprangos populiarinimui, moterų rūpesčiu buvo tvarkomi ir prižiūrimi karių kapai, organizuojami Motinos dienos minėjimai. Kaip 1935 m. po Motinos dienos minėjimo Onuškyje rašoma „Trimite“: *„Reikia pastebėti, kad švenčių nuotaiką tik moterys gali sudaryti; jos jautrios, judrios, širdingos“*. Įdomu pastebėti, kad Kaišiadorių moterų šaulių būrys 1934 m. rinkdavosi maždaug kas mėnesį ir susirinkimuose be „šauliškų reikalų“ gvildenimo įsivedė „kulinarijos pusvalandį“, kurio metu dalindavosi savo praktiniais patyrimais sveikų valgių gaminimo srityje.

Moterų veikla rėmėsi 1933 m. paskelbtomis taisyklėmis, kur nustatyti tiesioginiai moterų darbai: 1. Šaulių ideologijos skleidimas šeimoje; 2. Palankios šaulių idėjai nuomonės formavimas visuomenėje; 3. Šaulių bendravimas; 4. Moterų šaulių garbės supratimo ugdymas ir gynimas; 5. Šauliškas vaikų ir jaunimo auklėjimas; 6. Moters šaulės uždaviniai ir vykdymas kaip motinos, žmonos ir dukters; lietuvių kalbos ugdymas ir abstinencijos skleidimas; 7. Fizinis moterų auklėjimas: higiena, gimnastika, sportas ir pan.; 8. Karinis moterų parengimas. Be to, moterys vykdė ne tik dažnai ir nepastebimą organizacinį bei kultūrinį darbą, bet ir dalyvavo ruošiant vaišes ir maitinimą per manevrus, suvažiavimus ir šventes.

Kaišiadorių šaulių moterų būrio ekskursija prie demarkacijos linijos. Centre sėdi – būrio valdybos vicepirmininkė A. Mazūrienė. 1934 m. LCVA.

Pavyzdžiui, 1938 m. liepos mėnesį Vievio būrys prie Navos ežero surengė gegužinę, kurioje neabejotinai aktyviausiai veikė būrio moterys: *„Vakare degė laužas, prie kurio pensininkas „Melchioras Putelė“ pasakojo savo nuotykius ir padainavo keletą kupletų. Po to buvo čigonų šokis ir šiaip įvairi programa. Visą laiką veikė laimės šulinys ir gaivino svečius moterų šaulių parengtas bufetas. Į gegužinę buvo atvykę svečių iš Onuškio, Stakliškių ir kitur. Gautas pelnas paskirtas būrio kultūriniams reikalams“*.

Moterų šaulių veikla apskrityje labiausiai konkuravo su bažnytinėmis organizacijomis, kurios kaimiškoje provincijoje buvo aktyviai palaikomos Kaišiadorių vyskupijos bei vietinių parapijų kunigų. Bažnyčios kuruojamos moterų organizacijos – tretininkių, gyvojo rožančiaus, Maldos apaštalavimo brolijos, taip pat tikybinės ir kultūrinės katalikių moterų, katalikiško jaunimo „Pavasaris“, vaikų „Angelo Sargo“ draugijos. Pastebėta, kad bažnytinių organizacijų veikloje dažniau dalyvaudavo vyresniojo amžiaus moterys. Tiesa, kartais aktyvesnės provincijos moterys sugebėdavo suderinti savo veiklą ir šaulių, ir bažnytinėse organizacijose. Valstybės ir Bažnyčios atstovų santykiai Trakų (Kaišiadorių) apskrityje pastebimai įtempti maždaug 1928–1933 m., todėl, pavyzdžiui, provincijos mokytojoms nebuvo lengva laviruoti tarp mokyklų inspektoriaus ir vietinio parapijos klebono įtakų.

Neatsitiktinai ir patys kunigai kreipė didelį dėmesį moterų visuomeniniam aktyvumui, nors liko kritiški tarp jaunesniųjų moterų plintančiam modernizmui, laisvesniam elgesiui ir miestietiškoms aprangos madoms. Pavyzdžiui, 1934 m. pradžioje kun. N. Švogžlys-Milžinas rašė, kad šiame pasienio regione tinkamesni mokytojai vyrai, nes jie *„tinka sunkiam darbui, sportui, geriau sugeba apsiginti ir reaguoti įvykiams ir pasikėsinimams ir beveik*

Šaulių moterų stovykla Palangoje. Centre sėdi Lietuvos šaulių sąjungos vadas P. Saladžius. 1936 m. LYA.

Vievio šaulių moterų būrio valdyba šaulių moterų stovykloje Palangoje. Iš kairės pirma – M. Minkūnaitė, antra – S. Bartuškienė, ketvirta – D. Kastantinavičienė, šešta – O. Buinevičienė-Buinienė, septinta – E. Vaitaitienė. 1936 m. Fotografija iš ESVB Vievio filialo.

Kaišiadorių šaulių moterų būrio sanitarinių kursų dalyvės, lektoriai ir svečiai. Sėdi iš kairės: Kaišiadorių šaulių moterų būrio vadė O. Tamaravičienė, V Trakų šaulių rinktinės vadas P. Ciunis, Kaišiadorių šaulių moterų būrio valdybos pirmininkė A. Mazūrienė, lektorius medicinos studentas Butrimavičius, lektorė gydytoja A. Mazurkevičienė, apskrities komendantas V. Žutautas ir Trakų šaulių moterų rinktinės valdybos pirmininkė J. Žutautienė ir rinktinės sporto instruktorė Gintalaitė. Kaišiadorys. 1935 m. LCVA.

Moterys Moters šventėje – tautinio rūbo propagandos dieną laimėjusios premijas už tautinius rūbus. Iš kairės: mokytoja Baltrušaitytė, agronomė Petkutė, šaulė Dankšienė, šaulė E. Duobaitė, mokytoja T. Dainytė. Kaišiadorys. 1938 m. birželio 12 d. VDKM.

Moters šventėje – tautinio rūbo propagandos dieną premijas laimėjusios ir komisijos įvertintos moterys. Kaišiadorys. 1938 m. birželio 12 d. VDKM.

Trakų šaulių moterų rinktinės vadė J. Žutautienė su tautiniais rūbais. 1938 m. Žutautų šeimos fotografija.

apsaugoti nuo „įsimylėjimo scenų“. Tuo tarpu moteris galima skirti ten, kur mokykloje yra keli komplektai, kad būtų ir kitų mokytojų, o *„ypatingas reikalas prie mokytojų moterų atsiranda tada, kada rengiama vaidinimai, chorai ir pan.“*

Išskirtinis Trakų rinktinės moterų šaulių dėmesys skiriamas tautiniams rūbams. Pavyzdžiui, 1931 m. Žaslių bažnyčioje vykusiose vestuvėse susituokė Žaslių šaulių būrio nariai K. Gudaitis su A. Marcinkevičiūte. Jungtuvių dalyvės moterys buvo apsirengusios tautiškais rūbais, o vyrai – šaulių uniforma. „Trimito“ žurnale įdėta šių vestuvių fotografija, pateikiant tai kaip sektiną pavyzdį. Pirmą kartą masiškai apskrities šaulės pasirodė 1934 m. birželio 17 d. Kaišiadoryse „Tautos dienoje“, kurioje apsirengusios tautiniais rūbais dalyvavo keli šimtai moterų-šaulių, o tribūnoje esantys Lietuvos Prezidentas bei Vyriausybės nariai galėjo savo akimis įsitikinti, kad pasienyje su Lenkija esanti Trakų (Kaišiadorių) apskritis jau tapo lietuviška.

Šaulės sėkmingai prisidėjo ir prie patriotinės ideologijos skleidimo. Pavyzdžiui, 1933 m. Kaišiadorių moterų šaulių skyrius, kuriam vadovavo A. Balickaitienė, vidurinėje mokykloje surengė E. Putvinskaitės paskaitą „Šaulių ideologija“, kurios klausėsi pilna salė. Moterys aktyviai skatino spaudos prenumeravimą, ypač šaulių sąjungos žurnalo „Trimitas“.

Pavyzdžiui, 1934 m. gegužės 6 d. Kaišiadorių šaulės suruošė iškilmes Motinos dienai paminėti. Jose dalyvavo pradžios ir vidurinės mokyklos, kūdikių gelbėjimo draugijos išlaikomo darželio

auklėtiniai ir daug visuomenės. Po pamaldų kalbėjo mokytoja E. Mazūrienė, o mokiniai deklamavo eilėraščius. Po to Kaišiadorių vidurinės mokyklos salėje Kaišiadorių karo komendanto plk. ltn. V. Žutauto žmona J. Žutautienė skaitė paskaitą, pradžios mokyklos mokiniai padainavo, o jaunosios skautės *„dailiai pašoko“*. Kaišiadorių šaulių moterų veiklos sritis rodo ir jų įsteigtos sekcijos. Pavyzdžiui, 1935 m. pavasarį jos nutarė įsteigti savo knygyną (knygininke išrinkta B. Dūdavičienė), sporto sekciją, kurios vadove sutiko būti rinktinės vadė J. Žutautienė. Tais pačiais metais moterims pravesti sanitariniai, sporto, kulinariniai kursai.

Kai kurios moterys itin aktyviai prisidėjo prie šaulių būrių veiklos. Joms tai buvo ne epizodinė veikla, bet nuolatinė, skiriant laiko kiekvieną savaitę. Už išskirtinius nuopelnus šaulių sąjungai Šaulių žvaigždės ordinu apdovanotos Trakų V rinktinės šaulės Domicelė Kastantinavičienė iš Vievio būrio (1936 m.), Ona Rajeckaitė iš Beižonių būrio (1938 m.), rinktinės vadė Juzė Žutautienė iš Kaišiadorių (1939 m.). Šaulių žvaigždės medaliu 1939 m. apdovanotos Stasė Bagdanavičienė iš Žiežmarių, Pranė Baumilienė iš Žaslių, Bronė Dūdaitienė (Dūdavičienė) iš Kaišiadorių, Ona Gelažienė, Marija Ivaškevičienė, Jadvyga Minkevičienė, Elena Naudžiūnienė, Dominyka Riaubaitė, Janina Stankevičienė, Ona Tamariūnienė, Ona Vaičiūnienė, Magdalena Zmitrienė, Juzė Žutautienė.

Daugelis šių moterų – pradžios mokyklų mokytojos arba žymesniųjų visuomenės veikėjų žmonos. Jos aktyviai veikė kartu su savo vyrais, netausodamos asmeninio laiko ir pastangų, prisidėdamos prie bendruomenės gerovės, valstybės saugumo, visuomenės ugdymo, rodydamos modernios lietuviškos šeimos pavyzdį, kurdamos dar labai naujovišką veiklios moters įvaizdį, įsipareigojusios ne tik šeimai, bet ir bendruomenei, valstybei.

Trakų šaulių moterų rinktinės šaulės Moters šventėje – tautinio rūbo propagandos dieną Kaišiadorių geležinkelio stotyje sutinkant Lietuvos šaulių sąjungos vadą P. Saladžių. 1938 m. birželio 12 d. VDKM.

Vievio šaulių moterų būrio šaulės Vievio ežere. XX a. 4 deš. LCVA.

Prienų šaulės Moters šventėje – tautinio rūbo propagandos dieną Kaišiadoryse. 1938 m. birželio 12 d. PM.

Vėliavos nuleidimas šaulių moterų stovykloje Palangoje. 1936 m. LYA.

ŠAULIŲ MOKSLEIVIŲ BŪRIAI

Kaišiadorių gimnazistai palaikė ryšius su vietiniais šauliais, kartu sportuodavo. Pavyzdžiui, 1937 m. jie žaidė ir laimėjo draugiškas krepšinio rungtynes su Kaišiadorių šaulių komanda „Kęstutis“. Kartais gimnazijos aikštėje vykdavo ir didesni Kaišiadorių šaulių renginiai.

Nuo 1939 m. Švietimo ministerija leido į Lietuvos šaulių sąjungą stoti gimnazijų ir kitų mokyklų moksleiviams nuo 16 metų. Tai leido išplėsti šaulių veiklą ne tik mokytojų, bet ir vyresniųjų moksleivių tarpe.

1939 m. spalio 3 d. Kaišiadorių gimnazijoje įvyko steigiamasis **Kaišiadorių gimnazijos moksleivių šaulių būrio** (41) susirinkimas. Susirinkimą atidarė ir šaulių veiklą gimnazijoje apibūdino gimnazijos direktorius Jonas Žekevičius, kuris taip pat nuo 1939 m. priklausė šaulių sąjungai. Po to Trakų rinktinės vadas plk. ltn. V. Žutautas nupasakojo šaulių moksleivių veiklos tikslus. Galiausiai išrinkta būrio taryba ir revizijos komisija. Į tarybą išrinkti būrio vado pavaduotojas P. Kvietkauskas (iš VIII klasės, t. y. iš vyriausiųjų gimnazistų, nes gimnazistais tapdavo moksleiviai, jau baigę pradžios mokyklas), sekretorius A. Cekanauskas (VII klasė), iždininku Č. Martusevičius (VIII klasė) ir švietimo vadovu A. Leonsevičius. Į revizijos komisiją išrinktas J. Šalomskas, B. Ulozas ir J. Petrulis, visi VIII klasės gimnazistai. Būrio vadu paskirtas fizinio ir karinio rengimo mokytojas ats. j. ltn. **Vladas Kišonas**.

Gimnazistai į šaulių būrį įstojo beveik vienu laiku. Pavyzdžiui, 1939 m. spalio 8 d. į šaulių sąrašus įrašyti gimnazijos berniukai, o spalio 16 d. – mergaitės. Tų pačių metų spalio 14 d. įvyko pirmasis viešas šaulių pasirodymas. Įžangos žodį tarė būrio vado pavaduotojas P. Kvietkauskas, A. Velička skaitė savo kūrybos eilėraštį, M. Zaikauskas – referatą „Moksleiviai nepriklausomybės kovose“, o S. Rukša – referatą „Šauliai laukia moksleivių“. Humoristinius kūrinius paskaitė A. Velička ir A. Žvirblis (VI klasės gimnazistai). Taip pat buvo deklamuojamos eilės, o A. Cekanauskas padainavo liaudies dainą „Siuntė mane močiutė“.

1940 m. balandžio 15 d. gimnazijos būrio susirinkime gimnazijos inspektorius šaulys L. Nastopka skaitė paskaitą „Karai ir jų priežastys“

Kaišiadorių gimnazijos mokiniai. Centre – Kaišiadorių gimnazijos (41) šaulių moksleivių būrio vadas V. Kišonas. Apie 1939 m. KšM.

Kaišiadorių gimnazijos (41) šaulių moksleivių mergaičių būrio šaulė G. Lekavičiūtė su broliu. XX a. 4 deš. KšM.

(numatyta skaityti visą paskaitų ciklą šia tema). Gimnazijos moksleivių būrys suskirstytas į tris skyrius: I skyriaus skyrininkas buvo J. Šalomskas, pavaduotojas K. Karčiauskas, II – B. Ulozas, pavaduotojas P. Martusevičius, III – Č. Martusevičius, pavaduotojas V. Aksomaitis. Taip pat išrinktas naujas šaudymo vadovas P. Kvietkauskas. Būrys buvo pastatęs B. Sruogos dramą „Baisioji naktis“, su kuria planavo vykti ir gastrolių.

Kaišiadorių gimnazijos šaulių veikla buvo įvairiapusė: jie skyrė dėmesį teoriniams užsiėmimams, paskaitoms, karinėms pratyboms, meninei veiklai, taip pat techniniams užsiėmimams – organizavo savo aviacinį būrelį, nes būryje buvo norinčių tapti sklandytojais ir lakūnais.

Maždaug tuo pačiu laiku buvo organizuotas ir **Kaišiadorių gimnazijos mergaičių šaulių būrys**. Šio būrio vade paskirta gimnazijos matematikos mokytoja **Olga Merkienė** – aktyvi Kaišiadorių būrio ir rinktinės narė.

Vos mėnesiui praėjus nuo gimnazijos berniukų ir mergaičių būrių sukūrimo jie surengė Lietuvos kariuomenės dienos minėjimą. Šventę pradėjo būrio vadas ats. j. ltn. V. Kišonas. Paskui prasidėjo meninė programa: šauliai suvaidino būrio šaulio A. Leonsevičiaus sukurtą pjesę „Seniau ir dabar“. P. Kvietkauskas skaitė referatą „Savanoriai prikėlė

Kaišiadorių gimnazijos (41) šaulių moksleivių mergaičių būrys. Centre – būrio vadė mokytoja O. Merkienė. 1939–1940 m. Fotografiją pateikė T. Šimašiūtė.

Kaišiadorių gimnazijos mokiniai karinio rengimo užsiėmimų metu. XX a. 4 deš. KšM.

Lietuvą“, A. Leonavičius padeklamavo savo eilėraštį „Jie nuklydo“, A. Žvirblis skaitė referatą „21 metai tėvynės sargyboje“, mergaičių kvartetas (Šimašiūtė, Kiaupaitė, Cekanauskaitė ir Valotkaitė), A. Jagėlai pritariant akordeonu, padainavo keletą dainų. Toliau deklamavo P. Rybokas ir O. Cekanauskaitė. Po to berniukų penketukas (B. Stelmokas, S. Rukša, A. Cekanauskas, B. Vitkauskas ir Č. Martusevičius), akomponuojant mokytojui M. Leškevičiui ir A. Jagėlai, atliko lietuviškų dainų popuri, o R. Tamulevičiūtė (būsimoji operos solistė Regina Tumalevičiūtė) padainavo solo. Pabaigoje dainavo gimnazijos choras, vadovaujamas mokytojo M. Leškevičiaus. Beje, Mečislovas Leškevičius vadovavo ir Kaišiadorių būrio šaulių chorui.

1939 m. gruodžio 2 d. įsteigtas V Trakų rinktinės **Kaišiadorių amatų mokyklos būrys (42)**.

Kariniam mokinių ruošimui buvo organizuojami lauko pratimai kiekvienų mokslo metų pabaigoje, juos atliekant šeštadieniais arba sekmadieniais, siekiant netrukdyti mokyklų darbui. Pratimų temos – žvalgymas, žygio apsauga, artėjimas, išeities ribos užėmimas ir puolimas, gynimasis. 1940 metais Trakuose organizuota mokinių šaulių, mergaičių ir berniukų, karinio parengimo stovyklos. Čia mokiniai mokėsi šaudybos iš mažo kalibro šautuvų, vyko paskaitos apie kautynes, įvairius ginklus, pėstininkų ir šaulių sąjungos statutus. Be metinių pratybų kai kuriose mokyklose vyko intensyvūs visų metų mokymai. Kaip pavyzdį galima pateikti apskrities Amatų mokyklą, kurioje vien per 1940 m. pirmą pusmetį buvo suorganizuota 28 valandos šaudymo pratimų iš mažo kalibro ir orinių šautuvų bei 12 įvairių pamokų apie karinius dalykus.

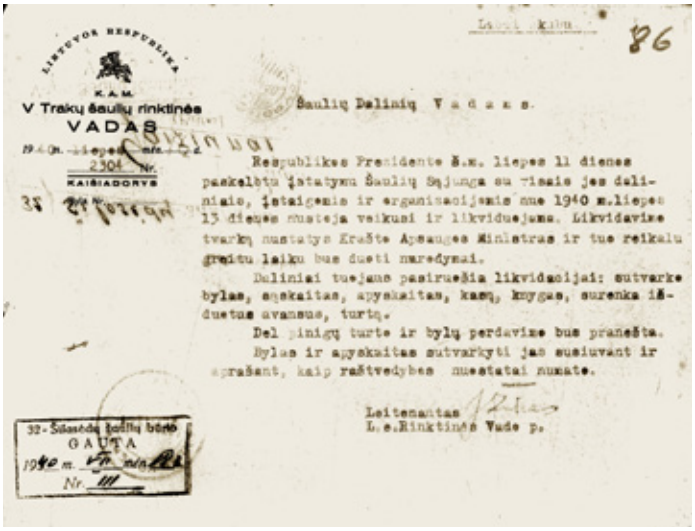

1939 m. spalio 16 d. į Kaišiadorių gimnazijos (41) šaulių moksleivių mergaičių būrį įstojusi E. Žebrauskaitė (centre) su seserimis. Žebrauskų šeimos fotografija.

Kaišiadorių gimnazijos (41) šaulių moksleivių mergaičių būrio šaulės A. Januškevičiūtė (kairėje) ir T. Šimašiūtė (dešinėje). XX a. 4 deš. KšM.

ŠAULIŲ SĄJUNGOS LIKVIDAVIMAS

V Trakų šaulių rinktinės
VADAS
Nr. 2304
KAIŠIADORYS

Šaulių Dalinių V a d a i s.

Respublikos Prezidento Š.m. liepos 11 dienos paskelbtu įstatymu Šaulių Sąjunga su visais jos daliniais, įstaigomis ir organizacijomis nuo 1940 m.liepos 13 dienos nustoja veikusi ir likviduojama. Likvidavimo tvarką nustatys Krašto Apsaugos Ministras ir tuo reikalu greitu laiku bus duoti nurodymai.

Daliniai tuojaus pasirūpins likvidatoriai: sutvarkę bylas, apskaitas, apyskaitas, kasą, knygas, surenka išduotus avansus, turtą.

Dėl pinigų turto ir bylų perdavimo bus pranešta.

Bylas ir apyskaitas sutvarkyti jas susiuvant ir surašant, kaip raštvedybos nuostatai numato.

Leitenantas
L.e.Rinktinės Vade p.

32-Šaulių Sąjungos Centro Būrio
GAUTA
1940 m.
Nr. 111

V Trakų šaulių rinktinės vado pranešimas apie Lietuvos šaulių sąjungos likvidavimą. 1940 m. liepos 16 d. LCVA.

Po Lietuvos okupacijos 1940 m. birželio 15 dieną Trakų rinktinė ir visa šaulių sąjunga dar bandė išlikti rodydama lojalumo okupaciniam režimui ženklus – 1940 m. birželio 25 d. Trakų rinktinės vadas visiems rinktinės būriams įsakė iš šaulių namų pašalinti Lietuvos Prezidento A. Smetonos portretus ir biustus, taip pat knygas apie A. Smetoną arba jo raštus, išleistus iki 1940 m. birželio 17 d.

1940 m. liepos 14 d. paskelbtų „liaudies seimo“ rinkimų metu būrių vadams pavesta paraginti šaulius, kad šie patys dalyvautų ir ragintų kitus dalyvauti „liaudies seimo“ rinkimuose. Tačiau Palomenėje gyvenusio V. Stanislausko prisiminimu, *„šaulių organizacijos nariai sutarė į rinkimus ateiti su uniformomis. Tai pamatę, komunistėliai tarėsi ir kombinavo, kad reikia nuplėšti šauliams antpečius. Šauliai apie šituos planus sužinojo anksčiau ir tam jau pasiruošė. Jie visi turėjo ginklus, tai niekas nedrįso su jais konfliktuoti, bijojo pasekmių. Taip ramiai viskas ir praėjo. Vėliau tas šaulių uniformas reikėjo pasidėti ateičiai, nes buvo uždrausta taip apsirengus rodytis, o ir ginklus teko priduoti“.*

Birželio pabaigoje sustabdyti bet kokie mokomieji šaudymai, pratybos ir manevrai, o kiek vėliau išleistas įsakymas dėl šaulių turimų ginklų grąžinimo. Nuginklavus šaulius liepta sutvarkyti įvairius organizacijos dokumentus, padaryti turto apskaitą ir t. t. Liepos mėnesį „respublikos prezidentas“ J. Paleckis pasirašė įsakymą nuo liepos 13 d. likviduoti visą Lietuvos šaulių sąjungą su visomis įstaigomis ir organizacijomis.

Lietuvos šaulių sąjunga buvo uždaryta, apie 90 % vadų ir tūkstančiai narių represuoti. Likę įsitraukė į kovą su SSRS okupaciniu režimu – kūrė slaptas organizacijas, platino pogrindžio spaudą, atsišaukimus, keldavo Lietuvos valstybės vėliavą.

Dalis narių ėmė aktyviai kolaboruoti su sovietų valdžia. Pavyzdžiui, žymus rašytojas, 1922–1924 m. buvęs šaulių sąjungos centro valdybos pirmininkas Vincas Krėvė-Mickevičius netgi tapo vadinamosios „Liaudies vyriausybės“ ministro pirmininko pavaduotoju ir užsienio reikalų ministru. Kai kurie ir vietiniai šaulių sąjungos nariai po sovietinės okupacijos ėmė aktyviai tarnauti okupantui. Pavyzdžiui, iš Žaslių valsčiaus kilęs Teofilius Mončiunskas 1939 m. besimokydamas Kaišiadorių amatų mokykloje įstojo į šaulių būrį, o 1940–1941 m. prie sovietinės valdžios tapo Trakų apskrities vartotojų kooperatyvų sąjungos pirmininku.

Trakų šaulių moterų rinktinės vadė J. Žutautienė su sūnumi Aleksandru tremtyje. Sibiras. 1952 m. Žutautų šeimos fotografija.

Antrojo pasaulinio karo metais tarnavo Raudonojoje armijoje, nuo 1942 m. tapo komunistų partijos nariu ir tais pačiais metais permestas į Trakų apskritį organizuoti sovietinių partizanų būrių. Po karo tapo aukštu sovietiniu valdininku – Trakų apskrities Vykdomojo komiteto pirmininku, 1947–1951 m. Lietuvos SSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininko pavaduotoju ir t. t.

Taip 1940 m. vasarą baigėsi pačios didžiausios ir stipriausios tarpukario Lietuvos organizacijos gyvavimas. Daug šaulių patyrė sovietinės valdžios represijas, 1941 metų ir pokarinius trėmimus, dalis jų buvo mobilizuoti į vokiečių ar sovietų kariuomenes, kariaudami priešingose pusėse. Tačiau buvo nemažai ir tokių, kurie įsitraukė į rezistentų gretas ir aktyviai kovojo prieš okupacines valdžias, pasinaudodami šaulių sąjungoje įgytais partizaninio karo įgūdžiais ir tebetikėdami pagrindine šaulių sąjungos skelbta idėja – Lietuvos valstybės nepriklausomybe.

V Trakų šaulių rinktinės šaulys T. Mončiunskas. 1939 m. LCVA.

Strėvos (31) šaulių būrio šaulys V. Motiejūnas tremtyje. Omskas. 1955 m. Fotografiją pateikė P. Motiejūnienė.

Gegužinės (3) šaulių būrio šaulio B. Dzimidavičiaus sūnus, 1945 m. tapęs partizanu, P. Dzimidavičius-Puntukas. LYA.

TRAKŲ V RINKTINĖS BŪRIŲ SĄRAŠAS

1 – Kaišiadorių
2 – Darsūniškio
3 – Gegužinės
4 – Kruonio
5 – Žiežmarių
6 – Kietaviškių
7 – Žaslių
8 – Aukštadvario
9 – Semeliškių
10 – Onuškio
11 – Vievio
12 – Beižonių
13 – Užuguosčio
14 – Dusmenų
15 – Žilinų
16 – Kalvių
17 – Gudakiemio
18 – Palomenės
19 – Pakalniškių
20 – Panošiškių
21 – Kazokiškių
22 – Mijaugonių
23 – Paparčių
24 – Tarpumiškio
25 – Antakalnio
26 – Krivonių
27 – Kovaičių
28 – Ilgakiemio
29 – Kaniūkų
30 – Beištrakių
31 – Strėvos
32 – Šilasėdų
33 – Vilūniškio
34 – Žebertonių
35 – Totoriškių
36 – Strėvininkų
37 – „Trakų Pilies“
38 – Tolkiškių
39 – Čižiūnų
40 – Rusių
41 – Kaišiadorių gimnazijos
42 – Kaišiadorių amatų mokyklos

TRUMPINIMAI

a. – amžius
ats. – atsargos
ct – centai
d. – diena
deš. – dešimtmetis
dr. – daktaras
j. – jaunesnysis
JSO – jaunalietuvių sporto organizacija
km – kilometrai
kpt. – kapitonas
kt. – kitas
kun. – kunigas
Lt. – litai
ltn. – leitenantas
LŠS – Lietuvos šaulių sąjunga
m – metrai
m. – metai
mjr. – majoras
nr. – numeris
plk. – pulkininkas
pr. – pradžios
s – sekundė
t. – taškas
t. t. – taip toliau
t. y. – tai yra

ESVB – Elektrėnų savivaldybės viešoji biblioteka
KVKA – Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas
KAVB – Kauno apskrities viešoji biblioteka
KšM – Kaišiadorių muziejus
LAM – Lietuvos aviacijos muziejus
LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas
LYA – Lietuvos ypatingasis archyvas
LLMA – Lietuvos literatūros ir meno archyvas
LMAVB – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka
LNB – Lietuvos nacionalinė M. Mažvydo biblioteka
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
LŠIM – Lietuvos švietimo istorijos muziejus
LTMKM – Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus
NČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
OLKM – Okupacijų ir laisvės kovų muziejus
PM – Prienų krašto muziejus
UkKM – Ukmergės kraštotyros muziejus
VDKM – Vytauto Didžiojo karo muziejus
VSAT – Pasieniečių muziejus (Valstybės sienos apsaugos tarnyba)

Olijardas Lukoševičius

TRAKŲ PENKTOJI RINKTINĖ:
KAIŠIADORIŲ REGIONO ŠAULIŲ ISTORIJA 1919–1940 M.

Išleido Kaišiadorių muziejus
Gedimino g. 118, LT-56166 Kaišiadorys
www.kaisiadoriumuziejus.lt

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Naujoji Riovonių g. 25C, LT-03153, Vilnius